

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**TERCÜME-İ MEZÂMİNÜ'L-EMSÂL (vr. 126-253)
(İNCELEME-METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EYÜP HALİFE

GAZİANTEP
TEMMUZ 2020

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**TERCÜME-İ MEZÂMİNÜ'L-EMSÂL (vr. 126-253)
(İNCELEME-METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EYÜP HALİFE

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR

GAZİANTEP
TEMMUZ 2020

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TERCÜME-İ MEZÂMİNÜ'L-EMSÂL (vr. 126-253)
(İNCELEME-METİN)

EYÜP HALİFE

Tez Savunma Tarihi: 29.07.2020

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

(Doç. Dr. Erol ERKAN)
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylıyorum.

(Prof. Dr. Hülya ARSLAN EROL)
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR)
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

(Unvanı, Adı ve SOYADI) İmzası

Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR

Dr. Öğr. Üyesi Gülşah Gaye FİDAN

Dr. Öğr. Üyesi Armağan ZÜHRE

ETİK İLKERTENKELEE UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: EYÜP HALİFE

Öğrenci Numarası: 201700020032

Tezin Savunma Tarihi: 29/07/2020

ÖZET

TERCÜME-İ MEZÂMİNÜ'L-EMSÂL (2) (İNCELEME – METİN)

HALİFE, EYÜP

Yüksek Lisans Tezi,

Türk Dili ve Edebiyatı ABD

Tez Danışmanı: Prof. Dr. H. İbrahim YAKAR

Temmuz 2020, 230 sayfa

Hâmid Efendi'nin Tercüme-i Mezâminü'l-Emsâl'i, Arap edebiyatının önde gelen müelliflerinden biri olan Meydânî'nin Mecma'u'l-Emsâl adlı eserini Türkçeye aktarmak için kaleme alınmış bir metindir. Eser, 19. yüzyıl içerisinde bu alanda yapılmış çalışmalar arasında ilk sıralarda gelir. Hâmid Efendi, Mecma'u'l-Emsâl'in içinde bulunan atasözlerini incelerken, atasözlerinde geçen kelimelerin lügat anlamlarını vermiş, gramer özelliklerine değinmiş, ayrıca açıklamalarını misallerle kuvvetlendirmiştir. Çalışmanın 1-125. Varaklar arası daha önce Ahmet Farac tarafından 2013 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Biz de 126-253. Varaklar arasını yüksek lisans tezi olarak hazırladık. Tezimizin ilk kısmında “Arap Edebiyatında Atasözleri, Hâmid Efendi ve Tercüme-i Mezâminü'l-Emsâl” hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra Tercüme-i Mezâminü'l-Emsâl, transkribe edilerek Latin alfabesine aktarılmıştır. Tezimizin inceleme kısmında eserde yer alan atasözlerinin nerelerden geldiği ortaya çıkarılmaya çalışılmış, hemen akabinde ise eserdeki bütün atasözleri sıralanarak Türkçe tercümeleri yapılmıştır. Bu çalışmayla atasözü çalışmalarına kaynak oluşturma amacı güdülerek ele alınan metin etraflı bir şekilde incelemeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Söcükler: Hâmid Efendi, Arapça atasözleri, Meydânî, Mecma'u'l-Emsâl.

ABSTRACT

AN ANALYSIS AND CONTEXTUAL TRANSCRIPTION OF THE TERCÜME-İ MEZÂMINÜ'L-EMSÂL (2)

HALİFE, Eyüp

Master of Arts Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: associate Prof. H. İbrahim YAKAR

July 2020, 230 pages

Hâmid Efendi's book Tercüme-i Mezâminü'l-Emsâl is considered as the Turkish copy of El-Meydâni Mecma'u'l-Emsâl. He was considered as one of the famous authors in Arabic Literature and the book is considered as one of the best which is authorised in the 19-th century in the field of the proverbs. When he began the research about the proverbs he started to recount their words with the linguistic meanings and referred to their grammatical properties as well as he explained them by giving examples. Some brief information about the proverbs, Hâmid Efendi as well as about the book was given, therefore it was translated into modern Turkish language. In the Analysis and Survey part of this thesis we referred to the origin of the proverb's composition and formation then translating it into Turkish. The proverbs were surveyed in detail taking into consideration as this thesis must be a source of the proverbs research.

Keywords: Hamed Afande, Arabic proverbs, Maidani, Macma Al-Amsal.

ÖN SÖZ

Meydanî, Arap edebiyatında, atasözleri ve deyimler kategorisinde temel kaynak olarak gösterilen Mecma‘u’l-Emsâl (مجمع الأمثال) gibi değerli bir eserin yazarıdır. Hoca Hâmid Efendi ise söz konusu eseri en kapsamlı ve açıklayıcı bir şekilde Türk edebiyatına kazandıran Tercüme-i Mezâminü’l-Emsâl adlı eserin müellifidir.

Hâmid Efendi, atasözlerini inceleme metodu baştan sonuna kadar aynıdır. Önce atasözünü zikreder sonra harekeli okunma şeklini, sözel anlamını, bazı atasözlerinde kelimelerin ism-i fâ‘il ism-i mef‘ûl ...vs. kalıbını beyan eder. Bazı atasözleri tarihi olaylardan dolayı ortaya çıktığı için tarihi olayları anlatır. Anlamı zor olan Arapça kelimeleri benzer kalıpta kelimeler kullanır. Son olarak da nerede nasıl kullanıldığını anlatır.

Bu çalışma, giriş dahil olmak üzere toplam dört bölümden oluşacak biçimde planlanmıştır. Birinci bölümde (giriş kısmında) Arap edebiyatında atasözleri üzerinde durulmuş. İkinci bölümde, kaynak özetleri ve Hâmid Efendi (Hoca) hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde Tercüme-i Mezâminü’l-Emsâl’in incelenmesi üzerinde durulduktan sonra dördüncü bölümde Tercüme-i Mezâminü’l-Emsâl’in transkripsiyonlu metni verilmiştir.

Daha önce, bu eserin 1-125 varak arası bölümü 2013 yılında Ahmad AL-FARAJ tarafından TERCÜME-İ MEZÂMINÜ’L-EMSÂL (İNCELEME – METİN) adlı yüksek lisan tezinde çalışılmıştır. Bu çalışmada ise, eserin devamı olan 126-253 varak arası bölüm ele alınmıştır.

Gerek lisans, gerek yüksek lisans eğitimi ile bu çalışmamın tüm aşamalarında görüş ve düşünceleriyle beni yönlendiren, çalışma yapılırken fikir ve görüşleri ile her zaman kılavuz olan, saygıdeğer hocam Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR’a teşekkür etmeyi bir borç sayıyorum.

EYÜP HALİFE

TEMMUZ 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
1. GİRİŞ.....	v
1.1. Arap Edebiyatında Atasözleri	1
2.KAYNAK ÖZETLERİ VE HÂMİD EFENDİ (HOCA)	3
2.1. Kaynak Özetleri	3
2.2. Hâmid Efendi (Hoca)	5
2.3. Şiirlerinden Örnekler.....	5
3.TERCÜME-İ MEZÂMİNÜ'L-EMSÂL (2)'NİN İNCELENMESİ.....	8
3.1. Sebeb-i Telif Bölümünün Tahlili	8
3.2. Atasözü Olarak Kullanılan Hadisler	8
3.3. Hz. Ali'nin Sözleri	9
3.4. Şiir Atasözleri.....	9
3.5. Bir Olay Sonucu Ortaya Çıkan Atasözleri Sırasıyla	9
3.6. Metinde Geçen Ayetler	9
3.7. Metin Açıklama Kısımında Geçen Hadisler	10
3.8. Metinde Açıklama Kısımında Geçen Hz. Ömer/Hz. Ali ve Tabiîn Sözleri	11
3.8.1. Hz. Ali	11
3.9. Metinde Açıklama Kısımında Geçen Atasözleri.....	12
3.10. Metinde Açıklama Metninde Geçen Şiirler	18
3.11. Metinde Açıklama Kısımında Geçen Türkçe/Farsça Atasözleri.....	22
3.12. Metinde Geçen Mekân İsimleri.....	22
3.13. Metinde Geçen Şahıs İsimleri	23
3.14. Metinde Geçen Kitap İsimleri.....	27
3.15. Arapça Gramer Terimlerinin Türkçe Karşılığı	27
3.16. Eserde Yer Alan Atasözlerin Listesi	28
4.TERCÜME-İ MEZÂMİNÜ'İ-EMSÂL (TRANSKRİPSİYONLU METİN) ...	62
4.1. Transkripsiyon Alfabesi	62
4.1.1. Metin	62
5. MATERYAL VE METOD.....	221
5.1. Metnin İncelenmesi ve Transkripsiyon Metodu	221
6.1. Bulgular ve Tartışma.....	224
SONUÇ.....	225
KAYNAKLAR	226
ÖZGEÇMİŞ.....	227

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Arap Edebiyatında Atasözleri

Her milletin kendi dilinde atasözleri ve deyimleri vardır. Dile ayrı anlamlar kazandırır ve kullanılan dilin bir parçası haline gelir. Hemen hemen her milletin dilinde atasözleri ve deyimler eğitici ve yol gösterici unsurlar taşımaktadır. Atalarımızın bizlere armağan ettikleri atasözleri ve deyimler onların kültür birikimidir. Söz dağarcığımızın bir parçası haline gelen atasözleri, geçmişin örf ve adetlerini bizlere yansıtmaktadır.

Atasözleri ve deyimler ırk ve milliyete tabidir ve o farklılıkları göz önünde bulundurarak kullanılır. Çoğu zaman atasözü ve deyim belli bir milletin kültürünü ve yaşam tarzını ifade eder.

Yazıya geçmiş ilk atasözü örneklerine Mezopotamya’da bulunan tabletlerde rastlanmıştır. Bu tabletlerdeki atasözleri tarihin en eski atasözleri olarak ayrı bir değer taşır. Mukaddes kitaplarda da atasözlerine rastlanmaktadır. Tevrat’ta “Hz. Süleyman’ın meselleri” diye anılan sözlerle bunlar arasında bir ilgi bulunduğu kabul edilir. İslamiyet döneminde gerek Ku’ran-ı Kerim’de gerekse Hadis-i Şerifler’de de ilkönce geldiği toplumu, daha sonra da yayıldığı toplumları uyarıcı, öğütleyici pek çok örnekleri bulunmaktadır¹.

Emsâl (أمثال) kelimesi, Arapçada mesel (مَثَلٌ) veya misl (مِثْلٌ) kelimesinin çoğuludur. Mesel, benzeme ya da benzetme, misl ise gibi demektir. XIX. yüzyılın kendi alanında önemli eserlerden biri olan Tercüme-i Mezâminü’l-Emsâl kitabının yazarı Antepli Hâmid Efendi Arap atasözlerinin en kapsamlı kaynağı olarak gösterilen Meydâni’nin Mecma’u’l-Emsâl kitabından örnekler alıp Türk okurunun anlayacağı bir üslupla açıklamıştır.

¹ Numan Yazıcı. (2003). *Atasözleri ve Deyimler*. Rağbet Yayınları, İstanbul, s. 21.

Her millette olduğu gibi Arapçada da çok sayıda atasözleri ve deyimler vardır. Arapça fesahat ve belagat dili olduğundan dolayı atasözleri ve deyimler uzun uzun konuşmaları özetleme özelliğine sahiptir. Öyle ki günlük hayatta yaygın bir şekilde kullanılır hâle gelmiştir. Arapça ile Türkçe arasında ortak atasözleri bile vardır. Türkler, Türkçe tercümeleri yoluyla Arapça atasözleri ile tanışmışlardır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAYNAK ÖZETLERİ VE HÂMİD EFENDİ (HOCA)

2.1. Kaynak Özetleri

2.1.1.Ebu'l-Fadl El-Meydânî (H. 518) ve Mecmau'l-Emsâl Adlı Eseri

Kitabın adı: Mecmau'l-Emsâl

Cilt sayısı: 2

Yayınevi: Dar El-Marife – Beyrut

Baskı sayısı: 1

Kitabın fasılları: Kitap, 30 fasıldan oluşmaktadır.

Birinci ciltte, müellifin biyografisi ve 17 fasıl; Birinci fasıl: hemze, ikinci fasıl: bâ', üçüncü fasıl: tâ', dördüncü fasıl: şâ', beşinci fasıl cîm, altıncı fasıl hâ', yedinci fasıl hâ', sekizinci fasıl dâl, dokuzuncu fasıl zâl, onuncu fasıl râ', on birinci fasıl zây, on ikinci fasıl sîn, on üçüncü fasıl şîn, on dördüncü fasıl şâd, on beşinci fasıl dâd, on altıncı fasıl tâ', on yedinci fasıl zâ' ve on sekizinci fasıl 'ayn'dan bir kısım yer almaktadır.

İkinci ciltte ise, on sekizinci fasıl 'ayn'nın devamı ve 12 fasıl vardır; on dokuzuncu fasıl gayn, yirminci fasıl fâ', yirmi birinci fasıl kâf, yirmi ikinci fasıl kâf, yirmi üçüncü fasıl lâm, yirmi dördüncü fasıl mîm, yirmi beşinci fasıl nûn, yirmi altıncı fasıl vâv, yirmi yedinci fasıl hâ', yirmi sekizinci fasıl yâ', yirmi dokuzuncu fasıl arap günlerinin isimleri, otuzuncu fasıl peygamber (S.A.V) ve halifelerin sözleri vardır.

Kitabın Yazarı: Ebu'l-Fadıl Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. El-Meydanî Nisâburi. Hicri 5.yy.'ın en önemli edebiyatçılardan birisiydi. H.518'de vefat etti. Nîşâbur'un Meydân-ı Ziyâd mahallesinde doğdu, bu sebeple Meydânî

nisbesiyle tanındı. Tahsilini Nîşâbur'da yaptı. Vâhidî ve Ya'kûb b. Ahmed en-Nîsâbûrî gibi âlimlerden tefsir, hadis, fıkıh, lugat, nahiv dersleri aldı. Ayrıca 470 (1077) yılında Gazne'den Nîşâbur'a gelen Ali b. Faddâl el-Mücâşî'î'den yararlandı (İbnü'l-Kıftî, I, 156). Tahsilini bitirdikten sonra öğretim hayatına başlayan Meydânî oğlu Ebû Sa'd Saîd'den başka Ebû Ca'ferek el-Beyhakî, Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî ve Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Tâhir el-Hûyî gibi şahsiyetler yetiştirdi. Arap atasözlerine dair kaleme aldığı Mecma'u'l-emsâl'i sebebiyle kendisini kıskananlardan birinin de Zemahşerî olduğu ve aralarında bazı olayların cereyan ettiği kaydedilir (Kemâleddin el-Enbârî, s. 390; Yâkût, V, 47; İbnü'l-Kıftî, I, 158-159). Aynı zamanda şair olan Meydânî, hayatının hemen tamamını geçirdiği Nîşâbur'da 25 Ramazan 518 (5 Kasım 1124) tarihinde vefat etti ve doğduğu mahalledeki mezarlığa defnedildi.

Kitap: Ahmed b. Muhammed el-Meydânî'nin (ö. 518/1124) Arap atasözlerini alfabe sırasına göre dizip açıkladığı, alanındaki en büyük eseri. Daha önce yazılmış, bir kısmı günümüze kadar gelmeyen Arapça atasözü eserlerinin çocuğunu sığdıran, bir ansiklopedi niteliğini taşıyan Mecmau'l-Emsâl kitabı iki cilttir. Eserde, 50'ye yakın atasözü kitabına başvurulmuştur. Birinci cilt İslamiyet'in ve Arabların günlerini, ikinci ciltte ise Peygamber (S.A.V) ve halifelerin sözlerinin bir kısmını anlatıyor. 6 bin küsur atasözü ve deyim içeriyor. Bu kitap eski Arap atasözleri için önemli bir kaynak olarak gösteriliyor. 2280 sayfa ve 30 fasla ayrılmaktadır.

Hâmid Efendi'nin eseri, sırasıyla Arap harfleri (elif, bâ', tâ', şâ', cîm, hâ', hâ', dâl, zâl, râ', zây, sîn, şîn, şâd, dâd, tâ', zâ', ayn, gayn, fâ', kâ, kâf, lâm, mîm, nûn, vâv, hâ', lâmelif, yâ') başlığı altında olmak üzere 29 bâba (fasla) ayrılmıştır. Her fasıl iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım ilgili harfle başlayan (elif, bâ', tâ'...vs) ikinci kısım ise ilgili harfin ef'al vezniyle başlayan atasözlerini içerir. Önceki çalışmada sadece ilk 11 faslı ve 12. Fasılın (Sîn) birinci kısmını ele alınmıştır. Bu çalışmada ise, 12. Fasılın devamı ile 13.-29. Fasıl ele alınacaktır. Yazar, atasözü verdikten sonra, atasözün ortaya çıkmasına yol açan olayı zikreder. Daha sonra, atasözünde geçen anlaşılması güç sözcüklerin anlamını verir. Bu yöntemle başvurmasında, Meydânî'nin dil bilimlerindeki derin bilgisi yansımaktadır.

Son olarak, Zamahşerî'den aktarıldığına göre, Meydani'nin Mecma'ul-Emsâl eserini gördüğünde, uzun bakarak beğenmiş ve hüsn-ü telif, sözün sade ve

anlaşılır, faydasının çokluğu hususunda Mecma'ın üstünlüğü nedeniyle El-Müstaksa'yı yazdığına pişman olmuştur².

2.2. Hâmid Efendi (Hoca)

XIX. yy. şairlerindendir. Mütercim Âsım'ın Fatlacızâde Hacı İsmail Efendi kızı Kerime Hanım'dan doğan büyük oğludur. Doğum tarihi belli değildir. Babası Mütercim Âsım hac farizasını yerine getirmek için 1217/1802 tarihinde hacca gitmiş, dönüşte Antep'e uğrayarak ailesini İstanbul'a götürmüştür. Hamit Efendi de bu vesileyle İstanbul'a gitmiştir. Arapça ve Farsça'daki mahareti sebebiyle bir müddet Bâb-ı âlide çalışmış, katiplere Beşir Ağa Camiinde ders vermiştir. 1820'de baş mukataacı (kiralama yoluyla yönetilen devlet gelirlerine bakan memur) kâtibi olmuştur. Bir yıl sonrada Gurabâ-i Yemîn kâtibi olmuş, daha sonra Üsküdar'da inzivâyâ çekilmiştir. 1258/1842'de vefat etmiştir. Mezarı Üsküdar Karacaahmet'tedir. Babasının çevirdiği Kamûs Tercümesi'ne yardımcı olmuştur. Fatin'de şiirleri vardır. Arapça meşhur sözleri Türkçe'ye çevirdiği Tercüme-i Mezâminü'l-Emsâl (İ.Ü, Ktp, 247/3004 numaradadır) adlı eseri vardır³.

2.3. Şiirlerinden Örnekler

GAZEL

Ey reng-i ruhu bir gül-i ra'nâ-yı muhabbet

Vey turraları sünbül-i sahrâ-yı muhabbet

Eller o siyah hâline derlerse karanfil

Bizler de deriz fülful-i zîbâ-yı muhabbet

Meclisde nice cûş u hurûş eylemesin dil

² Muhammed Muhiddin Abdülhamit, Mecma'ul-Emsâl, El-Sünne El-Muhammediye Yayınevi, C.1, Önsöz, 1995.

³ Yakar, Halil İbrahim, Antepli Divan Şairleri, Gaziantep 2013, s.147.

Şevk-âver olur gulgul-ı mînâ-yı muhabbet

Bezminde bu dehrin olalım dâfi‘-i âlâm

Sâkî içelim gel mül-i hamrâ-yı muhabbet

Şevk-i gül-i sad-berg-i izârın ile Hâmid

Olmuş hele bir bülbül-i gûyâ-yı mahabbet⁴

Aşağıdaki beyitler Tercüme-i Mezâminü’l-Emsâl‘den alınmıştır. Beyitlerden babası Mütercim Asım’a yardım ettiğini anlıyoruz:

Etdi hem vâlid-i güher-pîrâ

Metn-i Kâmûsu terceme hakkâ

Oldu çünkim karîn-i izz-i huzûr

Etdi tab‘ı için irâde sudûr

Eyledi hem bu bende-i nâ-kâm

Sıhhat-i tab‘ı hizmetinde kıyâm⁵

Ölümüne aşağıdaki tarih manzumeleri düşülmüştür:

⁴ Yakar, Halil İbrahim (2013), Antepli Divan Şairleri, Gaziantep: Yaşar Cevizli Mağazaları, s.147.

⁵ Yakar, Halil İbrahim (2013). Osmanlı Türkçesi Metinleri, Konya: Palet Yayınları, s.212.

Ah kim göçdü yine bir seyyid-i vâlâ-neseb

Bu kemâl Âsım Efendizâde idi zât-ı pâk

Zühd ü takvâ ile mevsûf fâzıl-ı kâ mildi ol

Ragbet etmezdi cihâna eyledi kat'-ı emel

Rûhunu firdevsde gördü bir melek târîh dedi

İzz ile Hâmid Efendi arş-ı Rahmânî-mahal (25 Zilkâde 1258)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TERCÜME-İ MEZÂMİNÜ'L-EMSÂL (2)'NİN İNCELENMESİ

3.1. Sebeb-i Telif Bölümünün Tahlili

Eserin başındaki dört varakta nazım şekliyle yazılmış mısralar yer almaktadır. Mesnevi biçimi ve “fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün” vezinli bu parçada Allah’a hamd ve sena, peygamber hazretlerine salavat ve Fatihi Sani vasfıyla anılan dönemin sultanı Mahmud Han’a medih sunduktan sonra atasözü ve deyimlerin faydalarını sayarak eser hakkında bilgi verilmiştir. Müellif, eserin Arap deyim ve nüktelerini, atasözlerinin ortaya çıkışı ve hangi bağlamda kullanıldığını ihtiva ettiğini zikretmektedir. Buna göre atasözlerini açıklamak sünnettir ve atasözleri, şiir ve inşaya kuvvet verir. Hamdi Efendi, eserini telif ederken birden fazla atasözler kitabını incelediği ve bu vesileyle birçok atasözü öğrendiğinden bahsetmesi, okura eserin başvurduğu kaynaklarının zenginliğini yansıtmaları bakımından önem arz etmektedir. Müellif, eseri daha iyi açıklayabilmek için birçok kaynağa başvurmuştur. Bu durum, eserde yer alan bilgilerin güvenilirliğini artıran bir etken olmuştur. Hamdi Efendi ayrıca eserindeki atasözlerinin sıralama şekli hakkında da bilgi vermiş ve atasözlerinin harf sırasına göre sıralandığını söylemiştir.

Eserin bu bölümünde verilen bilgiler, Hamdi Efendi’nin bilimsel tekniklere bağlı kaldığını göstermektedir. Önsöz niteliğindeki bu bölümde müellif, eserin oluşturulma süreci hakkında okuyucuyu bilgilendirmiştir.

3.2. Atasözü Olarak Kullanılan Hadisler

Hz. Peygamberimizin, atasözü haline gelen ve eserde yer alan hadisleri sırasıyla, 613, 616, 787, 794, 952, 1099, 1131, 1194, 1212.

Örnek: 794- Erkeğin şereflişi, başkasına minnet etmeyendir (muhtaç olmayandır).

3.3. Hz. Ali'nin Sözleri

Hz. Ali'nin, atasözü haline gelen ve eserde yer alan sözleri sırasıyla,
696, 752, 1086, 1112, 1178, 1210.

Örnek: 1210- Lâ Ğamme Li'l-Ğâni' (Kanaat edene gam yoktur): Ya'nî ehl-i
ķanâ'atin âyîne-i ķalbi jenķâr 'elem görmez ve gülşe-i hâtırında hâr keder bitmez.

3.4. Şiir Atasözleri

Atasözü haline gelen şiirler sırasıyla,
615, 868, 970, 1003, 1054.

Örnek: اكدب النفس اذا حدتتها Nefsine sen yapamazsın deme.

3.5. Bir Olay Sonucu Ortaya Çıkan Atasözleri Sırasıyla

587, 624, 625, 628, 629, 630, 631, 634, 653, 657, 686, 719, 740, 743, 773, 842,
890, 904, 907, 969, 970, 986, 1043, 1078, 1152, 1159, 1169, 1107, 1132, 1144,
1152, 1157, 1177, 1187, 1215, 1245.

Örnek: 1187- Hüve Ke'đ-Dâribi Bi-Ķadaĥayn [O iki kadehi darb eden gibirir].

3.6. Metinde Geçen Ayetler

635- {فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهَيْمِ}⁶

658- {وَأَتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا}⁷

701- {ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا}⁸

709- {وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ}⁹

760- {وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلَكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِيحَةٍ غَصْبًا}¹⁰

803- {قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ}¹¹

818- {خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَجَلٍ}¹²

⁶ Vâkıa sûresi 55. Âyet (Hem de susamış develerin suya kanmaz içişleriyle.).

⁷ Meryem sûresi, 12. Âyet (ve ona henüz çocukken hikmeti verdik.).

⁸ Rûm sûresi, 28. Âyet (Allah size kendinizden bir örnek veriyor.).

⁹ Tekvir sûresi, 8. Âyet (Diri diri gömülen kıza hangi suçundan dolayı öldürüldüğü sorulduğunda;).

¹⁰ Kehf sûresi, 79. Âyet (onların gideceği yerde her (sağlam) gemiyi gaspetmekte olan bir kral vardı.).

¹¹ İsra sûresi, 84. Âyet (De ki: "Herkes kendi mizaç ve karakterine göre iş yapar.").

879- {الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَاراً} ¹³

1071- {حَاقِبِينَ مِّنْ حَوْلِ الْعَرْشِ} ¹⁴

1071- {وَحَقَّقْنَا هُمَا بِنَحْلٍ} ¹⁵

3.7. Metin Açıklama Kısımında Geçen Hadisler

609- مَوَاتَانِ الْأَرْضِ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ

Ya'nî arḍ-ı mezkûre beytü'l-mâle aittir demektir.

616- اِيْمَنُ امْرِئٍ وَاشْتَاْمُهُ بَيْنَ لَحْيَيْهِ

İnsanın en uğurlu ve en uğursuzu iki sakalının arasındadır (dilindedir)

815- اتَّقِ شَرَّ مَنْ أَحْسَنْتَ إِلَيْهِ

İyilik ettiğin kimsenin şerrinden sakın.

817- الْمُسْلِمُ مَن سَلَّمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ يَدِهِ وَلِسَانِهِ

(İyi) Müslüman, dilinden ve elinden diğer Müslümanların güvende olduğu kimsedir.

850- عَائِشَةُ فِي النِّسَاءِ كَالْغُرَابِ الْأَعْمَى

Ayşe kadınlar arasından bir ayağı beyaz karga gibidir.

873- اللَّهُمَّ غِبْطًا لَا خَبْطًا

Allahım gıpta edilecek bir hal ver zillete düşürme

893- إِنْ الشَّيْطَانُ إِذَا سَمِعَ الْأَذَانَ وَلَّى وَلَهُ خُصَااصٌ كَخُصَااصِ الْحِمَارِ

Şeytan ezanı işittiği vakit Revha denilen yere kadar gider. Bir rivayette: Arkadan ses çıkartarak, koşar adımlarla kaçıp oradan uzaklaşmaya çalışır.

900- لَا تَسْكُنْ جَهَنَّمَ حَتَّى يَضَعَ رَبُّ الْعِزَّةِ قِيَهَا قَدَمَهُ

Rebbü'l-'izze Hâdretleri vıfḳ-ı murâdî üzere cehenneme takdîm ve idhâl eyleyeceği eşrârı bi'l-temâm vaḍ' ve idhâl eylemedikçe cehennemin هل من مزيد diyerek fevret ve sevrete sâkin olmaz demektir.

614- الان حمي الوطيس şimdi sıcak oldu

¹² Enbiyâ sûresi, 37. Âyet (İnsan, aceleci olarak yaratılmıştır.).

¹³ Yâsîn sûresi, 80. Âyet (Yemyeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur).

¹⁴ Zümer sûresi, 75. Âyet (Arşın çevresini kuşattıklarını).

¹⁵ Kehf sûresi, 32. Âyet (Her ikisinin de etrafını hurmalarla donatmış).

3.8. Metinde Açıklama Kısımında Geçen Hz. Ömer/Hz. Ali ve Tabîîn Sözleri

3.8.1. Hz. Ali

625- اشدنا حجزاً واطلبنا للامر لا ينال وينالونه

Emevîler hakkında dayanılması zor günlerde bizden en çok şabr ve tahammül edenlerdi, erişilmeyecek şeylere onlar ulaşırdı.

640- فمن مثلى

Şehit olduğu gün bir çocuğu olduğunu öğrenince: Öyleyse benim gibi kimse var mıdır?

694- ضَرَبُ اللِّسَانِ أَوْجَعُ مِنْ طُعْنِ السِّينَانِ

Lisanın vuruşu dişlerin ısırmasından daha çok acıtır.

1152- اِنَّ اَهْوَنَ السَّقَى التَّشْرِيعَ

Suya götürmenin en kolayı kolaya kaçmaktır.

1180- هَذَا جَنَائِ وَهِيَاجَانِه فِیْهِ

Bu güne katl ve kan akıtma hususlarında vech-i yesîr üzere. İhtiyât ile istibrâ'-i hâle sa'y ve ihtimâm eylemek hakkında: Bu benim devşirdiğim meyvelerdir, içinde güzide şeyler vardır.

1194- جماعة على اقذاء

Ebdân cihetinden ictimâ' ve kulûb cihetinden iftirâk'dır.

1160- اَلْأَصَارُ كِرْشَى وَعَيْبَتَى

Ensar benim cemaatim ve sırdaşlarımdır

3.8.2. Hz. Ömer

754- لا يعيش أحد بعقله حتى يعيش بظنه

Hiç kimse zannıyla yaşamadan aklıyla yaşamaz

3.8.3. Hz. Zeyne'l'âbidîn

1188- يا قذاة الكوز. ويا صوم تموز ويا درهماً لا يجوز. ويا برد العجوز.

Ey bardağın çöpü. Ey temmuz orucu. Ey caiz olmayan dirhem. Ey ihtiyarların soğuğu.

3.9. Metinde Açıklama Kısımında Geçen Atasözleri

- 610- منزلنا منزل قُلة
Konağımız eğriti bir konaktır
- 610- هو مجلس قلة
O eğreti bir meclistir
- 610- الدنيا دار قلة
Dünya değişim ve yolculuk yeridir ya'ni gidilecek evidir
- 610- هو على قلة
O eğretidir sabit değildir
- 615- فلان ملحه على ركبته
Fılan kimsenin tuzu dizi üzerindedir (vefasız)
- 616- مقتل الرجل بين فكّيه
İnsanın ölümü iki çenesinin arasındadır (dilindedir)
- 631- آخِرُ البرِّ على القُلوص
Benim evlâdlarımı en sonra göreceğim budur bundan sonra götürecekleri kalmadı
- 631- أصَحَّ من خوته
Havteme'den de doğrudur
- 641- قد دُقُوا بينهم عطر منشم
İhlamur ağacı kokusuna ellerini batırıp sürdüler
- 655- أُسْتُ لم تعود المجر
Köze alışmamış makat
- 655- صبرا وان كان قترا
Şiddetli zamanlarda bile sabretmek
- 666- من تصدّر قبل اوانه تصدّر لهوانه
Zamanı gelmeden başa oturan zillate düşer
- 667- الحديد بالحديد يُفْلَح
Demir demirle çıkar
- 686- أصَبُّ من المتمنية
Mütemenniye'den da fazla özlem ve arzusu var

686- أَذْنَفُ مِنَ الْمَتَمَّى

Mütemenniden de hasta

704- وَأَضْيَقُ مِنْ خَرَبِ الْأُبْرَةِ

İğnenin deliğinden de küçük

وَأَضْيَقُ مِنْ سَمِّ الْخِيَاطِ

küçük iğnenin deliğinden de

أَصَابَ سَمَّ حَاجَتِهِ

İhtiyacının deliğini buldu

713- لَا أَفْعَلُ ذَلِكَ حَتَّى يَرْجِعَ قَارِطُ عَنَزَةٍ

Anze kabilesinden Karız dönmeden bunu yapmam

724- أَطْعِمُ أَخَاكَ مِنْ عَقَقَلِ الضَّبِّ

Kardeşine kertenkele hayvanının bağırsağından yedir

725- أَطْعِمُ أَخَاكَ مِنْ كُلْيَةِ الْأَرْزَبِ

Kardeşine tavşanın böbreğinden yedir

734- مُدَّ رِجْلَكَ عَلَى قَدَرِ الْكَسَاءِ

Kilim kadar ayaklarını uzat

737- لَا شَاهِدَ عَلَى غَائِبٍ أُعْدِلُ مِنْ طَرْفٍ عَلَى قَلْبٍ

Yok olana en iyi şahitlik gözün gönüle olan şahitliğidir

740- لَا أَفْعَلُ ذَلِكَ وَلَوْ نَزَوْتُ فِي السُّكَكَ

Gökyüzünü aşsan da bunu yapmam

754- الذَّنْبُ فِقْرَةٌ مِنَ الصُّلْبِ وَالضَّرْعُ ابْنَةٌ مِنَ الْكَرْشِ. وَظَنَ الرَّجُلُ قِطْعَةً مِنْ عَقْلِهِ

Günah omurganın bir omurudur ve meme işkembenin kızıdır ve adamın zannı aklından bir parçadır (Asma'î).

759- يَبْقَى الْوُدُّ مَا بَقِيَ الْعِتَابُ

Sitem olduğu sürece dostluk devam eder

761- مَنْ اسْتَرْعَى الذَّنْبَ ظَلَمَ

Kurttan riayet etmeyi isteyen zulm etmiş olur

مُسْتَوْدَعُ الذَّنْبِ أَظْلَمُ.

kurttan riayet etmeyi isteyen daha çok zalim olur K

وَكَافَاهُ مَكَاةُ الذَّنْبِ

Onu kurdun ödülüyle ödüllendirdi

762 - أَعْطَاهُ حُكْمَ الصَّبِيِّ

Ona oğlan hükmü verdi

773- جَفَّتِ الْقَلَمُ

Kalem kurudu

808- عَيْرٌ عَارُهُ وَتَدُّهُ

Eşegi bağlı olduğu direk onu helak etti

810- عَلَيْهِ الْعَفَاءُ وَالذِّئْبُ الْعَوَاءُ

Üzerine toprak ve çok uluyan kurt gelsin

817- أَقُولُ لَكَ يَا جَارَتِي فَاسْمَعِي أَنْتِ يَا بَنِيَّتِي

Komşum sana söylüyorum kızım sen dinle

818- خَلَقَ زَيْدٌ مِنَ الْكَرَمِ

Zeyd keremden halkolunmuştur

822- الْعَتَابُ خَيْرٌ مِنْ مَكْتُومِ الْحَقِّدِ

Sitem gizli kinden hayırlıdır

828- سُرُورُ النَّاسِ بِالْأَمَالِ أَكْثَرُ مِنْ سُرُورِهِمْ بِالْأَمْوَالِ

İnsanların emelle sevinci malla sevincinden daha çoktur.

830- دَرَدَبَ لَمَّا عَضَّهُ الثَّقَافُ

Mengene kendisini sıkıdığı için rüyi imtisal gösterip itaatkar ve münkad oldu.

831- مَا هُوَ إِلَّا دَرَنٌ بَيَدَنَ

O bedeninin kirlenmesi kadar hızlıdır

836- اعْطَشَ مِنَ الْحَوْتِ

Balinadan daha çok susar

دَقَّتْ ضَفَادُ بَطْنِهِ

Karnının kurbağaları çaldı

صَاحَتِ عَصَافِيرُ بَطْنِهِ

karnının kuşları öttü

843- اعْذَبَ مِنْ مَاءِ الْمَفَاصِلِ

İki tağ beyrinde olan kum ve hurda çakıl üzerinden akan şaf ve berrak

857- صَامَ حَوْلًا ثُمَّ شَرِبَ بَوْلًا

Bir yıl oruç tuttu sonra bevil içti

862- رَضُّ مِنْ عِدٍّ

Akarsudan gelen az

869- أَيْهَ غُولٍ أَغُولُ مِنَ الْغَضَبِ

Öfkeden daha tehlikeli bir hal var mıdır

870- الكريم في مركز القلب واللئيم في مزجر الكلب

Kerim olan meclisin merkezinde le'im olan ise köpeğin kovulduğu yerdedir

874- وَجَدَ تَمْرَةَ الْغُرَابِ

Karganın hurmasını buldu

875- لَا يَغُرَّتْكَ الدُّبَاءُ وَإِنْ كَانَ فِي الْمَاءِ

Kabak suda bile olsa seni aldatmasın

881- لَا أَتَّقِ بِسِيلَ تَلْعَتِكَ

Ben senin akıntının seylime (kavl ve fiiline) i'timâd etmem

881- مَا أَخَافُ إِلَّا بِسِيلَ تَلْعَتِي

Ben hemân kendi seylimin tel'asinden ('amzadelerimden ve akrabalarımından) havf ederim

886- فِي عَيْصِهِ مَا يَنْبُتُ الْعُودُ

Eğer onun 'ayşı kerîm ise 'ûdi daîhi kerîm olur ve eğer le'im 'ûdi daîhi le'im olur

886- أَنْ الْفَرْعَ فِي وَزَانِ الْأَصْلِ

Dal kökten gelir

894- فَلَان لَا يَغْثُ عَلَيْهِ شَيْءٌ

Filan kimseye uymayan şey yoktur

895- اِفْرَخْ رَوْعَهُ

Korkusunu çıkarttı

اِفْرَخْ قَلْبَهُ الرُّوعَ

Kalbi korkuyu çıkarttı

905- لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ يَسْتَطِبُّ بِهِ إِلَّا الْحُمَاقَةَ أَعْيَتْ مِنْ يَدَاوِيهَا

Her hastalığın bir tedavisi vardır ahmaklık hariç tedavi etmeye çalışanları aciz bıraktı

906- لَا تَعَاشِرِ الْقَصَّابَ فَإِنَّ أُنَيْسَةَ الْكَلَابِ وَجَلِيْسَةَ الذِّبَابِ

Kasapla muaşeret etme çünkü o köpek ve sineklerle oturup kalkar

912- بِفَيْكِ الْحَجَرِ

Ağzın taşa gelsin

921- افسد من السوس في الصوف في الصيف

Yazın yün güvesinden de bozuk

921- العيال سوس المال

Aile, malın güvesidir

928- العزّ والمتعه والنجاه والامنه

İzzet, eğlence, kurtuluş ve güvende olmak

932- قبل الرماء تملأ الكنائن

Oku atmazdan evvel yeleği geçirilip müheyyâ olur

934- بلغ السكين العظم

Bıçak kemiğe dayandı

944- قتل ارض جاهلها

Bir yerin cahil olanlar öldürür

957- بلغ السيل الزبى

Sel yüksek tepelere ulaştı

957- جاوز الحزام الطُّبِّيَّين

Kemer memeleri geçti

966- لا تَطْعَم العبدَ الكُرَاعَ فيطْمَع في الذَّرَاعِ

Köleye paçayı yedirme ki kola tamah etmesin

970- المقابر تصير العى خطيبا

Mezaristanlar kusurlu insanları hatip eder

986- وكلفنى مُحّ البعوض

Bana da sivrisinek beyni görevi verdi

980- تركته يفتّ اليرمع

Yerma taşını yufkalar halde bıraktı

987- التكبّر على المتكبر صدقة

Kibirliye kibirlenmek sadakadır

996- كالممهوره من مال ابياها

Babasının malından mehri verilmiş gelib gibi

1000- اعطى العبد كُرَاعا فطلب ذراعاً

Köleye paça verdi kolu istedi

1005- اكبرا وامعارا

Hem fakir hem kibirli

1065- تسمع بالمعبدى خير من ان ترا

Mu'îdî'yi duyman O'nu görmekten hayırlıdır

1067- انفك منك ولو كان اجدع

Burnun kesik de olsa senindir

1078- اللهم مينة كما مات أبو خارجه

Ya Rab senden Ebû Hârice'nin mevti gibi mevt isterim

1101- اعرى من ابل المغلق

Muğallak develerinden daha yoksun

1104- المحاجزة قبل المناجزة

Sulh dövüşmeden öncedir

التقدم قبل التندم

Pişman olmaktan önce takaddüm etmek

1244- انفك منك ولو كان اجدع

Burnun kesik de olsa senindir

1085- اعشبت فأنزل

Otlı yer buldun hemen in

1086- من يطل ذيله يطأ به

Kuyruğu uzayan onunla kuvvet bulur

1086- من يطل ذيله ينتطق به

Kuyruğu uzayan onunla kuvvet bulur

1144- وأشأم من داحس

Dahis'ten de bahtsız

1128- النفس مولعةٌ بحُبِّ العاجل

Nefis acele olana düşkün

1132- الناس على دين ملوكهم والملوك على دين بلوكهم

İnsanlar meliklerinin dinleri üzerindediler melikler de nedimlerinin dinleri

üzerindedirler

1138- أطوع السنان

Mızrak temrenlerinin en çok itaat edeni

1138- تطأوه السنان كيف شاء

Mızrak temrenleri onu istediği gibi itaat eder

1138- وأنفذ من إبره

İğneden daha çok nüfuz eder

1142- أشأم من داحس

Dahis'ten daha çok uğursuz

1150- اذا كبر صبياننا لم يتركونا حتى يفتكونا

Sıbyanlarımız büyünc bizi parçalamadan bırakmaz

1152- أَبْلَ مِنْ مَالِك

Mâlik'ten de iyi deveci

1152- اِنَّ اَهْوَنَ السَّقَى التَّشْرِيحَ

Suya götürmenin en kolayı kolaya kaçmaktır

1162- اَلَوْفَاءُ عِنْدَ اللّٰهِ بِمَكَانٍ

Vefanın 'İnde'l-lah vak' ve menzileti vardır

1173- كُلُّ شَيْءٍ وَلَا وَجَعَ الرَّأْسِ

Diş ağrısı hariç her şey

كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللّٰهُ جَلَّ

Allah ile her şey hakir ve kolaydır

1174- مَا يَعْرِفُ نَسَبَ امِّهِ مِنْ نَسَبِ اَبِيهِ

Validesinin şoyunu pederinin şoyundan fark ve temyize kudreti yokdur

1231- مَا هَلْكَ مَا تَجَرَّى بِهِ الْعَصَا

Asa ile yola gideb helâk olmaz

1237- الْيَوْمَ خَمْرٌ وَغَدَا امْرٌ

Bugün bizi içki meşgul eder yarın ise savaş

3.10. Metinde Açıklama Metninde Geçen Şiirler

Hâmid Efendi, eserindeki bazı şiirlerin hangi şaire ait olduğunu beyan etmiş, bazen de beyan etmemiştir.

585- تَجُودٌ فَتُجْزَلُ قَبْلَ السُّؤَالِ وَكَفُّكَ اسْمَحَ مِنْ لَافِظَةٍ

Cûd edip sual etmeden bolca verirsin keffin de lâfızadan semaḥatlidir.

598- مِنْ شَاءَ أَنْ يَكْثُرَ أَوْ يَقَلَّ يَكْفِيهِ مَا بَلَغَهُ الْمَحَلَّ

Çoğaltmak veya azaltmak isteyen kimse gideceği yere yetecek kadar ona yeter

613 / 615- لَا تَلْمِهَا إِنَّهَا مِنْ نَسْوَةٍ مَلَحَهَا مَوْضُوعَةٌ بَيْنَ الرِّكْبِ

Sen ol ḥatûnu levm etme zîrâ ol ḥatûn ecell semni sümürmek ve cevfinde şahm ḥaşıl etmek muradları olan ḥatunlardandır.

609- مِنْ يَلْقَى أَحَادَ الرِّجَالِ يَكَلِّمُ

وَمَنْ يَكُنْ دَرءٌ بِهِ يَقُومُ شَنْشَنَةً أَعْرِفَهَا مِنْ أَحْزَمِ

Adamlardan birilerini bulan konuşur

Çıkık sahibi ise kalkar/düzeltir ahzemden bildiğim bir adet

635- وَيَأْكُلُ أَكْلَ الْفِيلِ مِنْ بَعْدِ شَبْعِهِ وَيَشْرَبُ شَرْبَ الْهَيْمِ مِنْ بَعْدِ أَنْ يَرَوْى

Doyduktan sonra fil kadar yer suya kandıktan sonra da susuz deve kadar içer

685- فَمَا بُقِيَا عَلَى تَرْكُثْمَانِي وَلَكِنْ خِفْتُمَا صَرَدَ النَّيَالِ

Kalmam için beni bırakmadınız ancak oku ıskalamamdan korktunuz

686- لَوْ أَسْتَدْنْتُ مَيْتًا إِلَى صَدْرِهَا عَاشَ وَلَمْ يُنْقَلْ إِلَى قَابِرِ

Göğsüne bir ölü dayasaydın yaşar ve mezarciya götürülmezdi

699- اللَّهُ يَعْلَمُ لَوْلَا أَنَّنِي فَرَّقُ مِنَ الْأَمِيرِ لَعَاتَبْتُ ابْنَ نِيْرَاسِ

في مَوْعِدٍ قَالَهُ لِي ثُمَّ أَخْلَفَنِي غَدَا غَدَا ضَرْبَ أَخْمَاسٍ لِأَسْدَاسِ

Allah bilir ki emirden korksaydım İbn-i Nibrâsa sitem ederdim

Bir zamanda bana dedi ki arkamdan gel sonra gitti beşinci ve altıncı günleri açıkladı

703- شَكِمَ زِنْدَاتِ بَادِسْتِ أَى خَرْدَمَنْدِ نَدَارْدِ هِيَجِ عَاقِلِ بَادِ دَرِبَنْدِ

720- يُسْلِي الْحَبِيبِينَ طَوْلُ النَّأْيِ بَيْنَهُمَا وَتَلْتَفِي طُرُقُ أُخْرَى فَتَأْتِلِفُ

فَيُخْبِثُ الْوَاصِلُ الْأَدْنَى مَوَدَّتَهُ وَيَصْنَرُمُ الْوَاصِلُ الْأُنَاىَ فَيَنْصَرِفُ

İki sevgili arasındaki uzaklaşmanın uzamasını giderir başka yollar ise buluşuğ ülfet eder

Yakın vuslat muhabbet doğurur vasil olan da uzaklaşmayı kesip ayırır.

725- جَرَاحَاتِ السَّنَانِ لَهَا التِّيَامُ وَلَا يَلْتَأَمُ مَا جَرَهُ اللِّسَانُ

Dişlerin yaları onulur dil yarası onulmaz

738- رُبَّ طَمَعٍ يَهْدِي إِلَى طَبَعٍ

Bir tamah var ki pislige götürü

761- فَرَسَتْ شُوَيْهَتِي وَفَجَعْتُ طِفْلاً وَنِسْوَاناً وَأَنْتَ لَهُمْ رَبِيبُ

Kuzumu yedin evlatlık olduğun çocuk ve kadınlara facia yaşattın

نَشَأَتْ مَعَ السِّخَالِ وَأَنْتَ طِفْلٌ فَمَا أَدْرَاكَ أَنَّ أَبَاكَ ذِيبُ

Kuzularla büyüdün sen küçükken babanın kurt olduğunu nereden bildin

إِذَا كَانَ الطَّبَاعُ طِبَاعُ سَوْءٍ فَلَيْسَ بِمُصْلِحٍ طَبْعاً أَدِيبُ

Huyu verenin huyu kötüyse bir edip bu huyuyu islah edemez.

وقال آخر:

وَأَنْتَ كَجَزْوِ الذَّنْبِ لَيْسَ بِالْإِفِّ ... أَبَى الذَّنْبُ إِلَّا أَنْ يُخُونَ وَيَظْلِمَا

Sen de kurt yavrusu gibisin kurdun babası da ancak hıyanet ve zulme alışmış

766- أَلَا لَيْتَ شِعْرِي يَا رَبَّابُ مَتَى أَرَى لَنَا مِنْكَ نُجْجاً أَوْ شِفَاءً فَاشْتَفِي

Ey Rabab keşke benim şiirim ne zaman görürüm bizim senden bir başarı ya da tedavi olacağım bir şifa

766-774- تُسَائِلُ عَنْ حُصَيْنٍ كُلِّ رَكْبٍ وَعَنْدَ جُهَيْنَةَ الْخَبَرِ الْيَقِينُ

Huseyin'i herkese sorar oldu bilmez ki doğru haber Cüheyne'dedir

748- ظَلَمَكَ الْمَنْصِيفُ جَوْرٌ فِيهِ لِلْفَاعِلِ بَوْرٌ

Adaletli zulmün haksızdır failinin onda menfaati yoktur

846- كَنَصْرُ بَنِ دُهْمَانَ الْهُنَيْدَةَ عَاشَهَا وَتَسْعِينَ حَوْلًا ثُمَّ قَوْمٌ فَانصَاتَا

وَعَادَ سَوَادُ الرَّأْسِ بَعْدَ بَيَاضِهِ وَرَاجَعَهُ شَرُّهُ الشَّبَابِ الَّذِي فَاتَا

فَعَاشَ بَخِيرٌ فِي نَعِيمٍ وَغُبَطَةٍ وَلَكِنَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَا كُلِّهِ مَاتَا

Nasr b. Dehman gibi yüzyılı yaşadı doksan yıl da sonra yeniden gençleşti

Kafanın akından sonra siyahı göndü kaçırdığı gençlik de döndü

İyilik ve bolluk ve nazar içinde yaşadı ancak bütün bu olanlardan sonra öldü

850- عَزَّ الْوَفَاءُ - فَلَا وَفَاءَ وَإِنَّهُ لَأَعَزُّ وَجْدَانًا مِنَ الْكِبْرِيتِ

Vefa değerlendirildi ki vefa kalmadı ama o altından değerli bir vican sahibidir

876- قَدْ كُنْتُ أَغْنَى ذِي غِنَا عَنْكُمْ كَمَا أَغْنَى الرِّجَالُ عَنِ الْمَشَاطِ الْإِقْرَعِ

Adamların taraktan en müsağni olanları kel olduğu gibi sizden müstağni olanların en çok müstağnisiydim

886- بِيكَ لِحْظُهُ بِيكَ سَاعَتِ بِيكَ دَمٌ

دَكَرْكَوْنَ مِيشُودِ أَحْوَالِ عَالَمِ

843- وَكُنْتُ كَذْنِبِ السُّوءِ لَمَّا رَأَى دَمًا بِصَاحِبِهِ يَوْمًا أَحَالَ عَلَى الدَّمِ

O kötü kurt gibi idim bir gün dostunun kanını görünce kanına yöneldi

942- مَا زَالَ مُذْ كَانَ عَلَى أَسْتِ الدَّهْرِ ذَا حُمُقٍ يَنْمِي وَعَقْلٍ يَحْرِى

Dehrin makadında olduğundan beri ahmaklığı artar ve aklı eksilirdi

966- حَدَّثَنِي وَأَنْتَ غَيْرُ كُذُوبٍ أَبْحَرُ زَنْبِتٍ أَمْ بِهِجِينَ

أَمْ بَعْدَ وَأَنْتَ أَهْلٌ لِعَبْدٍ أَمْ بِدُونٍ وَأَنْتَ أَهْلٌ لِدُونٍ

Söyle bana sen yalancı değilsin ben özgürle mi melezle mi zina ettim

Köleyle mi sen köle için ehilsin yoksa daha aşağı mı sen de ona layıksın

968- نَفْسُ عَصَامٍ سَوَّدَتْ عَصَامًا وَعَلَّمَتْهُ الْكَرَّ وَالْإِقْدَامَا

İsâm'ın nefsi onu yücelti ve onu saldırmayı ve ilerlemeyi öğretti

971- كَمَثَلِ حِمَارٍ مُرٍّ لِلْقَرْنِ طَالِبَا فَأَبْ بَلَا أذنَ وَلَيْسَ لَهُ قَرْنٌ

Boynuz talep eden eşek misali kulağı kesildi ve boynuzu yok

972- . وَإِنَّكَ وَالْكِتَابَ إِلَى عَلِيٍّ كِدَابِغَةٍ وَقَدْ حَلَمَ الْإِدِيمِ

Sen ve kitab Ali'ye böcek uşan deriyi tabaklayan gibidir

976- يَا رَازِقَ الْعُقَابِ فِي عَشِّهِ وَجَابِرَ الْعِظَمِ الْكَبِيرِ الْمَهِيضِ

امسح لنا اللهم في عرضه من دنس اللوم نفى رخيص

Ya'nî âşiyânesinde niçe 'uķaba rızık veren ey râzık biçün. Ve şikest olan istiḥvân cebr olduķda derest olduķdanşonra yine şikeste olan istiḥvânî cebr eden ey ḥakîm-i lâ yezâl sen bizi 203/2 ol kimseyi irsâl eyle ki ânın dâmen 'arđı (eteğinin eni) çirk buḥûlden pâk ve mağsûl olmuş ola tâ ki bizim rızķımıza vesîleolmağla mesrur eylesün

983- ولقد رأيت مكانهم فكرهتهم ككراهة الخنزير للايغار

Yerlerini gördüğümde onlar domuzun kızgın sudan nefret ettiğ gibi nefret eyledim

986- أَيْدُخُلْ مَنْ يَشَاءُ بغيرِ إِذْنٍ وَكُلُّهُمْ كُفْرٌ أَوْ عُورٌ

وَأَبْقَى مِنْ وَرَاءِ الْبَيْتِ حَتَّى كَأَنِّي خُصْيَةٌ وَسِوَايَ أَيْرُ

İsteyen izinsiz girer mi hepsi de ya kırıkık ya da tek gözlü

Ben ise evin arkasında bile kalırım sanki ben yumurta onlar da sik

1019- أَعْلَمَهُ الرَّمَايَةَ كُلَّ يَوْمٍ فَلَمَّا اسْتَدَّ سَاعِدَهُ رَمَانِي

Her gün ok atmayı öğretirim ona bileğ i doğrulduğuna beni attı

1043- اربَّ يَبُولُ الثَّغْلَبَانِ بِرَأْسِهِ لَقَدْ ذَلَّ مَنْ بَالَتْ عَلَيْهِ الثَّعَالِبُ

Tilkilerin üzerine işediğ i rabb olur mu tilkilerin üzerine işediğ i aşağılık olur

1054- وَالْوُطْ مِنْ رَاهِبٍ يَدَّعِي بِأَنَّ النِّسَاءَ عَلَيْهِ حَرَامٌ

Kadınların kendisine haram olduğunu iddia eden bir rahibden de lutidir

1085- فَلَا تَعْجَلْ بِأَمْرِكَ وَاسْتَدِمَّهُ فَمَا صَلَّى عَصَاكَ كَمَا سَتَدِّيمُ

Yaptığın işte acele etmeden doğru kıl ki asanı akıllı olan gibi doğrultamaz

1101- مَا الْخَوَافِي كَالْقَلْبَةِ وَلَا الْخَنَازِرُ كَالثَّعْبَةِ

Ne kapukları iç gibi değ il ne de alaca kertenkele yılan ağı veren gibidir

1128- أَنِّي لَأَرْجُو مِنْكَ شَيْئاً عَاجِلاً وَالنَّفْسُ مَوْلَعَةٌ بِحَبِّ الْعَاجِلِ

Ben senden acele bir iş istiyorum nefis de acele olana düşkün

1130- وَقَدْ اتَّلَقَى الْهَمُّ عِنْدَ احْتِضَارِهِ بِنَاجٍ عَلَيْهِ الصِّعْرِيَّةُ

Erkek deve dişi olduğunda bana gelen sıkıntıyı unuturum

1152- أَوْرَدَهَا سَعْدٌ وَسَعْدٌ مُشْتَمِلٌ يَا سَعْدُ لَا تَرَوْى بِهَذَاكَ الْإِبِلُ/ مَا هَكَذَا تَوْرَدُ يَا سَعْدُ الْإِبِلُ

Saad (develeri) suya götürüp kıyafetini başına çekip ey Saad develer suya böyle götürülmez

1190- وَأَنَّى وَآيَاهُ كَرَجَلِي نِعَامَةً عَلَى كُلِّ حَالٍ مِنْ غَنَى وَمِنْ فَقْرٍ

Ben ve o her halde gina ve fakrda devekuş u ayakları gibidir

1199- إِلَى حَيْثُ الْقَتِ رَحَلَهَا أَمْ قَشَعَمَ

Ümm Kaş'em (cenk ve kıtâlin ve ulumak künyesidir) bittiğ i zamana kadar

1200- فَمَنْ يُعْطَنِي تِسْعاً وَتِسْعِينَ بَكْرَةً هَجَاناً وَادِماً أَهْدَهُ لَوْبَارٍ

Bana doksan dokuz genç ak ve esmer deve verirse Vabara götürürüm

1206- نَرْجُوا الْوَلِيدَ وَقَدْ أَغْيَاكَ وَالِدُهُ وَمَا رَجَاؤُكَ بَعْدَ الْوَالِدِ الْوَلَدِ

Zapt edemediğin babadan evlat bekleriz babadan sonra evlattan ne beklersin

1224- بخش شنا بمحل جوددن اولمز معدود صفر معکوس ایله آرترمی حسابی رقمک.

Ya'nî ihsânı maḥallinden ḡayri mevḍi'e şarf etme ki ḍâyi' olur diyecek yerde ḍarb olunur

3.11. Metinde Açıklama Kısımında Geçen Türkçe/Farsça Atasözleri

3.11.1. Türkçe

726- Burnu büyüdü.

734- Yorganına göre ayağını uzadiver.

1005- Hem züğürd ve hem s.... büyük

1156- Delik büyük yama küçük

3.11.2. Farsça

882- درخم اندازی هست Ya'nî dirilüb bükülüb dertop olub üzerine atlamak ister diyecek yerde ḍarb olunur.

3.12. Metinde Geçen Mekân İsimleri

586- Bürcân, Kufe.

587- Yemen.

619- şebîr, Hz. Ömer.

630- Hicaz.

636- Medine.

644- Mekke.

686- Basra.

719- Necd, Hicaz.

740- Yemen.

745- Mekke.

770- Hira, Guveyr.

799- Yemen.

825- Türbe, Mekke, Bilâd-i Kays, Yemen.

840- Mekke, Hz. Nuh.

916- Medâyin, Palas Âbâd.

965- Hüsaf, Hicaz, Şam.

1033- Mekke.

1044- Mekke.

1046- Yemen.

1053- Kufe.

1089- Zifar, Yemen.

1135- Yemen.

1147- Yemen.

1170- Medine.

1199- Tabâla, Yemen.

1202- Yemen.

3.13. Metinde Geçen Şahıs İsimleri

587- Muḥammed b. ḥabîb, Tâce b. Zî-Şefer.

592- Karşa', Teğlib, Evs.

594- Huzeyfe, Cüheyne.

596- Ḥâlid bin Ca'fer, Raḳḳad b. Münzir el-Ḍabbî, Züheyr bin Cüzeyme.

598- El-Râciz.

603- Hz. Ömer.

614- İbn-i Esir, Meydani, Zemahşeri.

617- Abdülhamid b. Abdullah b. 'Umar el-Ḥattab.

619- Hz. Ömer.

625- İmam-ı Ali.

627- Şeytân b. Lâtım.

634- Keşîf b. 'Amr el-Tağlibî, Zebbân EL-Zuhlî, Amr.

637- Tavus/Tuveys.

640- Hz. Osman, Hz. Ömer.

642- Hz. Salih, Kudâr Bin Kudre, 'Amr bin Zebbân ez-Zühelî, Keşîf.

644- Zemahşeri.

641- Menşim, Vecîh.

- 645- Bişr bin 'Amr el-'Abdî.
- 646- Avafa b. Sa'd b. Zeyd b. Menat b. Temim.
- 647- Hasan-ı Başri.
- 661- Lokmân-ı Hekîm, Hz. Davud.
- 665- Cerîr bin 'Abdülmesîh, Turfatu'l-'Abd, Hemîşe 'Amr bin Sened.
- 677- Ebu Seyyara 'Amîle b. Hâlid El-'Udvânînin.
- 678- Hasan Ağa.
- 686- Hz. Ömer, Naşr b. Haccâc.
- 690- Haccac b. Yusuf El-şakafî, Muḥḥammed.
- 695- Zemahşeri.
- 696- İmâm-ı Ali.
- 698- Süveyd b. Ebî Kâhil.
- 709- Ayşe . Asam.
- 719- Hz. Muhammed, Hz. Musa, Hz. Hâlid b. Sinân el-'Absî, Hz. İkrime, Hâlid b. Sinân el-'Absî,
- 740- Kıdam b. Maḥlût b. Ma'd.
- 743- Sâlim b. Abdullah Markûm, Eş'ab.
- 750- 'Avf b. Ḥalîl'in.
- 751- Hasan Paşa.
- 752- Hz. Ali.
- 754- Asma'î, Hz. Ömer.
- 756- Hz. Ömer.
- 766- Hîdâş B. Hâbis.
- 770- Amr b. Udeyy, Cezîme, Zibbâ.
- 774- Berâkış, Lokmân b. 'Âdin.
- 776- Cüveyne, Cüheyne, Haşîn B. 'Amr, Huşayn, Ahnas.
- 787- Hz. Muhammed.
- 799- Şebec.
- 805- Hz. Adem.
- 811- Harş B. 'Ubada.
- 835- Muhammed b. Habîb şa'lebdîr, İbn-i A'râbî, şa'âla, Mucâşî'.
- 847- Reyyan b. Huveys.
- 849- Mâlik b. Huzeyfe b. Bedr, Ümm-ü Kırfa.
- 850- İbn-i Yeşribiyy b. Sinân b. Sülke.

- 854- Amr b. Mâlik.
- 855- Halaf.
- 869- Şe'âlibî.
- 879- El-Beydâvî.
- 879- Esûd b. Hürmüz, Anûd.
- 900- Hz. Hasan, Hz. Mücahid, Hz. Muḳâtil, Hz. Muhammed.
- 904- Ka'kâ' b. Şevr, Mu'âviye.
- 905- Hz. İsa.
- 910- Câbir b. 'Amr el-Mâzinî.
- 916- Nûşirevân.
- 923- Semmü'l-fürsân 'Uteybetü b. El-Herş b. Şihâb.
- 924- Zeyd b. Hâriş El-Nimrî, 'Aql B. Hanzala El-Zühelî.
- 925- Âmir b. Mâliki.
- 930- 'Amru b. El-Şalak, Şakir.
- 941- Hz. Ayşe, İmam-ı Ali.
- 942- Ebu Nahle.
- 947- 'Abdullah B. Zübeyr, Eşter-i Nah' Malik.
- 954- Hz. Muhammed.
- 968- Emîr-i Hîre Ceẓîme El-Ebraş, Amr, Udey b. Naḍr, Raḳâş.
- 970- 'İşâm-ı Hâricî, Haccâc.
- 974- Velîd b. 'Uḳba, Mu'âviye.
- 986- Emâme b. Nuşbe, Halef, Hâriş.
- 994- Zeyd b. şâbit.
- 1013- Hîmâr b. Müceyli.
- 1033- Haccâc, 'Umey.
- 1046- Zî's-Şenâtir.
- 1059- Kadûr b. El-Şeybânî, Lakîṭ b. Zerâra.
- 1065- Nu'mân b. Münzir, Ma'idî.
- 1076- Şa'Şa'A B. Şûhân, Mu'âviye.
- 1079- Loḳmân b. 'Âdil, Şahr.
- 1086- Hz. Ali.
- 1092- Emîr-i Hîra Münzir b. Mâ'ûs-semâ', Câbir.
- 1099- Hz. Ali, Hz. Muhammed.
- 1107- Hz. Muhammed.

- 1114- İmâm-ı Bi'l-Hakk 'Ali B. Ebî Tâlib.
- 1119- Ümmi Kırfa, Mâlik b. Huzeyfe.
- 1128- Cerîr b. El-Hatfî.
- 1132- 'Amr b. Hind, Müseyyeb b. Üles, Turfe b. el-Abd.
- 1133- Hz. Muhammed, Bilâl-i Habeşî.
- 1135- Hâriş B. 'Umer, Şahr B. Nehşele.
- 1138- Abdullah B. Hüseyin, Varkâ' b. El-Eş'ar.
- 1139- Sa'd b. El-'îz El-İyâdî, Harş B. El-Gazz.
- 1142- Tufeyl b. Mâlik oğlu 'Ukayl'ı. Kebşe b. 'Urva.
- 1144- Kays b. Zeheyr, Huzeyfe b. Bedr , Fizârâ, Firvâş b. 'Avf, Cülve El-Kübrâ.
- 1152- İmam-ı Ali, 'Atîb b. Eslem, Sa'd b. Zeyd.
- 1157- Ebu Leylâ İbn 'Abbas radıyallau 'anhum Hâdretleri.
- 1159- Hz. Muhammed, Hz. Ebu Leylâ İbn 'Abbas, İbn-i 'Abbas.
- 1170- Hz. Ebu Bekir, Hz. Ümm Ferde, Eş'eş.
- 1180- Cüzeyme El-Ebreş, Amr, İmam-ı Ali.
- 1185- Heyşem b. 'Udeyy.
- 1188- Hz. Zeynelabidin.
- 1190- Câhiz.
- 1194- Hz. Muhammed, Meydani.
- 1196- Ehnef b. Kays.
- 1199- 'Abdûlmelik, Haccâc.
- 1203- Mervân El-Kariz, Avf b. Mühellim b. Zühil b. Şeybân, Amr b. Hind, Avf b. Ka'b b. Sa'd b. Zeyd Münât b. Temim, Züheyr b. Ümeyye.
- 1207- Hz. Davud.
- 1210- İmam-i Ali.
- 1211- İmam-ı Ali.
- 1215- Esmâ' b. 'Abdillâh'in zevcesi Arûs.
- 1216- 'Âmir b. Rehm, Müzker b. 'Aneze.
- 1218- Sa'd b. Zeyd.
- 1220- Qadar b. Ân.
- 1224- Amr b. Âs.
- 1229- Akşâ b. 'Abdü'l-Kays, Leylâ b. Karrân, Şenn, Lükeyz.
- 1231- Cüzeyme, Amr.

3.14. Metinde Geçen Kitap İsimleri

596- El-Müstaksa fi'l-Emsal (Zemahşerî).

616- Nihaye-i İbn-i Eşîr (İbn-i Eşîr).

628- 635- 716- 719- 978- 1081- 1103- Tercüme-i Kâmûs (Mütercim Asım Efendi).

814- Kitabü't-Tenvir fi İskatı't-Tedbir (Kemâleddin Demirî).

869- Mübhec (Şe'âlibî).

882- Kâmûs-i Başa'ir (Firuzabadi).

915- Tuhfe (Mütercim Asım).

978- Maḳâmât (Hariîri).

1157- Câmi' u-ş-Şağîr (İmam Suyutî).

1187- Maḳâmât-İ Hâdremiyye (Hariîri).

3.15. Arapça Gramer Terimlerinin Türkçe Karşılığı

Arapça	Türkçe
Fi'l	Yüklem
Fâ'il	Özne
Mef'ûl	Nesne
Masdar	Kök
Edat	İlgeç
Zamir	Adıl
Cem'	Çoğul
Zamir Müennes	Dişil Adılı
Lazım	Geçişsiz Eylem
Müte'addi	Geçişli Eylem
Mazi	Geçmiş Zaman
Muzari	Şimdiki Zaman
Emir	Emir Kipi
Muzaf	Tamlayan
Meçhul	Edilgen

3.16. Eserde Yer Alan Atasözlerin Listesi

- 580- أسْرَعُ مِنْ نِكَاحِ أُمِّ خَارِجَةٍ Esra'ü min nikâhi Ümmi Hârice [Ümmi Hârice'nin nikâhından hızlı].
- 581- أَسْرَعُ مِنَ الْغَيْرِ Esra'u mine'l-'ayr [Göz bebeğinden hızlıdır].
- 582- أَسْأَلُ مِنْ فَلَاحِ Es'elü min Felhes [Felhes'ten daha çok dilenir].
- 583- أَسْرَعُ غَضَبًا مِنْ فَاسِيَةٍ Esra'u ğadaban min fâsiye [Fâsiye (osuruk böceği)'den daha çabuk öfkelenir].
- 584- أَسْمَعُ مِنْ سِمٍ Esme'ü min Sim' [Sim'den daha iyi işitir].
- 585- أَسْمَحُ مِنْ لَافِزَةٍ Esmaḥu min lâfızah [Lâfıza'dan (horoz) daha müsamahaatkâr].
- 586- أَسْرَقُ مِنْ بُرْجَانٍ Esraḡu min Bürcân [Bürcân'dan daha da hırsızdır].
- 587- أَسْرَقُ مِنْ تَاجَةٍ Esraḡu min Tâce [Tâce'den daha hırsızdır].
- 588- أَسْلَطُ مِنْ سِلْكَهٖ Eslaṭu min silka [Silka'dan daha arsız].
- 589- أَسْهَلُ مِنْ جِلْزَانٍ Eshelü min Cilzân [Cilzân'dan daha düzdür].
- 590- أَسْهَرُ مِنْ جُدُودٍ Esherü min cüdcüd [Cüdcüd'den daha çok geceleri uykusuz].
- 591- أَسْرَعُ مِنْ وَرَلِ الْخَضِيضِ Esra'ü min verel el-ḥaḍîḍ [Bozumcadan hızlı].
- 592- أَسْأَلُ مِنْ قَرِيعٍ Es'elü min karşı [Karşı'dan daha çok ister veya dilenir].
- 593- أَسْمَعُ مِنْ قِرَادٍ Esme'ü min kırad [Kırad'den daha güçlü duyar].
- 594- أَسِيرُ مِنْ حَذِيفَةٍ Esyerü min Huzeyfe [Huzeyfe'den daha hızlı yürür].
- الباب الثالث عشر فيما أوله شين
- 595- شَرُّ مَا أَجَاءَكَ إِلَى مَخَّةِ عِرْقٍ Şerrü mâ eca' eke ilâ müḥḥeti 'urkûb [Şerr-i 'azîm ol o hâletdir ki senin ökçe sinirinin ilkinde muhtaç eyleye (Senin ökçe sinirinin ilkinde muhtaç eden hal çok kötü bir haldir)].
- 596- شَيْئًا مَا يَطْلُبُ السَّوْطَ إِلَى الشَّقَرَاءِ Şey'en mâ yaṭlub el-savṭ ilâ el-şakrâ [Şakrâ adlı at az daha kamçı ister].
- 597- شَرُّ أَهْرٍ ذَا نَابٍ Şerrün eherre zâ nâb [Azı sahibini kötü bir şey sızlattı ve sinirlendirdi].
- شَرُّكَ مَا بَلَغَكَ الْمَحَلَّ Şer'üke mâ belleğeki'l-maḥal [Senin varacağın yere ulaştıracak kadar yeter].
- 599- شَحْمَتِي فِي قَلْعِي Şehmeti fi ḡal'î [Çoban çantamda hâdır ekl edecek yağımdır (Hazır yiyecek olarak yağım çoban çantamdadır)].

- 600- شَقَّ فُلَانٌ الْعَصَا Şakka fulan el-‘aşa [Fulan kişi asayı yarı].
- 601- شَخَبَ فِي الْإِنَاءِ. وَشَخَبَ فِي الْأَرْضِ Şeḥebe fi’l-’inâ’ ve Şeḥebe fi’l-’arz [Kovanın içine sağdı ve yere sağdı].
- 602- شَوَى أَحْوَكُ حَتَّى إِذَا أَنْضَجَ رَمَدٌ Şevva ehûke ḥatta iza enḍaca remmed [Kardeşin yemeği ateşte pişirdi tam pişince de küle attı].
- 603- شَوَقَ رَغِيبٌ وَزُبَيْرٌ اصْصَعِ Şevkun rağîb ve zübeyrûn aşma’ [Yiyici açık ağız ile küçük bir lokma].
- 604- شَحْمَةُ الرُّكْيِ Şeḥmetü’l-rükka [Çabuk eriyen iç yağı].
- 605- شَغَلَتْ شَعَابِي جِدْوَايَ Şegalet şî’âbî cedvâi [Yollarımı nafaka meşgul etti].
- 606- شَغَلَنِي الشَّعِيرُ عَنْ الشَّعْرِ Şegalenî’s-Şa’îru ‘anî’s-Şî’r [Arpa beni şiiirden meşgul etti].
- 607- اشْتَرِ الْمَوْتَانَ وَلَا تَشْتَرِ الْحَيَوَانَ İşteri’l-mevetân ve lâ teşteri’l-Ḥayvân [Cansız al da hayvan alma].
- 608- الشَّرْطُ أَمْلَكَ، عَلَيْكَ أَمْ لَكَ Eş’sartu emlek ‘aleyke em leke [Şart daha maliktir (sahipleyci), aleyhine olsa lehine de].
- 609- شَنْشَنَةُ اعْرِفَهَا مِنْ أَحْزَمِ Şinşinetün a’rifuha min aḥzem [Ahzem’den bildiğim bir adettir].
- 610- شَرُّ الْمَالِ الْقُلْعَةُ Şerrü’l-Mâl-i’l-ḳul’a [Malın en kötüsü eğreti olanıdır].
- 611- شَرُّ السَّيْرِ الْحَقِّقَةُ Şerrü’s-Seyri’l-ḥaḳḳaḳa [Yürüyüşün en kötüsü harıl harıl süratli olanıdır].
- 612- شَرُّ الرَّأْيِ الدَّبْرَى Şerrü’r-Re’yu’d-Debereyy [Rey ve tedbirin en kötüsü geç olanıdır].
- 613- شَرُّ النَّاسِ مِنْ مِلْحِهِ عَلَى رَكْبَتِهِ Şerrü’n-nâs men milḥuhu ‘alâ rekbetih [İnsanların en kötüsü iç yağı dizlerinin üzerinde olanlarıdır].
- 614- شَرُّ الرُّعَاءِ الْخَطْمَةُ Şerrü’r-Rü’a’i’l-Ḥuṭama [Çobanların en kötüsü merhametsiz ve şevkatsiz olanlarıdır].
- 615- شَجَّةُ عَبْدِ الْحَمِيدِ Şecceṭü Abdülḥamid [Abdülhamid’in baş yarığı].
- 616- أَشَامُ كُلِّ امْرِئٍ نَيْنَ فَكَّيْهِ Eşemü külli imri’in beyne fekkeyh [Her kişinin en uğursuz ve en zararlı kısmı iki çenesi arasındadır (lisanıdır)].
- 617- أَشْرُقُ شَبِيرُنْ Eşriḳ şebîrûn [Ey şebîr dağı! Güneşliğe dâhil ol].
- 618- شَمَّ خَمَارَهَا الْكَلْبُ Şemme ḥimâraḥa’l-Kelbû [(O kadının) yaşmağını köpek kokladı].
- 619- شَاكِيَهُ أَبَا يَسَارٍ Şâkih Ebâ Yesâr [Ey Eba Yesar! Yanaş].

- 620- شِفَاؤُهُ نَكْوُ الدَّيْرِ Şifâ'ühü nek'ü'd-deber [Uyuz olan kimsenin şifâsı uyuzu kaşıyıp kanatmakla olur].
- 621- شَكْوَتْ لَوْحاً فَخَزَا لِي يَلْمَعَا Şekvütü levhan fehaza lî yelma'a [Ben susuzluktan şikâyet ettim o bana serâbı gösterdi].
- 622- شَيْطَانُ الْحَمَاطَةِ Şeytânul-Hamaṭa [Hamata'nın şeytanıdır].
- 623- شَدِيدُ الْحُجْرَةِ Şedîdül-hucza [Düğmelerin ortadan bağlanacağı yer şiddetlidir].
- 624- أَشْرَى الشَّرِّ صِغَارُهُ Eşra's-şerri şigâruh [Şer ve fitneyi küçükler ateşledi].
- 625- أَشْغَلُ مِنْ ذَاتِ اللَّحْيَيْنِ Eşğalü min zâti'n-naḥyeyn [İki yağı tulumu tutan kadından daha meşguldür].
- 626- اشْجَعُ مِنْ لَيْثِ عَفْرَيْنَ Eşca'u min leysi 'ifrîn [Karınca aslanından daha cesurdur].
- 627- أَشَأْمُ مِنَ الشَّقَرَاءِ Eş'emü mine's-şakrâ' [Şakra'dan daha uğursuz].
- 628- أَشَدُّ مِنَ الدَّلَمِ Eşeddü mine'd-delem [Yılana benzeyen Hicaz'a mahsus Düllem canavarından daha çetin].
- 629- أَشَأْمُ مِنْ سَرَابٍ Eş'emü min serâb [Serabtan daha uğursuz].
- 630- أَشَأْمُ مِنَ الْبِسُوسِ Eş'emü mine'l-Besûs [Besûs'ten daha uğursuz].
- 631- أَشَأْمُ مِنْ حَوَئِصَةٍ Eş'emü Min Havte'a [Havtee'den daha uğursuz].
- 632- أَشَأْمُ مِنْ طَيْرِ الْعَرَاقِيبِ Eş'emü Min Tayri'l-'Araķîb [Boyun burandan daha uğursuz].
- 633- أَشْرَدُ مِنْ خَفِيدٍ Eşredü Min Hüfayded [Hafif ve hızlı erkek devakuşunadan daha hızlı ürküb kaçar].
- 634- أَشْكَرُ مِنْ بَرْوَقَةٍ Eşkerü Min Barvaķa [Barvaka ağacından daha şakirdir].
- 635- أَشْرَبُ مِنَ الْهَيْمِ Eşrebü Mine'l-Hîm [Susuz develerden daha fazla su içer].
- 636- أَشَأْمُ مِنْ رُمَاحٍ Eş'emü Min Zümmâh [Zümmah kuşundan daha uğursuz].
- 637- أَشَأْمُ مِنْ طَوَيْسٍ Eş'emü Min Tuveys [Tuvays'ten daha uğursuz].
- 638- أَشَدُّ مِنْ عَائِشَةَ بْنِ عَنَمٍ Eş'emü Min 'Â'işe bin 'Aşm [Ayşe b. Asm'den daha çetindir].
- 639- أَشَأْمُ مِنَ الدُّهَيْمِ Eş'emü Mine'd-Düheym [Düheym adlı nakadan daha uğursuz].
- 640- أَشَأْمُ مِنْ أَحْمَرَ عَادٍ Eş'emü Min Ahmer-i 'Âd [Ad kavminin Ahmer adlı nakasından daha uğursuz].
- 641- أَشَأْمُ مِنْ عِطْرِ مَنَشِيمٍ Eş'emü Min 'Itr-i Menşim (Menşem) [Menşim kokusundan daha uğursuzdur].

- 642- أشَامُ مِنْ جَارُودٍ Eş'emü Min Cârûd [Carud'dan daha uğursuzdur].
- 643- أَشَامُ مِنْ قَاشِيرٍ Eş'emü Min Kâşir [Kaşir'den daha uğursuzdur].
- 644- صَارَ الْأَمْرُ إِلَى النِّزَاعَةِ Şâra'l-Emrû İle'n-Nüz'a [Mesele okçulara kaldı].
- 645- صَدَقَنِي سِنَّ بَكْرِهِ Şadaķani Sinne Bekrihi [Bana genç devesinin yaşını doğru söyledi].
- 646- صُمِّى ابْنَةُ الْجَبَلِ Şumma İbnetü'l-Cebel [Ey sada! Sesi kes].
- 647- الصَّمْتُ يُكْسِبُ أَهْلَهُ الْمَحَبَّةَ El-Şamt Yüksibü Ehlehü'l-Maḥabba [Susmak sahibini insanlara sevdendir].
- 648- صَالِبِي أَشَدُّ مِنْ نَافِذِكَ Şâlibi Eşeddü Min Nâfîḍik [Benim nezlem senin sıtmandan daha şiddetlidir].
- 649- صَاحَتْ عَصَافِيرُ الْأَمْعَاءِ Şahat 'Aşâfirü'l-Em'â' [Bağırsakların kuşları bağırdı çağırdı].
- 650- صَارَتْ ثَرِيًّا وَهِيَ عَوْدٌ أَقْشَرُ Şârat şureyya ve hiye 'ûdün Akşar [O hatun kabuğu soyulmuş nesne gibi iken servet sahibi oldu].
- 651- أَصَابَ تَمْرَةَ الْغُرَابِ Aşâba şemretü'l-Ġurâb [Karganın hurmasını elde etti].
- 652- صَرَخَ الْمَخْضُ عَنْ الرَّبْدِ Şarraḥa'l-Maḥḍu 'Ani'z-Zebed [Süt köpükten ayrılıp saf oldu].
- 653- صَدْرُكَ أَوْسَعُ لِسْرِكَ Şadruke Avsa'u Lisirrik [Göğsün sırrın için daha geniştir].
- 654- صَبْرًا عَلَى مَجَامِرِ الْكَرَامِ Şabran 'Ala Mecâmiri'l-Kirâm [Alicenap insanlar seni köze oturtursa sabret].
- 655- الصِّدْقُ فِي بَعْضِ الْأُمُورِ عَجَزَ Eş-Şıdķu Fi Ba'di'l-Umûri 'Acz [Sıdk bazı durumlarda acizliktir].
- 656- صَرَخَتْ جِدَاءَ Şarraḥat Ciddâ' [Cidda adlı yeri açığa kavuşturdu (Bir şey açığa kavuştu)].
- 657- الصِّدْقُ عَزٌّ وَالْكَذِبُ خُضُوعٌ Eş-Şıdķu 'İzzün Ve'l-Kezibü Ḥuḍû' [Doğruluk izzet yalan zilletir].
- 658- الصَّمْتُ حُكْمٌ وَقَلِيلٌ فَأَعْلَهُ Eş-Şemtu Ḥükmün ve Kâlîlün Fâ'İlüh [Susmak hikmettir onu yapan da azdır].
- 659- أَصْلَحَ غَيْثٌ مَا أَفْسَدَ الْبَرْدُ Aşlaḥe ġayşün mâ efsedehü'l-berd [Dolunun çürüttüğünü yağmur islah etti].
- 660- صَارَتْ الْفَوْسُ رَكْوَةً Şâreti'l-ķavsü rekva [Yay teneke oldu].
- 661- صَبَّغْتَ لِي إِصْبَعَكَ الْعَمَّالَةَ Şaba'at li işba'aka'l-'amâle [Bu işe alışık olan parmağınla bana işaret ederek gıybet ettin].

- 662- صَحِيفَةُ الْمُتَلَمِّسِ Sahîfetü'l-Mütelemmis [Mütelemmis'in sayfası].
- 663- صَلَّتْ عَلَى الْأَسَدِ وَبَلَّتْ عَنِ النَّقْدِ şalte 'ala'l-esed ve bilte 'ani'n-naqd [Arslan üzerine hücum edüb kükrer deve gibi saldırırsın ve Nakd dedikleri hurda ve hakîr koyunu gördüğünde havf ve haşyetinden donuna işersin].
- 664- صُغْرَاهَا مُرَّاهَا Şuğrâhâ Mürrâhâ [Küçük kız kızların yaramızdır].
- 665- أَصَاخُ إِصَاخَةِ الْمُنْدَةِ لِلنَّاشِدِ Aşağa işâhate'l-mindehi li'l-nâşid [İbili çok azarlayanın Nâşide susması gibi sustu].
- 666- صَبُوْهُ حَيَّانَ بِهِ جُمُوْهُ Şabûh hayyan bihi cümû' [Hayya'nın sabah şurubunu içen kimseye zahmet verir].
- 667- صَادَفَ دَرْءُ السَّيْلِ دَرْءًا يَصْنَعُهُ Şadefe der'es-seyli der'en yeşda'üh [Seylin gücü onu yaracak bir güçle karşılaştı].
- 668- صَكَّا وَدِرْهَمًا لَكَ Şakken ve dirhemen lek [Yaptığın işe şiddetli bir şekilde devam et ki iki dirhem senin olsun].
- 669- صُبَابَتِي تُرْوِي وَلَيْسَتْ غَيْلَا Şubabeti türvâ ve leyset gaylâ [Kapta kalan bir dökümlük suyun zemin üzere cereyan eden su gibi doyurmaz].
- 670- صَيْدِكَ لَا تَحْرِمُهُ Şaydeke la tahrimhü [Avından mahrum kalma].
- 671- صَاهُ شَاكِيْ Şah şâki' [Sus yalancı!].
- 672- أَصْعَبُ مِنْ خَرَطِ الْقَتَادِ Aş'abu min harî'l-ķatâd [El ile Katad ağacının dallarından yaprak sarmaktan zordur].
- 673- أَصْنَعُ مِنْ سُرْفَةٍ Aşna'u min sürfe [Sürfe böceğinden daha sanatkar].
- 674- أَصَحُّ مِنْ عَيْرِ أَبِي سَيَّارَةَ Aşahhu min 'ayr-i Ebi Seyyara[Ebi Seyyara'nın eşeğinden daha doğrudur].
- 675- أَصْبَرُ مِنْ قَضِيبٍ Aşbaru min ķadîb [Kadib'ten daha sabırlıdır].
- 676- أَصْنَعُ مِنْ تُنَوِّطٍ Aşna'u min tünavviṭ [Kelebek kuşundan daha sanatkardır].
- 677- أَصْحُ مِنْ قَطَاةٍ Eşahhu min ķatat [Bağırtlak kuşundan da doğrudur].
- 678- أَصْدَقُ ظَنًّا مِنْ أَلْمَعِي Aşdaķu zannan min el-ma'î [Elmai'den daha çok doğru zanlıdır].
- 679- أَصْرَدُ مِنْ جَرَادَةٍ Aşradu Min 'Ayn Elķirba' [Çekirgeden daha fazla üşür].
- 680- أَصْرَدُ مِنْ عَنَزِ جَرَبَاءٍ Aşradu Min 'Anz-İ Cerbâ' [Uyuz keçiden daha fazla üşür].
- 681- أَصْرَدُ مِنْ عَيْنِ الْجَرَبَاءِ Aşradu Min 'Ayni'l-hirbâ' [Kayak bukalemun adlı sürüngenden daha fazla üşür].
- 682- أَصْرَدُ مِنَ السَّهْمِ Aşradu Mine's-Sehm [Oktan daha çok nüfuz eder].

- 683- أَصَبُّ مِنَ الْمُتَمَنِّيَةِ Aşabbu Mine'l-Mütemenniye [Mütemenniye kadından daha çok arzuludur].
- 684- أَصْرَدُ مِنْ خَازِقٍ وَرَقَةٍ Aşradu Min Hâzik-İ Varağa [Yaprağa kazıktan daha çok nüfuz eder].
- 685- أَصْلَفُ مِنْ مِلْحٍ فِي مَاءٍ Aşlafu min milhin fî mâ' [Sudaki tuzdan daha az hayrı vardır].
- 686- أَصْلَبُ مِنْ رَدِّ الْجَمُوحِ Aşlabu min redd-i'l-Cemûh [Sert kafalı attan daha sert].
- 687- دَالٌّ دُرَايْشٍ نَافَاكَاهُ Dâll Đurayş Nafaķahu [Sıçan yavrusu tüneline şaşırdı].
- 688- دَرِيْشُ الْإِبَالَةِ Dı'shun 'Ala İbbala [Bir demet otlağa bir bağ otlağa].
- 689- دَاهِجٌ رُويْدَا Dahha Rüveydâ [Acele etmeden kurbanını kes].
- 690- دَارْبُكُ بِالْفَطِيسِ خَيْرٌ مِنَ الْمَطْرِقَةِ Đarbuke Bil-Fittîs Hayrûn Mine'l-Miţraķa [Büyük çekişle vurman küçük çekişten iyidir].
- 691- دَارْبَاتُونُ فِي زَرْفٍ سَوْءٍ Đarbatûn Fî Zarfî Sû' [Kötü kaptan saf bal].
- 692- أَذْلَلْتُ مِنْ عَشْرِ ثَمَانِيَا Ağlalte Min 'Aşrin şemâniyâ [On üzerinden sekizi kaybettin].
- 693- دَاكَاةٌ أَلَيْهِ الْأَرْضُ بِرُحْبِهَا Đâķat 'Aleyhi'l-Arđu Bi-Ruĥbihâ [Zemin bolluĥuyla geniřliĥiyle ona dar geldi].
- 694- دَارْبُ اللَّسَانِ أَوْجَعُ مِنْ طَعْنِ السِّنَانِ Đarbu'l-Lisân Evca'u Min Ťa'ni's-Sinân [Lisanın vuruşu dişlerin ısırmasından daha çok acıtır].
- 695- دَارَابَا فِي جَهَّازِهِ Đaraba Fî Cahâzih [Bineĥine vurup gitti].
- 696- دَايْيَا أَتِي الْبِكَارِ عَلَى طِحَالٍ Đayya'Ati'l-Bikârü 'Ala Ťihâl [Genç develeri Tihal mevkide kaybetti].
- 697- دَارَابُ بِي أَتَانِ Đarabu bi-'Aţan [Deve/keçi yataĥına ilerlediler].
- 698- دَاْدَعُورُ قَدْ تَحْلَبُ الْعَلْبَةُ Ed-Đecûru Kâd Taĥlabü'l-'Ulba [Sütü saĥılırken ıztırap çeken deve kabın dolusu kadar süt verir].
- 699- دَارَابَا أَهْمَاسَةً لِلسُّدَّاسِ Đaraba Aĥmâsen Li-Esdâs [Devenin suya üç veya dört gün otlakta susuz kalıp dördüncü/beşinci gün su içmeye gittiĥi günleri açıkladı].
- 700- دِي' فِي الرَّاسِ فِي الرَّاسِ Dî'i'l-Fe'se Fî'r-Re's [Baltayı başa koy].
- 701- دَا' فِي السَّهْمِ عَلَى كَبْدِ الْقَوْسِ Đa'i's-Sehme 'Ala Kenedi'n-Nüfûs [Oku kabzanın orta yerine koy].
- 702- دَارِيطُنْ زَالِكٌ Đariţun Zâlik [Bu ancak osurmaktır].
- 703- أَذْهَكُ مِنْ ضَرْطِهِ وَيَضْطُرُّ مِنْ ضَجِكِي Ađĥakü Min Đarţihî ve Yađruţu Min Đaĥikî [Osurmasına gülerim o ise gülmemden dolayı osurur].

- 704- أَصْنِيقُ مِنْ ظِلِّ الرُّمَحِ Ađyaķu Min Zülle'r-Rumḥ [Mızrağın gölgesinden dar].
- 705- أَصْنِيقُ مِنَ النَّخْرُوبِ Ađyaķu Min Naḥrûb [Bal kümecindeki delikten daha dar].
- 706- أَصْنِيعُ مِنْ قَمَرِ الشِّتَاءِ Ağya 'u Min ẖamari'ş-Şitâ' [Kış ayından daha kayıp].
- 707- أَضْبِطُ مِنْ عَائِشَةَ بِنِ عَتَمٍ Ađbaṭu Min 'Â'işe b. 'Aşam [Ayşe b. Asm'den daha iyi korur].
- 708- أَضْنِيعُ مِنْ دَمِ سَلَّاعٍ Ağya 'u Min Demmi Sellâ' [Sella'nın kanından daha çok kayıp].
- 710- أَصْلُ مِنْ قَارِظٍ عَزْرَةَ Ağallü Min ẖârîz-i 'aneze [Anze kabilesinin Karîz'ından daha çok dalalette].
- 711- أَصْلُ مِنْ وَلَدِ الْيَرْبُوعِ Ağallü Min Veledi'l-Yerbû' [Tarla sıçanı yavrusundan daha çok dalalette].
- 712- أَصْلُ مِنْ سَارِقِ الْمِغْزَلِ Ağallu Min Sâriķi'l-Miğzel [Eğirmen çalandan daha çok dalalette].
- 713- أَصْلُ مِنْ سِنَانٍ Ağallu Min Sinân [Sinan'dan daha çok dalalette].
- 714- الطَّعْنُ ظِنَارُ قَوْمٍ El Ṭa'n Zi'âr ẖavm [Düşmana mızrak sancımak barış ve uzlaşma anları yakıp mum eder].
- 715- طَلَبَ الْأَبْلَقُ الْعُقُوقَ Ṭalab El-Ablaķ El-'Aķûķ [Alaca gebe erkek at istedi].
- 716- أَطْلُقْ يَدَيْكَ تَنْفَعَاكَ يَارِجُلَ Aṭliķ Yedeyke Tenfe'âke Ya Recül [Ellerini aç ki sana menfa'ati olsun].
- 717- طَارَتْ بِهِمُ الْعَنْقَاءُ Ṭâret Bihimü'l-'Anķâ' [Anka onlarla uçu].
- 718- طَالَ الْأَبْدُ عَلَى لُبْدٍ Ṭâle'l-Ebedü 'Ala Lübed [Ebed Lokman'ın son kartalı için uzadı].
- 719- أَطْرِقْ كَرَا إِنَّ النَّعَامَةَ فِي الْقَرَا Aṭriķ Kere İnne'n-ne'âmete Fi'L-ķira [Ey kervân kuşları! Sükût ediniz. Zirâ deve kuşları kurâdadır gelüb sizi talep eder].
- 720- طُولُ النَّتَائِي مَسْلَاةٌ لِلنَّصَافِي Ṭûlu't-Tenâ'î Meslâtün Li't-Teşâfî [Uzaklaşmanın uzaması kopmanın başlangıcıdır].
- 721- الطَّيْرُ بِالطَّيْرِ يُصَادُ Eṭṭayru bi't-Ṭayri Yuşâd [Kuş kuşla avlanır]
- 722- أَطْرِى فَإِنَّكَ نَاعِلَةٌ Aṭırî Fi-innek, Nâ'ile [Derenin kenarını sıyrıp git ki ayakkabıların var].
- 723- أَطْوَهُ عَلَى غَرَّهِ Aṭvih 'Ala Ğirra [Bükümüne kıvrır].
- 724- أَطْعِمُ أَخَاكَ كُشْيَةَ الضَّبِّ Aṭ'im aḥâke küşyete'ld-ḍabb [Kardeşine uromastyx adlı kertenkelenin karnındaki yağı yedir].

- 725- طَعْنُ اللِّسَانِ كَوْخُرِ السِّنَانِ Ta'nü'l-lisân ke-vaḥzi's-sinân [Dilin sancıması dış dürmesi gibidir].
- 726- طَمَحَ مِرْشَمَهُ Ṭamaḥa Mirşemehü [Burnu yükseldi].
- 727- اُطْلُبْهُ مِنْ حَيْثُ وَلَيْسَ Uṭlubhu min ḥeyşu veleyse [Olduğu veya olmadığı yerlerden iste].
- 728- اُطْلُبْ تَظْفَرَ Uṭlub Taẓfar [İste ki kazanasın].
- 729- طَيَّوْرُ فَیَوْرَ Ṭayyûrun Fayyû' [Kaynayıp kaparıp sonra hemen savuşur].
- 730- أَطَاعَ يَدًا بِالْقَوْدِ فَهَوَ ذُلُولِ Aṭâ'e Yeden Bil-Ḳûdi Fehüve Zelûl [Götüren ele itaat etti].
- 731- اُطْرُقِي وَمِيشِي Uṭruki Ve Mîşi [Yünü yumuşatmak için çubukla çarp ve kıla karıştır].
- 732- طَعْمُ ذِكْرِكَ مَغْسُولٌ بِكُلِّ فَمٍ Ṭa'mu Zikrike Ma'Sûlün Bi-Küllî Fem [İnsanların ağzında zikrine bal sürülmüş].
- 733- طَاعَةُ النِّسَاءِ نَدَامَةٌ Ṭâ'atü'n-Nisâ'i Nedâma [Kadınlara itaat etmen pişmanlık getirir].
- 734- اِطْمَأَنَّ عَلَى قَدَرِ أَرْضِكَ Iṭma'inne 'Ala Ḳadr-i Arḍik [Yerin miktarında tatmin ol].
- 735- طَرَأَتْهُ يُولَعُ فِيهَا الْفُعْدُ Tarâfetün Yûle'ü Fîha'l-Ḳu'dud [Nesebi az olan kimse nesebi çok olan adamın nesebini küçümsedi].
- 736- طَلَيْتُ عَنْ فَيْقَتِهِ الْعَجِيَّ Ṭalaytü 'An Fîḳatihi'l-'Acıyy [Senin ayağını kökenleyip kendi iki sağım arasında memede toplanmış sütü mahpus eylediğin anasız kalmış yavrudur].
- 737- طَرَفُ الْفَتَى يُخْبِرُ عَنْ لِسَانِهِ Ṭarfu'l-Fetâ Yuḥbirü 'An Lisânih [Delikanlının gözü dilinden haber verir].
- 738- أَطْمَعُ مِنْ قَالِبِ الصَّخْرَةِ Aṭma'u Min Ḳâlibi'S-Şaḥra [Kayayı çevirenden daha çok tamahkardır].
- 739- أَطُولُ ذِمَاءً مِنَ الصَّبِّ Aṭvalu Zemâ'en Mine'd-Ḍabb [Can çekişmesi kertenkelekinden daha uzun].
- 740- أَطُولُ مِنَ السُّكَاكِ وَالسُّكَاكَةِ Aṭvalu Mine's-Sükâki Ve's-Sükâke [Gökyüzünden daha uzun].
- 741- أَطْمَعُ مِنْ أَشْعَبَ Aṭma'u min eş'ab [Eşab'dan daha tamahkar].
- 743- أَطْوَعُ مِنْ نَوَابٍ Aṭva'u Min şavâb [Savab'dan daha itaatkar].
- 744- أَطَبُّ مِنَ ابْنِ حِزَيْمٍ Aṭabbu Min İbn-i Hîzeym [İbn-i Hizeym'den daha çok tıpta anlar].

- 745- أَطْمَرُ مِنْ بُرْغُوثٍ Aţmaru Min Bargûş [Pireden daha çok sıçar].
- 746- أَطْيَبُ مِنَ الْمَاءِ عَلَى الظَّمَا Aţyabu Mine'l-Mâ'i 'Ala'z-zama' [Çok susamışken içilen sudan daha tatlıdır].
- 748- ظَلَمَ ظَلَمَ الْخَيْفَقَانِ وَظَلَمَ لَا كَظْلَمَ الْخَيْفَقَانِ Zalama Zulme'l-Hayfakan ve Zalama Lâ Kezulmi'l- Hayfekan [Hayfakan'ın zulmü gibi ve Hayfakan'ın zulmü gibi değil].
- 749- ظِلَالُ صَيْفٍ مَالَهَا قِطَارٌ Zilâlû Şayfin Mâ-Leha Kîţârun [Yaz bulutunun yağmuru yoktur].
- 750- ظِلُّ الْكَرِيمِ فَسِيحٌ Zillü'l-Kerîmi Fesîh [Cömertin gölgesi geniştir].
- 751- ظَلَمَ الْمُلُوكِ أُولَى مِنْ دَلَالِ الرَّعِيَّةِ Zulmü'l-Mülûk Evlâ Min Delâli'r-Ra'îyye [Halkın nazından padişahın zulmü evladır].
- 752- ظَالِعٌ يَعُودُ كَسِيرًا Zâli'un Ya'ûdü Kesîra [Topal bir tarafı kırılmış kimseyi ziyaret eder].
- 753- ظَنَّ الْعَاقِلِ خَيْرٌ مِنْ يَتَقِنِ الْجَاهِلِ Zannu'l-'Âkil Hayrûn Min Yakîni'l-Câhil [Akıllı kimsenin zannı cahilin yakınından daha hayırlıdır].
- 754- ظَنَّ الرَّجُلُ قِطْعَةً مِنْ عَقْلِهِ Zannu'r-recul kıt'atün min 'aklih [Adamın zannı aklından bir parçadır].
- 755- ظَنَّرَ رَوْوْمٌ خَيْرٌ مِنْ أُمِّ سَوَّوْمٍ Zi'rûn Re'ûm Hayrûn Min Ümmi Se'ûm [Sütanne olan bir deve usanık ve bıkkın öz anneden hayırlıdır].
- 756- الظُّلْمُ مَرْتَعَةٌ وَخِيمٌ Ez-Zulmü Merta'uhu Vaḥîm [Zulmün otlağı vahimdir].
- 757- ظَمًا فَادِحٌ خَيْرٌ مِنْ رِيٍّ فَاصِحٍ Zama'un Kâmiḥ Hayrûn Min Reyyin Fâdiḥ [Sıkıntı veren susamak kötülüğü ortaya çıkaran suya kanmaktan hayırlıdır].
- 758- ظِلُّ الشَّيْطَانِ Zillu's-Şeytân [Şeytanın gölgesi].
- 759- ظَاهِرُ الْعِتَابِ خَيْرٌ مِنْ بَاطِنِ الْحِفْدِ Zâhirü'l-'Îtâb Hayrun Min Bâtîni'l-Hıkd [Açık sitem gizli kinden hayırlıdır].
- 760- أَظْلَمُ مِنْ جُلُنْدَاءٍ Azlamü Min Cülendâ' [Cülenda'dan daha zalim].
- 761- أَظْلَمُ مِنْ ذَنْبٍ Azlamü Min Zi'b [Kurttan daha zalimdir].
- 762- أَظْلَمُ مِنْ صَبِيٍّ Azlamu Min Şabiy [Oğlandan da zalimdir].
- 763- عَوْدٌ يُعَلِّمُ الْعَنْجَ 'Avdün Yü'Allimü'l-'Anc [Koca deve gençken öğrendiği ile talim ediliyor].
- 764- الْعَوْدُ أَحْمَدُ El-'Avdü Aḥmad [Bir şeye tekrar dönmek övgüyü hakkeder çünkü bir tecrübeden sonra olur].

- 765- أَشَارَاتُ 'Ala'l-Ġazl-i bi-Âhîretin Felem Teda' Benecdin Kârada [İplik eğirmeyi öğrendiğin halde bıraktın sonra geç gelip çöplükte dökülen tüy ve yünü aramaya başladın].
- 766- El'Avan La Tü'Allimü'l-Ĥamra [Danışlı basiretli hatuna örtü tutunma talimine ihtiyacı yoktur].
- 767- 'Ayrin Bi-'Ayrin Ve Ziyâdetü 'Aşere [Bir eşeğe bir eşek ve üstüne on adet].
- 768- 'Asa'l-Ġuveyrü Eb'ûsen [Keşke şerr senden önce gelir].
- 769- Âde'l-Ĥaysü Yühâs [Kötü ve pis olan nesne olduğu gibi döndü].
- 770- Âde's-Sehmü İle'n-Neze'e [Ok yay çekmekte usta olan adama geri döndü].
- 771- 'Arefe Ĥumayk Cemelehü [Humeyk devesini bildi].
- 772- 'Ala Ehlihâ Dellet Berâkış [Barakış ehline işaret etti].
- 773- 'Alikat Me'Âkiluha ve Şarra'l-Cündüb [Su çekilecek ip ve alet bağlandı ve cırtlayık canavar ötmeğe başladılar].
- 774- 'İnde Cüveyne El-Ĥaberu'l-Yakîn [Hüfeyne'de kesin haber vardır].
- 775- 'Uşeyşetün Takrimu Çilden Emlesen [Küçük güve pürüzsüz derisi ancak ekl-i yesir ile ekl edilebilir ki tesir etmez].
- 776- 'Urâdatun Tûri Zinâde'l-Kâ'il [Hediye ateş çıkartan çakmağı gösterir].
- 777- 'Aşşi Ve Teğterr [Gece hayvan otlatırken gafil olma].
- 778- Âtin Bi-Ġayri Envât [Ellerini uzattığı halde asılı nesne yoktur].
- 779- 'Uşbun ve Ba'îrun [Çimen var hayvan yok].
- 780- 'Âfiküm Fi'l-Kidr Mâ'un Ekder [Çömlek ve tencere dibinde kalan çorba suyundan kalan bulanık su].
- 781- El-'Ayrü Yađruţu ve'l-Mikvâtü Fi'n-Nâr [Eşek osururken ütü ateşin üstündedir].
- 782- El-'Aşa Mine'l-'Uşiyye [Asa çubuktandır].
- 783- U'lul Taḥṭub [Suyu içe içe şişman olasın].
- 784- 'Aynüke 'Abrâ Ve'l-Fu'âdü Fi Dedd [Ben bir meleke bakarken dışın ağlar için oynar].

- 785- اَعْقِلْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ İ'kıl Ve Tevekkel 'Ale'l-Llah [Devenin ayağını büküb bilekçesini koluna bağla sonra Allah'a tevekkül et].
- 786- عِلْمَانُ خَيْرٌ مِنْ عِلْمٍ 'ilmânu hayrun min 'ilmin [İki görüş bir görüşten hayırlıdır].
- 787- عِنْدَ النَّطَّاحِ يُغْلَبُ الْكَبْشُ الْأَحْمُ 'İnde'n-Niṭâḥ Yüglabü'l-Kebşü'l-Ehem [Boynuzlu koyunlar süsüşünce boyunsuz koç galibiyet alır].
- 788- أَعْلَامُ أَرْضٍ جُعِلَتْ بَطَانِحًا A'lâmü Arḍın Cü'ilet Baṭâ'iḥa [Bir yerin önde gelenleri zillate düştü].
- 789- عَادَ غَيْثٌ عَلَى مَا أَفْسَدَ 'Ade Ğayşun 'Ala Mâ Efsedehü [Mukaddemen imsâk eylediği mahalleri 'avdetde gereği gibi yağdığından ihyâ eyledi].
- 791- أَعْيَيْتَنِي مِنْ شُبِّ إِلَى دُبِّ A'yeytenî Min Şubb İlâ Dübb [Sen beni gençliğim ve cüvânlığım hengâmından pir olup 'asa ile böylece yâb yâb yürümek zamanına gelince 'âciz ve fûrumanda edüb, aslâ bir an âsûde eylemedik].
- 792- عَزَّ الرَّجُلُ اسْتِغْنَاهُ عَنِ النَّاسِ 'İzzü'r-Recülü İstiğnâ'ühü 'Ani'n-Nâs [Adamın izzeti insanlardan mütağni olmasındadır].
- 793- عَادَ الْأَمْرُ إِلَيَّ نَصَابِهِ 'Âde'l-Emrû İlâ Nişâbih [Mesele erbabına döndü].
- 794- أَعْلَمُ بِمَنْبِتِ الْقَصِيصِ A'lemü Bi-Menbiti'l-Ḳasîş [Kasis bitkisinin menbetini daha iyi bilir].
- 795- عِنْدَ الصَّبَاحِ يَحْمَدُ الْقَوْمُ السَّرَى 'İnde's-Şabaḥ Yaḥmedü'l-Ḳavmu's-Sürâ [Kavim sabah vakti bütün gece seyredenini över].
- 796- أَعْرَضَ ثَوْبُ الْمَلْبَسِ A'Raḍa şevbu'l-Melbes [Sanığının libası görüldü].
- 797- عَادَتْ لِعَثْرِهَا لَمِيسَ 'Âdet Li-'İtrihâ Lümeys [Lümeys aslına döndü].
- 798- أَعْيَيْتَنِي بِأُشْرِ فَكَيْفَ بِدُرْدُرٍ A'Yeytini Bi-Eşürin Fe-Keyfe Bi-Dürdür [Sen beni dişlerin keskin olduğu zamanda 'aciz kalmışydın şimdi ise dişlerin dökülmekle pîr oldun].
- 799- أَرَاذَ فِی قَوْمِهِ ثَبَجَا 'Araḍa Fî Ḳavmihi şebecâ [Kavminde Sebeca'ya itiraz etti].
- 800- أَمَلْنَا مُعَامِلَةَ الْعُلُوقِ 'Amelenâ Mu'Amelete'l-'Alûḳ [Bize aluk devesinin muamelesini gösterdi].
- 801- أَعْرَضْتَ الْقَرْفَةَ A'raḍte'l-Ḳırfa [Sen suçu genişlettin genelledin].
- 802- الْعُنُوقَ بَعْدَ التُّوقِ El-'unûḳu Ba'De'n-Nûḳi [Develerden sonra dişi oğlaklar].
- 803- عِرْقُ الْخَالِ لَا يَنَامُ 'İrḳu'l-Hâl La Yenâm [Dayının damarı uyumaz].
- 804- عَرَضَ عَلَى الْأَمْرِ سَوْمٌ عَالَةً 'Araḍa 'Ala'l-Emr-i Sevme 'Alle [Meseleyi bana ikinci defa su arayan develer gibi anlattı].

- 805- El-‘Âşiyetü Tüheyyicü’l-Ebiyye [Gece vakti otlayan hayvanlar otlamayan hayvanları kışkırtır].
- 806- ‘İnde’r-Rihân Tu‘Refu’s-Sevâbık [Ödüllü at yarışmakta iddialar ortaya çıkar].
- 807- ‘Ayrün ‘Arahü Vetedüh [Eşegi bağlı olduğu kazık onu helak etti].
- 808- ‘Ayrün Erkaðathu Ümmüh [Eşeğe annesi seğırttirdi].
- 809- ‘İş Receben Terâ ‘Aceben [Recep’i yaşa acebi görürsün].
- 810- ‘Aleyhi’l-‘Afar Ve’d-Debâr Ve Sû’ü’d-Dâr [Üzerinde toprak, zaman, can vermek ve cehennem gelsin].
- 811- ‘Aynun Bizâti’l-Habağati Tedmâ’ [Verimli olan Habağat adlı yerde biten bir çeşmedir ki beğâyet kıllinden göz yaşı gibi terler].
- 812- ‘Alâ Şaşâşâ’ Tûrâ ‘Ayşu’s-Şakıyy [Geçinim şiddeti bedbaht yaşamını görür].
- 812- ‘Alâ Şaşâşâ’ Tûrâ ‘Ayşu’s-Şakıyy [Şakî dâ’imâ şiddet-i ‘ayş üzere görülür ya’nî şiddet-i ‘ayşe mübtelâ olur].
- 813- A‘cebe Hayyen Na‘amehü [Hayy’ın nimetleri onun hoşuna gitti].
- 814- ‘Adâ’l-Kârıdu Feğazer [Acı süt iyice ekşidi].
- 815- ‘Âriyetün Kesebet Ehlehâ Zemmen [Ödünç nesne sahibine zemm getirdi].
- 816- A‘tâ Min Zahr-i Yed [Elinin tersiyle verdi].
- 817- ‘Arrıdî’l-Kerîme ve Lâ Tübâhit [Kerîm olan kimse ‘arđ-ı hacât etdikde ta‘rîd eyle zirâ kerimden su‘âl-i hacet tasrîhe muhtâc değildir].
- 818- ‘Acilet Bi-Hâricetin’l-‘Acûlü [Harice’nin doğumunda validesi acele etti].
- 819- ‘Azaretü Küllü Zât-i Eb [Babası olan hâatun beni ma‘zûr tutar demektir].
- 820- El-‘Aceletü Furşatü’l-‘Aceze [Acele acizlerin fırsatıdır].
- 821- ‘Abdün ve Halâ Fi Yedeyh [İki ellerinde yaş ot vardır].
- 822- El-‘İtab Kable’l-‘İkâb [Önce sitem sonra ceza].
- 823- ‘Arefe Batnî Batne Tûrbe [Karnım Tûrbe’nin karnını bildi].

- 824- عَاشَ عَيْشًا ضَارِبًا بِجِيرَانٍ 'Âşe 'Ayşen Dâriben Bi-Cîrân [Deve çöküp zemin üzerine sinisini vad eder gibi bir yaşam sürdürdü].
- 825- إِشْ تَرَة مَآلَم تَر 'İş Tere Mâlem Tere [Yaşarsan görmediğini görürsün].
- 826- عَيْرُ رَعَى أَنْفَهُ الْكَلَاءُ 'Ayrün Ra'â Enfuhu'l-Kele' [Eşek otlağın kokusunun bulub talep eyledi].
- 827- عُمُ الْعَاجِزِ خُرْجُهُ 'Ammu'l-'Âcizi Hürceh [Acizin amcası onun heybesidir].
- 828- الْعِدَّةُ عَطِيَّةٌ El-'İddetü 'Aṭiyye [Hulûf-u va'd kabîhdir istircâ'-i 'aṭiyye kabîh olduğu].
- 829- الْإِعْتِرَافُ يَهْدِمُ الْإِقْتِرَافَ El-'İ'tirâf Yehdimü'l-İktirâf [İtiraf etmek günah işlemeyi yıkar].
- 830- عَجَجَ لَمَّا عَضَّهُ الظِّعَانُ 'Ac'ace Lemmâ 'Aḍḍahü'l-Zî'ân [Deve mahve bağlanan ip onu ısırdığında bağırdı].
- 831- عَوْدُكَ وَالْبَدْءُ دَرٌّ بِيَدَيْنِ 'Avdüke Ve'l-Bed'ü Derenün Bi-Beden [Dönüşün ve başlaman bedenini kirlenmesi kadar hızlı oldu].
- 832- أَعْمَرْتُ أَرْضًا لَمْ تَلَسْ حَوْدَانَهَا A'maret Arḍan Lem Telüs Havzânaha [Nilüfer bitkisini tatmadığın bir yeri imar ettin].
- 833- أَعْنَدِي أُمُّ فِي الْعِجْمِ E'indî Em Fi'l-'İkm [Bende mi yük dengi içinde mi].
- 834- عَرَجَلَةٌ تَعْتَقِلُ رُمْحَهُ 'Arceletün Ta'takilu Rümheh [Bir piyadedir ki fâris olan kimsenin hâl ve şânı ile hâllenür].
- 835- أَعْطَشُ مِنْ ثَعَالَةٍ A'taşu Min şü'âle [Süale'den daha susamış].
- 837- أَغْذَبُ مِنْ مَاءِ الْبَارِقِ A'zabu Min Mâ'i'l-Bârîk [Şimşekli bulut suyundan daha tatlıdır].
- 838- أَغْذَبُ مِنْ مَاءِ الْحَشْرِجِ A'zabu Min Mâ'i'l-Haşrec [Haşrec suyundan daha tatlıdır].
- 839- أَعْمُرُ مِنْ قُرَادٍ A'merü Min Qurâd [Keneden daha uzun ömürlü].
- 840- أَعْطَشُ مِنْ هَدِيلٍ A'taşu Min Hadîl [Hadîl'den daha çok susamış].
- 841- أَعْدَرُ مِنْ ذَنْبٍ Ağderü Min Zi'b [Kurttan daha cüretkar].
- 842- أَعَقَى مِنْ ضَنْبٍ A'aḳḳu Min Ḍabb [Kertenkeleden daha asi ve nankör].
- 843- أَعَذِبُ مِنْ مَاءِ الْوَقِيعَةِ A'zebü Min Mâ'i'l-Vaḳî'a [Vakia denilen bazı dağ ve taşlarda olan çukur suyundan daha tatlıdır].
- 844- أَعَزُّ مِنْ بَيْضِ الْأَنْوَقِ A'azzü Min Baydı'l-Anûḳ [Kartal kuşu yumurtasından daha çok değerli].
- 845- أَعَزُّ مِنْ هَرَاوَةِ الْأَعْزَابِ A'ezzü Min Herâveti'l-A'zâb [Ergenlerin değneğinden daha değerlidir].

- 846- أَعْمَرُ مِنْ نَصْرٍ A'meru Min Naşr [Nasr'dan daha uzun ömürlü].
- 847- أَعَزُّ مِنْ أُمِّ قِرْفَةٍ A'ezzü Min Ümmi Kırf [Üm Kirfe'den deha azizdir].
- 848- أَعْدَى مِنْ سُلَيْكٍ A'dâ Min Süleyk [Süleyk'ten daha hızlı seğirtir].
- 849- أَعْيَا مِنْ بَاكِلٍ A'yâ Min Bâkil [Bakil'den daha acizdir].
- 850- أَعَزُّ مِنَ الْغُرَابِ الْأَعْصَمِ A'ezzü Mine'l-Gurâbi'l-Aşamm [Ayaklarının biri beyaz olan kargadan daha azizdir].
- 851- أَعَزُّ مِنَ الْكِبْرِيتِ الْأَحْمَرِ A'ezzü Mine'l-Kibrîti'l-Ahmar [Kırmızı altından daha değerlidir].
- 852- أَعْدَى مِنَ الشِّفْرِىِّ A'dâ Mine's-Şinfere [Şenferî'den daha hızlı].
- 853- أَعْجَزُ مِنْ هِلْبَاجَةٍ A'cezû Min Hilbâca [İri tembel ahmak gibi tüm kötü vasıfları taşıyan kimseden daha acizdir].
- 854- أَعْطَفُ مِنْ أُمِّ إِحْدَى وَعِشْرِينَ A'tafu Min Ümm-i İhdâ ve 'İşrîn [Yirmi birliden daha şefkatlidir].
- 855- غَرَّانُ فَارُكُوا لَهُ Garşânu Ferkebû Lehu [Karnı aç kimsedir ona rebîke yemeği hazırlayınız ki ekl eyleye].
- 856- غَرَّنِي بُرْدَاكِ مِنْ خَذَافِي Garrani Bürdâki Min Hazâfîli [Senin iki kumâşın beni aldatmakla kendi eski câmelerimin telefne bâdi oldu].
- 857- عَبَرَ شَهْرَيْنِ ثُمَّ جَاءَ بِكَلْبَيْنِ Gebere Şahreyn şümme Câ'e bi-Kelbeyn [İki ay gitti iki değersiz nesneyle geldi].
- 858- عَمَامُ أَرْضِي يَجُودُ بِأَخْرَيْنَ Gamâmü Arđî Yecûdü bi-Âherîn [Bizim yerin bulutu başka yerlere faydası var].
- 859- غَضَبُ الْخَيْلِ عَلَى الْجَمِّ Ğadaba'l-Haylû 'Ala'l-Lücem [Ât dizginine olan gazab ve darılması gibi].
- 860- غَضَبُ الْعِشَّاقِ كَمَطَرِ الرَّبِيعِ Ğadabu'l-'Uşşâk-I Ke-Maţarı'r-Rebî' [Aşıkların öfkesi bahar yağmuru gibidir].
- 861- غَضِبَ فِلَانٌ مِنْ صَيِّحٍ وَنَفَرَ Ğadaba Filan Min Şayh Ve Nefer [Filan çağırmak ve dağılmak olmadan öfkeleni].
- 863- اسْتَغْنَتِ التُّفَّةُ عَنِ الرُّفَةِ İstâğneti't-Tüfe 'Ani'r-Rüfe [Kara kulak saman yemekten müstağni oldu].
- 864- غَمَرَاتٌ ثُمَّ يَنْجَلِينَ Ğamaratün şümme Yencelîn [Bunlar gerçi şedâid-i azîmadır lâkin müncele ve mündefî' olur].
- 865- غَشَمَشَمُ يَغْشَى الشَّجَرَ Ğaşamşamun Yağşâ's-Şecer [Bir seyl-i 'azîmdır ki önüne gelen ağacı basub kırar ve asla birisinden yüz döndürüp kendine bir şeyi hâil olmaz].

- 866- اسْتَعَاثَ مِنْ جُوعٍ بِمَا أَمَاتَهُ İsteğâşe Min Cû'in Bimâ-Emâtehü [Açlıktan kendini helâk edecek nesneye istiğâşe eyledi].
- 867- غَلَبْتُهُمْ أَنِّي خُلِفْتُ نُسْبَةً Galebtühüm Enni Huliqtü Nüşbe [Ben anlara gâlib oldum zirâ benim hılkatim anın üzerine olmuştur ki bir şey'e taalluk ettiğinde değme halle ondan münfek olmam].
- 868- غَنَظُوكَ غَنَظَ جَرَادَةِ الْعِيَارِ Ğannazuke Ğanza Cerâdeti'l-'Ayyar [Ayyar'ın çekirgesi gibi ölümüne meşakkat verdiler].
- 869- الْعَضْبُ غَوْلُ الْجُمِ El-Ğadabu Ğûlü'l-Hilm [Öfke nezaketi ihlak eder].
- 870- اغْتَسَلَ الْكَلْبِ İğtese'l-'Kelb [Kelb yıkandı].
- 871- اسْتَعْنَتِ الشُّوكَةُ عَنِ التَّقْيِيعِ İstağnati's-Şevketü 'Ani't-Tenķîh [Diken budanıp fazlalıklarını kesmekve ucnu sivri etmekten müstağni oldu].
- 872- أَغْيَرَةً وَجُبْنًا E-ğayreten ve Cübnen [Hem gayret edersin hem de korkarsın].
- 873- الْعَبْطُ خَيْرٌ مِنَ الْهَبْطِ El-Ğabṭ Ḥayrun Mine'l-Habṭ [Gıpta edilmek zillete düşmekten hayırlıdır].
- 874- الْعُرَابُ أَعْرَفُ بِالنَّمْرِ El-Ğurâbu A'rafu bi't-Temr [Hurmanın iyisini karga daha iyi bilir].
- 875- أَغَرُّ مِنَ الدُّبَاءِ فِي الْمَاءِ Ağerru Min'd-Dübbâ'i Fi'l-Mâ' [Sudaki kabaktan çok aldatır].
- 876- أَغْنَى عَنْهُ مِنَ التُّفَةِ الرَّفَةِ Ağnâ 'Anhu Mine't-Teffeti'r-Reffe [Kertenkelenin elbette ete haris olup samandan müstağni olduğu bellidir].
- 877- فِي الصَّيْفِ ضِيغَتِ اللَّبَنِ Fi's-Şayf Dayya'ati'l-Leben [Yazın o südü kaçırdın].
- 878- فِلَانٌ مِلْحُهُ عَلَى رِكْبَتِهِ Filan Milḥuhu 'Alâ Rükbeteyh [Filanın iç yağı dizlerinin üzerindedir].
- 879- فِي كُلِّ شَجَرٍ نَارٌ وَاسْتَمَجَدَ الْمَرْحُ وَالْعَفَارُ Fi Külli Şecerin Nârun ve İstemcede'l-Merḥu ve'l-'Afâr [Her ağaçta ateş var Merh ve Afâr ağacında da yeterince vardır].
- 880- فِلَانٌ اِنْتَفَخَ سَحْرُهُ Filanün İntefaḥa Seḥruh [Filanın akciğeri şişti].
- 881- فِلَانٌ لَا يَمْنَعُ ذَنْبَ تَلْعَتِهِ Filan La Yemne'ü Zenbe Tel'etehü [Filan akıntıcının ayağını engelleyemez].
- 882- فِلَانٌ مُخْرِنِقٌ لِيَنْبَاعَ Filan Mührenbiḳun Li-Yenbâ' [Vaḳt-ı fırsatta ileri sönüp atlamak için yanî mutehayyilesinde tasvîr ve tasmîm eylediği dâhiyeyi irâd ve icrâ için şimdiki halde geri çekilip dertop hamûş ve epsem turmakda].
- 883- فَشَّاشَ فَشِيَّهِ مِنْ إِسْنِهِ إِلَى فِيهِ Feşâşi Fişiyye Min İstihi İlâ Fîh [Tulumu sıkıp içinden yel çıkarmak gibi makattan ağza kadar sık ki içinde kibir çıksın].

- 884- الفحلُ يحمي شؤله معقولا El-Fehlu Yahmî Şevlehü Ma'kûlâ [Poğur şâile olmuş doğum yapmış dişisini ne olursa olsun korur].
- 885- في القمر ضياء، والشمس أضوا منه Fi'l-Kameri Dıyâ'un ve's-Şemsü Ağve'ü Minh [Ayda nur var ama güneş ondan daha parlak].
- 886- في عضة ما يبتن شكيرها Fî 'ıđđatin Mâ Yenbütenne Şekîrühâ [İdda adlı dikenli ulu ağacının dibinde filiz biten büyük ağaçları vardır].
- 887- فسا بينهم الطربان Fesâ beynehümü'z-zirbân [Aralarında göcen yelledi].
- 888- أفلت وانحص الذنب Eflete Ve'n-Haşşa'z-Zi'b [Sıyrılıp kurtuldu ama kuyruk gitti].
- 889- أفلت فلان جريعة الذن Filan Cürey'Ete'z-Zağn [İçeceği suyun henüz yudumu zaknında olduğu halde kaçıp kurtuldu].
- 890- إفتد مأنؤك İftedi Mañnûk [Boğulmuş bir kimseden kendi nefsinin fidyesi ile satın aldı].
- 891- في ذنب الكلب يطلب الإهالة Fî Zenbi'l-Kelbi Yağlubu'l-İhâle [Köpeğin kuyruğundan iç yağı ister].
- 892- فر من القطر وقع تحت الميزاب Ferre Mine'l-Kağra ve Veğa'a Tağte'l-Mizâb [Katradan kaçıp oluğun altına düştü].
- 893- أفلت وله حصاص Eflete ve Lehü Huşâş [Dikilip süratle osurarak kaçtı].
- 894- فلان ما يغث عليه أحد Filanün Ma Yağışşü 'Aleyhi Ağed [Filan her gördüğü adamdan cerr ve suâl eylemeğe mecbûrdur].
- 895- أفرخ القوم بيضتهم Efreğe'l-Kavmu Bayđatehüm [Kavimin yumurtası yavru çıkarttı].
- 896- فلان يبنى على جرف هار Filan Yebnî 'Ala Cürfin Hâr [Yıkılmaya yüz tutmuş yar üzerinde inşaat yapar].
- 897- في رأسه خطة Fî Re'sihi Huğğa [Kafasında plan var].
- 898- في الخير له قدم Fî'l-Hayri Lehü Qadem [Hayırda ayağı var].
- 899- فعلت ذلك قبل غير وما جرى Fe'elte Zâlike Kable 'Ayr ve Mâ Cerâ [Eşekten ve olanlardan önce yaptın o işi].
- 900- فلان إن رأى مطمعا تعرض وإن رأى مطمعا تأرض Filanün İn Re'â Mağme'En Te'Arrağ ve İn Re'â Mağ'Aman Te'errâğ [Filan kimse ednâ ümîd edecek mahal görse ona taarruz eder ve eğer bir mevzide matumâta mute'allık bir nesne görse o yerde arz gibi sâbit olup ondan hareket etmez].
- 901- في استيها ما لا ترى Fî Estiha Mâlâ Terâ [Makadında onun görmediği vardır].

- 902- فلان جَلِيسُ قَعْقَاع Filan Celîs Ka'kâ' [Filan Ka'ka ile meclisinde bulunur].
- 903- فلان يَسْتَطِبُّ عَلَى عِيسَى بْنِ مَرْيَم Filanün Yestetibbu 'Ala 'Îsâ B. Meryem [Filan İsa b. Meryem'e hekimlik taslar].
- 904- فلان كَلْبُ الْقَصَاب Filan Kelbü'l-Kaşşâb [Filan kasapın köpeğidir].
- 905- فِي بَيْتِهِ يُؤْتَى الْحَكْمُ Fî Beytihi Yü'tâ'l-Hakemü [Hüküm onun evinde verilir].
- 906- أَفْرَطُ لِلْهَيْمِ جُبَيْنًا أَفْعَسَا Efriṭ Li'l-Hîmi Hübeynen Ak'as [Susuz develere su arayan aciz birini gönderdi].
- 907- فلان ساكن الطائر Filan Sâkinü't-Tâ'ir [Filanın kafasında kuş sakindir].
- 908- الْفِرَارُ بِقَرَابِ أَكْيَسَ El-Firâru Bi-Ḳirâb Ekys [Yolculuk mühimmatıyla kaçmak daha iyidir].
- 909- افْتَحْ صُرْرَكَ تَعْلَمُ عَجْرَكَ İfteḥ Şurerek Ta'Lem 'Ücerek [Keseleri aç ayıplarını öğrenirsin].
- 910- فَصِيلُ ذَاتِ الرَّيْنِ لَا يُحَيَّلُ Fasîlu Zâti'z-Zeyn Lâ Yuḥayyel [Kendi yavrusunu ve onu sağanı iten deve acındırılmaz].
- 911- فِي قَلْبِهِ ضَبُّ Fî Ḳalbihi Ḍabb [Kalbinde kertenkele vardır].
- 912- فَاهَا لِفَيْك Fâhâ Li-fîk [(Toprak) ağzı senin ağzına olsun].
- 913- أَفْسَدُ مِنَ الضَّبِّع Efsedü Mine'd-Ḍab' [Sırtlandan daha fesattır].
- 914- أَفْلَسُ مِنْ دَبُور Eflesü Min Debbûr [Lodos rüzgarından daha müflis].
- 915- أَفْسَى مِنْ نَمِسٍ Efsâ Min Nims [Lakenceden daha çok osurur].
- 916- أَفْرَعُ مِنْ حَجَامٍ سَابَاطٍ Efreğü Min Haccâmi Sâbât [Sabat hacamatçısından daha boş].
- 917- أَفْلَسُ مِنَ ابْنِ الْمُذَلَّقِ Eflesü Min İbn-i'l-müzellâḳ [İbn-i Müzellâḳ'tan daha müflistir].
- 918- أَفْكَارُ مِنْ وَحَّ Efḳaru Min Vahḥ [Kazıktan daha fakir].
- 919- أَفْسَدُ مِنَ السُّوسِ Efsedü Min's-Sûs [Güveden daha fesat].
- 920- أَفْهَشُ مِنْ فَالِيَةِ الْأَفَاعِي Efḥeşu Min Fâliyeti'l-Efâ'î [Alaca ve benekli hamam böceğinden daha kötü huylu].
- 921- أَفْرَسُ مِنْ سَمِّ الْفَرَسَانِ Efresü Min Sümmi'l-Fürsân [Semmü'l-fürsân'dan daha süvaridir].
- 922- أَفْشَاهُ مِنْ الْعِضْنِ Efsâhu Mine'l-'İḍḍayn ['İddayn olan fetanet ve feraset ve belağat sahibi fehim ve zeyrek adamdan daha fasih].
- 923- أَفْرَسُ مِنْ مُلَاعِبِ الْأَسِنَّةِ Efresü Min Mülâ'ib'l-Esinne [Yılmanlar ile oynayıcıdan daha süvaridir].
- 924- أَفْسَدُ مِنْ أَرْضِهِ Efsedü Min Arḍih [Ağaç kurdundan daha fesattır].

- 925- قَرَعَ ظَنَابِيبَ الْأَمْرِ Ƙara 'A Zanābibe 'l-Emr [Maslahatin incik kemiğine vurdu].
- 926- قَدْ أَنْصَفَ الْقَارَةَ مَنْ رَامَاهَا Ƙad Anşafa 'l-Ƙarate Men Râmâhâ [Kâra kabilesiyle ok yarışan insaf etmiş olur].
- 927- قَطَّعَتْ جَهِيْزَةَ قَوْلِ كُلِّ خَطِيْبٍ Ƙata 'at Cehîze Ƙavle Külli Ĥaṭîb [Cehîze her hatibin kavlini kesti].
- 928- الْقَيْدُ وَالرَّتْعَةُ El-Ƙaydü ve 'r-Ret 'a [Kayıd ve rahatlık].
- 929- قِيَّ عَلَى ظَلْعِكَ Ƙi 'Ala Zâl 'ik [Ayıplarını muhafaza et].
- 930- قَبْلَ الرَّمَى يُرَاشُ السَّهْمُ Ƙable 'r-Remy Yürâşü 's-Sehm [Oku atmazdan mukaddem yeleği geçirilüp müheyya eylemek].
- 931- قَلْبَ الْأَمْرِ ظَهَرَ لِبطْنٍ Ƙalebe 'l-Emrü Zahren Li-Baṭn [Emrin zahrini batnına çevirdi].
- 932- قَبْلَ الْبُكَاءِ كَانَ وَجْهُكَ عَبُوسًا Ƙable 'l-Bükâ ' Kâne Vechüke 'Abûsan [Ağlamadan önce asık suratlıydın].
- 933- اِسْتَقْدَمْتُ رِحَالَتَاكَ İstaḳdamet Rihâletük [Erin attan önce oldu].
- 934- اِنْقَطَعَ السَّلَا فِي الْبَطْنِ İnḳata 'a 'l-Selâ Fi 'l-Baṭn [Sela derisi karında koptu].
- 935- قَمَقَامَةٌ حَكَّتْ بِجَنْبِ الْبَازِلِ Ƙamḳâmetün Ĥakket Bi-Cenbi 'l-Bâzil [Ufak kene bazil devesine kazıdı].
- 936- قَبْلَ الْنِفَاسِ كُنْتَ مُصَغَّرَةً Ƙable 'n-Nefâs Künti Muşagğara [Lohusadan önce de sararmıştın].
- 937- قَدْ بَيَّنَّ الصُّبْحُ لَذَى عَيْنَيْنِ Ƙad Beyyene 'ş-Şubḥu Lîzi 'Ayneyn [Sabah iki gözlü olana belirdi].
- 938- اِنْقَطَعَ مِنْهُ سَحْرِي İnḳaṭa 'a Minhü Sihri [Ondan akciğerim koptu].
- 939- قَصِيرَةٌ مِنْ طَوِيلَةٍ Ƙaşîret 'an Min Tavîle [Uzundan bir kısa].
- 940- قَبَّحَ اللَّهُ مَعْرَى خَيْرِهَا خُطَةً Ƙabbâḥa 'l-Lahu Mi 'zî Ḥayruhâ Ĥuṭṭa [Allah keçilerimi çirkin etsin ki en hayırlısı Hutta'dır].
- 941- قَدْ بَلَغْتَ مِنَ الْبُلْغَيْنِ Ƙad Belagte Mine 'l-Bileğeyn [Son büyük zahmet ve şiddete girdik].
- 942- قَامَةٌ تَنْمَى وَعَقْلٌ يَحْرَى Ƙâmetün Tenmî ve 'Aḳlun Tahrî [Boyu arttıkça akli eksilmeye başladı].
- 943- قَدْ عَلَقْتَ دَلُوكَ دَلُوءًا أُخْرَى Ƙad 'Alîḳat Delvüke Delvün Uḥrâ [Kovan başka kovaya takıldı].
- 944- قَتَلَ أَرْضًا عَالِمُهَا Ƙatele Arḍan 'Âlimühâ [Bir yeri bilen ona galib gelir].
- 945- أَقْتُلُونِي وَمَالِكًا Uḳtulûnî ve Mâliken [Beni Malik'le birlikte öldürünüz].

- 946- انْقَضَبَتْ قُوَى مِنْ قُلُوبِهِ Inqadabat Kuvay Min Kâviye [Piliç yumurtadan koptu].
- 947- قَرَارَةٌ تَسْفَهُتُ قَرَارَ Qarâretün Teseffehet Qarar [Karara koyunu koyun sürüsünü tesfih etti].
- 948- اِقْشَعَرَ مِنْهُ الذُّوَابُ İqşa'arre Minhü'z-Zevâ'ib [Kaküller ondan ürperdi].
- 949- قَبْلَكَ مَا جَاءَ الْخَبْرَ qableke mâ câ'e bi'l-ḥaber [Senden evvel haberi getiren oldu].
- 950- قَبْلَ حُسَّاسِ الْأَيْسَارِ Qable Hüsâs'l-Eysâr [Meysir kumarını oynayanların et pişirmesinden önce].
- 951- قَدْ اِخْطَأَ نَوَاءَهُ Qad Aḥṭa'e Nev'üh [Kalkması ve düşmesinde hata etti].
- 952- قَيْدُ الْإِيمَانِ الْفَتْكُ Qaydü'l-Îmâni'l-Fetk [İman fetki yasakladı].
- 953- قُدَّتْ سَيُورُهُ مِنْ أَدِيمِكَ Quddet Süyûruhu Min Edîmik [Kayışları senin derinden kesti].
- 954- أَقْصَرَ لَمَّا أَبْصَرَ Aqşara Lemmâ Abşar [Taleb eylediği nesnenin sû-i âkıbeti idrâk eylediği için ondan imtinâ eyledi].
- 955- الْإِنْقِبَاصُ عَنِ النَّاسِ مَكْسَبَةٌ لِلْعِدَاوَةِ، وَإِفْرَاطُ الْأَنْسِ مَكْسَبَةٌ لِقُرْنَاءِ السُّوءِ El-İnkibâdu 'Ani'n-Nâs Meksebetün Li'l-'Adâve Ve İfrâtü'l-Ünsi Meksebetün Li-Qurenâ'i's-Sû' [Nâsdan bütün bütün çeklilip münzevi olmak kesb-i adâvete bâdî ve ifrât-i üns ve ülfet ve müâşeret isticlâb-i kurenâ-i sû'e müeddîdir].
- 956- أَقَرَّ صَامِتٌ Aqarra Şâmiten [Sükût eden ikrar etmiş sayılır].
- 957- قَدْ بَلَغَ الشَّيْطَانُ الْوَرَكَيْنِ Qad Beleḡe's-Şizâzu'l-Virkeyn [Şizaz odunları iki kınağa ulaştı].
- 958- قَرَيْنُكَ سَهْمُكَ يُخْطِئُ أَوْ يُصِيبُ Qarînüke Şehmük Yuḥṭî'ü Ev Yuşîb [Dostun okundur bazen isabet eder bazen hata eder].
- 959- أَقْوَدُ مِنْ ظُلْمِهِ Aqvadü Min Zülma [Zulme'den daha boyun eğer].
- 960- أَقْوَى مِنْ نَمْلِهِ Aqvâ Min Nemle [Karıncadan daha kuvvetli].
- 961- أَقْرَبُ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ Aqrabu Min Ḥabli'l-Verîd [Şah damarından yakın].
- 962- أَقْفَرُ مِنْ ابْرِقِ الْغَرَّافِ Aqfaru Min Ebreḡi'l-Ġarraf [Ebraḡu'l-Ġarraf'tan daha otsuz susuz].
- 963- أَقْفَرُ مِنْ بَرِيَّةِ حُسَّافٍ Aqferu Min Beriyyeti Hüsâf [Hüsaf berriyesinden daha çok otsuz susuz].
- 964- أَقْطَعُ مِنَ النَّيْنِ Aqṭa'u Mine'l-Beyn [Firkat ya da dağ aralıklarından daha ayırıcıdır].

- 965- أَقْطَفُ مِنْ ذَرَّةٍ وَمِنْ حَلْمِهِ وَمِنْ أَرْنبٍ Aktafu Min Zerre Ve Min Haleme Ve Min Erneb [Zerre böcek ve tavşandan daha çabuk alır].
- 966- كَبُرَ عَمْرُو عَنْ الطَّوْقِ Kebüre 'Amrun 'Ani't-Ṭavḳ [Amr kemere büyüdü].
- 967- كُلُّ بَنِي يُحْسِنِي إِلَّا الْجُرَيْبَ فَإِنَّهُ يُرْوِنِي Küllü Beniyy Yühşîni İllâ'l-Cüreybü Fi-İnnehü Yürvîni [Tüm çocuklarım suyu bana azar azar içirir Cüreyb deresi ise beni suya kandırır].
- 968- كُنْ عِصَامِيًّا وَلَا تَكُنْ عِظَامِيًّا Kün 'İşâmiyyen ve Lâ Tekün 'İzâmiyya [Atalarının kemiklerine değil senin çabana itimad et].
- 969- كَطَالِبِ الصَّيْدِ فِي عَرِيْسَةِ الْأَسَدِ Ke-Ṭâlibi's-Şayd Fî 'irrişeti'l-Esed [Arslan yatağında avlayan gibidir].
- 970- كَالْمَرْبُوطِ، وَالْمَرْعَى خَصِيبٍ Ke'l-Merbûṭi ve'l-Mer'A Haşîb [Mal ve mülkünden mahrum].
- 971- كَطَالِبِ الْقَرْنِ جُدَعْتَ أُذُنُهُ Ke-Ṭâlibi'l-Ḳarni Cüdi'at Uzunuh [Boynuz talep ederken kulağı kesildi].
- 972- كِدَابِغَةٍ وَقَدْ حَلَمَ الْأَدِيمُ Ke-Dâbigatin Ve Ḳad Halime'l-Edîm [Böcek uşmuş deriyi tabaklayan kimse gibi].
- 973- كُلُّ كَلْبٍ بِيَابِهِ نَبَاحٍ Küllü Kelbin Bibâbihi Nebbâḥun [Her köpek kendi kapısı önünde havlar].
- 974- كَالْكَلْبِ عَاذَهُ ظُفْرُهُ Ke'l-Kelbi 'Ârehu Züfruh [Tırnağı onu helak eden köpek gibi].
- 975- كَلْبٌ طَسَمَ Kelb Ṭasm [Tasm kabilesinin köpeği gibi].
- 976- كُلُّ الصَّيْدِ فِي جَوْفِ الْفَرَا Küllü's-Şayd Fî Cefî'l-Ferâ [Avin hepsi kürkün cevfindedir].
- 977- كُلُّ ضَبٍّ عِنْدَهُ مِرْدَاتُهُ Küllü Ḍabbin 'İndehü Mirdâtüh [Her kertenkelede mirdat taşı vardır].
- 978- كَلْبٌ عَاسٌّ خَيْرٌ مِنْ أَسَدٍ رَابِصٍ Kelbün 'Âss Hayrun Min Esed Râbiş [Gezen köpek hareket etmeyen arslandan hayırlıdır].
- 979- كَانَ حِمَارًا فَاسْتَأْتَنَ Kâne Hîmâran Fe's-Te'ten [Erkek eşek dişi oldu].
- 980- كَفًّا مُطَلَّعَةً نَفَتْ الْيَرْمَعِ Keffâ Muṭalleḳatin Neffeti'l-Yerma' [Boşanmış kadının iki eliyerma taşını ufaklar].
- 981- كَالشَّاةِ يَبْحَثُ عَنْ سَكِينٍ جَزَارٍ Ke's-Şâti Yebḥaşü 'An Sikkîn-i Cezzâr [Kasap bıçağı arayan koyun gibi].
- 982- اِكْرَمْتَ فَارْتَبِطَ Ekremte Fe'r-Tabiṭ [Kerim ata nail oldun onu bağlayıp muhafaza et].

- 983- كرهت الخنازير الماء المَوغر Keriheti'l-Ḥanâzîr El-Mâ'e'l-Mûgîr [Domuzlar kızgın sudan nefret etti].
- 984- كُسير و غَوِير و كلّ غير خَيْر Küseyr ve 'Uveyr ve Küllü Ġayrin Ḥayr [Kırık ve tek gözlü hariç her gayr hayırlıdır].
- 985- كَلَفْتَنِي بَيْضَ السَّمَائِم Kellefteni Bayde's-Semâyim [Presto yumurtasını bana teklif eyledi].
- 986- كَلَفْتُ إِلَيْكَ عِلْقَ الْقَرَبَةِ Kelleftü İleyke 'Alaḳe'l-Ḳirbe [Sana varmak için nefsimi zahmete soktum].
- 987- الْكِبْرُ قَانِدُ الْبَغْضِ El-Kibrü Kâ'idü'l-Buğḍ [Kibir kini getirir].
- 988- كُلُّ ذَاتٍ بَعْلٍ سَتَّيْم Küllü Zâti Ba'Lin Sete'im [Her zevci olan hatun bir gün zevcsiz kalır].
- 989- أَكْتُبُ شُرِيحًا فَارِسًا مُسْتَمِيئًا Üktüb Şureyh'en Fârisen Müstemîta [Şüreyh'i ölümüne savaştan bir süvarî olarak yaz].
- 990- كُلُّ ذَاتٍ صِدَارٌ خَالَةٌ Küllü Zât-i Şidâr Ḥale [Sidar giyen herkes teyzedir].
- 991- كَالْعَاطِفِ عَلَى الْعَاضِ Ke'l-'Âṭifi 'Ala'l-'Âḍ [Isıran kimseye şevkat eden gibi].
- 992- كُلُّ امْرِئٍ فِي بَيْتِهِ صَبِيٌّ Küllü İmri'in Fî Beytihi Şabıyy [Her adam evinde çocuktur].
- 993- كُنْتُ نُشْبَةً فَصِرْتُ عُقْبَةً Küntü Nüşbeten Fe-Şirtü 'Uḳba [Nüşbe idim ukba oldum].
- 994- كَالْمَمْهُورَةِ إِحْدَى خَدْمَتِهَا Ke'l-Memhûreti İḥdâ Ḥademeteyhâ [Halhallarının biriyle mehri verilmiş].
- 995- كُلُّ نِجَارٍ اِبْلٍ نِجَارُهَا Küllü Nicâri iblin Ehl Nücâruha [Her devenin soyu bu deveye mevcuttur].
- 996- كُمُسْتَبْذِعٌ تَمْرٍ إِلَى هَجَرَ Ke-Müstebḍi'î Temrin İlâ Hecer [Hecer'e hurma sermaye edinmek gibi].
- 997- كَالْمُهْدَرِّ فِي الْعُنَّةِ Ke'l-Müheddir Fi'l-'Ünne [Mahpus oluğu halde böğüren deve gibi].
- 998- كُلُّ أَدَاةٍ الْخَبْزِ عِنْدِي غَيْرُهُ Küllü Edâti'l-Ḥubz 'İndî Ġayrüh [Ekmek yapacak edevatlar var ekmek yok].
- 999- كَلْبٌ أَعْتَسَ خَيْرٌ مِنْ كَلْبٍ رَبَضَ Kelb İ'tis Ḥayrun Min Kelb Rabḍ [Gece gezen köpek oturan köpekten hayırlıdır].
- 1000- كَانَ كُرَاعًا فَصَارَ ذِرَاعًا Kâne Kûrâ'a Fe-Şâra Zîrâ'a [Paçaydı kol oldu].
- 1001- اَكْذَبَ النَّفْسَ إِذَا حَدَّثَتْهَا Ekzibi'n-Nesfse İzâ Ḥaddeştahâ [Nefsine yalan söyle].

- 1002- El-Kilâbü 'Ala'l-Bakar [Köpekleri ineklere sal].
- 1003- E-Kesfen Ve İmsâkâ [Hem buhl hem imsâk eder].
- 1004- Ke'l-Gurâbi ve'z-Zî'b [Karga ve kurt gibi].
- 1005- Ekmenü Min Cüdcüd [Ağustos böceğinden daha iyi puslanır].
- 1006- Ekzebü Min Dabbin Ve Derec [Ölü ve diriden çok yalancıdır].
- 1007- Ekyesü Min Kışşa [Maymun küçüğünden iyidir].
- 1008- Ekzebü Mine's-Sâliye [Saliye'den yalancıdır].
- 1009- Ekzebe Min Yelme' [Yelmü'den yalancıdır].
- 1010- Ekzebü Mine'l-Yehyer [Serabtan yalancıdır].
- 1011- Ekferü Min Himâr [Himar'dan daha kafirdir].
- 1012- Lem Yührem Men Fuşide Leh [Kanı içinde muhafaza edilen bağırsak ikram edilen mahrum kalmaz].
- 1013- Laḳvatün Şâdefet Ḳabîsen [Çabuk gebe eden erkek ile çabuk gebe olan dişi karşılaştı].
- 1014- Leyse Hâzâ Bi'Uşşiki Fe'drucî [Bu senin yuvan değil yoluna git].
- 1015- Lev Vecedtü İleyhi Fe-'ekriş [Ona yer bulsaydım alırdım].
- 1016- Lev Zâte Sivârin Laṭamtenî [Bilezikli biri bana vursaydı].
- 1017- Levlâ'l-Vi'âm Le-Heleke'l-Enâm [Ülfet olmasa helak olurdu].
- 1018- Le Ülhîḳanneke Ḥavâḳineke Bi-Zevâḳinike [Senin hâkineleri ki zâkinelerine yapıştırdım].
- 1019- Lemmâ İstedde Sâ'İdühü Remânî [Bileği doğrulduğunda beni attı].
- 1020- İlteḳat Haleḳatâ'l-Biṭân [Semerin halkaları yan yana geldi].
- 1021- Leyse'l-Reyy Mine't-Teşâff [Tas dibinde kalan su kandırmaz].
- 1022- Li-Küllî Ġadin Ta'âm [Her yarına yemek vardır].

- 1023- لَبِستُ لَهُ جِلْدَ النَّمْرِ Lebistü Lehü Cilde'n-Nemr [Onun için kaplan postu giydim].
- 1024- لِكُلِّ صَارِمٍ نُبُوءَةٌ وَلِكُلِّ جَوَادٍ كِبُوءَةٌ Li-Küllî Şârimin Nebve. ve Li-Küllî Cevâdin Kebve [Her seyf-i şârim sıçrayıp geri döner ve her cevâd ve kerîm olan at sürçme zuhur eyler].
- 1025- أَلْجِمَ مَا اسْتَدَيْتَ Elhim Ma's-Tedeyte [Erş attığını bize argâç daği at ki bize kâmil olsun].
- 1026- لِكُلِّ سَاقِطٍ لَاقِطَةٌ Li-Küllî Sâkitin Lâkiṭa [Her düşene tutacak olan vardır].
- 1027- لِكُلِّ جَائِهٍ جَوَزَةٌ Li-Küllî Câbihin Cevze [Her gelene suyumuz vardır].
- 1028- لَطِيفَةٌ Latife [Latife].
- 1029- لَيْسَ الْقُدَامَى كَالْحَوَافَى Leyse'l-Ḳudâmâ Ke'l-Havâfî [Ön yelekler arka yelekler gibi değildir].
- 1030- لِي'لِ-هِتَانِ أَزْأَنَ Li'l-Hiṭâni Âzân [Duvarların kulakları vardır].
- 1031- لَجَّ فَحَجَّ Lecce Fe-Hacce [İddiasına dedil getirerek galib etti].
- 1032- لَيْسَ فِي الْعَصَاءِ سَيْرٌ Leyse Fi'l-'Aşâ'i Seyr [Asada kayış yoktur].
- 1033- أَلْقَى عَلَيْهِ لُطَاتَهُ Elqî 'Aleyhi Lûṭâteh [Alnını üzerine bıraktı].
- 1034- لَحَفَنِي فَضْلُ لِحَافِهِ Leḥfeni Faḍlu Liḥâfih [Yorganından artanı verdi].
- 1035- اللَّيْلُ وَاهْضَامُ الْوَادِي El-Leyl ve Ahḍâme'l-Vâdî [Gece dere içindeki çukurlardan sakın].
- 1036- لَحَظُّ أَشْدَاكُ مِنْ لَفْظٍ Laḥẓun Aşḍâku Min Lafẓ [Bazı bakış sözden doğru olur].
- 1037- إلتاكا'ل-şerriyyân İltaka'l-şerriyyân [Zemin ve yaş toprak buşuştu].
- 1038- لَيْسَ يُلَامُ هَارِبٌ مِنْ حَقِّهِ Leyse Yülâmü Hâribün Min Ḥatfih [Sonundan kaçan sitem edilmez].
- 1039- لَنْ يَزَالَ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا تَبَايَنُوا إِذَا تَسَاوَوْا هَلَكُوا Len Yazâlû'n-Nâs Bi-Ḥayr Lâ Tebâyenu Fe-İzâ Tesâvev Helekû [İnsanlar farklı oldukça hayır içinde olursa ne zaman eşit oldu o zaman helak olurlar].
- 1040- لَوْ كَانَ ذَا حِيلَةٍ فَتَحَوَّلَ Lev Kâne Zâ-Ḥîletin Fe-Tehavvel [Hilesi olsaydı tahavvül ederdi].
- 1041- لَقَدْ ذَلَّ مَنْ بَالَتْ عَلَيْهِ الثَّعَالِبُ Laḳad Zell Men Bâlet 'Aleyhi'ş-şe'Âlib [Tilkilerin işediği ancak zelil olur].
- 1042- لَقَيْتُهُ صَكَّةً عُمَى Laḳaytühü Şakkaten 'Umey [Sıcakın köründe buluştum onunla].

- 1043- Elhi Lehü Kemâ Yülhî Leke [Sana yaptığı gibi sen de ona yap].
- 1044- Le-Ağummenneke Đamme’ş-Şenâtir [Seni parmakların kucaklaması gibi kucaklayacağım].
- 1045- Li’l-Lâhi Derrüh [Mükafaatını Allah versin].
- 1046- Laqaytühü Evvel Vehle[Onu ilk gördüm].
- 1047- Laqaytühü Ednâ Deniyy [Herkesten önce onunla buluştum].
- 1048- Elqâ’l-Kelâme ‘Ala Rüseylâtih [Kelamını teenniyle söyle].
- 1049- El’emü Min Râğı’ [Dışleri arasındaki kalıntıları çıkarıp yiyenden daha cimridir].
- 1050- El’emü Min El-Beremi El-Ğarûn [El-Berem El-Ğarûn’dan daha cimridir].
- 1051- Elezzu Bi-Zebdin Bi-Zebb [Kaymakla Busra hurmasından daha lezzetlidir].
- 1052- Elvaţu Min Râhib [Papazdan daha oğlancı].
- 1053- Elhefû Min Muğriķi’d-Derr [İnciyi batırandan çok tahassür eder].
- 1054- Elvaţu Min Dübb [Ayından daha oğlancı].
- 1055- elhefû min qadîb [Kadib’dan çok tahassür eder].
- 1056- Elhefû Min İbn Es-Sev’ [Kötü evlattan çok tahassür eder].
- 1057- Mâ’ ve Lâ Ke-Şaddâ’ [Su çoktur ama Sadda suyu gibi yoktur].
- 1058- Mâ Baķiye Minhü İllâ Zi’mü’l-Himâr [Ondan ancak eşeğin susuzluk haleti kaldı].
- 1059- Mâ-Lehü Şevbün Velâ Revb [Ne balı ne südür kaldı].
- 1060- Men İstebedde Bi-Re’yihi Faķad Ħelek [Kendi reyiyle istibdat eden helak olur].
- 1061- Mâ Yüc’Elü Qaddüke İlâ Edîmik [Küçük eşiği büyüğe kıyas ve nispet eyleme].
- 1062- Mâ Yedrî Eyüħaşşirü Em Yüzîb [Yoku koyu mu bırakacağı yoksa eriteceğini bilemedi].
- 1063- El-Mer’ Bi-Asgareyh [İnsan kalb ve lisaniyledir].

- 1064- ما بِالْعَيْرِ قَمَاصُ Mâ Bi'l-'Eyr Kırmâş [Ayırda (eşekte) sıçramaya mecali kalmamıştır].
- 1065- مِنْكَ رَبُّضُكَ وَإِنْ كَانَ سَمَارًا Minke Rabağuke ve İn Kâne Semârâ [Suyu çok yufka da olsa süt sendendir].
- 1066- مَنْ قَرَعَ بَابًا وَلَجَّ وَلَجَ Men Kâra'A Bâben Ve Lecce Veleve [Kapıyı ısrarla çalan girer].
- 1067- مَا يُقَعِّعُ لَهُ بِالْشَّنَانِ Mâ Yuğa'ka'u Lehü Bi's-Şenân [Kırbalarla vurmak onu tahrik ettirmez].
- 1068- مَنْ يَجْتَمِعُ يَتَقَعَّقُ عُمْدَةً Men Yectemi' Yataka'ka'u 'Umduh [Toplananın direkleri sarsılır].
- 1069- مَنْ حَفَّنَا أَوْ رَفَّنَا فَلْيَقْتَصِدْ Men Haffanâ Ev Reffenâ Fe'l-Yaktaşid [Bize bakan haddini bilsin].
- 1070- مَا تَنْتَقِعُ الشَّعْفَةُ فِي الْوَادِي الرُّغْبِ Mâ Tenka'u Eş-Şe'Fetü Fi'l-Vâdi'r-Rüğb [Yağmur büyük dereyi kandıramaz].
- 1071- مَنْ يَبْغِي فِي الدِّينِ يَصْلَفُ Men Yebgi Fi'd-Dîn Yaşlif [Dinde serkeşlik eden sevilmez].
- 1072- الْمَاشِ خَيْرٌ مِنْ لَاشٍ El-Mâş Hayrun Min Lâş [Değersiz de olsa hiçten iyidir].
- 1073- مَا لَهُ صَادِرٌ وَلَا وَارِدٌ Mâ Lehü Şâdirün ve-Lâ Vârid [Onu ne çıkanı ne de gireni vardır].
- 1074- مَنْ أَجْدَبَ جَنَابَهُ انْتَجَعَ Men Ecdebe Cenâbehü İntece' [Kim ki yerini boş bulsa başka yerden bekler].
- 1075- مَا عِنْدَهُ مَا يُنْدَى الرِّضْفَةُ Mâ 'İndehü Mâ Yüneddi'r-Rağfa [Onda çömleği nemnak edecek nesne yoktur].
- 1076- مَيِّتَةُ أَبِي خَارِجَةٍ Meytete Ebî Hârice [Ebi Harica'nın ölümü].
- 1077- مَالِي ذَنْبٌ إِلَّا ذَنْبُ صَحْرٍ Mâli Zembün İllâ Zembü Şahr [Benim günahım ancak Sahr'ın günahı gibidir].
- 1078- مَا أَنْتَ إِلَّا بَغْلَةُ الشَّطْرَنْجِ Mâ Ente İllâ Bağletü's-Şaṭabrah [Sen ancak şatrancın bağlesi gibisin].
- 1079- مَارِبَةٌ لَا حَفَاوَةَ Me'rube Lâ Hafâva [Muhabbetimden değil bir hacet için].
- 1080- مَنْ صَانَعَ الْحَاكِمَ لَمْ يَحْتَشِمِ Men Şâne'E'l-Hâkim Lem Yehteşim [Hakime rüşvet veren çekinmez].
- 1081- مَنْ يَنْكِحُ الْحَسَنَاءَ يُعْطَى مَهْرَهَا Men Yenkehi'l-Hasnâ' Yu'tî Mehrehâ [Güzelle evlenen mehrini verir].

- 1082- أَمْرَعُ وَادِيهِ وَأَجْنَى حُلْبِهِ Emre'e Vâdihî Ve Ecnâ Hüllebehü [Deresi çayırlandı ve hülle otu çoğalıp dirilmeğe başladı].
- 1083- أَمْرَعْتُ فَاَنْزِلْ Emre'Te Fe-İnzil [Otlı çayırly yer buldun hemân nüzul eyle].
- 1084- مَنْ يَطُلُ اَيْرَ اَبِيهِ يَنْتَطِقُ بِهِ Men Yaṭul Eyre Ebîhi Yentaṭıķu Bih [Babasının eyrine ulaşan onunla kuşanır].
- 1085- مَا صَلَّيْ عَصَاكَ مُسْتَدِيمِ mâ şallâ 'aşâke müstedîm [Senin eğri asanı bir akıllı doğru edemedi].
- 1086- مَنْ غَرِبَلَ النَّاسَ نَخْلُوهُ Men Ğarbele'n-Nâse Naḫalûh [Nâsı (insanları) eleyen elenir].
- 1087- مَنْ دَخَلَ ظَفَارِ حَمَرٍ Men Daḫele Zafâri Ḥammer [Zafâr'a giren dilini kırkızı etsin].
- 1087- مَنْ دَخَلَ ظَفَارِ حَمَرٍ Men Daḫele Zafâri Ḥammer [Zafâr'a giren oranın diliyle konuşsun].
- 1088- مِنَ الرَّفْشِ إِلَى الْعَرْشِ Mine'r-Refş İlâ'l-'Araş [Çabadan tahta].
- 1089- الْمَرْءُ تَوَاقُّ إِلَى مَالِهِ يَنْلُ Em-Mer' Tevvâḫun İlâ Mâ-Lem Yenel [İnsan elde edemediği nesneyi arzular].
- 1090- مَنْ عَزَّ بَزٌّ Men 'Azze Bezz [Galib gelen selb ve nez' eder].
- 1091- مَنْ يَأْتِ الْحَكْمَ يَفْلُجُ Men Ye'ti'l-Ḥakeme Yefluc [Hakime gelen zaferyab olur].
- 1092- مَنْ يَسْمَعُ يَخْلُ Men Yesme' Yeḫil [İşiten su-i zan eder].
- 1093- مَا هُوَ إِلَّا ضَنْبٌ كُدْيَةٌ Ma Hüve İllâ Ḍabbu Kûdye [O ancak Kûdye kertenkelesidir]
- 1094- مُحْسِنَةٌ فَهَيْلَى Mühsinetün Fe-Heyyili [Sen mühsine kadınsın dök boşalt].
- 1095- مَا يُشَقُّ غُبَارُهُ Mâ Yuşakḫu Ğubârüh [Tozu yarılmaz].
- 1097- مَاتَ حَتَفَ أَنْفِهِ Mâte Ḥatfe Enfih [Eceliyle yatağında öldü].
- 1098- مَالُهُ هَلْعٌ وَلَا هَلْعَةٌ Mâ-Leḫü Hille'Ûn ve Hille'Etün [Onun ne erkek ne de dişi oğlağı vardır].
- 1099- مَالُهُ قُدَّعِمِلَةٌ وَلَا قُرْطِيعِهِ Mâ-Leḫḡ Kuze'mile ve Lâ-Ḳuraṭ'iba [Onun ne kuzemile ne de kuratibası yoktur].
- 1100- الْمَالُ بَيْنِي وَبَيْنَكَ شَقُّ الْأَبْلَمَةِ Em-Mâlü Benyî Ve Beynike Şakḫu'l-Ebleme [Mal ikimiz arasında makl ağacının yaprağının yarılmasıdır].
- 1101- مَالُهُ سَعْنَةٌ وَلَا مَعْنَةٌ Mâ-Leḫü Se'ne ve Me'ne [Ne çok ne az şeyi var].

- 1102- أَمَلَكُ النَّاسَ لِنَفْسِهِ أَكْتَمَهُمْ لِسِرِّهِ Emlekü'n-Nâsi Li-Nefsih Ektemühüm Li-Sirrih [Nefsine en çok sahip olan sırrını saklayandır].
- 1103- مَا هَلَكَ إِمْرُؤُا عَنْ مَشُورَةٍ Mâ Heleke İmrü'ün 'An Meşûra [İstişare eden kimse helak olmadı].
- 1104- الْمَشَاوِرَةُ قَبْلَ الْمُسَاوَرَةِ El-Müşâveretü Kable'l Müsâvara [Döğüşmek için atlamadan önce istişare et].
- 1105- مَنْ صَدَقَ اللَّهَ نَجَا Men Şadaқа'llaha Necâ [Allah'a sadık olan kurtulur].
- 1106- مُشْكَلٌ اِسْتَعَانَ بِذَقْنِهِ Müşkilün İste'âne Bi-Zaķnih [Yükü ağırlaşan çenesinden yardım istedi].
- 1107- مِثْلُ النَّعَامَةِ لَا طَيْرٌ وَلَا جَمَلٌ Mişle'n-Na'Âma Lâ Tayr ve Lâ Cemel [Devekuşu gibi ne kuş ne de deve].
- 1108- الْمِكْثَارُ كَحَاطِبِ اللَّيْلِ El-Miksârü Ke-Hâtibi'l-Ley [Geveze olan gece oduncusu gibidir].
- 1109- مَا عِ الْخَوَاطِي سَهْمٌ صَائِبٌ Ma'El-Havâtî'i Sehmün Şâ'ib [Hata edenlerle birlikte elbette isâbet edeni dahi bulunur].
- 1110- مَنْ اِسْتَرَعَ الذَّنْبَ ظَلَمَ Men İster'â'z-Zi'be Zalem [Kurttan muhafaza ve himaye eden zalimdir].
- 1111- مِنْ دُونِ مَا تُؤْمَلُهُ نَهَابِيرٌ Min Dûni Mâ Tü'mmilh Nahâbir [Taleplerinin arkasında tehlikertenkele vardır].
- 1112- مَا نَدُمُ مِنْ سَكْتٍ Mâ Nedüme Men Seket [Sükut eden pişman olmaz].
- 1113- الْمَالُ مَيَّالٌ El-Mâlû Meyyâl [Mal çok meyl eder].
- 1114- مَرَعَى وَلَا كَالسَّعْدَانِ Mer'Â Ve Lâ Ke's-Sa'Dan [Hoş otlaktır lakin maymun gibi değildir].
- 1115- مَنْ تَجَنَّبَ الْخَبَارَ آمِنٌ مِنَ الْعَثَارِ Men Tecennebe'l-Hayâr Emine Mine'l-'İşâr [Habar'dan bertaraf olan tökezleyip yıkılmaktan güvende olur].
- 1116- مَا اِسْمُكَ اَذْكُرُهُ Mâ' İsmüke Azkürüh [Senin ismin nedir ki anayım].
- 1117- اِمْنَعُ مِنْ اِمِّ قَرْفَةٍ Emne'ü Min Ümmi Kırfе [Üm Kırfе'den daha kuvvet ve hamiyet sahibi].
- 1118- اِمْنَعُ مِنْ اِسْتِ النِّمْرِ Emne'ü Min İsti'n-Nimr [Kaplanın makadından daha kuvvetli].
- 1119- اِمْحَلْ مِنْ حَدِيثِ خُرَافَةٍ Emhelü Min Hâdiş-İ Hürâfa [Hurada'nın hadisinden daha muhaldir].
- 1120- اِمْحَلْ مِنْ تِغْفَادِ الرِّتَمِ Emhelü Min Ti'ķâdi'r-Retm [Retm bağından daha muhaldir].

- 1121- أَمْرٌ مِنَ الْعَلَمِ Emerrü Mine'l-'Alkam [Ebu Cehl kabunundan daha acıdır].
- 1122- أَمْرٌ مِنَ الدِّقْلِ Emerrü Min'd-Diflâ [Ağu ağacından daha acıdır].
- 1123- أَمْرٌ مِنَ الْمُقَرِّ Emerrü Mine'l-Muqir [Sabırdan da acıdır].
- 1124- انْبَاضٌ بِغَيْرِ تَوْتِيرٍ İn bâd Bi-Ğayr-i Tevtîr [Yay kurmadan yayı çekmek].
- 1125- إِنِّيقِ يَا رَحْمَهُ إِنَّكَ مِنْ طَيْرِ اللَّهِ İnîqi Yâ Raḥma İnneki Min Tayri'llâh [Ey kartal! Dile gel ki sen Allah'ın kuşlarındansın].
- 1126- النَّفْسُ غَرُوفٌ أَلُوفٍ En-Nefsü Ğarûf Âlûf [Nefis hemen usanır ve hemen ülfet eder].
- 1127- النَّاسُ كَأَبْلِ مَائَةٍ لَا تَجِدُ فِيهَا رَاحِلَةً En-Nâsü Ke-İbli Mi'tin Lâ Tecidü Fîhâ Râḥile [İnsanlar çok ama menfatli olanı bulamazsın].
- 1128- النَّفْدُ عِنْدَ الْحَافِرَةِ وَالْحَافِرِ En-Nakdu 'İnde'l-Hâfireti Ve'l-Hâfir [Sabk eden mükafatı alır].
- 1129- نَزْوُ الْفُرَارِ اسْتَهْجَلُ الْفُرَارِ Nezvü'l-Furâr İstehcele'l-Furâra [Bağara-ı vahşiye yavuları sîde olub dişleri üzere sıramağa başladıklarında nârsîde olanlar daḥi ânları görüb taklîd ile sıramağa başlarlar].
- 1130- اسْتَنَوَقَ الْجَمَلِ İstenvaqa'l-Cemel [Erkek deve nakalandı].
- 1131- أَنْفَقَ بِلَالٌ وَلَا تَخْشَ مِنْ ذِي الْعَرْشِ إِقْلَالًا Enfiq Bilâl ve Lâ Taḥşa Min Zî'l-'Arşı İklâlâ [İnfak et ve Arş Sahibi'nden killetten korkma].
- 1132- النَّاسُ عَلَى دِينِ مُلُوكِهِمْ En-Nâsü 'Alâ Dîni Mülûkihim [İnsanlar meliklerinin dinleri üzerinediler].
- 1133- أَنْجَزَ حُرٌّ مَا وَعَدَ Enceze Hürrün Mâ Ve'ed [Hür olan vadettiğini yerine getirdi].
- 1134- نَاوَصَ الْجُرَّةَ ثُمَّ سَأَلَهَا Nâvaşa'c-Cürrete şümme Sâlemehâ [Tuzağa düştüğünde muztarip oldu daha sonra sakin oldu].
- 1135- أَنْجَدَ مَنْ رَأَى حَضَنًا Enced Min Re'yy Haḍana [Hadan dağı gören Necd ülkesine gelmiş olur].
- 1136- أَنْسَبُ مِنْ ابْنِ لِسَانِ الْحَمَرَةِ Ensebü Min İbn-i Lisân El-Hümmere [Ensab ilminde İbn-i Lisân El-Hümmre'den daha alimdir].
- 1137- أَنْكَحَ مِنْ ابْنِ الْعَزِّ Enkeḥü Min İbnü'l-Ğazz [İbnü'l-İz'den daha iyi cima eder].
- 1138- أَنْفَذُ مِنْ سِنَانٍ Enfezü Min Sinân [Mızrak temerinden daha iyi nüfuz eder].
- 1139- وَقَعُوا فِي وَادِي خَدِّبَاتٍ Vaqa'û Fî Vâdî Ḥadibât [Hadabat vadisine düştüler].
- 1140- وَلَدْتُكَ مِنْ دَمِّي عَقَبَيْكَ Veledüki Min Demmi 'Aqıbeyk [Evladın senin iki ökçeleri kan ile âlûde eyleyendir].

- 1141- وَأَخْرَزَا وَأَبْتَعَى النَوَافِلَا Ve Ehrezâ Ve Ebteği'n-Nevâfilâ [Vay benim mahrez olan mâlîma ki hâlâ ben ondan fevâid ve zevâid dahi me'mûl ederim].
- 1142- وَقَعَ بَيْنَهُمْ حَرْبٌ دَاجِسٌ Vaka'a Beynehüm Harbü Dâhis [Aralarında Dahis savaşı çıktı].
- 1142- وَقَعَ بَيْنَهُمْ حَرْبٌ دَاجِسٌ Vaka'a Beynehüm Harbü Dâhis [Aralarında Dahis savaşı çıktı].
- 1143- وَجَدْتَنِي الشَّحْمَةَ الرَّقَى Vecedtenî Eş-Şehme Er-Rukḳâ [Sen beni ne perverde ve nâzik semmüz buldun ki her gelen ekl ve tenâvüle hâhişkâr olur].
- 1144- وَدَقَ الْعَيْرُ إِلَى الْمَاءِ Vedeḳa'l-'Îr İlâ'l-Mâ' [develer suyu gelip çattı].
- 1145- وَضِعَ عَلَى يَدَيِ عَدْلٍ Vüdi'E 'Alâ Yedey 'Adl [Adl ellerine konuldu].
- 1146- وَقَعُوا فِي سَلَا جَمَلٍ Vaḳa'û Fî Selâ Cemel [Devenin sela derisine düştüler].
- 1147- وَقَعَ عَلَى الشَّحْمَةِ الرُّكَى Vaḳa'a 'Ale'-Şehmeti'r-Rükḳâ [Çapuk eriyen yağa düştü].
- 1148- وَجَدَانُ الرَّقَيْنِ يُغَطِّي أَفْنَ الْأَفِينِ Vicdânü'r-Raḳîn Yügaṭṭî Efne'l-Efîn [Akça ahmak olanın ayıplarını örter].
- 1149- وَلَوْ دُ الْعَوْدُ عَاقِرُ الْإِنْجَازِ Velûdü'l-Va'd 'Âḳirü'l-İncâz [Vaadi çok yerine getirmesi azdır].
- 1150- أَوْدَى عَتِيبٌ Evdâ 'Atîb [Atib helak oldu].
- 1151- أَوْدَتْ بِهِنَّ عَقَابٌ مَلَا عٍ Evdet Bihin 'Îḳâb Melâ' [Mela İkab'ı helak eyledi].
- 1152- وَلَيْسَ وَرَاءَ عُبَادَانَ قَرْيَةٌ Ve Leyse Verâ'e 'Ubbadân Ḳarye [Ubbadân'dan başka köy yoktur].
- 1153- أَوْدَى الْعَيْرُ إِلَّا ضَرْطًا Evdâ'l-'Ayr İlâ Ḍarṭâ [Eşek helak oldu osuruğu kaldı].
- 1154- اتَّسَعَ الْخُرْقُ عَلَى الرَّاقِعِ İttese'El-Ḥarḳ 'Aler-Raḳş' [Delik yamaya geniş geldi].
- 1155- وَافَقَ شَنْ طَبَقَةً Vâfeḳa Şennün Ṭibaka [Şen ile Tabaka birbirine müvafık oldu].
- 1156- أَوْدَى دَرِمٌ Evdâ Derim [Derim helak oldu].
- 1157- وَاقِيَةٌ كَوَاقِيَةُ الْكِلَابِ Vâḳiye Ke-Vâḳiyeti'l-Kilâb [Köpeğin koruması gibi koruma isterim].
- 1158- الْوَلَدُ لِلْفَرَاشِ وَاللِّعَازِ El-Veled Li'l-Firâş ve Li'l-'Âhir El-Ḥacer [Evlat yatağın zani de nesepten mahrumdur].
- 1159- وَالمِسْكُ قَدْ يَسْتَصْحِبُ الرَامِكَا Ve'l-Miskü Ḳad Yestaşhibü'r-Ramikâ [Ramik her ne kadar edna ise misk kendisine hamd ve karin eyler].

- 1160- Ve İnne Beynenâ Ve Beyneküm 'Aybeten Mekfûfe [Benim kalbim vefâyı müştemildir metâ'-i nefis hıfz eder gibi hıfz eder].
- 1161- Vaḳa'â Fi 'Akmey 'Ayr [Eşek yükünün iki tarafında düştüler].
- 1162- Vehmâ Velâ Hebel [Eşerir ama hamile değil].
- 1163- Vaḳa'û Fî Devketin Ve Bûhin [Ḍammiyle şerr ve şûr ve gavğa ve huşûmete şûruş ve ihtilâta düştüler].
- 1164- Vaḳa'û Fî El-Ehbeğayn [Ucuzluk ve bolluğa düştüler].
- 1165- Veḳa'û Fî Ümmi Cündeb [Dahiyeeye düştüler].
- 1166- Evse'ü Min Hıffî'r-Râfiḍiy [Rafidînin çizlerinden geniştir].
- 1167- Evle'ü Min Kırd [Maymundan daha düşkün].
- 1168- Evlemü Min Eş'eş [Eşes'ten daha çok ziyafet sahibi].
- 1169- Hümâ Ferḥân Fî Niḳâb [Bir karında iki yavru].
- 1170- Hazâ Hayâ'ü Mâriḥa [Bu Mariha'nın hayasıdır].
- 1171- Hüve Şarâbun Bi-Amḳu' [Çok yerden su içer adamdır].
- 1172- Hümâ Ke-Feresey Rihân [O iki kimse yarış atları gibidir].
- 1173- Hennâ ve Hennâ 'Alâ Cimâli Va've'e [Eğer sen selâmet bulur isen ben gayri nesneye mübâlât etmem].
- 1174- Hüve Mâ Ya'rifü Ḳabilen Min Debîr [Önünü ardını bilmez].
- 1175- Hazâ Ecellü Min El-Ḥarş [Kertenkele avından daha azimdir].
- 1176- Hüve Lâ Ya'rifü Süḥâdeylehü Min 'Ünâdeyley [Zekerini hâyelerinden fark ve temyîz edecek isti'dadı yoktur].
- 1177- Hazâ Emrûn Lâ Yünâdâ Velîdüh [Küçüklerin olmayacağı bir emr-i azimdir].
- 1178- Hazâ Cenây ve Hîcânühü Fîh [Bu meyve ve en iyisi de içindedir].
- 1179- Hazâ A'zamü Bereketen Min Nahleti Meryem [Bu Meryem'in hurma ağacından daha azimdir].
- 1180- Hüve şâliştü'l-Eşânî [Her zuhûr eden fitnede bulunub hemîşe tehyîc-i fitneden hâlî olmayan kimse].
- 1181- Hüve Fî Hadaḳatî'l-Ba'îr [O devenin gözbebeğindedir].

- 1182- هُوَ رَاخَةُ الصَّبَاغِ Hüve Râhatü's-Şabbağ [O boyacının avucudur].
- 1183- هُوَ ذَكَرُ الْخَصِيِّ Hüve Zekerü'l-Ḥaşıyy [O hadımın zekeridir].
- 1184- هُوَ أَزْرَقُ الْعَيْنِ Hüve Ezraqu'l-'Ayn [O gök gözlüdür].
- 1185- هُوَ كَالضَّارِبِ بِقَدَحَيْنِ Hüve Ke'd-Dâribi Bi-Ḳadaḥayn [O iki kadehi darb eden gibidir].
- 1186- هَنَيْتَ وَلَا تَنْكُهَ Hanîte ve Lâ Tenkeh [Sana hayır isabet etsin zarar isabet etmesin].
- 1187- أَهْدِ لِجَارِكَ الْأَدْنَى لَا يَقْلُكَ الْأَقْصَى Ehdi Li-Cârike El-Ednâ La Yaḳulke El-Aḳşâ [Ḳarîb olan hemsâye ki hediye ver ki ba'îd olan hemsâyeler kendilerine hediye verilmediğiçün sana buğd ve 'adâvet eylemeyeler].
- 1188- هُوَ قِذَاةُ الْكُوزِ Hüve Ḳazâtü'l-Kûz [O bardağın çöpüdür].
- 1189- هُوَ مُحْتَرِسٌ مِنْ مِثْلِهِ وَهُوَ حَارِسٌ Hüve Mühterisün Min Mişlih ve Hüve Ḥâris [Kendi ḥâris iken şakarından ihtirâs edicidir].
- 1190- هُمَا رِجْلَا نَعَامِهِ Hümâ Riclâ Na'âma [Onların iki devekuşu ayaklarıdır].
- 1191- هَدَمْتُ النُّعْلِبَ Hedemetü's-şa'leb [Tilkinin yıkılan meskenidir].
- 1192- هُدْنَةُ عَلَى دَخْنٍ Hüdmetün 'Alâ Daḥan [Musalaha suretinde mütareket].
- 1193- أَهْوُنُ مَرْزَنَةٍ لِأَنْ مُمَحَّ Ehvenü Merzi'e Lisânün Mümiḥ [İnsana ednâ mu'avenet kelâm-ı ḥasendir mâl ile olmak vâcib değildir].
- 1194- هَاجَتْ زِبْرَاءَ Ḥacet Zebrâ' [Zebra heyecana geldi].
- 1195- أَهْوَنُ مِنْ قُعَيْسٍ عَلَى عَمَّتِهِ Ehven Min Ḳu'yes 'Alâ 'Ammetih [Kueys'ten ammesine olandan ehvendir].
- 1196- أَهْوُنُ مِنْ دُحْنِدِحٍ Ehvenü Min Dühendih [Dihendih oyunundan daha ehven].
- 1197- أَهْوُنُ مِنْ تَبَالَةٍ Ehvenü Min Tabâla [Tabala'da daha ehvendir].
- 1198- أَهْلُكَ مِنْ ثُرَّهَاتِ الْبَابِيسِ Ehlekü Min Turrehâti'l-Besâbis [Otsuz ve susuz çölün ince ve dar yolundan daha tehlikelidir].
- 1199- أَهْرَمُ مِنْ قَشْعَمٍ Ehrem Min Kaş'em [Kaşem'daha daha yaşlıdır].
- 1200- أَهْدَى مِنْ دُعْمِيسِ الرَّمْلِ Ehdâ Min Dü'eymîş Er-Reml [Dü'eymîş Er-Reml'dn daha iyi bir rehberdir].
- 1201- لَا حُرَّ بَوَادِي عَوْفٍ Lâ ḥürre Bi-Vâdî 'Avf [Avf vadisinde hür yoktur].
- 1202- لَا أَتِيكَ سِنَّ الْجِسْلِ Lâ Âtike Sinnel-Ḥasl [Ben sana ḥisl dedikleri kertenkele yavrusunun dişi türdukca gelmem].
- 1203- لَا تَعْدِمُ حَرْقَاءَ عَلَّةٍ Lâ Ta'dim Ḥarḳâ'e 'İlletin [Nadan avratlar dahi özür ve bahane bulub söyleyebiliyor].

- 1204- لَا حَرَكَ أَبْقَيْتَ وَلَا حَرَكَ أَبْقَيْتَ Lâ Mâ'eki Ebqayti ve Lâ Harki Enqayti [Ne şu koydun ki 'ataşımızı def' edelim ve ne fercini pâk ve temîz eyledin].
- 1205- لَا تَتَفَعَّكَ مِنْ جَارٍ سَوْءٍ تَوَّقْ Lâ Tenfe'uke Min Câri Sev'in Tavviḳ [Kötü komşundan sakın onlardan menfaat gelmez].
- 1206- لَا تَقْتَنَ مِنْ كَلْبٍ سَوْءٍ جَرَوْا Lâ Taḳteni Min Kelb-i Sû'in Cîrvâ [İşe yaramaz şaysuz köpekden enik ittilhâz eyleme ki terbiye ḳabul eylemeyüb işe yaramaz].
- 1207- لَا تَهْرِيفَ بِمَا لَا تَعْرِفَ Lâ Tehrif bi-mâ Lâ Ta'rif [Bilmediğin ile övme].
- 1208- لَا غَمٍّ لِلْقَانِعِ Lâ Ğamme Li'l-Ḳâni' [Kanaat edenin gammı yoktur].
- 1209- لَا رَاحَةَ لِلْحَسُودِ Lâ Râḥete Li'l-Ḥasûd [Hased edene rahat yoktur].
- 1210- لَا تَرْفَعُ عَصَاكَ عَنْ أَهْلِكَ Lâ Terfe' 'Aşâke 'An Ehlik [Ehalinden asanı kaldırma].
- 1211- لَا بُدَّ لِلْمَصْدُورِ أَنْ يَنْفُثَ Lâ Bûdde Li'l-Maşdari En Yenfüş [Nefesi daralmış elbette üfürür].
- 1212- لَا خَيْرَ فِي رِزْمَةٍ لَا دَرَّةَ مَعَهَا Lâ ḥayra Fî Rezmetin Lâ Dirrete Ma'ahâ [Süt olmadan devenin hanin sesinde hayır yoktur].
- 1213- لَا عِطْرَ بَعْدَ عَرُوسٍ Lâ 'İtra Ba'de 'Arûs [Arus'tan gayri koku yoktur].
- 1214- لَا أَتَيْكَ أَوْ يَأُوبُ الْقَارِظَانِ Lâ Âtîke ev Ye'ûbe'l-Ḳârîzân [Ben sana ḳârîzân dönüb gelince ḳadar varmam].
- 1215- لَا تَنْبُثُ الْبَقْلَةَ إِلَّا الْحَقْلَهُ Lâ Tenbütü'l-Baḳletü İlla'l-Ḥaḳla [Baḳlayı toprağı pâk tarla bitürür].
- 1216- لَا أَتَيْكَ مِعْزَى الْفِرْزِ Lâ 'Âtike Mi'ze'l-Fîrz [Keçi ikişer olmadan sana gelmem].
- 1217- لَا يُطَاعُ لِقَصِيرٍ أَمْرًا Lâ Yuṭâ' Lâ Yuṭâ'u Li-Ḳusayrin Emrâ [Kuseyr'in itaat edilecek emri kalmadı].
- 1218- لَا حَتَّى يَرْجِعَ نَشِيطٌ مِنْ مَرَوْ Lâ Ḥata Yerci'u Naşîṭ Min Merv [Merv şehriden ric'et edince Ḳadar b. Ân'ın ikmâl ve tekniline mübâşeret eylemem].
- 1219- لَا يَرْبَعُ عَلَى ظَلْعِكَ مَنْ لَيْسَ يَحْزَنُهُ أَمْرُكَ Lâ Yerbe' 'Alâ Zil'ik. Men leyse Yaḥzünüḥü Emrûk [Senin ḥâl permelâlinde müte'eşşir ve maḥzûn olmayanlar senin aḥvâline taḳyîd ve ihtimâm eylemezler].
- 1220- لَا يَعْجِزُ مَسْكُ السُّوءِ عَنْ عَرَفِ السُّوءِ Lâ Ya'cezû Miskû's-Sû' 'An 'Arfi's-Sû' [Bed-râyihâ olan post râyihâ'ı kerîḥâdan gerü ḳalmaz].
- 1221- لَا يُلْبِثُ الْغَوِيَّانِ الصَّرْمَةَ Lâ Yülbişü'l-Ġaviyyân Eş-şarma [İki ḳurd birbiriyle muzâheret etseler ḳoyub ve deve sürüsünü helâk etmedkde ihmâl ve tevaḳḳuf etmezler].

- 1222- لَا تُفَاكِهِنَّ أُمَّةً وَلَا تَيْلَ عَلَى أَكْمَهَ Lâ Tüfâkihinn Eme ve Lâ Til 'Ala Ekmeh [Eme ile mümâzağa etmeğe seni resivây eder ve mevzi-i mürtefi'e tebevül etmeğe seni herkes görüb levm olunan kimse menzilesinde olursun].
- 1223- لَا يَعْرِفُ هِرّاً مِنْ بَرٍّ Lâ Ya'rifü Hirren Min Birr [Hirri birrden tefrîk ve temyîz eylemez].
- 1224- لَا تَمْسِكْ مَالٍ يَسْتَمْسِكُ Lâ Temsik Mâl Yestemsik [İhsânı mahallinden gayri mevziye şarf etme].
- 1225- لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا تَبَاتَنُوا. فَاذَا تَسَاوَوْا هَلَكُوا Lâ Yezâlû'n-Nâsü Bi-Hayr Mâ Tebâyenû. Fe-İzâ Tesâvev Helekû [İnsanlar farklılaştıkları sürece hayırda eşit oldukları sürece de şerrde olurlar].
- 1226- لَا تَدْخُلُ بَيْنَ الشَّجَرِ وَلِحَائِهَا Lâ Tedhül Beyne's-Şeceri ve Lihâ'ihâ [Ağaç kapuğu arasına girme].
- 1227- يَحْمِلُ شَنْ وَيُفَدَّى لُكَيْزَ Yahmilü Şenn ve Yüfeddâ Lûkeyz [Şenn hamledilir Lûkeyz feda edilir].
- 1228- يَوْمَ بِيَوْمِ الْخَفْضِ الْمُجَوَّرَ Yevmü Bi-Yevmi'l-ḥafiḍi'l-mücevver [Bugün hafz-ı mücevver gününün bedelidir].
- 1229- يَا ضُلُّ مَا تَجْرِي بِهِ الْعَصَا Ya ḍallu Mâ Tecrî Bihi'l-'şâ [Asa kırsığının götürdüğü şaşmaz].
- 1230- يَبْلُغُ الْخَضْمَ بِالْقَضْمِ Yeblüḡü'lḥaḍm Bi'l-ḳaḍm [Dışın uçlarıyla âzca âzca nesne yiyerek şebe hasıl oldu].
- 1231- يَقْدِمُ رَجُلًا وَيُؤَخِّرُ أُخْرَى Yuḳaddimü Riclâ ve Yü'eḫirü 'Uḫrâ [Ayağının birini ileri birini geriye atar].
- 1232- يَدَاكَ أَوْكُتَا وَفُوكَ نَفَخَ Yedâke Evketâ ve Fûke Nefah [Ellerin tulumun ağzını bağladı ve ağzın nefh etti].
- 1233- يَجْرِي بَلِيقٌ وَيَذِمُّ بَلِيقَ Yecrî Bi-Layḳ ve Yüzemmü Bi-Layḳ [Cümle atları sabk ve taḳaddüm ederken yine zemmi ve tayîb olunur].
- 1234- يُضْرَبُ الثَّورُ لَمَّا عَافَتْ الْبَقَرُ Yuḍrabu's-şevr Limâ 'ḳâḳahu'l-baḳar [İnek bıraktığında sevir darp olunur].
- 1236- يَا عَاقِدًا أَذْكَرَ حَلًّا Ya 'Aḳidâ Üzkür ḥallâ [Ey bağlayan çözmeyi hatırla].
- 1237- الْيَمِينُ جَنْثٌ أَوْ مَنَدِمَةٌ El-Yemîn Ḥinş Ev Mendimeh [Yemin ya hulf ya pişmanlıktır].
- 1238- يَكْسُو النَّاسَ وَاسْتَهَ عَارِيَةً Yeksü'n-Nâse Ve İstühü 'Âriye [İnsanları giydirirken makadî çıplak].

- 1239- يَرْكَبُ الْحَرَامَ مَنْ لَا حَلَالَ لَهُ Yerkebü'l-Harâme Men Lâ Halâle Leh [Helalı olmayan harama biner].
- 1240- يَحْسَبُ الْمَمْطُورُ أَنَّ كُلَّ مُطَرٍّ Yehsebü'l-Mamţûr Enne Küllen Muţir [Yağmurlu olan herkesi yağmurlu zanneder].
- 1241- يَأْكُلُ بِضِرْسٍ وَيَطْأُ بِظِلْفٍ Ye'külü Bi-Dırs ve Yaţa'ühü bi-Zılf [Ni'metlerini azı dişleri ile ekl ve ihsân eden kimsenin cûd ve seḥâsı zemm eden].
- 1242- يَدُكُ مِنْكَ وَلَوْ كَانَ شَلًّا Yedüke Minke Ve-lev Kâne Şillen [Senin elin vücudunun bir cüz'üdür her na kadar çolağ olur ise de].
- 1243- يَسَارُ الْكَوَاعِبِ Yesârü'l-Kevâ'ib [Yesârü'l-Kevâ'ib].
- 1244- عَيْبَسُ مِنْ صَخَرٍ Eybesü Min Şahr [Kayadan serttir].
- 1245- عَيْسُ مِنْ غَرِيقٍ Ey'esü Min Ğarîk [Şuya ğarğ olmuş adamdan ziyâde me'yûs ve nâ-ümidir].

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TERCÜME-İ MEZÂMINÜ'L-EMSÂL (TRANSKRİPSİYONLU METİN)

4.1. Transkripsiyon Alfabeti

4.1.1. Metin

ما على أفعل من هذا الباب 126/1

Ma ‘Alâ ‘Ef’alü Min Hazâ’l-Bab [Bu babta ef’al ile başlayan atasözleri].

580- **Esra’ü min nikâhi Ümmi Hârice [Ümmi Hârice’nin nikâhından hızlı].** Ümmi Hârice cahiliyede Becîle kabilesinden bir hâtûn^{126/2} idi, feta vafir kabîle ândan tevellüd eylemişti. Nikâhı begâyet esra’ idi. Bir kimse gelüp kendisine edat-i nikah-i câhili olan hıtb dese kendisi daği nikh deyüp âna teslim olur idi. İktinâ’ Eylediği Hârice mezbûrenin sadrî oğludur. Lâkin kimin eseri nutfesi olduğu ma’lûm değildir.

581- **Esra’u mine’l-‘ayr [Göz bebeğinden hızlıdır].** Burada ‘Ayn lafzından inasnü’l-ayn müraddır ki gözün bebeğine denür.

582- **Es’elü min Felhes [Felhes’ten daha çok ister veya dilenir].** Felhes hay-ı mühmele ile Ca’fer vezninde, Benî Şeybân cemâ’atinin re’isinin ismidir di desters oldukları ganîmetden kendisine ‘aid hissayı ağız eyledikten sonra zevcesi için ve nâkası için birer hissa daği ister idi.¹⁸⁶⁸

583- **Esra’u ğadaban min fâsiye [Fâsiye (osuruk böceği)’den daha çabuk öfkelenir].** Fâsiye, Hünfüsa’ dedikleridir. Türki’de osurğan böceği tâ’bîr ettikleridir, tahrîk olundukça hem osurur ve hem bed ra’iha peydâ eder.

584- أَسْمِعْ مِنْ سِمْعٍ Esme'ü min Sim' [Sim'den daha iyi işitir]. Sim' sînin kesriyle dişi sırtlan ile kurdu içtim'ından hâsıl olan veleden denür, Arabların za'mine göre hayye gibi bu daği hatf-i enfîhi helâk olmayup ecel-i kıza ile helak olur, bunun kuvve-i sâmi'asi nihayet derecede olmağla ziyâde işiden kimse hakkında darb olunur. Ve bu kuşdan esra' olup otuz arşun mıkdarından ezyed pertev eyler imiş. Ve kâle el-Hamza ve minel merkebât el-'İsbâr ve'l-Esbûr ve ed-deysem, 'isbâr şol canavardır ki dab' (sırtlan) ile zi'bin ictimâ'inden **127/1** tevellüd eyleye, esbûr şol hayvandır ki kelb (köpek) ile dab'(sırtlan)ın ictimâ'inden h'aşıl ola, deysem tilkünün kıancık köpeğinden olan yavrusine denür, 'alâ kıavl kırdun köpeğinden olan yavrusine denür. Ve merkebâtten birisi daği tilkü ile hirreyi vahşiyeyinden hâsıl olan hayvandır. Ve birisi daği zürafadır, Fârisî'de (شترگاوپلنگ) şetergâvepleng derler a'zâsı deve ve öküz ve kaplan arkasına şebîh olduğıiçün bu canavar bilâd-i Habeşî'de olur gerdanı ve başı deve başına ve gerdanına şebih ve levni âhû levnine ve beyaz benekleri olmağla kaplan postuna ve ayakları ve boynuzları öküzü şebîh olur ve elleri ayaklarından atval olur. Ve merkebâtlardan biri daği herhîrdır hâların kesriyle bir cins habîs yılan ismidir ki kaplumbağâ ile esved-i sâlih ta'bîr olunan yılan beyninden hâsıl olan altı ay müddet nâ'im olup uyandıktan sonra selime sâlim olmaz. Yâ'nî şokdığı insan ve hayvan 'alelfevr helâk olur tefâ'ülen ledîge selîm ta'bîr olunur.

585- أَسْمَحْ مِنْ لَافِظَةٍ Esmahû min lâfızah [Lâfıza'dan (horoz) daha müsamaḥatkâr]. Esmah semâhatden me'hûzdur lâfızah horûse ıtlâk olunur Farsça daneleri minkârıyla devşirüp kendi ekl eylemeyüp tavuğunun ağzına ilkâ eylediğıiçün ve yavrusını ağzıyla yemleyen kuşa ıtlâk olunur zirâ dâneyi kırsağından çıkarup yavrusının ağzına ilkâ eyler. Ve şol kıoyuna ıtlâk olunurki geviş götürüp kıururken sağmağâ çağrıldıkda ağzından gevişini yedirüp **127/2** naşatla sağılmağâ gelür ola ve değirmene ıtlâk olunur remy-i dakîk eylediğıiçün meşel-i mezbûrda ma'âniyi mezbûrenin her biri mûrad olur zirâ cümlesinde semaḥat derkârdır. kıale's-Şâ'ir:

تَجَوَّدُ فَتُجَزَلُ قَبْلَ السُّؤَالِ

وَكُفُّكَ اسْمَحْ مِنْ لَافِظَةٍ

586- أَسْرَقُ مِنْ بُرْجَانٍ Esraqû min Bürçân [Bürçân'dan daha da kıırsızsın]. Bürçân Osman vezninde Kûfe nâhiyesinde bir mâ'rûf oğrunun ismidirki kıırkıatı içün şalb olup maşlûp olmışken yine kıırkıat eylemiştir.

587- **أسرق من تاجة Esraqu min Tâce [Tâce'den daha hırsızdır].** Bu meseli Muḥammed b. ḥabîb hikâyet eyleyüp lâkin bir kimse nispet ve bir kışsa zıkr eylememiştir lâkin Tâce münasebetiyle bir kışsa-i ğarîbenin bu maḥalde zıkr ve beyânı câiz görüldü. İmam-ı fenn-i siyer olan İbn-i Hişam nakl eylemiştirki Yemen diyarında bir vakitte bir seyl nâ-gehânî zuhûr edüp bir kabri ḥafr eylemekle içinden bir ḥâtûn cenâzesi zâhir oldu gerdanında incüden dizilmiş yedi dâne gerdancılık dallarında ve bâzûlerinde ve topuklarında yedişer zeriin ve muraşsa' bilâzikler ve bâzû-bend ve ḥalḥâller ve her parmağında mücevher-i zî-kıymet ḥâtemler olup ve başı tarafında nefâ'is ve tefâriḳ-i emvâl-i girân-bahâ ile memlû' bir tabut ve bir levḥde işbu فابطاً علينا فبعثت باسمك اللهم الى حمير انا تاجة بنت ذي شفر بعثت مايرنا الى يوسف 'ibâre mastûrdur: فلم 128/1 لاذقى بقد من ورق لياتينى بقد من طحين فلم تجده فبعثت بقد من ذهب فلم تجده فبعثت بقد من بحرى تجده فامرت به فطحن فلم انتفع به فاقتلت فمن سمع بي فليرحمنى واياه امرأة لبست حلياً من حليتي فلا ماتت الا Bismikellahümme ilâ Ḥamîr enâ Tâce b. Zî-Şefer be'astü mâyirenâ ilâ Yusuf'a fe 'abta'a 'aleynâ fe ba'astü lazîkî bi ḳaddin min varaḳin liye'tiyeni bi ḳaddin min ṭahîn felem tecidh fe be'astü bi ḳaddin min zehebin fe lem tecidh fe be'astü bi ḳaddin min baḥrî fe lem tecidh fe 'emertü bihi fa taḥane fe lem entafî' bih fe iḳtefelt fe men semî'a bî fel yerḥamnî ve eyyetü imra'atin lebiset ḥiliyyen min ḥiliyyeti fe lâ matet illâ miyyetî. []. Mezbûrenin ismi Tâce ve Ḥamîr imre'asından Zû'l-Şefer nâm-ı emirin duhteri olup ma'âzallahu te'âlâ açlıktan fevt olduğunu evvel levḥâya taştîr eylemiş. Mefhum-i kelâm budurki karargâhımız olan memlekete bir ḳaht-ı 'azîm istîlâ' eylemekle zehîre celb eylemek için zehîrecimizi Aziz-i Mısır olan Yusuf'a ki Ḥazret-i Yusuf 'aleyhisselâm olacaktır irsâl eyledik gecikiküp eğlenmekle ba'dı ḥavasımıza bir ḳad gümüş bir maḥalleden bir ḳad un bulup getürmek için ta'yîn eyledik bir vecihle zafer-yâb olamayup tehi-dest 'avdet eylemeleriyle müceddeden bir ḳad altun teslim teslîm ve etrafa irsâl eyledik yine me'yûsen ric'at eylemeleriyle bil'âḥira bir ḳad eġlâ ve enfes bahrî ya'nî incü verüp tekrar irsal ve yine nevmîd 'avdet eylemekle evvel bir ḳad incüyı deġirmende un gibi öğütdürüp tenâvül eyledim ḳat'â 'illet-i cû'uma devâ' olmamaġla incâm-kâr bu kadar emvâl bîsmare mâlik iken aç olarak âḥirete nakıl-kâr diyâr-i ḥayât eyledim benim bu kışsa-i pür-ġussamı ġuş edenler ḥâlîme rıḳḳatle teraḥḥum eylemeleri niyâz olunur âyâḳıngı 'avret işbu pîrâyelerim gibi pîrâye taḳunup benim şuret-i helakim gibi helake dûḳâr olmuştur ne'üzubillahi te'âlâ min ġazabihi ve'ibtîlâ'ih.

588- **أسلَطُ من سِلْقَه Eslaṭu min silqa [Silqa'dan daha arsız].** Eslaṭu selâṭa yahud sülût kelimelerinden me'hûzdurki **128/2** bir kimse bedzebân ve dilâzâr olmak ma'nâsındadır silqa sînin kesriyle bî-şerm ve hayâ fâhişe dili zefîr 'avreti ıtlak olunur ne'üzubillahi te'âlâ min şerriha. 1891

589- **أسَهْلُ من جِلْزَان Eshelü min Cilzân [Cilzân'dan daha düzdür].** Cilzân cîmin kesriyle Ta'îf kurbunda bir hîma ya'nî bir çayır kuruluşunun ismidirki toprağı be-gâyet yumuşak ve zemini âyesi gibi.

590- **أَسْهَرُ من جُدْجُد Esherü min cüdcüd [Cüdcüd'den daha çok geceleri uykusuz].** Esher seherden me'hûzdur Cüdcüd hüdhdüd vezninde çekirgeye şebîh bir küçük perende âdıdır Türkîde austos böceğı ve evrak böceğı ta'bîr ettikleridir yahûd şebîh bir böcek âdıdır Türkîde ocak çekirgesi derler 'Arabîde şarrar el-leyl dağı derler gecelerde feryâd eylemekle geceleri uyumayan kimse hakkında darb olunur.

591- **أَسْرَعُ من وَرَلِ الْحَضِيض Esra'ü min verel el-ḥaḍîḍ [Bozumcadan hızlı].** Verel fetḥeteynle kertenkelee şebîh bir canavardır 'alâ kavî kertenkele enva'ından iri ve kıyruğı uzun başı küçük olandır Türkîde buna bozumca ta'bîr olunur cildi siyah ve huşûnetlü ve sarı huṭṭla muḥaṭaṭ ve ablağ olur lahmî, be-gâyet hârr ve ziyadesiyle müsemmin tîlâ-i bedende olan temerini ve baraş 'arîdalarını müzîl ve şehmini tîlâ' edüp delk eylemek mu'azzam zikirdir insanı gördükte be-gâyet sür'atle murûr eylediğinden ziyâde seri'ü's-seyr olan kimse hakkında darb olunur.

592- **أَسْأَلُ من قَرْشَ Es'elü min qarşa' [Qarşa'dan daha çok ister veya dilenir].** Qarşa' ca'fer vezninde Teğlib kabilesinden bir kimse adıdırki be-gâyet mübrem sa'il-i cerrar idi Evs kabilesine **129/1** intisab eylemiştir.

593- **أَسْمَعُ من قُرَاد Esme'ü min qurad [Qurad'den daha güçlü duyar].** Qurad ma'rûfdurki kene ta'bîr ettikleri böceğı denür Meydânî dediki kene devenin ayağının şadaşını bir günlük yoldan hiss edüp evvel canibe teveccüh eder.

594- **أَسِيرُ من حَذِيفَه Esyerü min Ḥuẓeyfe [Ḥuẓeyfe'den daha hızlı yürü].** Ḥuẓeyfe cüheyne vezninde 'Arabdan sür'et-i seyr ile şöhret-yâb olanlardan biridir mervîdirki birgün bir kabîleye gâret edüp bir gecede sekiz merhale menzil kat' eylemiştir.

595- شَرَّ مَا أَجَاعَكَ إِلَى مَخَّةٍ عَرَقُوبَ Şerrü mâ eca'eke ilâ mühḥeti 'urḳûb [Ökçe sinirinin ilkinde muhtaç olma halin çok kötüdür]. Eca'e maḍîdir maşdarı eca'eh kelimesidir hamzenin kesriyle muḍtar ve muḥtac kalmak ma'nasına isti'mâl olunur. mühḥe-i 'urḳûb ökçe sinirlerinin ilki demektir. Ma'na-ı meşel şerr-i 'azîm ol o hâletdir ki seni ökçe sinirinin ilkinde muḍtar ve muḥtaceyleye demektir. Bu meşel ḍarûret-i şedide sebebiyle bir le'im ve nâkiden nesne talebine muḍtar olduğda ḍarb olunur zirâ ökçe sinirinde ilk olmaz.

596- شَيْئاً مَا يَطْلُبُ السَّوْطُ إِلَى الشَّقَرَاءِ Şey'en mâ yaṭlub el-savṭ ilâ el-şakrâ' [Şakrâya az daha kamıç ister]. Şey'en mâ ḳalinde fâsılâdır. yaṭlubu bi talebi'l-'adüvv minha taḳdirindedir şakrâ' ḥamrâ' vezninde Raḳḳad bin Münzir el-Ḍabbî ve Züheyr bin Cüzeyme yaḥûd Ḥâlîd bin Ca'fer'in feresleri ismidir şâhibi olan feres marḳûmeye sivâr ve simet maḳşadına ḥutve pemây imrâr olup ḥîlal râhde ta'cîl için kamıç ile vurduḳca cerî ve 'advini ziyâde eder idi. Bu meşel bir maṭlab üzere 129/2 Olan adam maṭlabını taḥşîl ve kaḍâ' eyle ândan fâriğ olmağa ḳarîb olduğda ḍarb olunur ve ḳale fi *El-Müstakṣa* yaḍribu fimen yu'annifü li'stiḥrâci el-maṭlûb 'an yedih.

597- شَرُّ أَهْرَ ذَا نَابِ Şerrün eherre zâ nâb [Azı sahibini kötü bir şey sızlattı ve sinirlendirdi]. Eherre maḍîdir maşdarı ihrâr kelimesidirki köpeği sızlatmak ve sinildetmek ma'nasındadır. zâ nâb âzı şâhibi demektir. Ma'nâ-i meşel âzı şâhibini ki murâd kelbdır bir şerr-i 'âzîm قَعْرَاتْدَى demektir. aşlı budurki kelb ḳısının vaḳt-i ğayr-i ma'hûdde ğayr-i ma'rûf olan her yerini işitdikde bir şer nâġihânı ḥudûsundan ihtirâz eylemekle kendi nefsine ve yanında olan kimselere kelbin bu vaḳitte her yeri boş deġildir elbette bir târıkaya mebnidir deyü i'zâm-i halle âġah ve âmâde olmağa tenbîh eder. Kelâm-i mezbûr aşlında mâ eherre zâ nâb illa şerren idi ki taḳaviyyiyi mutaḍammin ma'nâ-i nefye 'âiddir felihâza nekire ile ibtidâ' müvecceh olmuştır. Bu meşel bir şerr-i kerih emâretleri zuhûr-ı ḥinde ḍarb olunur.

598- شَرَعَكَ مَا بَلَغَكَ الْمَحَلَّ Şer'üke mâ belleġeke'l-maḥal [Yeter senin varacağın yere ulaştıracak kadar]. Şer' fer' vezninde ḥasb ve kâfi ma'nasına müsta'mel ġûyâ meslek ve âyin hemân bu işidir ġayre sülûk olunmasun bu kifâyet eder demekir yâḥûd hemân şürû' edecek budur sa'iri iḳtiżâ' eylemez bu kifâyet eder ma'nâsına mebnidir. Meydânî meşel-i mezbûrde ḥesbüke mine'z-zâdi mâ belleġeke maḳşidek ibaretiyle tefsir eylemiştir ya'nî bir zâd ve zaḥîre ki seni maḳşadine

yetişdire sana kâfidir **130/1** demektir bu meşel bir kimse şey'-i şalil ile şanâ'at kıl diyecek yerde şarb olunur. Ve minhü şavl el-Râciz

من شاء ان يكثر او يقلًا çoğaltmak veya azaltmak isteyen kimse

يكفيه ما بلغه المحلًا gideceği yere yetecek kadar ona yeter

599- شَحْمَتِي فِي قَلْعِي Şehmeti fi şal'î [Çoban çançamda hâdır ekl edecek yağımdır]. Kal' men' vezninde çobanların torba tarzında çantalarına denürki içine zâdini ve edavat-i sa'iresini vağ' eder ekâzîb-i Arabdendirki sibâ'den şurda demişlerki koyun sürisinin yanında bir ğulâm olsa ne yaparsın cevabında demişki şu'ara' fi ibtî ya'nî koltuğımda bir sinekdir murâd sehminden şavf ederim demektir ba'dehü ya bir kız bulunsa neşlersin dediklerinde şahmetî fi şal'î demiş ya'nî çançamda hâdır ekl edecek yağımdır. Bu meşel bir kimsenin mülkünde olup keyfe yeşâ' ve yahtâr mutaşarrıf olacağı nesne hakkında şarb olunur.

600- شَقَّ فُلَانٌ الْعَصَا Şakka fulan el-'aşa [Filan 'asayı yarıdı]. Şakki 'aşa cema'etden mufaraķat eylemek ma'nasına müste'meldir bu meşel bir şavimden ayrılan kimse hakkında şarb olunur.

601- شَخَبَ فِي الْإِنَاءِ وَشَخَبَ فِي الْأَرْضِ Şehebe fi'l-'inâ' ve Şehebe fi'l-'arz [Kovaya sağdı ve yere sağdı]. Şehaba bâb-ı sâlisdan ve evvelden maşûğ olarak mâzîdir maşdarı şinin fethiyle şehaba kelimesidir memeden südi şehebe vechiyle sağmak ma'nâsına der ki sağılırken keşretinden nâşi' bir sağulup inen süde şehebe denür. Aşlı budur ki süd şağan kimse bir kerre hata edüp zemine şağar **130/2** ve bir kerre işabet edüp şabın içine şağar. Bu meşel kelâmında bir kerre bir hata edüp bir kerre işabet eden kimse hakkında şarb olunur.

602- شَوَى أَخَوَك حَتَّى إِذَا أَنْضَجَ رَمْدٌ Şevva ehûke hatta iza enđaca remmed [Kardeşin yemeği ateşte pişirdi tam pişince de küle attı]. Şevva mâzîdir maşdarı teşviye kelimdesidir ki eti peryân eylemek ma'nâsınadır. enđaca mâzîdir maşdarı inđâc kelimesidir ki bir nesneye kôrkü gibi pişirup nişabını buldurmak ma'nâsınadır remmede termîd kelimesinden ki bir nesneyi ğûn ilkâ eylemek nâsınadır mâzîdir. Ma'na-ı meşel seniğ birâderin atı pûryân eyleyüp tâ ki pişüp nişabını bulduķda küle ilkâ eyledi demektir bu meşel san'atını imtinanle ifsâd eyleyüp şalâh hâline daşi su'-i zann irdâf eyleyen kimse hakkında şarb olunur. Mervîdir ki emîrû'l-mü'minîn 'Umar (Ömer) bin el-hattâb rağiyallahuanh Hâdretleri bir ğûn bir kimsenin hânesine murûr

eyledi ki ol kimse şalâh-ı hâlle ma'rûf idi vaktâ ki hâneye duhûlünde ba'd-ı melâhî şedâsı istimâ' eylediklerinde kelâm-i mezbûri tefevvuh buyurdılar.

603- شَوْق رَغِيب وَزُبَيْر اصمِع Şevkun rağîb ve zübeyrün aşma' [Yiyici açık ağız ve küçük loka]. Meydânî dedi ki şevk şekû ma'nâsınadır ki meftûhu'l-fem demektir rağîb emîr vezninde vâsi'u'l-cevf ma'nâsınadır. Zübeyr loğmaya denür aşma' şağîr demektir yahûd şevk ârzû ma'nâsınadır rağîb emîr vezninde ekûl ve harîş olan kimsedir ki şoğumsuz ta'bîr olunur bu ma'nâ dağî mağama münasibdir. Ya'nî ekûl olan kimsenin şevk ve ârzusı kemâlinde **131/1** lâkin loğmacık küçük olmağla dâfi'i iştihâ değildir demektir. Bu meşel nicenice te'kîd leriyle bir âlâmî şeyler va'd edüb ba'de va'dinde hulf eden bî-vefâ hakkında darb olunur.

604- شَحْمَةُ الرُّكَّى Şehmetü'l-rükka [Çabuk eriyen iç yağı]. Şehme iç yağa denür rükka rübba vezinde çabuk eriyen yağa denür bu meşel dostunun ya rafîkının gerekli işinde bulunmayan kimse hakkında darb olunur.

605- شَغَلْتُ شَعَابِي جِدْوَاي Şeğalet şî'âbî cedvâi [Yollarımı nafaka meşgul etti]. Şeğalet mağîdir maşdarı şuğl kelimesidir ki ma'lûmdur. Şî'âb şu'b lafzından ki şînin kesriyledir tâğ yoluna denür cem'idir lâkin burada ehl ve 'iyale keşret-i isti'mâl nafağadan kinayedir. Yâ'-i mütekellime muğâf olarak fi'l-i mezbûrun fâ'ilidir cedvâ 'atîye ve bahşişe denür. Takdir-i kelâm şeğaletni'n-nefakatü 'alâ 'iyâlî 'an-i'l-efdâl-i 'alâ gayrî demektir ya'nî nuğûd kudretim kayd-ı nafağa ve ma'îşete maşrûf olduğundan âhirete himmetim müyesser olmadı ya'nî nafağa-i 'iyâlimi tertîb ve tehyi'e hûşûşunda meşgul olduğumdan âhire ihsân ve 'atâ mir'ât-i zuhurda rûnûma olmadı demektir. Bu meşel bir kimseye 'atâ ve ihsani müşahede olunmayan kimse mağalli i'tizârda meşel-i mezbûre îrâd eder.

606- شَغَلَنِي الشَّعِيرَ عَنْ الشَّعْرِ Şeğaleni's-Şa'îru 'ani's-Şî'r [Arpa beni şiiirden uzak etti]. Şâ'îrden murad ma'îşet ve meşgale-i evlâd ve 'iyâldir ma'nâ-yı meşel tedârik-i ma'îşetten ve meşgale-i evlâd ve 'iyalden aşla âyine-i veledde şâhid ve pendî-i şî'r ve inşâ' cilve nümâ olmadı demektir. **131/2**

607- اشْتَرِ الْمَوْتَانَ وَلَا تَشْتَرِ الْحَيَوَانَ İştəri'l-mevetân ve lâ teşteri'l-Hayvân [Cansız al da hayvan alma]. Mevetân fethatle hayvânın muğabilidir ki cansız emedir pes murad 'akârât olacaktır. Ve 'inde'l-Ba'd mevetân şol arda denür ki henüz hiraşet ve zira'at mağûlesi ile ihyâ' ve i'mâr olunmamış ola. Ve minhu'l-hadiş mevetânü'l-arâ

li'llah-i ve li resûlihi ya'nî arđ-ı mezkure beytû'l-mâle aittir demektir. Ve bu mevât gibi resmiye bil-maşdar kabîlindendir.

608- **الشَّرْطُ أَمْلَكَ، عَلَيْكَ أَمْ لَكَ Eş'sarṭu e mülkün 'aleyke em leke [Şart daha maliktir, aleyhine olsa lehine de].** Ya'nî 'aḳd eylediğin şart sana mâlik ve ḳabıttır gerek menfa'atin ve gerek maḳarretin cihetine olsun demektir bu meşel meyâninde. Mun'aḳid olan şart ve ḳavlin muḫafazası bâbinde ḳarb olunur.

609- **شِنْشِنَةُ اعْرِفْهَا مِنْ أَحْزَم Şinşinetün a'rifuha min aḫzem [Ahzem'den bildiğim bir adet].** Bu meşel mişra' mevzûndur. şinşine şinlerin kesriyle ṭabî'at ve 'adet ma'nâsınadır. A'rif muḳari' mütekellimdir. Aḫzam aḫmar vezninde Ebû Aḫzam el-tâ'î der ki Ḥâtim nâm kerîm-i meşhurun ceddî yahûd ceddinin ceddidir. Aḫzam nâm oğlu vefat edüp ânın birkaç oğulları kalmış idi birgün bir madde ḳımnında cümlesi markûmun üzerine ḫurûc ve ḫücum ve ḳarb ve cerḫ, eylemeleriyle markûm daḫi işbu kıt'ayı îrâd edüp pederleri Aḫzam daḫi kendisine bugüne 'uḳûḳ ve 'işyân şahibi olmaḫla evladları daḫi ânınla hemḫuy olduklarını iş'âr eyledi. İnne büneyye zaḳaluni bi'd-dem. **شِنْشِنَةُ اعْرِفْهَا مِنْ أَحْزَم** Men yelḳa âḫâde'r-ricâl yükellim **132/1** ve men yekûn dere'e bihi yuḳavvim Şinşinetün a'rifuha min aḫzam. Min ba'd-i mışrâ' ḳurûb-u emşâldan oldu burada der' lafzı ekrilik ma'nâsınadır. Meşel-i mezbûr, **العَصَا مِنَ الْعَصِيَّةِ** el'aşa mine'l-'aşıyye meşeline muvafıḳdır.

610- **شَرُّ الْمَالِ الْقُلْعَةُ Şerrü'l-Mâl-i'l-ḳul'a [Malın en kötüsü eğreti olanıdır].** Ḳul'a ḳâfin ḳammıyla 'ariti mâle 'ala ḳavlin dâ'im ve bir karar olmayanına denür ve işbu ḳul'a zevâl ve 'adem-i şebat ma'nâsını mutaḳammin olmaḫla 'Arablar, **مَنْزِلْنَا مَنْزِلَ** derler menzilizim tavaṭṭun ve temekkûn edecek yer deḫildir ma'nâsını murad ederler. Ve bunda ḳammetinle ve hemze vezninde daḫi müta'meldir. Yâḫûd Menzil-i mezbûra mâlik olmazız ma'nâsını murad ederler yâḫûd ândan riḫlet ve taḫavvûlümüz derkârdır lâkin taḫavvûl ve irtihâl vaktini bilmiyoruz mevḳi'indedir kezâlik **هُوَ مَجْلِسُ** derler şol o meclis ki şâḫibi ânda def'âtle ḳalkmaḫa muḫtaḳ ola bunda iki vech muḫtemeldir biri budur ki şâḫşb-i meclis otururken kendiden 'aziz adamlar gelmekle ḳalklub yer deḫişmek iḳtiḳa eyleye ve bu eḫer o ola yeri daḫi budur ki vak' ve ḫayşiyet cihetiyle birine gelen adamları oturtmaḫ iḳtiza eyleye. **وتقول العرب الدنيا دار قلعة أي دار** **انقلاع وتقولون هو على قلعة أي على رحلة**.

611- شَرُّ السَّيْرِ الْحَقِّقَةِ Şerrü's-Seyri'l-ḥaḫḫaḫa [Yürüyüşün en kötüsü harıl harıl süratli olanıdır]. Ḥaḫḫaḫa zelzele vezninde merkûbun şırtını it'âb ve bî-tâb edecek mertebe beğâyet tend ve şedîd yürütmek 'alâ kavı aşla teneffüs ettirmeyerek bir düzeye harıl harıl iḳdâm 132/2 eylemek yâḥûd gecenin evvelinde seyr eylemek ma'nâsınadır ki bu daḥi hayvana eza ve zahmetdir. Yâḥûd râḥile helâk olub ferûmanda olunca kadar iḳdâm eylemek ma'nâsınadır kelam-ı mezbûr ḥadis-i şerif olduğu taşrîḥgerde-i erbâb-ı rivâyetdir.

612- شَرُّ الرَّأْيِ الدَّبَرِيِّ Şerrü'r-Re'yü'd-Debereyy [Rey ve tedbirin en kötüsü geç olanıdır]. Debereyy harekâtla ve ya'-i müşeddede eyle mute'allıḫ olduğu maşlahat veft olduğdanşonra ḥâtıra sünûḥ eden re'y ve tedbire itlâk olunur.

613- شَرُّ النَّاسِ مِنْ مِلْحِهِ عَلَى رَكْبَتِهِ Şerrü'n-Nâs min milḥuhu 'alâ rekbetih [İnsanların en kötüsü dizlerinin üzerinde iç yağı olanlarıdır]. Ma'lûm olaki 'arap iç yağına beyâd münasebetiyle milḥ itlâk ederler. Amlaḫati'l-ḳidr derler çöleḡe iç yağı vaḍ' eylese. قال الشاعر.

لَا تَلْمِهَا إِنَّمَا مِنْ نَسْوَةٍ

مِلْحُهَا مَوْضُوعَةٌ بَيْنَ الرِّكْبِ

Meydânî Ma'nâ-yı beyti şu vecihle beyan etti ki sen ol ḥatûnu levm etme zîrâ ol ḥatûn ecell semni sümürmek ve cevfinde şaḥm ḥaşıl etmek muradları olan ḥatunlardandır bu ḥalet nisvân-i 'arapda memdûḥdur pes Ma'nâ-yı meşel nâsın eşerri ol kimsedir ki ânın 'aklı zıkr-i cemîle bâ'ış olur nesne ile emr etmez belki tayş ve ḥıffet ve nisvân ḥulḳu ile taḥalluk emre, eder ki büyüḫ içüp sümürmekdir demek olur. Bu ḥaḫîr der ki 'Arablar شَرُّ النَّاسِ مِنْ مِلْحِهِ عَلَى رَكْبَتِهِ derler له وفاء ma'nâsını, murâd ederler diz üzerinde olan tuz ednâ sebeble perişân 133/1 ve nâ-bûd olmasından ma'ḥuzdur beyt-i mezkûrde daḥi bu ma'nâ murâd olsa pek münasibdir zîrâ nisvan ta'ifesine bî-vefa' olmak ḥaşşa-ı lâzîme olmuştur. Yâḥûd milḥ burada ḥürmet ma'nâsınadır pes ana göre bî-ḥürmetlikden kinâye olur ana mecâlis olduğda ḥürmet ve ri'ayet eder meclisden ḳalkub gitdikdenşonra. Rafḍ-ı ḥürmet eder demekdir ki merci'i yine vefâsız demektir.

614- شَرُّ الرُّعَاءِ الْخُطْمَةِ Şerrü'r-Rü'a'i'l-Ḥuṭama [Çobanların en kötüsü merhametsiz ve şevkatsiz olanlarıdır]. Rü'a' rânın ḍammı ve kesriyle râ'î lafzının cem'idir ḥuṭama ḥümaza vezninde şol merḥametsiz ve şefḳatsız senkdil çobana denür ki mevâşîyi şiddetle zecr ve ḍarb ederek biri birine ḳatub ḳırub geçirir olan Ma'nâ-yı

meşel çobanların yaramazı hütama olan çobandır demektir. Ve kelâm-i mezbûr hadis-i şahîh olmağla burada meşel olarak îrâd olunmağa münâfi değildir. الان حمي الوطيس gibi hatta nihaye-i İbn-i Eşîrde meşel, mağrûb olduğu muşarrahdır. Ve Zemaşşerî *Müstakşâ*'da ve Meydânî *Mecme*'de şebt eylemiştir. kavî-i mezkûr re'âyasına zulm eden melik hakkında darb olunur.

615- شَجَّةُ عَبْدِ الْحَمِيدِ Şeccetü Abdülhamid [Abdülhamid'in baş yarığı]. Şecce baş yarığına denür rivâyet olundu ki Abdülhamid b. Abdullah b. 'Umar el-Hattab rağıyallâhu anhum ecmeî-i ehl-i 'aşrı idi yüzüne bir şecce işabet edüp izdiyâd-i hüsüne, sebep oldu hatta nisvân yüzlerine ânın şeccesi gibi. Şecce çekerler idi lihazâ bir güzel kimseye işabet eyleyüb 133/2 hüsüne hâlel gelmese ol nesneye şecce-i Abdülhamid deyü darb ederler.

616- أَشَامُ كُلِّ امْرِئٍ بَيْنَ فَكَيْهِ 'Eşemü külli imri'in beyne fekkeyh[Her kişinin en uğursuz ve zararlı kısmı iki çenesi arasındadır(lisanıdır)]. eş'em şü'm ma'nâsınadır ef'el maşdar ma'nâsına isti'mâl olunan kabiledendir đarra' deyüp đarr murâd etdikleri gibi. Ma'nâ-yı meşel herkesin şü'm ve mağarreti, iki çenesi beynindedir. Ya'nî lisanındadır demektir وفي الحديث ايمن امرئ واشأمه بين لحييه ومقتل الرجل kelâmı bu ma'nâya muvafıkdır.

617- أَشْرِقُ شَبِيرُ Eşriş şebîr [Ya cebel-i şebîr şurûka dâhil ol]. Eşriş emr-i hâzırdır maşdarı işrâk kelimesidir ki bir kimse güneşliğe dâhil olmak ma'nâsınadır şebîr Mekke'de bir dâğın ismidir. Ma'nâ-yı meşel ya cebel-i şebîr şurûka dâhil ol zebh-i kurbana sür'at edelim demektir Hağret-i 'Umar, rağıyallâhu anh buyurdular ki zuhûr-i âfitâb İslamdan mum müşrikin şems tulû' etmeden ifâda etmezler idi ve kelâm-i markûmu tekellüm ederler idi meşel-i mezbûr isrâ' ve 'acele hakkında darb olunur.

618- شَمَّ خِمَارَهَا الْكَلْبُ Şemme himâraha'l-Kelb [O kadının] yaşmağını köpek kokladı]. Şemme mağîdir himâr kitâb vezninde hatûn kısmının tesettür için başına örttüğüleri yaşmak maqûlesine denür ki nisvân-i 'arap fible âlûde eder muhadderâtlarının himârlarını ba'd-ı zendostlar istişmâm eylese elbette infi'âl ederler man'na-ı meşel ol hatûnun himârını köpek şemm eyledi demektir. Bu meşel bed râ'ihâ olan hatûn hakkında yâhûd fâcira olan hatûn hakkında darb olunur.

619- شَاكِيَةُ أَبَا يَسَارٍ Şâkih Ebâ Yesâr [Ey Eba Yesar yanaş]. Şâkih emr-i hâzırdır maşdarı müşâkehe kelimesidir ki muşaraba ma'nâsınadır Ebâ Yesâr. 134/1

Münâdî olmak üzere manşubdur ve bir kimsenin künyesidir aşlı budur ki bir kimse feresini bey' eylemek için pazara götürdü ve Ebâ Yesâr ânda. Bunulup feresi tervîc için şahibine dedi ki üzerine rûkûb edüb vahşî şayd eylediğin feres bu feres değildir. şahibi ol vakit kelâm-ı mezbûru irâd eyledi ya'ni ya Ebâ Yesâr vaşfinda ifrât, etme vaşfın mavşûfa karîb ve müşâbih olsun demektir. Meydânî müşakehe müşâkele ve müşabehe ma'nâsınadır demekle âna dahî ma'nâda ri'âyet olundu. Bu meşel bir şeyinin vaşfinda mübalağa eden kimse hakkında darb olunur.

620- شِفَاؤُهُ نَكْوُ الدَّبَرِ Şifâ'ühü nek'ü'd-deber [Uyuz olan kimsenin şifâsı uyuzu kaşıyup kanatmakla olur]. Neke'ü hâm çobanın başını kıparub döşemek ma'nâsınadır deber yağıra ve cidâva denür burada uyuz muraddır Ma'nâ-yı meşel uyuz. Olan kimsenin şifâsı uyuzu kaşıyup kanatmakla olur demektir bu meşel mezelletle ıslâh pezîr olub iltifate tahammülü olmayan kimse hakkında darb olunur.

621- شَكْوَتْ لَوْحًا فَخَزَا لِي يَلْمَعَا Şekvütü levhan feḥaza lî yelma'a [Ben şusuzkuḡdan şikâyet ettim o bana serâb gösterdi]. Şekvütü mâdî-i mütekellimdir levh-i 'ataş ma'nâsınadır ḥaza mâdîdir maşdarı ḥazv kelimesidir ki raf' edüb göstermek ma'nâsınadır يَلْمَع سَرَابِه yelme'ü serabüh denür. Ma'nâ-yı meşel ben şusuzkuḡdan şikâyet, etdim ol bana serâb gösterdi demektir. Bu meşel bir kimse ḥalinden şikâyet etdikde ḥuşula gelmeyecek nesne ile ıtmâ' eden, kimse hakkında darb olunur.

622- مَا هُوَ إِلَّا شَيْطَانُ شَيْطَانُ الْحَمَاطَةِ Şeyṭânu'l-Ḥamaṭa [Hamata şeytanıdır]. ما هو إلا شيطان takdîrindedir ḥamaṭa bir mevdî' âdıdır 134/2 Şeyṭân lafzından ḥayya murâddır idâfeti mevdî'-i mezbûrda me'lûf. Olduḡucundur ḡabb kediye ve zi'b ḡada kılları gibi bu meşel kabîḡ'ul-manzar olan kimse hakkında darb olunur.

623- شَدِيدُ الْحُجْزَةِ Şedîdü'l-ḡucza [Düğmelerin ortadan bağlanacağı yeri şiddetlidir]. ḡucza ḡurfa vezninde belde çep çevre fûṭa bağlanacak yere denür. معقد المازار ma'nâsına bu meşel begayet şedâ'id rüzgara şabr ve tahammül eden kimse hakkında darb olunur. Emîrû'l-mü'minîn İmam-ı 'Alî kerremallahu vecheḡ Ḥadretlerinden Benû Ümeyye ḡakḡlarında su'âl olunduḡda اشدنا حجزاً واطلبنا للامر لا ينال kelâmiyle cevâb verdiler.

624- أَشْرَى الشَّرِّ صِغَارُهُ Eşra's-şerri şigâruh [Şer ve fitneyi küçükler ateşledi]. Eşrâ şerâ kelimesinden me'hûzdurki nâs beyninde şerr ve fitne şeraralanmak ma'nâsıdır. Aşlı budur ki şayyadın biri şahrada keşmet ve ḡüzâr ederken bir niḡy-i

'asel ya'nî bal tulumu bulub meyhanecinin birine verdi ki furûhet eyleye meyhaneci numune için biraz 'asel ihrâc eyleyüb içine bir zembûr kondu meyhanecinin bir İbn-i 'Arsi ya'nî gelincik dedikleri canavarıolmağla sıçrayub zembûr helâk eyledi şayyadın dâhî bir kelbi olmağla gelinciği gördükde sıçrayub gelinciği helâk eyledi meyhaneci daği vay gelinciğimi helâk eyledi diyerek hücum edüb kelbi helâk eyledi şayyad kelbin helâk olduğunu gördükde, sıçrayub meyhaneciyi helâk eyledi meyhanecinin karye ahâlisi bu hale vâkıf olduklarında gelüb şayyadı helâk etdiler. şayyadın katl olduğu kendi karye ahâlisine bâliğ oldukda **135/1** tecemmü' edüb iki karye ahâlisi biri birlerinin ifnâ edinceye kadar harb ve kıtal eylediler kelâm mezbur bu madde hakkında tekellüm olunub. Ba'dahü her şağırden kebîr tevellüd eder diyecek yerde darb olunur.

ما على أفعَل من هذا الباب

625- أَشْغَلُ مِنْ ذَاتِ النَّحْيَيْنِ Eşğalü min zâtî'n-naḥyeyn [İki yağ tulumu tutan kadından daha meşguldür]. Naḥy nünün kesriyle yâğ tulumuna denür. Aşlı budur ki câhiliyede Benû Teym kabîlesinden bir ḥatûn esvâk-ı 'arapdan birine birkaç, tulum yâğ götürüb şatmak irâdesinde iken Ḥavvat Bin Cubeyr cenabları ki henüz mazhar şeref-i İslâm olmamışdı maḥall-i mezburâ, gelüb ol ḥatûnu gördükde ḥusn ve cemâline ta'allukla tavaḳana, geldi pes yâğ iştirâ eylemek şivesiyle ḥatûnun yanına gelüb tulumun birini çözdürüb âni dâhî yeknemeyüb gerisine intikâl şuretinde oldu şimdi çözülmüş tulumların ağızları ḥatûnun iki elinde kalmakla hemân ikisine geçüb tonsuz ḥatûna mübaşeret ve kaçâ-i vaṭr eyledi ḥatûn ne yapsun etrafta kimse yokdurki feryâd ede tulumu şalsa yağ gider ḥavah ve nâ-ḥavah bâlığı yutdu ba'd-i zaman ḥavvat şerefyâb-ı İslâm olub ve kıssa-ı mezkûre mesmû' Ḥaḍret-i Nevebîolmağla âna اما يشرد أما منذ أسلمت قَيْدِهِ kavî-i şerîfi ile kinâye buyurduklarında Ḥavvat Ḥaḍretleri dâhî. اما منذ أسلمت قَيْدِهِ kelâm-i buyurdular.

626- اشْجَعُ مِنْ لَيْثِ عَفْرَيْنِ Eşca'u min leyşi 'ifrîn [Karıncaslanından daha cesurdur]. 'İfirin 'eynin ve lâmin kesri **135/2** ve rânın teşdidıyla arslan yanağına denür mîşe ve bevk gibi 'Arabların leys-i 'ifirîn dedikleri şedîd arslan demektir zîra bevk ve mîşe yerin arslanı beyâbân arslanlarından şedîd olur. *Tercüme-İ Kâmus*'da vâlid-i mâcidim bu gûne beyân buyurmuşlarki لَيْثِ عَفْرَيْنِ bir böcek ismidirki dîvâr diblerinin toprağı yumuşak yerlerinde, sâkin olur 'alâ kavî kayaklarına şebîh bir canavardırki ba'd-ı süvârilere ta'arruḍ edüb kıyruğıyla darb eder Câhızın beyanına

göre لَيْثٌ عَفْرَيْنَ bir nev' örümcekdirki âltı gözü vardır zübâb şaydında bi-ğâyet çapık olur ve ma'lûm olaki adamın merâtib sinnine nazaran birer ism-i ıtlâk olunmuştur meşela on yaşında. Olan gülâma لَعَابٌ بِالْقُلَيْنِ derler ya'nî çelik çomak oynayıcı demektir. Ve yirmiye bâliğ olunca باغِي نَسِين derler ya'nî tâlib-i nisvân demektir. Ve otuza bâliğ olunca أَسْعَى السَّاعِينَ derler ve kırk yaşında أَبْطَشَ الْبَاطِشِينَ derler ve elli yaşına bâliğ olunca لَيْثٌ عَفْرَيْنَ derler ve âltmış yaşında مَوْئِسَ الْجَلِيسِي derler. Ve yetmiş yaşında أَدُّ الْأَرْذَلِينَ derler ve seksen yaşında أَسْرَعَ الْحَاسِبِينَ ve doksan yaşında أَدُّ الْأَرْذَلِينَ derler ve Meydânî dediki yüz yaşında لَا حَاءَ وَلَا سَاءَ derler ya'nî, ne recül ve ne 'imre'edir demektir şahib-i tekmüle ne mühsin ve ne müsî' demektir dedi ve ba'đları ne koyuna ha' ve ne himâra sâ' deyü zecre kâdir değildir demekle tefsîr eyledi. رَحِمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى.

136/1

627- أَشَامُ مِنَ الشَّقَرَاءِ Eş'emü mine's-şakrâ' [Şakradan daha uğursuz]. Şakrâ' hamrâ' venzninde şeytân b. Lâtım nâm kimsenin kısrâğı ismidir bir ma'rekede kendisi ve şahibi katl olunmakla şe'âmetde meşel olmuştur. 'ala kavlı bir mahalle giderken serdik edüb bir dürlü bâşı dâbtolmağla şahibini, hodser alıb kaçarken rehğuzar bir be'îdü'l-gavr dere gelmekle öte tarafa pertâv edüb lâkin yetiştirememekle ikisi birden dereye sâkıf oldukda kısrâğın buyunu şekset ve helâk olub şâhibi selâmetle necât buldu şakrâ' nîçe oldu deyü su'âl edenler لَمْ يَعْذِرْهَا رَجُلِيهَا kelâmiyle vaq'âyı nakl eyledi. 'alâ kavlı شَقَرَاءُ غَزِيَّةَ بْنِ حَبِشَمَ nâm kimsenin oğlunun kısrâğı ismidir bir gülâma tepmek içün kayç âtdıkda kendi kavlına râset gelüb helâk eylemsi bâ'îş darb-ı meşel olmuştur.

628- أَشَدُّ مِنَ الدَّلَمِ Eşeddü mine'd-delem [Düllemden daha çetin]. دلم fetheteynle hayyaya şebîh bir canavar, ismidir Hicâz diyarına mahşuşdur pek yavuz canavarolmağla emr-i 'azîm hakkında darb olunur.

629- أَشَامُ مِنْ سَرَابٍ Eş'emü min serâb [Serabtan daha uğursuz]. Serâb kıtâm vezninde Besûs nâm 'avrenin nâkası ismidir. Aşlı budurki mezbûrenin nağa-ı mezkûresi bir gün müte'ayyinan-i 'arapdan Kelîb nâm kimsenin kurasına duhûl ve ânda 'îva'eden bir toygar kuşunun yumurtasını pâymâl eylemekle Kelîb gîret-i câhiliye ile benim zîr-civârımda olan kuşun yumurtasını böylece şikest eylemek bana nâmusdur deyü ok ile nâkanın 136/2 Memesinden örüb helâk eyledi Besûs mezbûrenin yegeni Cessas nâm kimse dahî örüb helâk eylemekle iki tarafın kabîleleri bir biriyle

cege kıyâm edüb miyanelerinde âteş-i harb ve kıtâl kırk sene müddet işti'âl bulmuştur binâ'en 'aleyh naқа-ı mersûme şe'amet hûşuşunda meşel olmuştur.

630- أَشْأَمُ مِنَ الْبُسُوسِ Eş'emü mine'l-Besûs [Besûs'ten daha uğursuz]. Besûs şabûr vezninde bir 'avretin ismidir. Aşlı budur ki mezbûrenin zevci bir gece rû'yâsında üç müstecâb du'â ile tebşir olunmakla ba'de'l-intibah keyfiyet-i rû'yayı zevcesi olacak mezbûreye takrîr eyledikde du'ânın birini elbette bana bahş ve şarf eyle deyü ilhâh ve ibrâm eyledi oldaḥi izhâr-i şuret rıdâ ve ikrâr ile maṭlabını istintak eyledikde. İsrâ'iliyyedenolmaḡla cümle-i nisvan-i Benî İsrâ'ilden ḥüsn ve cemâlle mümtâz ve müsteşnâ olmak maṭlûbu olduğunu ifâde eyledi pes bedbaht Hûveyf ibtida-i ḥuşûs-i mezbûr için du'â eyledikde dersa'at ḥurî şıfat bir nigârperi şuret oldu ki ta'bîr-i ḥüsn ve cemâl-i bîrûn-i havze-i takdîrde eline âyîne alıb ḥüsn ve cemâlini müşahede eyledikde ben bu şıfat-i bedî'a ile senin gibi hey'et-i beşî'aya bir vecihle liyâkat ve münasebetim yokdur deyü müfârekat dâ'iyesine düşmekle mezbûr daḥi gaḡbân olun bir kancık köpek, olmasını niyâz eyledikde derḥâl bir kancık köpek oldu ol hengâmede taşradan evlâdları gelüb bu kelb nedir deyü su'al **137/1** ettiklerinde kaḡıyyeyi nakl eylemekle bene'n-nâs bize bu keyfiyet-i mucibe-i 'âr ve nakîşadır elbette gerü kılan du'â ile validemizin hey'eti aşlıyesine rücû'unu niyâz kıl deyü ibrâm ve ilhâh eylemeleriyle bil'âḥire ol üçüncü du'â-ı daḥi mal'ûneye şarfla ḥâ'ib, ve ḥâsir kaldı.

631- أَشْأَمُ مِنْ خَوْتَةَ Eş'emü Min Havte'a [Havtee'den daha uğursuz]. Havteme zevbe'e, vezninde Benî Güfeyleden bir kimsedirki meşel-i mezbûrun أَجْرُ الْبَرِّ Küşeyf بن عمرو التَّغْلَبِي Küşeyf b. 'Amr el-Taḡlibî ile, Zebbân EL-Zuḥlî evlâdından 'Amr meyanında bir vâkı'a-i sâbıkaolmaḡla intikâm için dâ'imâ 'Amrın fırsatına müterakḡib idi bir gün 'Amrın develeri obasından firâr eylemekle birâderleriyle deve talebine çıkup bir maḡalde yetişüb tıtdılar birini zebh ve kebâb edüb ortaya götürdiler mezbûr Havteme bu ḥâle muṭṭali' olduğda sür'atle Küşeyf'e varub 'Amrın birâderleriyle tebhâ olduğunu ihbâr eyledi. Küşeyf hemân a'vân-ı keşîre ile binüb 'Amr üzere hücum eyledi 'Amr nâ-çâr müraca'ate başlayub ya Küşeyf bizi katl ve i'dâm eylediḡin şûretde kabîlelerimiz meyânında niçe zamân ateş-i harb ve kıtâl işti'âl bulacaktır gel ol âteşi işti'âl eyleme, dedikde Küşeyf bir dürlü Lehîb künyesini itfâ edemeyüb mümkün degil seni ve birâderlerini katl edeceğim dedi 'Amr bâri birâderlerini ıtlâḡ eyle zîra ânların seninle olan mâcerâmızda şun' ve madḡhalleri yokdur ve enselerinde pederleri vardır benden,

137/2 ziyâde ânları taleb eyler dedikde Küşeyf mülzem olmayub mecmu'ını katl ve rü'ûs-i makâtû'alarını bir tobraya vad' ve 'Amrın Dehîm nâm nakası boynuna ta'lîk ve tesyîb eyledi naқа daһi toғri 'Amrın menziline gelüb 'Amrın pederi Zebban çadırın önünde otururken gelüb çökdü Zebba'nın câriyesi varub tobraya hâricinden yokladıkdа ya seyyidi oğulların deve kuşu yumurtası bulun tobraya komuşlar dedi pes Zebban yumurta zannıyla elini tobraya şalub kelleleri taşra çıkardıkda kağıyyaya vâkıfolmağla , ya yıkayub bir kalkan içre vad' ve أَخْرَجَ النَّبْرَ عَلَى الْقُلُوصِ meşelini îrâd eyledi ya'nî benim evlâdlarımı en sonra göreceğim budur min ba'd götürecekleri kalmadı demektir. Bu meşel inkıtâ'-i emr üzere te'essüf mevki'inde îrâd olunur vaqı'a ândan sonra Benî Ğüfeyle ile Zebbân beynine harb ve kıtâl düşüb müddet-i medîde mümted olub. Encâm kâr Küşeyf tarafını bi'L-cümle mazhar-ı tiğ tebâr eylediler ve bir sözü şahîh söyleyen hakkında أَصَحَّ مِنْ خَوْتَمِهِ aşah min havteme meşel olmuşdur, zîra vech-i mesrûd üzere Küşeyf'e toғri haber vermişdir.

632- أَشَامُ مِنْ طَيْرِ الْعَرَاقِيبِ Eş'emü Min Tayri'l-'Araķîb [Boyunburandan daha uğursuz]. Tayr-i 'araķîb şakrân ismidirki şahib-i kâmûse göre boyunburan kuşu ve sâ'irine göre ârı kuşıdır 'Arablar anınla teşâ'üm ederler.

633- أَشْرَدُ مِنْ خَفِيدٍ Eşredü Min Hûfayded [Hafif ve hızlı erkek devakuşunadan daha hızlı ürküb kaçar]. Eşredü şerâd kelimesinden ef'al tafđiledirki tavar ürküb kaçmak ma'nâsınadır. Hûfayded muşagğar-i bünyesiyle hafif ve serî olan **138/1** erkek deve kuşuna denür pek ürkekolmağla ziyâde ürkek nesne hakkında đarb olunur.

634- أَشْكُرُ مِنْ بَرَوَقَةٍ Eşkerü Min Barvaķa [Barvaka ağacından daha şakirdir]. Barvaķa cedvel vezninde bir nev' da'îf ve hürde şecer ismidirki buludı görünce tâzelenüb yemyeşil olur müfredi barvaķadır nebât-i mezkûr şuya mutevaķķıf olmayüb, şehabın ruţûbetiyle tarâvet-yâb olduğından ziyâde şâkir, ve kani' olan kimse hakkında đarb olunur.

635- أَشْرَبُ مِنَ الْهَيْمِ Eşrebü Mine'l-Hîm [Susuz develerden daha fazla su içir]. Hîm hânın kesriyle şusuz develere denür قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهَيْمِ burada Ehfaş hâyim lafzını hiyâm kelimesinden cem' kıldı heyâm şehâb vezninde hurda ve kuru topraklı kumsala denürki bir kaţra düşdiği ânda yudub çeker ola buna göre đammetiyle, hüyüm derki kazâl ve kuzul gibi olur sonra tahfîffa yânın sükûnini murâd etdiler.

قال الشاعر:

ويأكل أكل الفيل من بعد شبعه ويشرب شرب الهيم من بعد أن يزوى

636- أشأم من زُمَاح Eş'emü Min Zümmâh [Zümmah kuşundan daha uğursuz]. Zümmah rümmân vezninde bir büyük, kuşdur ki beşikden çocukları kapub götürür. Bu kuş câhiliyye zamanında Medîne'de ba'dı yüksek yerlere gelüb harb harb deyü çağırır idi ve hırmalara pek ta'arruğ eder idi. Birgün bir kimse ok ile örüb helâk eyledikten sonra etini etrâf komşulara takşîm eyledi her kim ekl eyledi ise **138/2** helâk oldu.

637- أشأم من طُويس Eş'emü Min Tuveys [Tuveysten daha uğursuz]. Tuveys zübeyr vezninde bir mühennes ismidir muqaddemen ismi Tavûs olup ba'de't-tahniş tahkîren muşagğar bünyesiyle Tuveys itlâk eylediler künyesi Ebü 'Abdünna'im idi İslâmdan evvel tarab ve teganni eden mezbûrdur vâlidesi bi-gâyet nemmame ve müfside olamkla enşâr beyinlerinin dâ'ima gamz ve nemime ile ifsâd ve tahriş eder idi. Ol hâl üzere gezârende-i leyâl iken Faḥr-i Enâm 'Aleyişşalatü ve's-Selâm mele'i a'lâya i'tizâmları gecesini mezbûru vağ ve tevlîd eyledi ve Ebu Bekr eş- Şiddîk rağıyallahü 'anh vefât eylediği gün südden kesilüb. Ve Fârûk-ı A'zam rağıyallahü 'anh vefât eylediği gün bâliğ olub. Ve Ḥaḍret-i 'Oşmân rağıyallahü 'anh şehîd olduğu gün tezevvüç edüb ve İmâm-ı 'Alî rağıyallahü 'anh. Şehîd olduğu gün bir veledi dünyaya geldiğini kendisi nakl فمن مثلي diyerek uğursuzlukda yegâne olduğunu i'tirâf eder idi.

638- أشد من عائشة بن عثم Eş'emü Min 'Â'îşe bin 'Aşm [Ayşe b. Asm'den daha çetindir]. Meydânî Mecma'inde dediki mezbûr, bir deveyi arkasına alıb kendi başına götürür idi deyü mankûldur.

639- أشأم من الدهيم Eş'emü Mine'd-Düheym [Düheym nakasından daha uğursuz]. Düheym 'Amr bin Zebbân ez-Zühelî naķasının ismidir mezbûr biraderleriyle Keşîf nâm 'adüvsi yedinde katl olunub rü'ûs-i maķtû'aları naķa-i mezbûreye ta'lîķ ve tesyîb olunmağla, şe'âmetde meşel olmuşdur. واثقل من حمل الدهيم daḥi meşel sâ'irdir.

640- أشأم من أحمَر عاد Eş'emü Min Aḥmer-i 'Âd [Ad kavminin ahmer nakasından daha uğursuz]. Aḥmer-i 'Âdden murâd Ḥaḍret-i Şâlih, 'aleyhi's-selâmın naķasını 'aķr eden kuḍâr bin şâlihdur. Validesinin **139/1** ismi kuḍredir lihâza Kuḍâr Bin Kuḍre daḥi derler.

641- عَطْرَ مَنْشِمٍ أَشَامُ مِنْ Eş'emü Min 'Itr-i Menşim (Menşem) [Menşim kokusundan daha uğursuzdur]. Bu meşelin lafz ve ma'nâ ve mevrininde ihtilâfât-i keşîre vâki' olub Meydânî *Mecma'*inde şu vecihle beyân eyledi ki benim istimâ' etdiğim aķavilin aķseni budur ki Menşim bir ĥatûn idi 'itr ve ĥanûť furûĥet eder idi ve bir ķavm ki muĥarebe, edûb cümlesi ol ĥarbde helâķ olsalar عطر منشم قَدْ دَقُّوا بَيْنَهُمْ deyü ĥarb-ı meşel ederler idi ve ba'dları dediki Menşim bir ĥatûn idiki tîb furûĥet eder idi bir ķav muĥarebe ķaşd etdikde ellerini ol tîbe baturub şu vecihle teĥalûf ve te'âhd ederler idiki cümlesi helâķ olunca cenk edûb her kez bir ferd tevelli ve firâr etmeye ve tîb-i mezbûr ile cenge şurû' edûb, nâs gördükde عطر منشم قَدْ دَقُّوا بَيْنَهُمْ derler idi giderek ĥarb-ı meşel oldu. Tercme-i ķamûsda şu vecihle mübeyyindir ki, Menşim Mekke'de bir 'aťtare ĥatûn ismidir pederine Vecîĥ derler idi 'Arablar muķatele murâd ettiklerinde anın 'itrîyle te'attur edûb cenge teveccûĥ ve mübaşeret eylerlerdi. Beyinlerinde ķitâl müştet, ve maķtûl keşîr olur idi. Ve bu keyfiyeti-i ĥaşşasından 'addederler idi binâ'en'aleyh. عَطْرَ مَنْشِمٍ أَشَامُ مِنْ meşel olmuşdur.

642- أَشَامُ مِنْ جَارُودٍ Eş'emü Min Cârûd [Carud'dan daha uğursuz]. Cârûd uğursuz şü'm-ü ķadem kimseye itlâķ olunur ki uğradığı yeri ĥayırdan ĥâlî eder. Lâkin burada Cârûddan murâd بشر بن عمرو العبدى Bişr bin 'Amr el-'Abdî derki 139/2 cered marağına uğramış develerini alub aķaribinden olan Beni Şeybâne firâr etmekle marağ-ı mezkûr ânların daĥi develerine sirâyet edûb cümlesi helâķ olmağın Cârûd ile mulakķab olmuşdur. Ve Cûrd cîmin ķammiyle bir marağdır ki develere tüyleri ve derileri ķavrulub ķıbķızıl eti tâĥir olur ve ekşeri helâķ olur.

643- أَشَامُ مِنْ قَاشِرٍ Eş'emü Min Ķâşir [Kaşir'den daha uğursuzdur]. Ķâşir عوافة بن سعد بن زيد مَنَاة بن تميم 'Avafa b. Sa'd b. Zeyd b. Menat b. Temim ķabîlesinin bir erkek devesi ismidir ve bir ķabîlenin develeri dâ'ima erkek toğurmağla ba'de'l-yevm dişi toğurur mûlaĥazasiyle faĥl-i mezkûrî istiĥrâķ eylediler bi'emri'l-lah, ķabile-i merķûmenin cümle develeri helâķ olmağla min ba'd faĥl-i mezkûr şe'ametde meşel olmuşdur. الباب الرابع عشر فيما أوله صاد.

644- صَارَ الْأَمْرُ إِلَى شَارَا'ل-EMRÜ İLE'n-NÜZ'a [Mesele okçulara kaldı]. Naza'a fetĥatle yay çekmekde mâĥir adamlara denür Ma'nâ-yı meşel umûr ehline tafvîğ olundu demektir. Bu meşel ehl ve erbâbı olan adamlar, maşlahatın temşiyet ve işlâĥına kıyâm etdi denecek yerde ĥarb olunur. Meydânî meşel-i mezbûrî صَارَ الْأَمْرُ إِلَى 'unvânında rivâyet edûb dediki vaz'a vâzi'in cem'idir zâcir ve mâni' الوَزَعَةِ

ma'nâsınadır Hasan-i Başri Hâdretlerine kaçda taklîd olunduğda, halk izdiḥâm etmekle müte'ezzî olub لا بد للسلطان من ورعة ve lâ büdde li'l-Sultâni min vaz'a ya'ni pâdişahlara ve ḥakimlere nâsın bu maḳûle izdiḥâmını kef ve men' edici kimseler lâzımdır demektir. Maḥḍar ve çavuş ve şubaşı 140/1 gibi Zemahşeri vaz'ayı cahlayı men' ve zecr eder kimseleriyle tefsîr edüb umûr ve maşâliḥ ḍabṭına kâdir olan kimseye tafvîd olundu denecek yerde ḍarb olunur dedi.

645- صدَّقَنِي سِنَّ بَكْرِهِ Şadaḳani Sinne Bekrihi [Genç devesinin yaşını bana doğru söyledi]. Sinne lafzının raf'i ve naşbi şuretinde şadaḳani 'arrafani ma'nâsınadır sinne kelimesi maf'ûl şâni olur Ma'nâ-yı meşel bekrinin sinni bana mu'arraf ta'rîf eyledi demek olur pes mu'arraf ḥâli olur. Yaḥûd muḍaf takdîr, olunur صدَّقَنِي خبر سن صدَّقَنِي فِي سِنَّ بَكْرِهِ demek olur. Yâḥûd fî takdîr olunmağla ḥaẓf îşâl kabîlinden olur صدَّقَنِي فِي سِنَّ بَكْرِهِ sebkinde olur niteki الحديث و صدقه فِي الحديث derler meşel-i mezbûrun aşlı budur ki bir âdem kimseden bir bîkr ya'ni bir erkek genç deve iştirâ' edecek olub şaḥibinden yaşını su'âl eyledikde bâzildir dediki deve kısmının âzıyı yarub kemâle vardıḡı kertedir ol ḥilâlde deve bir nesneden örküb firâr etmekle şaḥibi tavkîf içün ḥasbe'l-'âde هَدَغْ هَدَغْ hida' hida' deyü çağırdıkda müşteri kelâm mezbûru irâd eyledi. Zirâ hada' lafzını küçük köşekleri teskin ve tavkîf içün tekellüm olunur.

646- صُمِيَ ابْنَةُ الْجَبَل Şumma İbnetü'l-Cebel [Ey sada sesi kes]. Şumma emr-i ḥâdır mü'enneşdir. İbnetü'l-cebel çakıl taşlarıdırki murâd keşretle kanın cereyanını istemektir yaḥûd, taḡından 'aks eden şadadırki. Yanḳı ta'bîr olunur ya'nî şer ve fitne 140/2 bir mertebeye bâlîḡ oldu ki gırîv ve ḡavḡa ve hengameden kelâm-ı mezbûr ile şadâya ḥitâb olunur oldu gırîv ve feryâdın keşretinden şada-ı mesmû' olmağdan kalur ve ba'ḍlar İbnetü'l-cebel kavlını şaḥra ile tefsîr eylemişlerdirki kayalardan daḥi şada mün'akis olur. Ve ba'ḍlar yavuz ḥayye ile beyân eyledi ana göre şumma kelimesi لَا تَجِيئِي الرِّقَى kelâmiyle mü'evveldir. Ve ba'ḍlar dâhiye ile tefsîr eylediler ḥulâşa emr-i fazî' ve şedîd ḥaḳḳında ḍarb olunur.

647- الصَّمْتُ يُكْسِبُ أَهْلَهُ الْمَحَبَّةَ El-Şamt Yüksibü Ehlehü'l-Maḥabba [Susmak sahibine sevmeyi verir]. şamt şâdın fethiyle ḥamûş olmaḳ sükût ma'nâsınadır. Bu meşel az söylemek şaḥibini beyne'n-nâs maḥbûb ve mergûb eder diyecek yerde ḍarb olunur.

648- صَلَّيْبِي أَشَدُّ مِنْ نَافِضِكَ Şâlibi Eşeddü Min Nâfiḍik [Benim nezlem senin sıtmandan daha şiddetlidir]. Şâlib ḥumma-i ḥarra ma'nâsınadır nâfiḍ ve tiredici

humma ki sıtma tâ'bîr olunur ya'nî bana 'arıda olan humma-i harrasinin sıtma 'arıçasından ve şuvârdır demektir bu meşel iki emr şu'ubeti cihetiyle biri birinden eşedd olduğu vakitte darb olunur.

649- صَاحَتْ عَصَافِيرُ الْأَمْعَاءِ Şahat 'Aşâfirü'l-Em'â' [Bağırsakların kuşları bağırdı çağırdı]. 'Aşâfir 'usfûrun cem'idir ki serçeye denür. Em'â' mi'â' lafzının cem'idir a'fâc batından bağırsağa denür fâriside rûde denür Ma'nâ-yı meşel bağırsakların serçeleri şayha eylemekle naşladı demektir. Bu meşel âçlığı, nihâyete erişen kimse hakkında darb olunur.

Ve 'Arablar. Hem meşel el-ma'i ve el-kirş derler ya'nî haşb ve rehâde olub **141/1** hüsn-i hâl ve nizâm ve refâh şahibleridir demektir. Zirâ bağırsak ve işkenbe mâdâm ki derûn-i batında oldukça ter ve tâze ve muţarra ve ahdâş ve herden emîn olur.

650- صَارَتْ ثَرِيًّا وَهِيَ غَوْدٌ أَفْشَرُ Şârat şureyya ve Hiye 'ûdün Akşar [O hatun kabağı soyulmuş nesne gibi iken servet sahibi oldu]. Bu meşel mışrâ' mevzundur şüreyyâ şânın dammiyla şervâ lafzından muşağğardır. şervâ zengin hatûna denür hiye damîri hatûna râci'dir akşar ahmar vezninde kabığı soyulmuş nesneye denür. Ma'nâ-yı meşel ol hatûn 'ûd akşar gibi libâs-ı şervet ve samandan 'aryân iken hüsn-i hâl şâhibi olub zengin oldu demektir. Bu meşel kemâl-i mertbe idi fakr ve fâkaya giriftâr iken şonradan mâlidâr yahûd herkesin mezmûmı iken sonra memdûhı olan kimse hakkında darb olunur.

651- أَصَابَ تَمْرَةَ الْغُرَابِ Aşâba şemretü'l-Gurâb [Karganın hurmasını elde etti]. Bu meşel ziyâdesiyle nefis ve latîf bir nesneye zafar-yâb olan kimse hakkında darb olunur. Zirâ gurâb kısmı hurmânın pek ceyyid ve a'lâsını ihtiyâr eder.

652- صَرَخَ الْمَحْضُ عَنِ الرَّبِّ Şarraha'l-Mahḍu 'Ani'z-Zebed [Süt köpükten ayrılıp saf oldu]. Şarraha mâḍîdir maşdarı taşrîḥ kelimesidir ki burada lâzım olarak müsta'meldir inkişâf ma'nâsına mütâ'meldir ve şerâbın köpüğü kesilüb hâliş olmak ma'nâsınadır. Mahḍ mîmin fathîyle leben hâliş ma'nâsınadır zebed fetheteynle köpüğe denür. Ma'nâ-yı meşel leben-i hâliş köpüğünden âyrılıb temyiz oldu demektir. Bu meşel bir gizli iş âçığa çıkub münkeşif **141/2** ve mütebeyyin olduğda darb olunur.

653- صَدْرُكَ أَوْسَعُ لِسْرِكَ Şadruke Avsa'u Lisirrik [Göğsün sırrın için daha geniştir]. Bu meşel esrârdan olan nesneleri ketm ve ihfâ' için bir kimseyi kandırmak

maḥallinde ɗarb olunur. Bir a'râbiye أَنَا لَخْدُهُ deyü su'âl etdiklerinde kavliyle cevâb vermişdir.

654- صَبْرًا عَلَى مَجَامِرِ الْكِرَامِ Şabran 'Ala Mecâmiri'l-Kirâm [Alicenap insanların közlerine sabret]. Mecâmir mecmerin cem'idir taqđîr-i kelâm اصبر صَبْرًا demektir. Aşlı budur ki. Bâdiye-nişîn olan bir a'râbî şehirden bir ḥatûn tezevvüç eyleyüb leyle-i zefâfde mecmer ile tebhîr olunurken mekr meşâm 'aklı rayiha-yi tayyibayı fehm ve firâsetle ta'fîr olunmağla 'âdet-i eşrâf-i şehir kıyâs ederek mecmerin üzerine oturub hezâr-ı gayret ve zaḥmetle âteşin elem-i ihtirâkına şâbır ve âḥirü'l-emr ḥumen şabr ve taḥammül yanmağla bî-ihtiyâr lisanından kelâm-ı mezbûr, şâdır olmuştur. Bu meşel tehekkümen mekruhu olan nesneye şabr ve taḥammül ile me'mûr olan kimse hakkında ɗarb olunur. Meydânî mecma'inde dedi ki Mufaḍḍaldan manḳûldır ki bir bâdiye-nişîn olan a'rabî deve şatmak için şehre geldi ve devesinin furûḥet edüb şemenini der-beğl ettiğini ba'd 'ayyârlar gördi tama'a düşüb a'rabiye tezevvüç eylemekle terğîb ve ta'am-ı velime ihdâr ve şûrb bâde ile a'râbiyi kelle kerem ve libâs-i fâḥire ilbâs edüb mecmer ile tebhîr etmek hîlâlinde a'râbînin serâvîli olmamağla zeker-i ḥabîşî mecmer üzerine düşüb, 142/1 muḥterik oldukda ehl-i ḥaḍarın 'adetleri böyle olur mülâḥazasıyla şabr ve taḥammül ve kelâm-ı mezbûri irâd eyledi âḥirü'l-emr mâl ve zevceyi terk edüb badiyeye vârdıkda ma-cerâyı kabîle ehâlisine ḥikâyet etdikde ânlar daḥi, أُسْتُ لَمْ تَعُدِ الْمَجْمَرِ meşelini, irâd etdiler ki tecrübesi olmayan kimse bir zaḥmete uğrasa ɗarb olunur. وفي مثل آخر صبرا وان كان قترًا şedâ'id vaktinde ɗarb olunur.

655- الصِّدْقُ فِي بَعْضِ الْأُمُورِ عَجَزَ Eş-Şıdḳu Fi Ba'dî'l-Umûri 'Acz [Şıdḳ bazı durumlarda acizliktir]. Ya'ni toğru söylemek kâ'iline ba'd-ı maḥalde mûcib-i 'acz ve inkisâr olur demektir çok vâkı' olur ki. Bir şey'in şıḥhatini beyan edeyim kezbi irtikâb etmeyeyim şadadında olan kimse 'ikâb-ı 'azîme giriftâr olur.

656- صَرَّحَتْ جِدَاءَ Şarraḥat Ciddâ' [Cidda açığa kavurşturdu]. Ciddâ' cîmin kesri ve dâlin teşdidiyle ta'if türâbında al âyesi gibi düz ve aşla tesettür edecek ve koytulancak şecer ve ḥacar maḳûlesi nesne yok açık bir mevḍî' ismidir. Ve ana جَدَّ cedd ve ceddân daḥi derler bu münâsebtle 'Arablar mültebis ve müştebih ve meşḳûk oldukdanşonra vâḍiḥ ve müstebân olan nesne hakkında meşel tarikiyle kelâm-ı mezbûru irâd eder.

657- **الصَّدْقُ عَزَّ وَالْكَذِبُ خُضُوْعٌ** Eş-Şıdku 'İzzün Ve'l-Kezibü Huḍû [Doğruluk izzettik yalan zillettir]. Ba'dı hükemâ' kelâmıdır. Bu meşel şıdkın medhi ve kezbın zemmi hakkında darb olunur.

658- **الصَّمْتُ حُكْمٌ وَقَلِيلٌ فَاعِلُهُ** Eş-Şemtü Hükümün Ve Kâfîlün Fâ'İlüh [Susmak hikmettir onu yapan da azdır]. Şamt şâdın fethi ve mîmin sükûniyle sükût ma'nâsıdır. hüküm hânın ḍammıyla hikmet ma'nâsıdır. وَمِنْهُ قَوْلُهُ تَعَالَى وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا. 142/2 Ma'nâ-yı meşel şamt ve sükût hikmetdir lâkin isti'mâl eden kâfîl ve nâdirdir demektir. Aşlı budur ki Loğmân-ı Hekîm. Bir gün Hâdret-i dâvûd 'aleyhi'-selâmın ziyaretlerine vârub gördülerki ellerinde bir nesne işlerler murâd etdilerki ne şan'at olduğunu su'âl edeler sonra sükût edüb, şormadılar. Davûd 'aleyhi'-s-selâm işlediği nwsneyi tamâm eyleyüb kıyâm ve ol nesneyi üzerlerine giyüb gûyâ Hâdret-i loğmân muḳaddemen ol şey'i kendiden istifsâr eylemiş gibi cevâb meḳamında. نَعَمْ أَدَاةُ الْحَرْبِ bururdıklarında Loğmân-ı Hekîm kelâm-ı mezbûrı irâd eylediler.

659- **أَصْلَحَ غَيْثٌ مَا أَفْسَدَ الْبَرْدُ** Aşlaḥe Ğayşün Mâ Efsedehü'l-Berd [Dolunun çürüttüğünü yağmur islah etti]. Ya'nî tolunun ifsâd eylediğini zer' ve nebâtâtı maḫar işlâh eyledi demektir. Ve bu meşelin muḳabilinde. افسد البرد ما اصلحه الغيث derler.

660- **صَارَتِ الْقَوْسُ رِكْوَةً** Şâreti'l-Ḳavsü Rekva [Kalaz teneke oldu]. Rekva rânın harekât-i şülâşiye üzüm sıkacak menkenenin ve taşların âletlerine vad' olunacak ruḳ'aya ve tekneye denür. Ma'nâyı meşel zâhirdir bu meşel devlet idbâra yüz tutub ahvâl münkalib olduğda darb olunur.

661- **صَبَّغْتُ لِي إِصْبَعَكَ الْعَمَّالَةَ** Şaba'at Li İşba'aka'l-'Ammâle [Bu işe alışık olan parmağınla bana işaret ederek gıybet ettin]. Şaba't mâdî-i muḫâtabdır maşdarı şab' kelimesidirki tab' vezninde bir adamı faşl ve gıbet, eylediği halde parmağıyla ânın tarafına işâret eylemek ma'nâsıdır. 'ammale 'âmil lafzından mübâlâğadır. Li kelimesi eli ma'nâsıdır. şub' ileyh derler parmağıyla Filan nesneye işâret etdi ma'nâsına 143/1 ma'nâ-y meşel sen beni gıbet ya'nî ḥîn gıbetimde sen beni hedef tîr ta'n edüb bu 'amele mu'tâd olan parmağınla işâret etdin demektir 'ibâret-i mezkûre vaḳt-i gıbetde tekellümi şâyi'dir. zâhırasının şenâ ve meḫettikde olub bâtına zem ve ḳadḫ eden kimse hakkında darb olunur.

662- **صَحِيفَةُ الْمُتَلَمِّسِ** Saḫîfetü'l-Mütelemmis [Mütelemmisin sahifesi]. Mütelemmis Cerîr bin 'Abdülmeşîh der ki Ṭurfatu'l-'Abd nâm kimsenin tânışı idi Hemîşe 'Amr bin Sened ile münâdeme edüb bir ân meclisinden münfek olmazlar idi

ba'd-ı aşhâb aġrâd-ı mezbûrlar sizi hecv etdi deyü 'Amru mezkûre ġamz etdiler 'Amru mezbûrlere ihsân şuretini gösterüb 'âmil-i Bahreyne bir derķubara yazub ellerine verdi ġûya 'âmil-i mezkûr bunlara 'atıyye vere. Mekk derķubbarada yazmışķi Tûrfa ve Cerîr sasna vâşıl oldu her birini eşedd-i 'uķûbetle ķatl idesin mezbûrlar bu keyfiyetden ġâfil olarak 'âmil-i mezkûrdan 'atıyye ümidiyle cânib-i Bahreyne revâne oldılar. Beldeye ķarîb olduklarında meyân tarîķde bir pîre teşadûf etdiler ki hem ġadeş eder. Mütelemmis dediki bu âna gelince 'umr müdde böyle aġmak pîr görmedim pîr-i mezbûr bu kelâmi istimâ' edüb dediki. Benim ġamâķat derler mi ki ġabîşî ihrâc ve tîbî idġâl ve düşmanı ķatl eylemek ġamaķatdan şayılmaz ve'llahu'l-'Azîm. 143/2 Aġmak ol kimsedir ki kendinin helâkine sebep olan nesneyi ġâmil ola mütelemmis pîrin bu kelâminden şüpheye düşüb bir ġulâma teşadûf edüb dediki ya ġulâm okumak biliyor misin ġulâm na'am dedi derķubaranın mührini açub virdi yazmışķi, fe'iza etâke'l-mütelemmisü bi-kitâbî feķta' yedeyhi ve ricleyh. Vedfunhu ġayya ya'nî mütelemmis benim mektubumla tarafına vardıkda iki ellerini ve ayaklarını ķat' eyleyüb ġayyan kendeyi defn eyleyesin mütelemmis bu ġâle vâķıf olduğda derķubarayı pâre pâre edüb, nehre ilķâ' ve tûrfaya dediki sende olan mektubu daġi bu mağmûn üzeredirsendaġi şakķ edüb nehre ilķâ eyle tûrfa ben cesaret edemem deyü cevâb eyledi. Pes mütelemmis tûrfadan mufâraķat ve cânib-i şâma 'azîmet edüb ķatilden necât buldu. Ve tûrfa bahreyne vârub mektubu 'âmile verdi 'âmil açub mağmûnuna vâķıf olduğda tûrfaya dediki melik senin ķatline fermân eylemiş ne ġüne ķatle râğîsin eġer beni ķatl emr-i muķarrar ise ekġel tûmralarını ķat' ile ķatl eyle pes tûrfanın ekġel, tûmralarını ķat' eylediler bir mertebe ķan cereyân etdiki âġiru'l-emr helâk oldu. Meşel-i mezbûr kendinin helâkine ya bir nev' đararine sebep olanı ġâmil olduğı ya irtikâb eylediġi nesne ġaķķında đarb olunur.

663- صَلَّتْ عَلَى الْاَسَدِ وَبَلَّتْ عَنِ النَّقْدِ Şalte 'Ala'l-Esed Ve Bilte 'Ani'n-Naķd [Aslanın üzerine yürüdün saldırdın ve nakada koyununa işedin]. Sulte mâğî-i muġâtabdır maşđarı savl kelimesidir ki bir nesnenin üzerine 144/1 yürüyüş edüb şaldırmak ma'nâsınadır بَلَّتْ (bülte) kezâlik mâğî-i muġâtabdır maşđarı bevl kelimesidir ki işemek ma'nâsınadır naķada fetheteynle bir cins ayakları kısa ve yüzleri çirkin koyundur Bahreyn vilâyetinde ġâşıl olur. Ma'nâ-yı meşel arslan üzerine hücûm edüb kükrer deve gibi şaldırırın ve naķd dedikleri ġurda ve ġaķîr koyunu gördükde ġavf ve ġaşyetinden tönına işersin demektir bu meşel ġavf olunan nesneden ķorķmayub, ġavf olunmayacak nesneden ġavf eden kimse ġaķķında đarb olunur.

664- **صُغْرَاهَا مُرَّرَاهَا Şuğrâhâ Mürrâhâ [Küçük kız kızların yaramızdır].**

Mü'enneş damîri kızlara râci'dir, mürr mîmin damı ve rânın teşdidiyle âcı olan nesneye denür burada yaramız murâddır. Ma'nâ-yı meşel küçük kız kızların yaramızdır demektir. Aşlı budurki bir fâcire 'avratın üç kızı var idi ki ânları fuşşdan ve taşra görünmekden men' ve her biri kendi işleriyle meşgul olmağa emri der idi iki kebîre kızı validesinin naşîhatini kabul birle bize rıdâ-ı madar lâzımdır derler idi. Küçük kızı 'acîb ve ğarîbdirki bizim vâlîde miz fuşş işe âlude ve fışk ve fucûr ile meşgul iken kendi mürtekib olduğu nesneden bizi men' eder dedi vâlideleri bu kelâmı işitdikte kelâm-ı mezbûrî irâd eyledi bu meşel kendi hâkîr oldub şerri kebîr olan kimse hakkında darb olunur. Meşel-i mezbûr şuğrâha şerrâha 'unvânıyla da mervîdir.

665- **أَصَاخُ إِصَاخَةِ الْمِنْدَةِ لِلنَّاشِدِ Aşağa İşâhate'l-Mindehi Li'l-Nâşid [İbili çok**

azarlayanın nâşide susması gibi sustu]. Aşağa sükût ma'nâsınadır 144/2 mindeh mîmin kesriyle keşîr elinde ya'nî keşîrû'z-zecr demektir zirâ nâdih zâcir ma'nâsınadır bu meşel bir nesne talebinde ced ve sa'y edüb, âhîrinde 'aczinden nâşi fâriğ olan kimse hakkında darb olunur.

666- **صَبُوحُ حَيَّانٍ بِهِ جُمُوحُ Şabûh Hayyan Bihi Cümû' [Hayyanın sabah**

şurubunu içen kimseye zahmet verir]. Şabûh şabûr vezninde şabah vakti şerâba denür hayyan bir kimsedir burada cümû' lafzından zahmet mürâddır Ma'nâ-yı meşel hayyanın şunûhı şûrb eden kimseye zahmet verir demektir. zirâ vaktinde içilmez, bu meşel vakti gelmeksizin riyâsete tâlib olan kimse hakkında, darb olunur. ومن كلمات Men taşaddara kıble evânih taşaddara li-hevânih.

667- **صَادَفَ دَرُّهُ السَّيْلُ دَرًُّا يَصْدَعُهُ Şadefe Der'es-Seyli Der'en Yeşda'üh**

[Seylün gücü onu yaracak bir güçle karşılaştı]. Şadefe muşadefeden mâdîdir der' dâlin fethîyle def' ma'nâsınadır yaşda'u şada' kelimesinden muğârî'dirki şakķ ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel seyl şiddet cereyânî sebebiyle râst geldiği nesneyi def' ederken bir şey'e muşâdif oldıki ol ânı def' edüb şakķ eder oldu demektir. Bu meşel bir şer kendinden şedîd ve ğâlib bir şerre muşâdif oldu diyecek yerde darb olunur. Bu meşel الحديد بالحديد يُفْلَح meşeline kırbîdir.

668- **صَكَّا وَدِرْهَمًا لَكَ Şakken ve Dirhemen Lek [Şiddetli bişr şekilde**

yaptığın işe devam et iki dirhemin de senin olsun]. Bu meşel şakka şakken takdîrindedir. Aşlı budurki bir fâcire, 'avrat nefsinin her kim olur ise icâr eder idi bir gün bir kıviyyu'l-eyr kimse kendini iki dirheme icâr edüb, cima'inden bigâyet mahzûz

olub ağzı şulanmağla 145/1 mezbûrun tahtından âlîş veriş vâktinde kelâm-i mezbûrî irâd eyledi ya'nî sen hemân 'amelinde şedîd ol dirhemler de senin olsun demektir. Bu meşel şedîdü'l-'amel olam kimse hakkında darb olunur.

669- صُبَابَتِي تُرْوِي وَلَيْسَتْ غَيْلًا Şubabeti Tûrvâ ve Leyset Ğaylâ [Kapta kalan bir dökümlük suyum zemin üzere cereyan eden su gibi doyurmaz]. Bu meşel manzûmdur şababa şamame vezninde kapda kalan su ve sûd baķiyesine denür ki bir dökümlük ta'bîr olunur تُرْوِي tûrvâ muğârî'dir ğayl zemin üzere cereyan eden şuya denür. Ma'nâ-yı meşel benim şabâbem her ne kadar azıcık ise de için kimseyi irvâ edüb naf' eder ğayl gibi değildir demektir. Bu meşel filan kimsenin ihsânı her ne kadar kâlîl olursa da intifâ' olunur diyecek yerde darb olunur.

670- صَيْدِكَ لَا تَحْرَمُهُ Şaydüke Lâ Tahremhü [Avından mahrum kalma]. Yani şaydının ğâfil olmağla mahrum olma demektir. Bu meşel fırsatı fevt etme sonra pişman olursun diyecek yerde darb olunur ve 'Arablar اقْتَصَدِي تَصِيدِي iķteşidî teşîdî derler ya'nî hâķ ve 'adle ri'ayet eyle hacetine nâ'il olasin demektir.

671- صَاحٍ شَاكِيٍّ Şah şâķi' [Sus yalancı]. Şah emirdir اسكت ma'nâsına şâķi' nâfi' vezninde kezzâb kimseye denür. Ma'nâ-yı meşel كَذَّاب اسكت ya kezzab demektir. Bu meşel kezible ma'rûf olan kimse hakkında darb olunur.

ما على أفعَل من هذا الباب

672- اصْعَبُ مِنْ خَرَطِ الْقَتَادِ Aş'abu Min Ħarṭi'l-Ķatâd [El ile katad ağacının dallarından yaprak sarmaktan zordur]. Ħarṭ farṭ vezninde el ile ağacın dallarından yaprak şarmak ma'nâsınadır. katad tay-i fevķıyla ve tânın fethiyle bir nev' şecerdir ki 145/2 bi-ğayet pek ve metin olun iğne gibi tikenleri olur Türkî'de geven ta'bîr ettikleridir ki kebîr ve şaĝîr nev'i olur keşîren dedikleri şamĝ-ı şaĝîr nev'inden haşıl olur.

673- أَصْنَعُ مِنْ سُرْفَةٍ Aşna'u Min Sürfe [Sürfe böceğinden daha sanatkar]. Sürfa ğürfa vezninde bir ğüne hürda ve şaĝîr böceğ e denür ki ağaç hürdalarını bir görüb kendi içün bir ev yabub âna dâhil ve ânda helâk olur.

674- أَصَحُّ مِنْ عَيْرِ أَبِي سَيَّارَةَ Aşahḥu Min 'Ayr-i Ebi Seyyâra [Ebi Seyyara'nın eşeğinden doğrudur]. 'Ayr ğayr vezninde muṭlaķa eşeğ e denür him denür himâr ma'nâsına ebu seyyara 'amîle b. hâlid el-'udvânînin künyesidir bir siyah merkebi vâridi kırķ sene müzdelifeden minaya murûr eyledi ki mervîdir.

675- أَصْبَرُ مِنْ قَضِيبٍ Aşbaru Min Kađib [Kadib'ten daha sabırlıdır]. Kađib emîr vezninde đabba kabîlesinden bir kimsenin ismidir ki begâyet züll ve miñnete şâbır idi.

676- أَصْنَعُ مِنْ تَنْوِيطٍ Aşna'u Min Tünevviţ [Kelebek kuşundan kuşundan daha sanatkar]. Tunavviţ tânin đammı ve nûnun fethi ve vâvın kesri ve teşdidiyle bir kuş ismidir ki ağacın iki şahları aralığına yuva yapub yağ karûrâsı gibi ağzını ıtaracak. Ve aşağını kekiş eyleyüb ve çürüb gibi ipler ile şallandırır. Bu kuşa türkiye keşek kuşu derler.

677- أَصْحُ مِنْ قَطَاةٍ Eşahhu Min Kâtat [Bağırtlak kuşundan doğrudur]. Kâtat haşat vezninde bağırtlak kuşuna denür dâ'ima şavt-i vâhid ile ötüp aşla tağyîr eylemez. Ve şavti isminden hikâye derki kâta kâta deyü seslenür binâ'en 'aley 'Arablar marağ-ı mezbûra şadûk tesmiye ederler.

678- أَصْدَقُ ظَنًّا مِنْ أَلْمَعِ Aşdaqu Zannan Min El-Ma'î [Elmai'den daha çok doğru zanlıdır]. Elma'î niğâyet zekiy ve âteşîn, zihn ve şihâb-i fikr adama denür leme'ân-i nârdan müştakdır. 146/1 kezâlike lavza'i elma'î kebirdir nefsine nisbetle cest ve zekî ve zarîf ve hadîdü'l-füâd ve faşîh ve sahnûr adama denür âteş zihn ve şihâbet-i fitnat olmağla güyâ ki zihn ve zekâsıyla acâle-i đamîr. Eyledi ki umûr ve ahvâle 'alev gibi teşîr eder lez' nârdan müştakdır kezâlik ahvezi dahi đarb-ı meşeldir ki kâr ve 'amelde çapık hâzık ve çiredest adama denür ki sevk-ı serî' ma'nâsından mehûzdur ve şol kimseye ıtlâk olunur ki umûr ve maşalihde, çalak olub her ne güne emr ve maşlahat olur ise âna gâlib ve kâhir olmağla 'ale'l-kemâl haqqından gelüb bihimme hâl âni pürüzsüz rü'yet ve temşiyet edüb ve ana aşla bir nesne hâ'il olmaya ve bir maşlahat kendisine ta'ab ve şiddet vermeye merhûm gümrükci Selânîkî Hasan Âga gibi.

679- أَصْرَدُ مِنْ جَرَادَةٍ Aşradu Min 'Ayn Elhîrba' [Çekirgeden daha fazla üşür]. Aşrad şarad lafzından mehûzdur ki fetheteynle tez üşümek ma'nâsınadır cerâda cerâd lafzından müfreddir çekirgeye denür aşla faşl-ı şitâda görünmez soğuşa şabr ve tahammül edemeyüb helâk olur.

680- أَصْرَدُ مِنْ عَنَزِ جَرَبَاءٍ Aşradu Min 'Anz-İ Cerbâ' [Uyuz keçiden daha fazla üşür]. 'Anz-i cerbâ' uyuz keçî demektir ki kıllat-i şa'r ve rıkkat-i cildten nâşî' aşla kesb-i sülhûnet edemeyb soğukdan mutedarrir olur.

681- أَصْرَدُ مِنْ عَيْنِ الْجِرْبَاءِ Aşradu Min ‘Ayni’l-hirbâ’ [Kayak kertenkeleinden daha fazla üşür]. Hirbâ’ hânın kesri ve elifin meddiyle ümmi habîn ile ma’rûf canavarın ismidir ki Türkîde kayak kertenkelei ve fâriside âfitâb pirest derler kertenkeleden büyük olur. Güneşe muķâbil 146/2 tırub devr ettikce böylece devr eder sühûnetin te’sîri ziyâde ve terakkî buldukca güne gün renkler mütelevvin olur. Ve göziyle güneşden celb-i sühûnet eder.

682- أَصْرَدُ مِنَ السَّهْمِ Aşradu Mine’s-Sehm [Oktan daha çok nüfuz eder]. Aşrad kelimesi burada okun **yılmanı???** atılan şey’e işleyüb geçmek ma’nâsına olan şarddan me’hûzdur

قال الشاعر

فما بُقِيََا عَلَى تَرْكُثْمَانِي

وَلَكِنْ خَفُّنَا صَرَدَ النَّبَالِ

683- أَصَبُّ مِنَ الْمُتَمَنِّيَةِ Aşabbu Mine’l-Mütemenniye [Mütemenniye kadından daha çok arzudur]. Aşabb şababa kelimesinden me’hûzdur şâdın fetheyle şevk ve arzu eylemek ma’nâsınadır على قول رقت شوق ya’nî rikḳat ve Һararet cevhiyle ârzu eylemek ma’nâsınadır yâhûd rikḳat-i hava ya’ni rikḳat ve sûzeş ve Һararet-i ḳalble ‘ışḳ, ve muḫabbet eylemek ma’nâsınadır ki ezdel ve cân ‘âşık ve şifte olmakdan ‘ibâretdir. Kelâm-ı mezbûr şadr-ı islâmda ehl-i medîne, emşâлиндendir. Mütemenniye bir ḫâtûn idi ki benî selîmeden naşr b. ḥaccâc nâm aḥsen-i ricâlden bir kimseye ta’aşşûḳ edüb ‘ışḳı, yevmen fe yevmen şu vecihle ziyâde oldu ki elem ve derd-i ‘ışḳ ile bîmâr olub bu keyfiyet ehl-i medîne beyinde şöhret buldı. ‘ışḳ bir yüküdür ki ḥam bulmuş anın altında ḳâf. Maḍmûnı üzere ekl ve şurb ve hivâb rahatden fâriğ olub naşrın zıkrinden gayri kârı yoğ idi Ḥaḍret-i ‘Umar raḍıyallahu ‘anh bir gece /esvâḳ-ı medîneden tavâf ederken mezbûra ḫâtûnun 147/1 ḫanesinden âvâz belned ile şû beyti istimâ’ eyledi.

ألا سَبِيلَ إِلَى خَمْرِ فَأَشْرَبَهَا

أَمْ لَا سَبِيلَ إِلَى نَصْرِ بْنِ حَجَّاجٍ

Ḥaḍret-İ ‘Umar dedi ki هذه المتمنيّة من bânında olanlar keyfiyet hâl beyân eylediler çünkü şabah oldu Ḥaḍret-i ‘Umar naşr-ı mezkûri ḫuzurine ihḍâr edüb ârayış ḫüsn ve cemâlini tankîş, mülâḫazasıyla ridâ-i cemâl olan zülf ve kâkülünü tırâş etdikdinşonra nazar eyleyüb ḫüsnünü evvelkinden hezâr-i mertebe-i balatır gördükde dedi ki. أنت

Ente maḥlûkan aḥsen naşr dedi ki وَأَيُّ ذَنْبٍ لِي فِي ذَلِكَ؟ ve eyyü zenbin li fi zâlike ya'ni benim bu bâbda cürmüm nedir ki bu işi bana etdin ḥazret-i 'umar dedi ki الزَّالِيَةُ لِي أَنْ تَرْكُوكَ فِي دَارِ الْهَجْرَةِ deyüb bir cemele irkâb ve başraya iclâ' etdi. Başrada 'âmil olan mücâşi' süleymîye şu vecihle tahrîr etdi ki إِنِّي قَدْ سَيَّرْتُ الْمَتَمَنَّى نَصَرَ بْنِ أَصْبُ Meşeli Meşeli أَذْنَفُ مِنَ الْمَتَمَنَّى deyü darb-ı meşel etdiler. Ve başrada naşr hakkında. Ednef denefe kelimesinden me'hûzdur ki çünkü naşr başraya vâsıl oldu. Mücâşi'-i mezbûr ile qarabeti olmağla ḥanesine inzâl. Ve ecmele-i nisâ-i başra olan şemîle mücâşi'-in zevcesi idi naşrın ri'âyet ve ḥidmetine ta'yîniyle merâsim-i muḥabbet 147/2 ve qarabet-i kemâl eyledi birâz mürur etdikdenşonra şemîle ile naşr meyânında serrişet-i muḥabbet mun'aqid ve 'alâkaları ân fe ân mütevekkid oldu. Lâkin bir birlerine olaan ḥaleti aḥadühüma âhire izhâra mecâl yoğıdı. Ve mücâşi' bigâyet ümmi ve şemîle ve naşr kitabete kâdirler idi ve âteş-i 'ışk naşrın cânına te'sîr etmekle birgün mücâşi', ve naşr ve şemîle bir meclisde şoḥbet ederken naşr parmağıyla arḍ üzerine resm etdi ki إِنِّي قَدْ أَحْبَبْتُكَ حَبًّا ve şemîle tahtına وَأَنَا deyü tahrîr etmekle mücâşi' şemîleden su'âl etdi ki naşrın resm etdiği, ne idi şemîle dedi ki كَمْ تَحْلُبُ نَاقَتَكُمْ mücâşi' dedi ki senin resm etdiğin ne idi şemîle dedi ki ben daḥi اَنَا deyü resm etdim mücâşi' dedi ki sizin develerinizi kaç kerre sağılur sü'âlininin cevâbında ben daḥi kavlinin ma'nâsı ve münâsebeti yokdır. Şemîle dedi ki toğrisi naşr وَأَنَا deyü resm ben daḥi اَنَا deyü resm eyledim mücâşi', sizin arḍınızda senede ne ḥaşıl olur su'âline ben ḥuşûş bana şübhe irâş etdi deyüb bir kâtib da'vet ve ḥuṭût-ı, mersûmeyi kirâ'et etdirub mücâşi' nefsu'l-emr gereği gibi fehme eyledikde naşrın yüzine bakub 'umar seni başraya 'abaş nefi etmemiş ba'de'l-yevm bu menzilden daḥi ba'îd ol deyü tenbîh eyledi. Naşr derdmend şermende olub ba'd-ı müslimînin ḥanesine nakl eyledi. Şemîlenin mufâraḳatine taḥammül edemeyüb gitdikçe maraḍ-ı 'ışkı mütezâyid olmağla, 148/1 âhirü'l-emr şâhib-i firâş oldığı ahâli-i başra meyanında şçhret. Bulub nisâ-i başra. أَذْنَفُ مِنَ الْمَتَمَنَّى deyü darb-ı meşel etdiler mücâşi' daḥi naşrın sebebi 'illetini istimâ' edüb qarabet sebebiyle 'iyâdetine vârdı ve merḳûmun keyfiyetine. Vâkıf olmağla merḥamet edüb serâyına da'vet ve şemîle-i ḥuḍûrine ihḍâr edüb dedi ki birâz ta'am ve şerâb alıb naşr derdmend senin âteş-i 'ışkınla sühûnete, ve biz idrâbda ḥastadır mezbûr 'iyâdetinle ihyâ. Ve bir seş ḥatırı ile nâr-i gummeti itfâ eyle şemîle daḥi bu feremâna itâ'at ve 'iyâdetine mübâderet eyledi ḥaşılı serbâlinine vârub gördi ki bir vecihle ḥarekete kudreti yokdur pes mezbûrun serb-i sâ mânını ref ve

sinesine damm edüb götürdiği ta'andan naşrın ağzına bir loğma vağ' etdi ki bedenine nev'emmâ kudret belki a'dasına can sirâyet etmekle harekete istiât'at haşıl oldu. Ba'd-ı 'iyâdetine varan ahıbbu bu haleti görüb ve müşâhede edüb dediler ki. قاتل الله گویا ki naşrın şemîle ile meyânında câri olan mu'ameleyi müşâhede eyleyüb bu beyti inşâd eylemiş

لو أَسْنَدْتُ مَيْتًا إِلَى صَدْرَهَا

عَاشَ وَلَمْ يُنْقَلْ إِلَى قَابِرِ

pes şemîle naşrın 'iyâdetinden ric'at etdikde marağ-ı 'ışka 148/2 'avdet eyleyüb 'illet-i 'ışk ve muhabbetden âhirru'l-emr cânını cân âfrine teslim eyledi .

684- أَصْرَدُ مِنْ خَازِقٍ وَرَقَّةٍ Aşradu Min Hâzık-İ Varağa [Yaprağa saplancıdan daha çok nüfuz eder]. Aşrad nüfûz, ma'nâsına olan şard kelimesinden me'hûzdur. hâzık varağa ya'nî yaprağa şaplancı demektir kinâye vechîyle kendiden hayr ve menfa'at ve bir maşlahata liyaket me'mûl olmayan kimseye 'ala kavlı öz ve hâzık ve cerî' olan adama ıtlâk olunur her birinin münâsebeti, ma'lûmdur.

685- أَصْلَفُ مِنْ مِلْحٍ فِي مَاءٍ Aşlafu Min Milhin Fî Mâ' [Sudaki tuzdan daha az hayrı vardır]. Aşlaf şalaf lafzından me'hûzdur ki fetheteynle gîlâl ve hubûbâtın hayr ve nemâsı âz olmak, ma'nâsınadır ki bir ketsiz olmak ta'bîr olunur zîrâ milhi şu içine ikâ' etdikde eriyüb bir eşer bâkî kalmadığından kelâm-ı mezbûr aşla hayr ve menfa'at me'mûl olmayan kimse hakkında darb olunur. 'Arablar صَلَفَتِ الْمَرْأَةُ derler 'indeinde qadr ve menzileti bâkî kalmayan 'avrat hakkında.

686- أَصْلَبُ مِنْ رَدِّ الْجَمُوحِ Aşlabu min redd-i'Lcümû' [Sert kafalı attan daha sert]. Cümûh şabûr vezninde başı pek serd âta denür yâhûd burada cümûh'dan murâd kendi hevâ ve hevesine tâbî' olan aşla nush ve terbiye ile redd ve men'i kâbil olmayan sefi kimsedir.

الباب الخامس عشر فيما أوله ضاد

687- دَالٌّ دُرَيْشٍ نَافَاخَاهُ Dall Đurayş Nafağahu [Sıçan yavrusu tüneline şaşırdı]. Dall darîs mâdîdir. darîs dırşın muşagğarıdır sıçân. Yavrusına denür. Nafağa fetheteynle zîr zeminde olan lüğm ve canavar ini ve izbe maqûlesine denür. Ma'nâ-yı meşel, fare yavrusi kendi deliğini bulamayub yitirdi demektir. 149/1 bu meşel işlediği eşek öcünü ortasını bulamayub 'âciz kılan kimse hakkında darb olunur.

688- ضَغْتُ عَلَى إِبَالَةٍ. Dî's 'All İbbala [Bir demet otlakğa bir bağ otlakğa]. Dî's dâdın kesriyle bir demed otlakğa denür. İbbala, iccana vezninde bir bağ otlakğa denür ki götürülür Ma'nâ-yı meşel bir bağ otlak üzerine bir tutam otlak daği vağ' ve tahmîl olundu demektir. Murâd şıklat kemâlinde iken bir şıklat daği 'ârıd oldu demektir. Kelâm-ı mezbûrı ibtidâ-i tekellüm eden, Haccac b. Yusuf El-şakaffî'dir. Rü'yâsında gördi ki gözlerinin ikisini birden çıkardılar çünkü şabah olduğda oğlu Muḥḥammed vefât edüb 'akîbinde birâderzâdesi Muḥammedin daği haber vefâtı zuhûr etmekle kelâm-ı mezbûrı irâd eyledi. Bu meşel beliyye üzre beliyye 'ârıd olduğda çarb olunur ba'dlar 'indeinde ḥaşb ve reḥânın ta'akubinde çarb olunur ki evvelin dıddidir bânın tahfîfiyle ibâle daği câ'izdir.

689- ضَحَّ رُوَيْدًا. Daḥḥa Rüveydâ [Acele etmeden kurbanını kes]. Daḥḥa tağhiyeden emirdir ki kuşluk vakti kurban kesmek ma'nâsınadır Ma'nâ-yı meşel sen anın zebhinde 'acele eyleme ki te'enni ile olan maşlahatda fa'ide derkârdır demektir. Bu meşel bir emirde 'aceleyi, terk eyle diyecek yerde çarb olunur.

690- ضَرْبُكَ بِالْفَطِيسِ خَيْرٌ مِنَ الْمَطْرِقَةِ. Darbuke Bil-Fiṭṭis Ḥayrûn Mine'l-Miṭraḳa [Büyük çekişle vurulman küçük çekişten iyidir]. Fiṭṭis sikkîn vezninde büyük çekice denür. Miṭraḳa miknese vezninde küçük çekice denür Ma'nâ-yı meşel zâhirdir. Bu meşel bir emirde istinâd etdiğin şey 149/2 kavi gerekdir da'ife istinâd olunma diyecek yerde çarb olunur.

691- ضَرْبَةٌ فِي ظَرْفٍ سَوْءٍ. Darbatün Fî Zarfi Sû' [Kötü kapta saf bal]. Darba ḥarba vezninde beyâd 'asele denür ya'nî fenâ ve kemter kâb içinde 'asel-i muşaffâdır demektir bu meşel atvârı güzide ve avdâ'ı pesendîde olarak istîmâ' olunub lâkin rü'yetde seyyiü'l-ḥuluk ve bed-fi'âl zuhûr eden kimse hakkında çarb olunur.

692- أَضَلَلْتُ مِنْ عَشْرِ ثَمَانِيَا. Adlalte Min 'Aşrin şemâniyâ [On üzerinden sekizi kaybettin]. Adlalte mâdî-i muḥâtabdır maşdarı idlâl kelimesidir ki idâ'a ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel ondan sekizi idâ'a eyledin demektir. Bu meşel umûrinin ekşerini ifsâd ve berbâd eden fâsid hakkında çarb olunur.

693- ضَاقَتْ عَلَيْهِ الْأَرْضُ بِرُحْبِهَا. [Zemin bolluğuyla genişliğiyle ona dar geldi]. Dâḳat mâdî-i mü'enneşdir raḥb rânın ḍammi ve ḥânın sükûniyle bolluk ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel vüs'at-rây zemin sümm-ḥiyât âsâ filân kimse üzerine pek tenk ve târ oldu demektir. Bu meşel deryâ-yı nâ-ka'r yâb-ı hayret ve fikretde gûṭa huvâr olan kimse hakkında çarb olunur.

694- ضَرْبُ اللِّسَانِ أَوْجَعُ مِنْ طُعْنِ السِّنَانِ **Ḍarbu'l-Lisân Evca'u Min Ṭa'Ni's-Sinân** [Lisanın vuruşu dişlerin ısırmasından daha çok acıtır]. Bu kelâm İmâm-ı Alî

kerreme'l-lâhû vechehü Ḥaḍretlerinden şudûr buldığı mervîdir Ma'nâ-yı ḥakâ'ik ihtivâları şimşîr-sîne şikâf zeyân irâş vird ve 'elem eylemekde sinân çeker düz ile mecrûh olmakdan evce' ve bedterdir demektir.

695- ضَرْبَ فِي جَهَّازِهِ **Ḍaraba Fî Cahâzih** [Bineğine vurup gitti]. Ḍaraba sâra

ma'nâsınadır cahâz cîmin fethiyle burada râhile üzerine olan palan ve sâ'ir esbaba denür. Fî harf-i ḍarb kelimesinin muḍammîni olan ma'nânın 150/1 şılasından olmağa. ضَرْبَ قَوَائِمِهِ عِنْدَ النَّقَارِ فِي جَهَّازِهِ Zemaḥşerî سَارَ أَكْثَرًا فِي جَهَّازِهِ taḳdirinde olur Eylemiştir. Aşlı budur ki deve kısmının edavâtıyla palanı sırtından kayub ayakları aralığına düşdükdü ânından telâş ve ıdîrâbla ürkmeyle maḳdurı mîḳdarı kaçub gider. Bu meşel nüfûr ve giybet edüb bir daḥî 'avdet eylemeyen kimse hakkında ḍarb olunur.

696- ضَيَّعَتِ الْبِكَارَ عَلَى طِحَالٍ **Ḍayya'Ati'l-Bikârü 'Ala Ṭihâl** [Genç develeri

tiḥal mevkide kaybetii]. Bikâr bikrin cem'idir ki genç develere denür ṭihâl kitâb vezninde Benû Ġabr cemâ'etine maḥşuş bir mevdi'in âdîdır. Aşlı budur ki Süveyd b. Ebî Kâhil nâm kimse Benû Ġabr'i işbu, طِحَالٍ مِّنْ سَرِّهِ النَّيْكَ بِغَيْرِ مَالٍ فَالْغُبَرِيَّاتُ عَلَى طِحَالٍ, ercûzesiyle hicv edüb ba'de bürhe mezbûr Süveyd bir kabileye esir olmağa fûkâkesi ḥuşûşunda Benû Ġabr'den isti'âne olundukda kelâm-ı mezbûri irâd eyledileri, bu meşel bir adam muḳaddeme hakkında isâ'et eyledi ki kimseden ḥacet taleb eyledikde ḍarb olunur.

697- ضَرَبُوا بِعَطْنٍ **Ḍarabu Bi'Aṭan** [Deve/keçi yatağına ilerlediler]. 'Aṭn

fetheteynle ḥavḍ yöresinde olan deve yatağına denür kezâlike koyun keçi yatağına denür. Ma'nâ-yı meşel şuya kendileri ve develeri ḳandıḳdanşonra tekrar şu içmeğe kıyâm ve teveccüh etdiler demektir. Bu meşel nâsın keşret ve ittisâ'i hakkında ḳa'îfü'l-'aşa ve muḳâbilinde şalbu'l-'aşa ile ta'bîr ederler.

698- الضَّجُورُ قَدْ تَحَلَّبُ الْغُلْبَةُ **Eḍ-Ḍecûru Ḳad Taḥlabü'l-'Ulba** [Sütü sağılırken

ıztırap çeken deve kabın dolusu kadar süt verir]. Ḍacûr şabûr vezninde südi sağılırken muḍdarib olub çağırır olan naḳaya ıtlâḳ olunur 'ulbe ğurfe vezninde şağacak ḳaba denür. Ma'nâ-yı meşel ḳacûr olan naḳa ba'd kerre 'ulbenin ṭolusı mîḳdarı şağılub süd verir, demektir. Bu meşel beḥîl olan kimseden bir nesne eḥz olundukda ḍarb olunur.

699- ضَرْبَ أَخْمَاساً لَأَسْدَاسٍ **Ḍaraba Ahmâsen Li-Esdâs [Devenin suya üç veya dört gün otlakta susuz kalıp dördüncü/beşinci gün su içmeye gittiği günlerii açıkladı].** Ḍaraba beyyene ve azhara ma'nâsınadır الْآيَةُ كَقَوْلِهِ تَعَالَى ضَرْبَ لَكُمْ مَثَلًا الْآيَةُ. Ahmâs hums lafzının cem'idir ki hanın kesriyle deve kısmının şusuz kaldığı günlerden bir güne denür ki üç gün otlakta kalub dördüncü gün şuya gelmekdir şurb evvel mahsubdur. Esdâd südüs kelimesinin cem'idir sînin kesriyle devenin dört gün, şuya gelmeyüb beşinci gün şuya gelmesine denür ki şuyı içtiği gün mahsûb olur. Aşlı budur ki bir kimse sefer-i ba'îd murâd etdikde devesine humus ve südüs şûlarını i'tiyâd eder ki seyr ve sülûkünde şuya şabr eylesün için zîrâ bâdiyede her maḥalde şu bulunmaz. Ma'nâ-yı meşel devesini humusdan ve südüse irtikâ eyledi ki murâd südüs olmağla humusa alışdırarak şüdüse vârdı demektir bu meşel mekr ve ḥadî'e cihetinde sa'y ve kûşîş ile halkı iğfâl için bir huşusu izhâr edüb lâkin gayri husûs irâdesinde olan kimse ḥaḳḳında ḍarb olunur. قال الشاعر

الله يعلم لَوْلَا أَنَّنِي فَرَقْتُ ... مِنَ الْأَمِيرِ لَعَاتَبْتُ ابْنَ بَيْرَاسٍ

151/1 في مَوْعِدٍ قَالَهُ لِي ثُمَّ أَخْلَفَنِي ... غَدَا غَدَا ضَرْبَ أَخْمَاسٍ لَأَسْدَاسٍ

700- ضَعِ الْقَاسَ فِي الرَّأْسِ **Ḍi'i'l-Fe'se Fi'r-Ra'si [Baltayı başa koy].** Ḍi' emr-i ḥâdîrdır fe's baltaya denür bu meşel halkı yeter muntazir etdin her ne işleyecek isen işle deyecek yerde ḍarb olunur ya'nî bu huşûşda. Baltaya başımıza vad' eder sen de ile hemân iş gör demektir Şerişî dedi ki bir emre 'azîmetde tevkîd maḳamında ḍarb olunur ya'ni her ne işleyecek isen tırma işle ve işini faşl ve kaṭ' edüb halkı teşvîşden kurtar demekden 'ibâretdir ve ekşeriya şerde müsta'meldir.

701- ضَعِ السَّهْمَ عَلَى كَبَدِ الْقَوْسِ **Ḍa'i's-Sehme 'Ala Kenedi'n-Nüfûs [Oku kabzanın orta yerine koy].** Kebed bâbın orta yeridir ki kabdanın çaḳ vasaṭıdır ve ok ol mavḍı'dan çıkar Ma'nâ-yı meşel okı kabdanın orta yerine vad' eyle ki gözetdiğin nişângaha işâbet etdiresin demektir. Bu meşel me'mûlüne vâşıl olayım dersin sebep-i kavîye teşebbûş eyle diyecek yerde ḍarb olunur.

702- ضَرِطْ ذَلِكْ **Ḍariṭun Zâlik [Bu ancak osurmaktır].** Meydânide mastûrdır ki 'Arablar şu vecihle za'm etdiler ki bir arslan bir himârı görüp kulaqlarının uzunluğundan ve dişlerinin ve tırnaklarının şiddetinden. Ve karnın büyüklüğünden ḥavf ve dehşet 'ârîd olub bana gâlib olur mulâhazasıyla ihtirâz ederek himara karîb vardı ve dedi ki ya himâr sen ḥavafirini ya'nî 'azîm ve münker olan tırnaklarını ne şî için isti'mâl edersin 151/2 himâr dedi ki لِلَّكُمْ ya'nî taşlık bayırlar için arslan dedi ki قَدْ

ya'nî tırnaklarının havf ve mağarratinden emîn oldum yine arslan şu'âl etdi ki. Ya ol şedîd olan dişlerinin ne şi içün kullanırsın himâr dedi ki للحنظل ya'nî Ebu Cehl karbûzı, içün yine arslan أسنانه ya'nî dişlerinin şerr ve mağarratinden emîn oldım. Ba'dahi şu'âl etdi ki sen ol iki münkerleri ya'nî 'azîm ve tavîl olan kulaqları ne içün isti'mâl edersin himâr dedi ki. للذئبان ya'nî sineklerin def'i içün. Ve ol 'azîm ve kebîr olan karnı ne içün isti'mâl edersin, dedi ki himâr dedi ki ya'nî ol 'azîm batnım hemân dart içündür. Ol zaman arslanın vehmi def' olun himârı iftirâs eyledi. Meşel-i mezbûr zâhirâ kıyafeti mehîb olub, lâkin dımnında me'âli olmayan kimse hakkında darb olunur.

703- أضْحَكُ مِنْ ضَرْطِهِ وَيَضْرِبُ مِنْ ضَحِكِي Adhâkü Min Dârthi ve Yağruğu Min Đahikî [Osurmasına gülerim o da gülmemden osurur]. Adhâkü muğârî'-i mütekellimdir yağruğu muğârî'-i gâ'ibdir Ma'nâ-yı meşel ben ânın dartaşinden đahik ederim ve ol benim dıhkinden dart eder demektir. Aşlı budur ki. Bir cemâ'at bir mevdi'de oturub muşahabat ederken içlerinden biri

شكمت زندات بادت ای خردمند

ندارد هیچ عاقل باد در بند

Fahvâsınca bir kavî darta çekdi. İçlerinden bir kimse 'azîm đahik eyledi darta ol kimsenin dıhkini görüb ziyâde te'accübden kendiye bir güne 152/1 handa târi oldı ki dübürene mâlik olamayüb darrât-ı müte'âkibe ihdâş etdikde ol đahik eden kimse kelâm-i mezbûri darb ve irâd eyledi. Bu meşel emr-i mute'accib hakkında darb olunur.

ما على أفعُل من هذا الباب

704- أَضِيقُ مِنَ ظِلِّ الرُّمْحِ Adyaķu Min Zülî'r-Rumĥ [Mızrağın gölgesinden dar]. Rumĥ mızrağa denür. وَأَضِيقُ مِنْ خَرْتِ الْأَبْرَةِ ĥart ĥânın dammı ve fethiyle kulağın ve sâ'ir nesnenin deliğine denür. İbre hamzenin kesriyle iğneye denür Fâriside süzen denür ve وَأَضِيقُ مِنَ سَمِّ الْخَيْاطِ semm sînin fethi ve mîmin teşdidiyle deliğe denür ĥiyať lihâf vezninde iğneye denür ibre ma'nâsına, ve bu ma'nâdandır ki 'Arablar أصاب سم حاجته derler maķşad ve maţlabın deliğini buldı ki işâbet eylesdi demektir.

705- أَضِيقُ مِنَ النَّحْرُوبِ Adyaķu Min Naĥrûb [Bal kümecindeki delikten daha dar]. Naĥrûb nûnun dammiyle bal kümecinde olan deliğe denür ki şişĥâne ârı anda bal yapar bu meşeller ziyadesiyle teng ve dayyık olan nesne hakkında darb olunur.

706- أَضْيَغُ مِنْ قَمَرِ الشِّتَاءِ Adya'u Min Kamari's-Sitâ' [Kış ayından daha kayıp]. Bu meşel bir şahib kemâl-i kâdr ve hürmeti bilinmez bir kavmin yedine giriftâr oldukça darb olunur.

707- أَضْبَطُ مِنْ عَائِشَةَ بْنِ عَمٍّ Adbaţu Min 'Â'işe b. 'Aşam [Ayşe b. Asm'den daha iyi korur]. Adbaţu dabt keimesinden. Me'hûzdur ki bir nesneyi hâzım ve başîret ve hûsn-i tedbîr ile hıfz eylemek ma'nâsınadır. Mervîdir ki mezbûr 'Â'işe birgün develerine şu aramak, içün koyu başına götürüb ve koğayı tıdırmağla içün. karındaşını aşağıya indirdi mezbûr koyu içre koğa tıdurmağla 152/2 meşgûl iken taşrada develer izdihâm eylemekle nâgah birisi kuyuya düşdi kuyunun içerisi vâsi' olmağla çabık direnub taşradan kuyruğuna yabışub divâra şıkışdırmağla aşağıya şalıyormayub muhkem eyledi. Aşağıdan karındaşı ey birader meded helâk olacağım deyü haykırdıkda yukarıdan ذَنبُ الْبُكَرَةِ ya'nî bekrenin kah genç nâka demektir eğer kuyruğu koparsa üzerine düşüp helâkin emr-i muğarradır dedi pes ne hâl ise elinden şalıyormayub hizâr zor ve zâr çeküb çıkardı.

708- أَضْيَغُ مِنْ دَمِ سَلَّاعٍ Adya'u Min Demmi Sellâ' [Sella'nın kanından daha çok kayıp]. Sellâ' 'ayn-i mühmele ve lâmin şeddesiyle 'Abdulkaşs cemâ'atinden. Bir recüldür Haðramût kaşabasında katl olunub diyyeti taleb olunmağla darb-ı meşel olmuşdur.

709- أَضَلُّ مِنْ مَوْودَةٍ Adallu Min Mev'ûde [Canlı gömülen kızıdan daha çok kayıp]. Mev'ûde diri iken defn olunan kıza denür câhiliyede 'Arablar kız evlâdını. Fakr ve mecâ'etinden. Yâhûd lahûk 'ardan nâşi' diri olarak kabra defn ederler idi. وإذا kerimesi olbâbda nâzil oldu.

710- أَضَلُّ مِنْ قَارِظِ عَنَزَةٍ Adallü Min Kâriz-i 'Aneze [Anze kabilesinden Karız'dan daha çok kayıp]. kâriz 'Anze kabîlesinden bir kimsedir ki bir gün babasıyla qarız devşürmeğe çıkub gîbet-i munâti'a ile gâ'ib olub bir daği ric'at eylemekle giderek darb-ı meşel olmuştur.

711- أَضَلُّ مِنْ وَلَدِ الْيَرْبُوعِ Adallü Min Veleği'l-Yerbû' [Tarla sıçanı yavrusundan daha çok kayıp]. Yarbû' ya'fûr vezninde ma'rûf canavardır Türkîde tarla sıçanı ve 'Arap tuşâni dedikleridir. Faraya şıbye ve ândan ekber ve kuyruğı atvâl ve elleri ayaklarından akşar 153/1 olur veledi kendi deliğinden çıkdıkda bir daği yuvasını bulub ric'at edemez sû'-i hidâyetde dabbla dikden bigâyet ekşerdir.

712- أَضَلَّ مِنْ سَارِقِ الْمِغْزَلِ **Aḍallu Min Sâriki'l-Miğzel** [Eğirmen çalandan daha çok dalalette]. Sâriḳ-i miğzelin dalaleti budur ki gayrilere ilbas-i libâs eder ma' hâza kendi 'aryândır bu meşel gayrilere nuşh depend edüb kendi ol naşîhatle 'âmil olmayan kimse hakkında darb olunur.

713- أَضَلَّ مِنْ سِنَانٍ **Aḍallu Min Sinân** [Sinan'dan daha çok kayıpta]. Sinân 'Arapdan bir kimsedir kavmine infi'ala cehûl nâm nâkası üzere rûkûb ve beyâbâne teveccüh eyleyüb ğîbet-i ebediyye ile ğâ'ib oldu. Ve 'Arablar âna dâlle-i ğatfân tesmiye eyleyüb bir nesnede te'bîd murâd etseler. عَزَّةَ لَا أَفْعَلُ ذَلِكَ حَتَّى يَرْجِعَ قَارِظٌ عَزَّةَ deyü darb meşel ederler.

الباب السادس عشر فيما أوله طاء

714- الطَّغْنُ ظَنَارُ قَوْمِ **El Ta'n Zi'âr Kāvṁ** [Düşmana mızraḳ sancımak barış ve uzlaşma ânları yakıp mum eder]. Zi'âr kitâb vezninde bir hâtûni yahût bir hayvânı emzirmek için gayrin veledine yakmak ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel düşmana mızraḳ sancımak silm ve şalaḥa anları yakub mûm eder. Hemân sen mızrâğın silküb aḥafa kıl ki tarafına, meyl ve inkiyada muḍtar olurlar demektir. Cevherinin meşel-i mezbûri الطَّغْنُ يَظَارُ 'ibâretiyle irâdı sehivdir. şavâb olan يَظَارُ 'unvânında olmaḡdır ki ḍamîr-i mef'ûlden 'âri olmaḡdır يَعْطِفُ عَلَى الصِّلَحِ demek olur. şâhib-i kâmûs meşel-i mezbûr ibtidâ' ظَنَارُ 'unvânında vârid olub müstekbal 'unvânında irad, olundukda ḍamîrden mücerreed olarak şâhiḥ olub ma'a'd-ḍamîr 153/2 şihḥat-i ma'nâ olmadıġı iş'âr eder. Bu meşel bahîlden ihâfe ile istiḥşâl-i mâl olunacağı imâ ḍimninde irâd olunur.

715- طَلَبَ الْأَبْلَقَ الْعُقُوقَ **Ṭalab El-Ablaḳ El-'Aḳûḳ** [Alaca gebe erkek at istedi]. Ṭalab mâḍîdir burada أبلق alaca erkek âta ve 'aḳûḳ gebe denmekle gebe olan erkek ât ṭalab eyledi demektir. Bu meşel ḥusûlu mümkün olmayan nesne taleb eden kşmse ḥaḳḳında darb olunur با'اڢلار عقوق, ابلق, şabaḥ vaḳtinden müste'ârdır 'aḳ lazfzındandır ki şaḳ ma'nâsınadır. İnşikaḳ-i şubḥ münasebetiyle eḫz olunmuşdır.

716- أَطْلَقَ يَدَيْكَ تَنْفَعَاكَ يَارَجُلَ **Aṭliḳ Yedeyke Tenfe'âke Ya Recül** [Ellerini açkı be adam dana menfa'ati olsun]. Aṭliḳ itlâḳ kelimesindenki. Taḳyîdin zıddıdır emirdir taḳdîr-i meşel اطلق يديك بالخير والحد demekdir. Bu meşel zikr-i ḥayır ve iktisâb-i medḥ ve şenâ içün bezl-i mâl edüb cûd ve seḫâye sa'y eyle diyecek yerde darb olunur.

717- طَارَتْ بِهِمُ الْعُنُقَاءُ Târet Bihimü'l-'Ankâ' [Anka onlarla uçtu]. 'Ankâ' ma'lûmu'l-ism ve mechûlü'l-cism bir kuşun ismidir ve 'inde'l-ba'd ol bir kuşdur ki. tayarânda igrâb ve ib'âd eder ya'nî pek durudiraz tayarân eder tâ'ir-i mezbûr peygamber-i ehl-i ress olan Hanzala Bin Şafvân El-Humeyrî. 'ala nebiyyinâ ve 'aleyhi's-selâ zemânında peydâ olmuştur. Gerdanı bigâyet uzûn ve renk ve hilkati hûb ve 'azîm bir kuş idi ve Muḥ nâm tağda ivâ' edüb câ-becâ etrafa tayarân ve teşâduf eylediki tuiyûr. Ve vühûşu şayda eder idi. Bir gün 'ale'l-'âde yine pervâz edüb lâkin aşlâ bir şikare ve sitres olmamağla harâret-i cû' ve şerhinden 154/1 bir tıfl-i şağîri ihtîtâf eylemekle aşhâbı gelüb Peygamber-i müşâr-ileyh Hâdretlerine iştikâ etdiklerinde beddu'â etmekle âfet-i semâviyeye düçâr olub helâk. Ve nesli munkaṭi' olub vücûdı. Nâ-mevcûd olmuştur. vâlid-i mâcidim bu gûne nakl ve beyân buyurmuşlar ki *rebî'u'l-ibrâr*'da zıkr olunduğu üzere merg-i mezbûr Hâdret-i Musâ zamanında peydâ olub kendisi dişi idi ba'dehu ḥaqq celle celâluhu ve 'ala Hâdretleri âna bir erkek daḥi ḥalk edüb çift olmağa tenâsül peydâ ve gitdikçe mütekeşşir olub Hâdret-i Musâ vefatından sonra Necd ve Hicâza intikâl. Ve şibyâna ta'arruz eylemeğe iştigâl. Etmekle Peygamber vaqt-i olan Hâlid b. Sinân el-'Absî Hâdretlerinin nişâne-i nişâbbe-i du'âları olmağın âşiyâne-i 'ademe pervâz eylemiştir. Gerdanı dirâz olduğundan 'ankâ denüb tayarânda igrâb yaḥûd şekâri nâbedîd eylediğinden mağrib ile tavşîf olunub. 'Anka-i mağrib denilmiştir. Ve ol kuşa Fârisîde simerg ve sizeng daḥi derler otuz kuşum renginde olduğün şehnâmede Firdevsî Rüstem'in pederi olan zâl. Mergi mezbûrun perverde seyder deyü taḥrîr. Ve 'İkrime Hâdretleri tayran ebâbil kerimesinde ebâbili merg-i mezbûr ile tefsîr eylemiştir. Meşel-i mezbûr çok zaman götürmeyüb gıybet eden kimse ḥaqqında darb olunur.

718- طَالَ الْأَبْدُ عَلَى لُبْدٍ Tâle'l-Ebedü 'Ala Lübed [Ebed Lokman'ın son kartalı için uzadı]. Ebed fetḥeteynle ma'rûfdur ki dehr ma'nâsınadır lübed şurad vezninde nüsûr-i Loḳmânın âhiri ya'ni ân sonraya kılan nesrînin ismidir. 154/2 helâk olmaz zannıyla tesmiye eylemiştir. Ve nîsr kerkes dedikleri kuşdur. Loḳmân-ı mezbûr Loḳman-ı Hekîm'in gayridir deyü 'âd kavmindendir 'Arablar şöyle nakl ederler ki kavm-i mezbûr Loḳmânı istiskâ' için ḥarem-i şerîf'e irsal edüb kendi ḥaremde iken kavmi bil-cümle mazḥar-i kahr-i ilâh'iolmağla mezbûr güyâ ki taraf-ı rabbânîden iki madde dımnında taḥyîr olundu. Güyâ ki mezbûr ḥaqq celle ve 'alâ dergâhından tûl-i 'umr niyâz. Eylemekle kumral toylu tağ öküzleri veledleri olarak ki yedi dâne her biri esmer ve maṭar işâbet etmeyen otsuz şusuz tağda, ivâ' eder olalar ânları istiḥâb ya'nî

her biri helâk olduğda yerine birini daği istiṣhâb edüb 'umr-u ṭabî'î üzere mu'ammir olub ol helâk olduğda yerine yaverlerinden birini daği aḥz edüb anların mecmû'unun 'umru kader-i mu'ammer ola. Yahût yedi dâne nisir ittiḥâz ede ki her biri helâk olduğda yerine yaverlerinden birini daği. Aḥz edüb 'umr-u ṭabî'î üzere mu'ammir olur ol helâl olduğda bir yaveri daği ittiḥâz eyleye ḥulâşa bu minvâl üzere nüsûr-u seb'ânın 'umru miḳdârı mu'ammer ola. Pes Loḳmân şıkkı şâniyi ihtiyâr eyledi. Ve her nisir seksener sene mu'ammir olub en sonra kıllana bu helâk, olmaz za'miyle lübad itlâk eyledi ba'dahü lübad daği helâkolmağla Loḳmân daği ana pirev oldu. Lübad şürad vezninde yerinden. Âyrılmayub güyâ keçe gibi yapışak olan tenbel adama denür. Yâḥud lübadan dehr murâddır. Ve nüsûr-u mezbûrenin her birinin bir ism-i maḥşûsı 155/1 vardır. Ve 'Arablar ânınla teşâ'üm eyleyüb ya şü'm mevki'inde ya lübad derler.

719- أَطْرُقُ كَرَا إِنَّ النِّعَامَةَ فِي الْقَرَا Atrık Kere İnne'n-ne'âmete Fi'L-ķira [Ey kervân kuşları sükût ediniz zirâ deve kuşları kurâdadır gelüb sizi talep eder]. Atrık emr-i ḥâdîrdır maşdarı itrâk kelimesidir ki nutkı sedd eylemek ma'nâsınadır. Kerâ ism-i cins olan kervân lafzından mürâḥḥamdır kaza şıbye tıyûrun ismidir ḥarf-i nidâ maḥzûfdur. Nu'âm nûnun ḍammiyle na'âmenin cem'idir ki deve kuşlarına denür. Ma'nâ-yı meşel, ey kervân kuşları sükût ediniz zirâ deve kuşları kurâdadır gelüb sizi talep eder demektir. Bu meşel nezd-i efâḍilde fuḍûl ve nâdân olan kimsenin tekellümi hâlinde iskâti içün ḍarb olunur.

720- طُولُ النَّائِي مَسَلَّةٌ لِلتَّصَافِي Tûlu't-Tenâ'î Meslâtün Li't-Teşâfî [Uzaklaşmanın uzaması kopmanın başlangıcıdır]. Tenâ'î tebâ'üd ma'nâsınadır müddet-i medîde zâviye-nîşîn gıybet olmakdan kinayedir meslât, ism-i mekândır maşdarı selât kelimesidir zehâb ma'nâsınadır lâkin bu tefsîr ḥatâdır nelki mesle'a mef'ale vezninde olarak selv kelimesinden maḥûz olarak bir nesneyi onu unudub ândan ḳalbi fâriḡ ve âzâde olmak ma'nâsınadır şâhib-i ḳamûsun, başâirde beyânine göre selv maddesi bir nesnenin muḥabbeti gönülden zâ'il olmak ma'nâsına mavzû'dur. Pes unutmak Ma'nâ-yı lâzimi olur. Taşâfî muḥ'amele-i muḥabbet ve meveddetden kinayedir. Ma'nâ-yı meşel tûl-i mufârakât meyânede marbûṭ olan reṣte-i muḥabbet ve vidâdin inḳitâ'ine bâdîdir demektir. قال الشاعر

يُسَلِّي الْحَبِيبِينَ طَوْلُ النَّائِي بَيْنَهُمَا ... وَتَلْتَقِي طُرُقُ أُخْرَى فَتَأْتَلِفُ

2/155 فَيُحَدِّثُ الْوَاصِلُ الْأَدْنَى مَوَدَّتَهُ ... وَيَصْرِفُ الْوَاصِلُ الْأُنْأَى فَيُنْصَرِفُ

725- طَعْنُ اللِّسَانِ كَوَخَزِ السِّنَانِ **Ṭa'Nü'l-Lisân Ke-Vahzi's-Sinân [Dilin sancılması dış dürmesi gibidir].** Vahz vâvın fethi ve hây-i mu'cemenin sükûniyle bir kimse mizrâk dürmek gibidir belki daği eşedd ve ezyeddir zirâ kel kelime albe vâsıl olur ki içrüsine adar işleyüb te'sîr eder. قال الشاعر وطعن لحم وجلده vâsıl olur

جراحات السنان لها التيام

ولا يلتأم ما جره اللسان

726- طَمَحَ مِرْشَمُهُ **Ṭamaa mirşemehü [Burnu yükseldi].** Ṭamaa mâdîdir 'alâ ma'nâsınadır mirşem minber vezninde ve mehbes vezninde daği mervîdir burûna ıtlâ olunur Türkîde burnu büyüdü ta'bîri bu nedendir ki zâtında 'uluv ve rif'at şâhibi değıl iken bir mansıba yaud rütbe-i 'aliyeye nâ'il olduda 'ütüv ve istikbâr şâhibi olub burûnunu yukarı tutarki öyle, olan kimselere ekin iti ta'bîr ederler zirâ köpek kısmı, bir ekine girdikde alaları batmasun içün burnunu ekinden yukarı aldırın öylece mürur eder.

727- اَطْلُبْهُ مِنْ حَيْثُ وَليْسَ **Uṭlubhu Min Haysu Veleys [Olduğı veya olmadığı yerlerden iste].** Uṭlub emr-i haırdır hayşu am üzere mebnidir at kelimesi gibi yaud feth üzere mebnidir keyf gibi ve dâ'ima cümleye muḍâf olur تقول اجلس حَيْثُ burada leyse kelimesinin aşlı lâ eys idi eyese fetheteynle mevcûd olan şey'in ismidir "لا أَيْسَ" denildikde ma'nâ lâ mevcûd ve lâ vucûd demek olur. Keşret-i isti'mâl sebebiyle hezme haf olunub iltikâ-i sâkineyn vak'ichün elif daği haf olunub leyse bâî almışdır. Ve leyse zamân halde olan nesneyi nefyi içün mavḍû' bir kelimedir ve bu meşelde la mavḍi'ine vaḍ' olunmuşdur. Meşel-i mezbûr اطلب ما أمرك من حيث يوجد ولا اطلب ما أمرك من حيث يوجد sebkindedir ya'ni benim sana emrettiğim. Şey'i bulunsun bulunmasun taleb eyle demek olur ki 157/1 'ala tarî-i'l-mübâlağa olub لا يفوتك هذا الأمر على أي حال يكون وبالع في sebkinde olur.

728- اَطْلُبْ تَظْفَرُ **Uṭlub Tazfar [İste ki kazanasın].** Ya'nî taleb eyle ki mürâda zafer bulasın demektir. Bu meşel maşadını taleb içün bir kimeyi haşş ve igrâ' maallinde arb olunur.

729- طَيُّورٌ فَيُّورٌ **Ṭayyûrun Fayyû' [Kaynayıp kaparıp sonra hemen savuşur].** Ṭayyûr tânın fethi ve yânın teşdidiyle şol adama ıtlâ olunur ki pek tez meşreb olan bir madde ımnında hemân sûd gibi abarub lâkin yine abuk savuşur ola. Fayyûr tayyûr vezninde faverân lafzından me'hûzdur ki hiddetlü tünd ve tez

adama denür. الفئة. سريـع طيـور أي حديد سريـع. bu meşel serî'en gâdûb ve serî'en gâdâbindan rücû' eden kimse hakkında dârb olunur.

730- **أَطَاعَ يَدًا بِالْقَوْدِ فَهُوَ ذَنُوبٌ** Aṭâ'e Yeden Bil-Ḳûdi Fehüve Zêlûl [Götüren ele itaat etti]. Yeden temyîz olarak ma'nûbdur. Bu meşel serkeş olan kimse muṭî' olduğda dârb olunur.

731- **اُطْرُقِي وَمِشِي** Uṭruki Ve Mîşi [Yünü yumuşatmak için çubukla çarp ve kıla karıştır]. Uṭruki emr-i hâdîr-i mü'enneşdir maşdarı tārḳ kelimesidir ki tânın fetḥiyle yünü yumuşatmak içün çubuk ile çarpmak ma'nâsınadır miş mîmin fetḥi ve yânın sükûniyle yünü kıla karışdırmak ma'nâsınadır. Bu meşel hatâ ile şavâb beyinde kelâmını taḥlîṭ eden kimse hakkında dârb olunur.

732- **طَعَّمَ ذَكَرَكَ مَعْسُولٌ بِكُلِّ فَمٍ** Ṭa'mu Zikrike Ma'Sûlün Bi-Küllî Fem [İnsanlar ağzında zikrine bal sürülmüş]. طعم طعام معسول denür ol ṭa'ama 'asel vad' olduğda. Bu meşel haber şîğası üzeredir. Murâd olan emirdir. ليكن ذَكَرَكَ حُلُوءاً فِي أَفْوَاهِ النَّاسِ sebkindedir ya'nî senin dâ'imâ zıkrın 157/2 nâsın ağızlarında tatlu olsun murâd ahlâk-ı ḥamîde ve mekârim güzîdeyi tekellüm eylesünler demektir. Bu meşel ḥüsn-i aḳvâl ve ef'âl üzere ḥaş ve iğrâ' maḥallinde dârb olunur.

733- **طَاعَةُ النِّسَاءِ نَدَامَةٌ** Ṭâ'atü'n-Nisâ'i Nedâma [Kadınlara itaat etmen pişmanlık getirir]. Ṭa'a itâ'a ma'nâmadır. طاعة النساء kavlinde maşdar mef'ûlun muḍâfıdır طاعتك النساء (ṭâ'etüke'n-nisâ') taḳdîrindedir ṭâ'at-ü nefis nedâmet değildir belki sebeb-i nedâmetdir. Ya'nî senin nisâ' ṭâ'ifesne, itâ'etin mûcib-i nedâmetdir demektir. Bu bâbda âşâr ve kışaş pek çoktur. شاوروهن وخالفوهن eşeri câmi'ül-kelimidir.

734- **اِطْمَئِنَّ عَلَى قَدْرِ أَرْضِكَ** İṭma'inne 'Ala Ḳadr-i Arḍik [Yerin miktarına tatmin ol]. İṭma'inn emr-i hâdîrdır maşdarı. İṭmi'nân kelimesidir ki sâkin ve bî-ḳarar olmak ma'nâsınadır bu meşel مَدَّ رَجْلَكَ عَلَى قَدْرِ الْكِسَاءِ meşeline ḳarîbdır مَدَّ (müdde) emr-i hâdîrdır. Kisâ' kâfin kesriyle ma'lumdur ki kilime denür kisve'i beytdir Türkîde yorganına göre ayağını uzadıver meşeli bu mefûme ḳarîbdır zirâ a'râb-ı badiyenin yorganları kilim olur. Bu meşel, iğtinâm-i iḳtişâd üzerine ḥaş ve teşvîḳ maḥallinde dârb olunur.

735- **طَرَّافَةٌ يُولَعُ فِيهَا الْقُعْدُدُ** Ṭarâfetün Yûle'ü Fîha'l-Ḳu'dud [Nesebi az olan kimse nesebi çok olan adamın nesebini küçümsedi]. Ṭarâfa zarâfa vezninde bir adam, cedd-i a'lâsine vâşıta-i nesebi keşîr olmak ma'nâsınadır ḳu'dud ḳunfuz

vezninde cedd-i ekberine karîbü'l-abâ' olan adama ıtlâk olunur ki pederi mu'emmîrînden olmağla cedd-i a'lâsına vâsıtâsı âz olur. قعيد النسب daği bu ma'nâyâ ıtlâk olmur. Bu münâsebetle sened-i a'lâ şâhibi olan 'âlîme ka'idü'l-isnâd ıtlâk olmur. **158/1** vechi mezkûr üzere cedd-i ekber ile meşelâ zeydin meyânelerinde Filan ecdâdları mu'ammîrînden olub. Ve âhir-i 'umrlerinde veled hâşıl eylemeleriyle sâirlerin cedd-i a'lâlarına mûsıl olan vâsıtalarından anın vasıtası âzolmağla ânlarından akrab olur kezâlik, sened-i a'lâ şâhibi daği bu resme olur. Ve sened-i a'lâ beyne'l-'ulemâ mu'teber ve muftetâhdir. Binâ'en 'aleyh eslâf-i 'ulemâ sened-i a'lâ tahşîli için bilâd-i ba'îdeye seyr ve sefer meşâkkatini mürtekib olurlar idi ve vâlid-i mâcidim daği sened-i a'lâ istihsâli dîmnında meşâkk-ı keşîreye tahammül ederek bilâd-i ba'îdeye 'azîmet eylemiştir. Meydânî meşel-i mezbûrda tûrâfa memdûh ve ku'dud begâyet mezmûm, ve maqbûhdur dedi zirâ ku'dud evlâd-i hîrmidinolmağla da'fe nisbet olmur. Ma'nâ-yı meşel ku'dud olan kimse tîrf olan adamın tarafetini faşl ve mezemmete harîş oldu demektir.. bu meşel kendi için hazz ve naşîb olmayun, gayrin mehâsinini ihtikâr eden kimse hakkında darb olunur.

736- طَلَيْتُ عَنْ فَيْقَتِهِ الْعَجِيِّ Talaytü 'An Fîkatihi'l-'Aciyy [Senin ayağını kökenliyip kendi iki sağım arasında memede toplanmış sütü mahpus eylediğin anasız kalmış yavrudur]. Talayte mâdi-i muhatabdır. Maşdarı taly kelimesidir ki kuzu maqbûlesinin ayağını bağlamak ma'nâsınadır Türkîde kökenilmek ta'bîr olunur. Fîka fânın kesriyle iki sağım arasında memede müctemî' olan südün. İsmidir. 'aciyy ganiyy venzinde anasız kalmış deve köşegine kezâlik anasız kalmış ma'sûma denür ki babası ve şâhini gayrin südü ile **158/2** terbiye eder Ma'nâ-yı meşel senin ayağını güvenilüb kendi fıkasından mahbûs eylediğin anasız kalmış yavrudur ki murâd zulm eyledin, demektir. Bu meşel nâsır ve mu'ini olmayan kimseye zulm ve hâkarat eden kimse hakkında darb olunur.

737- طَرْفُ الْفَتَى يُخْبِرُ عَنْ لِسَانِهِ Tarfu'l-Fetâ Yuḥbirü 'An Lisânih [Delikanlının gözü dilinden haber verir]. Tarf fânın fethi ve rânın sükûniyle göze denür 'ayn ma'nâsına. Yuḥbir iḥbârdan muḍârî'dir ba'dı hükemâ dedi ki. لا شاهد على غائب أعذل من طَرْفٍ على قلب

738- أَطْمَعُ مِنْ قَالِبِ الصَّخْرَةِ **Aṭma'u Min Kâlibi'Ş-Şaḥra** [Kayayı çevirenden daha çok tamahkardır]. Hikâyet olundu ki Kıdam b. Maḥlût b. Ma'd nâm kimse diyâr-i yemende bir şaḥra-i 'azîme gördi ki üzerinde أَفْلَيْنِي أَنْفَعَكَ 'ibâreti. Müsned olarak nakş olunmuş ya'ni beni döndür ki sana menfa'atım hâşıl ola ve müsned kabîlesine maḥşûs bir nev'-i ḥaṭ ve kitâbetdir pes mezbûr tu'me düşüb hirâr-i te'ab ve meşakkatle ol şaḥrayı. Döndürdi ki taraf-i âhirinde طَمَعٍ يَهْدِي إِلَى طَبَعٍ kelâmı nakş olunmuş şiddet-i te'essüfünden başını ol mertebe şaḥra-i mezbûraya vurdu ki âhirü'l-emr helâk oldu.

739- أَطْوَلُ نَمَاءٍ مِنَ الضَّبِّ **Aṭvalu Zemâ'en Mine'd-Ḍabb** [Can çekişmesi kertenkeleinkinden daha uzun]. Zemâ' katl ve ḥurûc-i nefis mabeyninde olan zamandan 'ibâretdir, ve insanda zemâ' olmaz ve ḍabbın nefsi kıvıolmağla zebḥ olunub bir gece mezbûhen turur şabaḥ vakti ateşe ilkâ olundukda harekete başlar kezâlik ḥayyenin şulşu miqdârı kat' olunur. qarıncada emin olursa helâk olmaz ve ḥünfûsa ve kelb 159/1 ve ḥinzîr daḥi tavîlû'z-zemâdır pisi balığında daḥi bu hâlet vardır.

740- أَطْوَلُ مِنَ السُّكَّكِ وَالسُّكَّكِ **Atvalu Mine's-Sükâki Ve's-Sükâke** [Gökyüzünden daha uzun]. Sükâk gurâb vezninde ve sükâke şümâme vezninde gök yüzine mülâkî havaya denür. Ehl-i ḥikmete göre tabaka-yı şâniye-yi havâ'iyedir 'Arablar لا أفعل ذلك ولو نَزَوْتُ فِي السُّكَّكِ derler sükâkeden murâd 'anân-i semâye mülâkî olan havadır.

741- أَطْمَعُ مِنْ أَشْعَبِ **Aṭma'u Min Eş'ab** [Eşab'dan daha tamahkar]. Eş'ab e'cab vezninde ehl-i medînenen bir recül ismidir marḫûm tama'ine müvâzin mezzaḥ ve zarîffolmağla atfâl-i şeh'r kendisiyle dâ'ima mulâtafa ve mülâ'ebe ederler idi bir gün yine 'ale'l-âde atfâlla uğraşub lâkin bu def'a atfâl kendisine pek istilâ eylemeleriyle ânları def' için filan mahallede filan ḥanede düğün vardır me'kûlât ve meşrûbât fera ve ender varub tena'üm eyleseniz olmaz mı deyü atfâlî farikata. Ve bu takrîble başından def' eyledikden sonra kendisine de şübhe ve ḥilcân 'ârıdolmağla ârkalarından ḥane-i mezbûra vürûd eyledikde. Yine üftâde idi atfâl olmuştur. Sâlim b. Abdullah Marḫûm Eş'abden su'âl etdi ki ya Eş'ab sen tama' ile meşhursun fillḥâkiqa rûtbe-i tama'ın ne derecededir dedi. Eş'ab dedi ki ednâ tama'ım budur ki bir cenâzede iki kimseyi mükâleme ederken görsem zann ederim ki vefât eden kimse benim için bir nesne vaşiiyyet. Etmişdir ki ol iki kimse anı söyleşirler. Ve hikâyet olundu ki Eş'ab bir tabak yapar kimse görüb niyâz etdi ki bu tabakın cürmini 159/2 bi-ğayet büyük yab

sebebinden su'âl etdikde Eş'ab dedi ki belki bu tabak ile bana hediye gönderirler. Ve Eş'ab dedi ki her kaçanke bir hatunu 'arûs edüb gönderirler belki galaş edüb benim haneme götürürler deyü haneyi süpürüb pak ederim.

742- **أَطْمَعُ مِنْ طُفَيْلٍ Aṭma'u Min Ṭufayl [Tufeyl'den daha tamahkar].** Ṭufayl zübeyr vezninde İbn Zülal El-Kûfî der ki. Ṭal Kavuk zümresinin piridir velimelere ve dıyâfetlere da'vetsiz bî-tekellûf vardığından Ṭufaylu'l-A'Râs yahud Ṭufaylu'l-'Arâ'is ile mulakkab olmuş idi ba'dehü her ṭal kavuğı ana nisbet eyleyüb Ṭufaylî itlâk ederler.

743- **أَطْوَعُ مِنْ ثَوَابٍ Aṭva'u Min şavâb [Savab'dan daha itaatkar].** şavab sahab vezninde 'arabdan bir recül ismidir bir gün gazâyâ, gidüb 'ala kavlı-i başaka bir sefer edüb mafkûd ve haberi munkatî olmağla zevcesi neẓr eyledi ki eğer mezbûr şavab sağ isen gelür ise burununu delüb ve bir nesne geçürdükdensonra pederin Mekke-i Mükerrremeye götüre, ba'de zaman şavab vatanına 'avdet ve zevcesiyle muvâşalat eyledikden sonra zevcesi nuẓr-u vâkı'i kendisine haber vermekle oldağı kabul ve icâbet eylemiştir. Binâ'en 'aleyh begâyet muṭî ve munkad, hakkında darb olunur.

744- **أَطَبُّ مِنْ ابْنِ حِذِّيمٍ Aṭabbu Min İbn-i Hıẓeym [İbn-i Hizem'den daha çok tıpta anlar].** Hıẓeym hânın kesri ve yânın fethiyle Teymu'r-rebâb kabilesinden tıbb ve hazâkatle ma'rûf bir kimse idi.

745- **أَطْمَرُ مِنْ بُرْغُوثٍ Aṭmaru Min Bargûş [Pireden daha çok sıçrar].** Aṭmar tamara lafzından me'hûẓdur ki tânın fethiyle sıçramak ma'nâsındır. Bargûş gayn-i mu'ceme ile zenbûr vezninde pire dedikleri hayvana denür.

746- **أَطْيَبُ مِنَ الْمَاءِ عَلَى الظَّمَا Aṭyabu Mine'l-Mâ'i 'Ala'z-zama' [Çok susamışken içilen sudan daha tatlıdır].** Zama' zânın fethi ve mîmin sükûniyle pek şuşamak ma'nâsındır. 160/1

747- **أَطْيَبُ نَشْرًا مِنَ الصَّوَارِ Aṭyabu Neşren Mine's-Şivâr [Miskten daha güzel kokulu].** Şivâr kitâb vezninde misk ta'bîr olunan 'ıtra denür. Neşr haşr vezninde râ'ihe-i tayyibeye denür.

الباب السابع عشر فيما أوله ظاء

748- **ظَلَمَ ظَلَمَ الْخَيْفَقَانِ وَظَلَمَ لَا كَظَلَمَ الْخَيْفَقَانِ Zalama Zulme'l-Hayfağan ve Zalama Lâ Kezulmi'l- Hayfeğan [Hayfakan'ın zulmü gibi ve Hayfakan'ın zulmü gibi değil].** Fakra-i 'ûlâ cümle-i fi'liye ve şâniye ismiyyedir hayfeḡân za'ferân vezninde

seyyâr nâm-kimsenin lakabıdır ki. Mûte'ayyinân-i 'Arabdan 'Avf b. Hâlıl'in birâderi 'Avf'ı katl, eylemekle 'Avf'ın havfından Ebğavân nâm mahalle toğrı başını, alub firâr eyledi eşnâ-i râhde 'Avf'ın 'umrzâdesine teşâdüf eylemekle cihet-i seyrinden istifsâr eyledikde kışşayı naql eyledi ve 'acele ile piyâde ve bî-zâd ve nuvâ çıkmışolmağla mezbûr ana rahm ve ri'âyetle musteşhabî olan iki nâkanın birini ve tuşesinin nısfını i'tâ' edüb 'azîmet eyledi bir mıkđâr mufâraakat, eyledikdenşonra hayfeķan bed-şî'âr fî-zâtihi bî-rahm ve ğaddâr olmağla dönüb 'ala 'ala'l-ġafla mezbûr üzerine seyfle ħamle ve katl ve naķa-i uhrâ ile baķiye-i zâdini daħi alıb abġuâna toğrı ruberâh oldu ve şolunda hâtif-i ġaybîden işbu. ظلمك المنصف جور neşidesini istimâ' eyledikdenşonra ve yine taraf-i hâtifden bir sehim sehmenân zuhûr. Ve ġarinin cezasına mazhar eyledi.

749- Zilâlü Şayfin Mâ-Leha Kîţârün [Yaz bulutunun yağmuru yoktur]. Bu meşel mısrâ' mevzûndur. Burada zilâl kelimesinden şehâb murâddır kîţâr kitâb vezninde katrın cem'idir bârân ma'nâsınadır. 160/2 Ma'nâ-yı meşel bir şayfdır ki şehâbî runümâ lâkin kîţârı nâ-peydâdır demektir bu meşel kemâl-i ġinâ ve şerveti olub bir kimseye aşla kerem ve ihsâni olmayan baħîl ħaķķında ħarb olunur. kaşşab bâşılķdan muteşâ'id mesned kâpudânı olan Ĥasan Paşa Ĥadretleri gibi.

750- Zillü'l-Kerîmi Fesîh [Cömertin gölgesi genişir]. Fesîh lafzan ve ma'nâ-yı mürâdif vesî'dir bu kelâm İmâm-ı 'Alî kerremellahu vechehu Ĥadretlerinden şudûr buyurulduġu mervîdir.

751- Zülmü'l-Mülûk Evlâ Min Delâli'r-Ra'îyye [Halkın nazından padişahın zulmü evladır]. Delâl kemâl vezninde nâz. Ve 'aşve ma'nâsınadır Ma'nâ-yı meşel nâz re'âyâdan bâdişâhın zulm ve sitemi evlâ yaħûd iltifât-i enâdiden istignâ-i a'âli a'lâdır demektir.

752- Zâli'ün Ya'ûdü Kesîra [Topal bir tarafı kırılmış kimseyi ziyaret eder]. Zâli' tâlî' vezninde a'rac ma'nâsınadır. Ya'ûd 'iyâdetden muğârî'dir kesîr emîr vezninde ayaġı kırılmış kimseden kinayedir fe'îl bima'nâ mef'uldur. Ma'nâ-yı meşel a'raclıġından kaţ'-i nazâr kesîr olan kimse 'iyâdetine gider demektir. Bu meşel bir da'ife nuşrat ve i'ânet eden da'îf ħaķķında ħarb olunur.

753- Zannu'l-Âķil Ĥayrûn Min Yakîni'l-Câhil [Akıllı kimsenin zannı cahilin yakınından daha hayırlıdır]. Zann zânın fetħi ve nûnun şeddesiyle i'tikâd-i ġayr-i câzimin, vücûd ve 'ademi beyinde râciħ olan

tereddüde denür ki Fârisî'de keme'an ve Türkî'de şanma ve sezme ta'bîr ounur. Yakîn emîr vezninde bir nesneyi şek ve sübhesiz i'tikâd-ı şahîhle bilmeğe denür ki 'ilmin şifâtındandır. Ma'nâ-yı meşel zâhirdir.

754- **Zannu'r-Recul Kıt'atün Min 'Aklîh [Adamın zannı aklından bir parçadır].** Aşma'î dedi ki **1/161** والضرع ابنه من الذنب فقرة من الصلْب وضمن الرجل قطعة من عقله. وضمن الرجل قطعة من عقله. يعيش أحد بعقله حتى يعيش بظنه.

755- **Zi'rün Re'ûm Hayrün Min Ümmi Se'ûm [Süt anne olan bir deve usanık ve bıkkın öz anneden hayırlıdır].** Zi'r zânın kesri ve hamzenin, sükûniyle şol hatûna ve sâ'ir-i hayvana denür ki gayrın veledine yakılıb emzirir ola hâdına ma'nâsına re'ûm şabûr vezninde yavrusuna yakılmış nakaya denür. Se'ûm şabûr vezninde uşanık ve bıkkîn kimseye denür ki bezgin ve bî-zâr ta'bîr olunur. Ma'nâ-yı meşel re'ûm olan kimsenin sûden olması se'ûm olan kimsenin aşıl vâlide olmasından hayırludur demektir bu meşel 'adem-i şefkat ve kılet-i ihtimâm hakkında darb olunur.

756- **Ez-Zulmü Merta'uhu Vahîm [Zulmün otlağı vahimdir].** Mertâ' ism-i mekândır ve li-havah üzere otlayıcı yere denür. Vehîm emîr vezninde hağma şâlih ve muvâfık olmayan ta'ama denür ba'đları meşel-i mezbûru 'akibete vehîme mezmûme 'ibâretiyle tefsîr eylemiştir merte'in vehâmeti gerek dünya ve gerek 'ukbâ cihetiyle sû-i 'âkıbeti mülâhazasıyledir.

757- **Zama'un Kâmiḥ Hayrün Min Reyyin Fâdiḥ [Sıkıntı veren susamak kötülüğü ortaya çıkaran suya kanmaktan hayırlıdır].** Zama' zânın fetḥi ve mîmin sükûniyle şuşmak ma'nâsınadır fâdiḥ adama başub şıklat verici umûr-i 'azîmeye denür. Reyy rânın kesri ve yay-i müşeddede ile suya kanmak ma'nâsınadır. Fâdiḥ mesâvisini keşf eden kimseye denür Meydânî dedi ki. Bu meşel kanâ'at ve kitmân-i faḥr ve fâḥada darb olunur. Zemaḥşerî *Mustakşâ'*da dedi ki 'ırdını şıyânet vâcibdir meşakḥat ve şıklatını **161/2** daḥi var ise. Ve faḍihadan şıyânet lazimdir 'ayş yarda daḥi muḥarin olursa diyecek yerde darb olunur.

758- **Zıllu's-Şeyṭân [Şeytanın gölgesi].** Bu meşel-i galîz münker ve ḍahm mufriṭ olan kimse hakkında darb olunur.

döndürmek ma'nâsınadır tâki yulara alışub gitmekde ve tırmağda mu'allem olub baş uğruna Ma'nâ-yı meşel kıoca deveye genç ta'lîm olunur ki hacet değildir mu'kaddem öğrenmiştir demektir. Bu meşel müsinn olan kimse te'dîb olunduğda çarb olunur.

764- العَوْدُ أَحْمَدُ El'Avdü Aḥmad [Bir şeye tekrar dönmek övgüyü hakkeder çünkü bir tecrübeden sonra olur]. Ya'nî mü'ddi-i ḥamd-i keşîrdir demektir. Zirâ ekşeri nir nesneye gereği gibi tecrübe ve ḥibret ve yakîn tahsîl eylemedikçe ana 'avdet olunmaz bu vecihle rücû' begâyet maḥmûd ve muvâfıqolmağla mü'eddi-i ḥamd keşîr olur. Pes aḥmed kavli eksebû li'l-ḥamd-i lahû te'vîlinde olur. Yaḥûd ma'nâ bir adam lutf ve iḥsân eylemekle 'avdet ederse 162/2 evvelinden ziyâde ḥamd ve şenâyâ mü'eddi olur demektir bu tevcihlere göre bi-ma'nâ fâ'il olur. Ve 'inde'l-ba'd eḥebb kelimesi gibi. Burada bi-ma'nâ maf'ûldur iḥsân ibtidâ-i maḥmûd ve eğer ana 'avdet ederse begâyet maḥmûdolmağla aḥaḳ ve elbaḳdır demek olur meşel-i mezburu ibtidâ Ḥidâş B. Ḥâbis irâd eylemiştir. Benî Zehl kabîlesinden Rebâb nâm-maḥbûbenin tezevvücüne tâlib olduğda fakrine mebni peder ve maderi redd ve ibâ eylemeleriyle mezbur daḥi bir müddet terk edüb lâkin 'aşḳ ve meḥebbeti.olmağla taḥammül edemeyüb yine guy dilara diyerek âramgahları canibine teveccüh eylemekle obalarına taḳarrub eyledikde nazm ve inşâ' eylediki ebyâtı ki işbu. أَلَا لَيْتَ ... لَنَا مِنْكَ نُجْحًا أَوْ شَفَاءً فَأَشْتَقِي beyti ol cümledendir. İnşâdine ibtidâ' edüb derûn ḥaymede Rebâb şî'r-i mezkûru küş ve ḥıfz ve ḥidaşa maḳşudun ma'lûmum oldu 'ala's-şabaḥ pederime gelüb yüne beni ḥıtbe ve taleb kıl ḥaberiyle bir adam irsal eylediktenşonra validesine إِلَّا مَنْ أَهْوَى وَالْتَحَفَ إِلَّا مِنْ أَرْضِي ya'nî ben muḥabbet eylediğim ve râdî ve hoşnûd olduğum adamdan. Ğayriye mi tezvîc olunacağım dedikde لَا dedi pes ḳadıyye böyle ise beni Ḥidâş'a tezvîc edin dedi ki maderi خَدَّاشَ قَلِيلَ الْمَالِ olmağla seni ana nice verelim dedi Rabab إِذَا جَمَعَ الْمَالُ السَّيْءُ demekle maderini ilzâm 163/1 eyledi. Bu cânibden Ḥidâş daḥi 'ala's-şabaḥ obalarına gelüb iḥtiṭâb eyledikde Rebâb'ı tezvîc eylemeleriyle Ḥidâş العَوْدُ أَحْمَدُ، demekle min ba'di kelâm-i mezbur meşel oldu.

765- عَثَرْتُ عَلَى الْغَزْلِ بِأَخْرَةٍ فَلَمْ تَدْعُ بِنَجْدٍ قَرْدَةً 'Aşarat 'Ala'l-ğazl-i Bi-Âḥiretin Felem Teda' Benecdin Ḳarada [İplik eğirmeyi öğrendiğin halde bıraktın sonra geç gelip çöplükte dökülen tüy ve yünü aramaya başladın]. 'Aşarat maḳî-i mü'enneşdir maşdarı 'uşûr kelimesidir ki bir nesneye muṭṭali' olmak ma'nâsınadır. Ğazl 'azl vezninde iplik eğirmek ma'nâsınadır necd nûnun fethi ve cîmin sükûniyle etrâf ve ḥavâlisinden yüksek olan maḥalle denür ki burada gübre yığınları ve mezbele

murâddır. karad fetheteynle yünün ve yapağının buluntusuna 'ala-ıavl fenâ, ve kemterliğinden kabûl olumayub atılanına denür ki işe yaramaz olur karada ândan bir pâre demektir. Ma'nâ-yı meşel ol Nâdân hâtûn incâm-i kâr eğirmek huşuşunun lüzumuna muṭṭali' olub. Beher hâl muḳtaḳa olduğu hatırına gelmekle gübre ve süpründi. Maḳûlesi yığınlarda yün ve yapağı buluntularını ḳomayub bi'l-cümle devşürüb eğirmeğe başladı muḳaddimiinden ise a'lâ yün bulmapa ḳudreti var idi demektir. Bu meşel bir ḫaceti vaḳt-i imkânda terk ve ihmâl edüb ba'de'l-fevt talebi ḳaydanda olan kimse ḫaḳḳında ḳarb olunur.

766- الْعَوَانُ لَا تُعَلِّمُ الْخُمْرَةَ El'Avan La Tü'Allimü'l-Ḥamra [Danışlı basiretli hatuna örtü tutunmayı talime ihtiyacı yoktur]. 'Avan mücerribe be 'ârife hâtuna denür. ḫimre ḫânın kesriyle binâ' nev'idir nisvânın baş örtüsü örtünmek hey'etine denür ki örtü tutunuşu ta'bîr olunur. لا تُعَلِّمُ mechûl şîğasıyladır. Ma'nâ-yı meşel, 163/2 dânişlu ḫazîka hâtûna örtü tutunmağı ta'lîme ḫacet yokdur demektir bu meşel-i mücerreb ve 'ârif vekkar âgâh olan adam ta'rîf ve irşâd ve delâletden müstağnidir diyecek yerde ḳarb olunur.

767- عَيْرٌ بَعِيرٌ وَزِيَادَةُ عَشْرَةٍ 'Ayrün Bi-'Ayrin ve Ziyâdetü 'Aşere [Bir eşeğe bir eşek ve üstüne on adet]. Burada 'ayr seyyid ve ḫâkim murâddır insânü'l-'ayn ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel 'ayr muḳabili 'ayr ve on 'aded ziyâde demektir. Aşlı budur ki Benü Ümeyye mülûkünden ḳaçan birisi vefât eylese cânîşîn olan kimse 'askerin 'ulûfesine on aḳca terâḳḳi ḳamm eder idi giderek selefinden ḫalef enfa' olan maddede meşel oldu.

768- عَسَى الْغَوِيرُ أَبُوسَا 'Asa'l-Ġuveyrü Eb'ûsen [Keşke şerr senden önce gelir]. Ġuveyr ğayn mu'ceme ile zübeyr vezninde Benû Kelb yurdunda bir şû âdıdır eb'ûs kelimesi be's lafzından cem'dir. şiddet ve miḫnet ma'nâsınadır meşel-i mezbûr ḳadîmdir cezîre-i ḫâkiminin kızı ki ismi nâ'ile ve laḳabı Zibbâ' idi ândan neş'et eylemişdir. Ḥîra emîri olan, Cezîme el-Vaḳḳaḫ pederinin ḳatl eyledikde yerine Zibbâ mezbûra ḫakima oldu. Ve pederinin intikâmı ḳaydına düşüb hizar mekruvân ile Cezîmeyi kendis nefesine itmâ'. Ve zefâf içün tarafına celb eyleyüb ḳatl eylediikdenşonra yeğeni olan 'Amr b. 'Udeyy Ḥîrada cânîşîn oldu Cezîmenin veziri olan Ḳaşîr, efendisinin intikâmı huşuşuna mübaşeret edüb rebbayı firifte eylemek içün kendi ihtiyârıyla enfini ḳat' ve güyâ 'Amr, 164/1 kendisini ḳatl ve i'dâm eylemek ḳaşdında olduğu mebni firâr şuretiyle Zibbâ' tarafına ilticâ ve mecrûḫ olan

enfiyle işbât-i müdde'â eylemekle Zibbâyı içmi'nân-i tâm hâşıl olub kendisine mukarrab eyledi zatinde kârgüzârolmağla Zibba' mâlıyla etrâfdan ticârete başlayub katı vâfir fevâ'id ve merâbih irâd ve irâ'et eyledi fevâ'id-i mezbûreyi niha nice 'Amr canibinden celb ve ribh şuretinde Zibbâya 'arđ ve i'tâ eder idi ba'dehü tamam ışıık kafiyesi geldikde, bin şandûk içre müselleh 'asker ta'biye eyleyüb develere, tahmîl ve emti'a şuretinde ictilâb edüb bu def'a reh rastden Ğuveyr nâm Şû semtine 'adûl eylemekle Zibbâ' mekr baruy hışardan kafilenin mürûrini temâşa ederolmağla vađ' markûmi müşâhede eyledikde derûnuna vehm ve hidşe 'arîd olmağın kavlı mezbûru tefevvüh eyledi ve'l-hâşıl şehre dâhil ve Zibbâyı katille eñz ve intikâm şerefine vâşıl oldılar. 'inde'l-ba'd meşel-i mezbûrda vâki' Ğuveyr gârın muşagğarıdır aşlı budur ki bir miqdâr adamlar bir küçük gâr içre mütemekkin iken üzerlerine çeküb 'ala kavlı-nâgihâni düşman hücum eylemekle cümlesi helâk olmalarıyla darb-ı meşşl oldu.

769- عَادَ الْحَيْسُ يُحَاسُ 'Âde'l-Haysü Yühâs [Kötü ve pis olan nesne olduğu gibi döndü]. Hays leys vezninde redî' ve kemter, ve gayr-i mühkem olan emr ve maşlahata denür. Yühâs muğârî'-i meçhuldür Ma'nâ-yı meşel fâsid olan nesneye fâsid olduğu halde ric'at eyledi demektir. Aşlı budur ki bir hâtûn bşr kimseyi zinâ ederken **164/2** görmekle ta'bîr ve ta'yîb edüb ba'de zaman ol kimse mezbûreyi dahî halet-i merķûma irtikâbında görmekle kelâm-ı merķûmı tekellüm eyledi 'inde'l-ba'd bir kimse bir maşlahata me'mûr olun ihkâm edememekle bir şahş-u âşer mezbûru ta'yîb ve mülâm eyledikdenşonra maşlahat-i mezbûrenin ihkâmî huşuşuna kıyâm edüb lâkin ândan ezyed tûhîn, eylemekle tehvîn, eylemekle ol maşlahati emreden kimse kelâm-ı mezbûru irâd eyledi.

770- عَادَ السَّهْمُ إِلَى النَّزْعَةِ 'Âde's-Sehmü İle'n-Neze'e [Ok yay çekmekte usta olan adama döndü]. Neze'e feteğâtle nâzî' kelimesinin cem'idir yay çekmekde mâhir olan adama denür. Ma'nâ-yı meşşl zâhirdir bu meşel hağ ehline vârdı erbabının eline geçdi, diyecek yerde darb olunur.

771- عَرَفَ حُمَيْقُ جَمَلَهُ 'Arefe Ğumayķ Cemelehü [Humeyk devesini bildi]. 'Arefe mâğîdir ğumayķ 'Arabdan bir kimsedir bir erkek devesi olub ve kendisi fizâtihi bir şaşkın adam iken yine devesini tanur idi. Bu meşel filan her nedentü aħmak ise de yine devesini idrâk edecek kadar şu'ûru vardır diyecek yerde darb olunur. Ba'dları عَرَفَ حُمَيْقاً جَمَلَهُ 'unfânında rivâyet ve aşlını bu veçh üzere hikâyet eyledi ki mezbûr Ğumayķ'ın üzere hücum ve zağmdâr eylemekle bu kelâmi irâd eylediler ve

ba'dları deve Humayk'ın kadarını bildi deyü tefsîr eylediler kavlı-i evvele göre nâdan kısmıyla ülfet bil-âhire müstelzem dârar ve hasâret olacağını beyân dımnında irâd olunur. Ve tefsîr-i şânîye göre. 165/1 kâ'inen men kân heder ve hebâ olmaz diyecek yerde darb olunur. Ve 'inde'l-ba'd rivâyet-i evvele göre bir kimse bir adamı istid'âf ve istihkâr ile dâ'imâ ana ezâ ve sitem eder oldukça darb olunur.

772- **عَلَى أَهْلِهَا دَلَّتْ بِرَاقِشُ 'Ala Ehlihâ Dellet Berâkış [Barakış ehline işaret etti].** Ve fî rivâyet **عَلَى أَهْلِهَا تَجَنَّى بِرَاقِشُ** tecnî cinâyetden muğârî'-i mü'enneşdir. Berâkış bânın fethiyle bir kancık kelbin ismidir şahibi üzerine sû-i kaşd ile bir gece düşmen zuhûr edüb lâkin zulmet-i leylden hanesini görmeyüb mübâ'adet üzere iken kelb-i mezbûr ât ayaklarının tabtâbına örmekle, düşmenler dönüb kelb âvâzıyla şahibini şebhûn ve gâret eylemekle kelâm-i mezbûr meşel olmuştur. Bu meşel bir kimse dârarı kendi üzerine 'â'id olan bir iş işledikde darb olunur ba'dları dediler ki Berâkış Loqmân b. 'Âdin zevcesi ismidir ki vaktinin mülkü idi bir gün Loqmân sefere gidüb mezbûrayı cânîşîn vağ' eyledi ve muqaddemen Loqmân bir mahşûş mekân ta'yîn eylemişidi ki 'ala'l-gafle bir taraftan bir hâdişe zuhûr, eylese hemân orada tütün kaldırun bu vecihle etrâf ve eknâfde olan 'asâkir fi'l-hâl müctemi' olurlar idi. Loqmân sefere gitdikdenşonra câriyeler bir gece zevk tarîkiyle yine mekân-i markûmda tütün kaldırmalarıyla etrâfda bulunan 'askerler bir 'ârıda zuhûru mülâhazasıyla müctemi'oldular. Berâkış keyfiyyete vâkıf oldukça erbâb-ı umûr kendisine 165/2 kendisine fi'l-i markûm câriyelerin 'abeş ve lehvden neş'et eyledi 'askerler ircâ' olunsa min ba'd ceddi hezle haml edecekleri derkârolmağla serşeste vermeyerek bunlara bir iş bulmak, lâzime-i haldendir deyü irâ'et-i maşlahat eylediklerinde mezbûr daği tez elden bir binâ' taşmîm. Ve müctemi' olan 'askeri ol binâ' bünyânına ta'yîn eyleyüb cünd-rûz hilâlinde hitâmedpdir eylediler. Vaktâki Loqmân seferden 'avdet eyleyüb binâ-i markûmun aşlından su'âl eylediklerinde Berâkış daği şuret-i hâli beyân eyledikde Loqmân kelâm-i mezbûri irâd eyledi ve ba'dları dedi ki mezbûra Berâkış vâkı'a Loqmân mezbûrun zevcesi idi ve Loqmân'ın kavmi kat'â deve etini ekl eylemezler idi ve Loqmân'ın Berâkış'dan bir oğlu vâir idi bir gün Loqmân ile Berâkış'ın karındaşlarını görmeğe gidüb ve Berâkış daği berâber idi mezbûrun hanelerine varub misâfir olduklarında ikrâmen bir deve, zebh ve tabh eylediler gulâm-i mezbûr bir etlü kemik alıb Loqmân'a, götürdü Loqmân ekl eyledikde begâyet hoşlanub müddet-i 'ömrümde böyle laţîf et yemedim bu nedir deyü su'âl eyledikde ol daği kendisiçün zebh olunan devenin eti olduğunu beyân. Eyledikde Berâkış **جَمَلٌ فَاجْتَمِلَ**

ya'nî sen bize bundan sonra deve ıt'âm edüb ve sen daği ândan ekl eyle dedi ve Berâkış'ın develeri pek çok idi min ba'd Lokmân mezbûranın ve birâderlerinin, ve kavmi ve kabîlesinin develerini zebh ve ekl etmeğe mübâderet eylemekle 166/1 kelâm-i mezbûr irâd olundu şöyle nakl ve rivâyet eylediler ki Lokmân mezbûr şabah ta'âmında bir deve ve ahşâm ta'âmında bir deve. Ve vakt-i duhâda kahve âltı olarak bir deve köşeği ekl eder imiş.

773- **عَلَقَتْ مَعَالِقَهَا وَصَرَ الْجُنْدُبُ 'Aliqat Me'Âkiluha Ve Şarra'l-Cündüb [Su çekilecek ip ve alet bağlandı ve cırtlalık canavar ötmeğe başladılar].** 'Aliqat mâdi-i mü'enneşdir. Maşdarı fetheteynle 'alağ kelimesidir bir nesneye ilişüb tutulmak ma'nâsınadır mu'âlik kuyudan şu çekilecek ipe ve âlete denür şarra mâdîdır maşdarı şarr ve şarîr kelşmeleridir ki seslenmek ma'nâsınadır cündüb cîmin dammı ve dâlin fethiyle cırlayık dedikleri canavara denür. Ma'nâ-yı meşel kuyun şu çekmek âleti bağlanub ve cırlayık dedikleri canavar ötmeğe başladı ki herâret eyyamdan kinayedir pes bana burada irtihâl emr-i muhâldir demektir. Aşlı budur ki bir kuyu dibinde yurd tutmuş bir kimse, bir gün ol kuyuya varub ipini kuyunun ipine bend eyledikten sonra kuyu şahibine varub haqq-ı civâr iddi'âsında oldu kuyu şahibi sebebinden su'âl eyledikde ipini kuyusunun ipine bend eylediğini ihbâr eyledi kuyu şahibi bunu işitdikde ne yabana söylersin ipini alub bu semtden ber-ţaraf ol deyü istişkâl eyledikde mezbûr kelâm-ı marķumu irâd eyledi. Bu meşel bir kimse kendi işine kemâ fî yenbağî metânet ve istiħkâm verdikde đarb olunur. Ve ba'đları جَفَّ الْقَلَمِ meşelinin ma'rağında đarb etdiler.

774- **عِنْدَ جُهَيْنَةَ الْخَبْرِ الْيَقِينُ 'İnde Cüveyne El-Haberu'l-Yağîn [Hüfeyne'de kesin haber vardır].** Cüveyne cüheyne vezninde bir hammar ya'nî 166/2 meyhanecinin ismidir. Ve bunda cüheyne demek şahîh değıldir. Ve ba'đlar 'indeinde şahîhdir. Aşlı budur ki Kilâb kabilesinden Haşîn b. 'Amr b. Cüheyne'den Ahnas nâm kimse ile geşt ve güzâr ederek bir maħalle nüzul eylediler ikisi daği fettân olmağla Cühni Huşayn Kilâbiyi katl ve mâlini ehz eyledi. haşînin Şahra nâm kız karındaşı. Her mevsî 'Arabda karındaşına nedbe edüb kerih vizâri eder idi. 'ale'l-'âde bir mevsimde daği kerih ve afgân ederken Ahnas küş etdikde işbu سُئِلَ عَنْ حُصَيْنٍ كُلِّ رَكْبٍ beytini inşâd eylemekle kelâm-i mezbûr oldu. Bu meşel bir şey'i haķıķat bildikde đarb olunur.

775- عُثَيَّةٌ تَقْرُمُ جِلْدًا أَمْلَسَا 'Uşeyşetün Taḳrimu Çilden Emlesen [Küçük güve emles derisini ancak ekl-i yesir ile ekl edilebilir ki tesir edemez]. 'Uşeyşe muşagğar bünyesiyle güveye denür. Taḳarrim muḳâri'-i ma'lûmdur maşdarı ḳarm kelimesidir ki fersiz ḍa'îf ḍa'îf yemek, ma'nâsınadır cild ma'lûmdur emles aḥmar vezninde düz ve hemvâr şırıncak nesneye denür. Ma'nâ-yı meşel küçük güve emles, derini ancak ekl-i yesîr ile ekl edebilir ki tamam te'sîr edemez demektir. Bu meşel bir işi işlemek bâbında her çend cühd ve iḳdâm. Ve bezl ve ihtimâm edüb lâkin bir vecihle 'uhdesinden gelmekle iḳtidârı olmayan kimse hakkında ḍarb olunur

776- عُرَاضَةٌ تُورِي زِنَادَ الْكَائِلِ 'Urâḍatun Tûri Zinâde'l-Kâ'il [Hediye ateş çıkartançakmapı gösterir]. 'Urâḍa şumâme vezninde. 167/1 hediyeye denür tûri müstaḳbeldir maşdarı irâ' kelimesidir ki çaḳmaḳdan ateş çıkartmaḳ ma'nâsınadır. Zinâd zind kelimesinin cem'idir ki merḥ ve 'afâr nâm şecerlerden ehl-i badiyenin düzdükleri çaḳmaḳa denür ki iki dâne olur üstündeki güyâ erkek ve altında dişi olur bir birine sürerek âteş çıkarlar üstünde olana zind ve âlında olana zinde derler ve meşhur edîb ve şâ'ir Ebû Dülâma'nın ismidir ki şahin-i nevâdir. Hikâyât ve nâzım-i ebyât pür-nükât mevrîd-i leṭâyif ve muḍḥikât zarîf ve edîb bir zât idi 'Abbasiyeden Seffâh ve Manşûr ve Mehdî'nin düdemasındandır. Cümle-i leṭâ'ifindendir ki Manşûr ḥalîfenin 'ammi kızı vefât eyledikde ḥüzn ve melâl ile defnine ḥâḍır olub ḳabri kenârında ḳu'ûd ve cenâze vürûdine muntazır idi bu eşnâda Ebû Dülâma gelüb ḥalîfenin yakınında oturdukda Manşûr ḥiṭâb edüb ey Ebu Dülâma buraya ne ḥâḍırladın deyüb ḳabra işâret eyledi. Ebu Dülâma ḥalîfenin 'ammisi kızı ḥâḍırladım dedikde ḥalife bî-iḥtiyâr ḥandenaḳ oldu. Meşel-i mezbûrda vâḳi' kâ'il kelimesi keyl lafzından me'hûzdur ki, çaḳmaḳdan âteş çıḳmayub âteşsiz olmaḳ ma'nâsına musta'meldir zind kâ'il ateşi çıḳmayan çaḳmaḳ demektir. Ma'nâ-yı meşel, azıcık hediye zinâd kâ'ili âteşlendirir demektir. Bu meşel ḥüsn-i nuṭḳ ve tekellümle nâsa ḥüḍ'a ve ḥîle eden kimse hakkında ḍarb olunur 167/2 yaḥud rüşvet ḳişinin baḒlu olan maḳşudunu açar diyecek yerde ḍarb olunur.

777- عَشِيٍّ وَلَا تَغْتَرَّ 'Aşşi ve TeḒterr [Gece hayvan otlarırken gafil olma]. 'Aşşi emr-i ḥâḍırdır maşdarı ta'siye kelimesidir ki gece hayvan otarmaḳ ma'nâsınadır lâ taḒter iḒtirâr kelimesindendir ki Ḓâfil olmaḳ ma'nâsınadır nehâ ḥâḍırdır aşlı budur ki biir kimse develerini aḥşâm 'alefi vermeksizin. şâhraya götürmek murâd eyledi şu mulaḥaza eyle ki şâhrada ot bulub ḳarınlarını ṭoyuralar ol kimse kelâm-ı mezbûru irâd etdiler ya'ni develerin ḳarınlarını ṭoyurur ot bulmaḒa maḒrur olub Ḓâfil olma belki

şahrada ot bulunmayub develer otsuz kalur demektir. Bu meşel ihtiyât üzere olub umurunu müstahkem eyle diyecek yerde darb olunur.

778- عَاطٍ بَغِيرِ أَنْوَاطٍ 'Âtîn bi-Gayri Envât [Ellerini uzattığı halde asılı nesne yoktur]. 'Âtîn ism-i fâ'ildir maşdarı 'atv kelimesidir ki 'aynın fethiyle meyve gibi yukarıda olan nesneye. Başını ve ellerini kaldurub uzatmak ma'nâsınadır. Envât nev't lafzının cem'idir bir nesneyi bir şey'e geçirub aşmak ma'nâsınadır Ma'nâ-yı meşel elini uzadır hâla ki âşili nesne yokdur demektir. Bu meşel bir olmayacak şey'in huşuluna sa'y eden kimse hakkında darb olunur.

779- عُشْبٌ وَلَا بَعِيرٌ 'Uşbun ve Ba'îrun [Çimen var hayvan yok]. Bu meşel هذا takdîrindedir. Ya'ni 'uşb mevcûdur. Lâkin anı ra'y eder ba'îr yokdur demektir. Bu meşel ziyâde mâldâr olub ne kendi nefesine ve ne âhîre hayr ve menfa'ati olmayan. 168/1 Varyemez bahîl hakkında darb oolunur.

780- عَافِيَكُمْ فِي الْقَدْرِ مَاءٌ أَكْدَرُ 'Âfiküm Fi'l-İ-İdr Mâ'un Ekder [Çömlek ve tencere dibinde kalan çorba suyundan kalan bulanık su]. 'Afî şâfi vezninde 'ariyet alınan çömlek ve tencere dibinde şahibine redd ve işâr olunan çorbavât suyu baqiyesine denür kıdr kânın kesriyle ma'lûmdur ki tencereye denür. Mâ'un ekder. Bulanık şu demektir. Ma'nâ-yı meşel kıdri şahibine redd ettiğinizde hışsa hemân bulanık şudur demektir. Bu meşel kendiye, olan 'aşa ve ihsân mukabelesinde isâ'et eden kimse hakkında darb olunur.

781- الْعَيْرُ يَضْرُطُّ وَالْمَكْوَأُ فِي النَّارِ El-'Ayrü Yağruğu Ve'l-Mikvâtü Fi'n-Nâr [Eşer osururken ütü ateşin üstündedir]. 'Ayr gayr vezninde eşeğe denür mikvât mişbâh vezninde dağlığı ta'bîr etdikleri âletdir. Ma'a-ı meşel dağlığı âteşde iken eşek kısmı dartaya âgâz eder demektir. Bu meşel bir emr-i mahûfun, vuku'undan evvel havf ve hirâs üzere olan kimse hakkında darb olunur.

782- الْعَصَا مِنَ الْعُصْبَةِ El-'Aşa Mine'l-'Uşıyye [Asa çubuktandır]. Ya'ni değnek çubukdandır ve çubukdan hâşıl olur ya'nî bir kâr-i 'azîm şey-i hakîrdan tevellüd ve neş'et eder diyecek yerde darb olunur.

783- اغْلُلْ تَخْطُبُ U'lel Tahtub [Suyu içe içe şişman olasın]. U'lel emr-i hadırdır maşdarı 'all kelimesidir ki 'aynın fethi ve lâmin teşdidiyle şu makulesi meşrûbu bir kerre içdikden sonra ikinci def'ada içmek ma'nâsınadır tahtub muğârî'-ı muhaţabdır maşdarı huţûbedir ki semîn olmak ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel sen

şuyu merre ba'de merre iç ki 168/2 semîn olasin demekdir bu meşel bir kâra surû' eyledikde 'akıbeti hayurlu olmak için te'enni ve taharri lazımdır diyecek yerde çarb olunur.

784- عَيْنُكَ عَبْرَى وَالْفُؤَادُ فِي دَدٍ 'Aynüke 'Abrâ Ve'l-Fu'âdü Fi Dedd [Ben bir meleke bakarken dışın ağlar için oynar]. 'Abrâ 'aynın fethiyle hatuna denür ve göze daği vaşf olur dedd dâl-i evvelinin fethi ve sâniyenin tahfifiyle lehv ve la'ib ma'nâsınadır bunda üç lügat vardır biri mezkûrdur ve biri dedâ kafa vezninde ve biri dedendir fetheteynle ve nünle وقال في النهاية ما انا من دد ولا الدد مئى. أي ما انا في شيء من اللهو واللعب ولا ذلك مئى يعني من اشغالى Ma'nâ-yı meşel benim hâl bir melâke bakub zâhiren güzellerin ağlar lâkin derûnun lehv ve la'ible meşguldür ya'nî içerden acımazsın demekdir. Bu meşel zâhiren hüznünle mahzûn olun kalben hilâfında bulunan kimse hakkında çarb olunur.

785- اعْقِلْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ İ'kıl ve Tevekkel 'Ale'l-Llah [Devenin ayağını büküb bilekçesini koluna bağla sonra Allah'a tevekkül et]. İ'kıl emr-i hâdîrdır maşdarı 'aql kelimesidir ki devenin ayağını büküb bilekçesini koluna bağlamak ma'nâsınadır kavı-ı mezkûru ibtidâ Resûl-i Ekrem Şallahhahu Te'âla 'Aleyi Hâdretleri tekellüm buyurmuşlardır. Mervîdir ki bir a'rabî, gelüb Ya Resûlallah devenin bilekçesini bağlayamam mı yohsa Hakk Te'âlâ Hâdretlerine tevekkül eyleyüb hemân bilâ-şayd şalayım mı dediklerinde Peygamber-i Enâm Hâdretleri kelâm-ı mezbûru irâd buyurdular bu meşel işde taharri ve ihtiyât lâzım edenin beyân ma'rıdında çarb olunur.

786- عَلَمَانِ خَيْرٌ مِنْ عِلْمٍ 'İlmânu Hayrun Min 'İlmin [İki görüş bir görüşten hayırlıdır]. Aşlı budur ki bir kimse, 169/1 oğlu ile bir şahrada giderken oğluna يا بني استبحث لنا عن الطريق ya'nî yolu gereği gibi teftiş eyle dedi oğlu daği anı, 'alim ya'nî ben bu tarîkı pek güzel biliyorum dedik de babası kelâm-ı mezbûru irâd eyledi bu meşel lâzım olan umûr ve huşuşda müşâvara ve mübâhaşenin mehi hakkında çarb olunur.

787- عِنْدَ النَّطَاحِ يُغْلَبُ الْكَبْشُ الْأَجْمُ 'İnde'n-Niṭâḥ Yüglabü'l-Kebşü'l-Ehem [Boynuzlu koyunlar süsüşünce boyunsuz koç galibiyet alır]. Niṭâḥ nûnun kesriyle boynuzlu koyun birbiriyle süsüşmek ma'nâsınadır kebş dert başına giren boynuzlu koyuna denür ki koç ta'bîr olunur. Ecem e'am vezninde boyunsuz kabağ koça denür Ma'nâ-yı meşel vakt-i niṭâḥda boynuzlu koç boyunsuz olan koça gâlib olur demekdir. Bu meşel her halde inşana alât ve a'vân ve enşâr lazımdır diyecek yerde çarb olunur.

788- **أَعْلَامُ أَرْضِ جُعَلَتْ بِطَائِحَا** A'lâmü Arđın Cü'ilet Batâ'ihâ [Bir yerin önde gelenleri zillate düştü]. A'lâm 'alem lafzından cem'dir bir kavm ve cemâ'atin seyyid ve zî-şânine denür. Yahud muṭlaḳa cebel murâddır cü'ilet mâdî-ı meçhuldür. Batâ'ih batîhanın cem'idir arđ-ı munḥafıda ma'nâsınadır bu meşel bir kavmin ekâbirinden olan kimse ba'dı maşâ'ibi dehr sebebiyle taḥkîr ve tezlîl olunub dî'fâdan olduğda çarb olunur.

789- **عَادَ غَيْثٌ عَلَى مَا أَفْسَدَ** Ade Ğayşün 'Ala Mâ Efsedehü [Muḳaddemen imsâk eylediği maḥalleri 'avdetde gereği gibi yağdığından ihyâ eyledi]. Ğayş yağmura denür burada ifsâddan murâd imsâk-i ğayşdır 'avdden murâd ihyâ-i ğayşdır ya'nî, muḳaddemen imsâk eylediği maḥalleri 'avdetde gereği gibi yağdığından 169/2 ihyâ eyledi demektir bu meşel ekşeriye ḥalka nef'-i keşîri olub ehyâna kendinden şerr ve maḍarrat zuhûr eden kimse ḥaḳḳında çarb olunur.

790- **أَعْطِ الْقَوْسَ بَارِيهَا** A'tî'l-Ḳavse Bârîhâ [Yayı ustasına ver]. A'tî i'tâ' kelimesinden emr-i ḥaḍırdır bârî ok âtıcıye denür ya'nî sen ḳavsi ok atmak ve yay ḳullanmak şânından olan kimse i'tâ eyle demektir bu meşel ḥaḳḳından gelemeyecek işi ya bilenlerden isti'anet eyle erbabına redd ve tefvîd eyle diyecek yerde çarb olunur.

791- **أَعْيَيْتَنِي مِنْ شُبِّ إِلَى دُبِّ** A'yeytenî Min Şübb İlâ Dübb [Sen beni gençliğim ve cüvânlığım hengâmından pir olub 'aşa ile böylece yâb yâb yürümek zamanına gelince 'âciz ve fûrumanda edüb, aşlâ bir an âsûde eylemedik]. A'yeyte mâdî-i muḥaṭabdır şübb mâdî-i meçhûl bünyesiyle yiğitlik ma'asınadır ki Ma'nâ-yı Ma'nâ-yı maşdarı murâd olunur. Dübb kezâlik şîğayı mâdî-yi meçhûldür Ma'nâ-yı maşdarı, murâd olunur ki emekleyerek yürümek ma'asınadır. Ma'nâ-yı meşel sen beni gençliğim ve cüvânlığım hengâmından pir olub 'aşa ile böylece yâb yâb yürümek zamanına gelince 'âciz ve fûrumanda edüb, aşlâ bir an âsûde eylemedik demektir.

792- **عَزُّ الرَّجُلِ اسْتِغْنَاؤُهُ عَنِ النَّاسِ** 'İzzü'r-Recüli İstîgnâ'ühü 'Anî'n-nâs [Adamın izzeti insanlardan mütağni olmasındadır]. Bu kelâm-ı laṭîf Ḥadîs-i Şerîf olduğu mervîdir.

793- **عَادَ الْأَمْرُ إِلَيَّ نِصَابِهِ** Âde'l-Emrü İlâ Nişâbih [Meselel erbabına döndü]. Nişâb kitâb vezninde her şeyin esâs ve aşıl merci'ine denür Ma'nâ-yı meşel iş aşlına ric'at eyledi ya'ni nâ-ehline tafvîd olunan emr-i celîl ḥükümet erbâb-ı istîḥkâka ric'et eyledi demektir.

794- **أَعْلَمُ بِمَنْبِتِ الْقَصِصِ A'lemü bi-Menbiti'l-Ḳasîş [Kasis bitkisinin menbetini daha iyi bilir].** Ḳasîş emîr vezninde mantar yanında biter bir nebâtıdır ki menbeti umûr. Nebâtata 'âlim olan kimse bilür. Ma'nâ-yı meşel umûr-i nebâtata 'âlim olduğundan 170/1 menbet-i ḳasîşî begâyet bilür demektir. Bu meşel hûrşîd tâbân lutf ve kerem ne ne muşrik himmetden tûlû' ve nâhşd dirâhşân-i âmal-i ümem ne burç 'atıfatdan lümû' edeceğin 'ârif olan kimse hakkında darb olunur.

795- **عِنْدَ الصَّبَاحِ يَحْمَدُ الْقَوْمُ السَّرَى 'Inde's-Şabaḥ Yaḥmedü'l-Ḳavmu's-Sürâ [Kavim sabah vakti bütün gece seyredenini över].** Yamedü bâb-ı râbi'den maşûğdur sürâ hüdâ vezninde bütün gece seyr eylemek ma'nâsınadır bu meşel rahat ümidiyle bârkirân meşakḳate taḥammül eden kimse hakkında darb olunur.

796- **أَعْرَضَ ثَوْبُ الْمَلْبَسِ A'raḍa şevbu'l-Melbes [Sanığın libası göründü].** A'raḍ kelimesi şâra za-'araḍ takdîrindedir melbes emles vezninde muğatṭa ma'asınadır ki tühmetle muhâṭıdır demektir Ma'nâ-yı meşel müttehemîn libâsî 'arîḍ oldu ki kendi tühmetlü iken herkese 'azv ve isnâd eder demektir. Ve ba'ḍları a'raḍ fe-'alenî, zahara ma'asına ḥaml eylemekle ma'nâ müttehemîn tühmeti zâhir oldu demektir. Buna göre kendisini ithâm edenler keşîr olduğda darb olunur. Evvele göre ki şâra za-'arḍ takdîrinde olduğu şuretden bir adamın ithâm eylediği çok olduğda darb olunur.

797- **عَادَتْ لِعَثْرَهَا لَمِيسَ 'Âdet Li-'İtriha Lümeys [Lümeys aslına dönd].** 'İtr aşıl ma'nâsınadır Lümeys, Zübeyr vezninde bir imre'enin ismidir lâm li'itriha ilâ ma'asınadır bu meşel terk etdiği 'adet-i ḳabîhasına ric'et eden kimse hakkında darb olunur.

798- **أَعْيَيْتَنِي بِأُشْرِ فَكَيْفَ بِدُرْدُرٍ A'yeytini bi-Eşürin fe-Keyfe bi-Dürdür [Sen beni dişlerin keskin olduğu zamanda 'aciz kalmışydın şimdi ise dişlerin dökülmekle pîr oldun].** A'yeyteni mâdı-ı muhâṭıbdır üşür ḍammeteynle keskin diş denür. Dürdür hüdühüd vezninde çocuk kısmının dişleri binecek yere denür 170/2 'ala ḳavl binmezden muḳaddem kezâlik dişler döküldükden sonra yerlerine denür Ma'nâ-yı meşel sen beni dişlerin keskin olduğu zamanda 'aciz kalmışydın şimdi ise dişlerin dökülmekle pîr oldun murâd genç iken, pendimi ve irşâdımı aslâ ıṣḡâ eylemezdin şimdi ise pir oldun za'mince naşihatden müstağnî oldun demektir.

799- **عَارِضٌ فِي قَوْمِهِ ثَبَجَا 'Araḍa Fî Ḳavmihi şebecâ [Kavminde Sebeca'yaitiraz etti].** şebec fethateynle mülû-i yemenden birinin ismidir. Mülûk-i mu'âşırından birisi üzerine sefer eylemekle nâ-merdliğinden nâşî fakat kendisine ve

ehl ve 'iyâline istîmanla şulha tâlib olub sâir zîrdestânı hâric ez şulh kımakla haşmı dağı kıavl-i mezbûr üzere kendisine. Ve ehl ve 'iyâline kıaşd eylemeyüb kıalemrev-i hükümetinde vâkı' bil-cümle, nâsi nehb ve ğarat eylemişdir. Bu meşel kendi ve 'aşiretinden đarar-ı a' dâyi def' eylemeyen bî-ħamiyyet hakkında đarb olunur.

800- **عاملنا معاملة العلوک 'Amelenâ Mu' Amelete'l-'Alûk [Bize aluk devesinin muamelesini gösterdi].** 'Alûk şabûr vezninde şol naķaya denür ki kendi köşeğinden (yavrusundan) ğayriye yakılmakla veledine aşla meyl ve ħanîn eylemeyüb her bâr yakîn gelse anı istişmâm edüb. Teberri eder ola bu meşel bir kimse bir sözi söyleyüb ya bir nesne va'd edüb 'uhdesinden gelmediğinde irâd olunur.

801- **أَعْرَضْتَ الْقِرْفَةَ A' rağte'l-Ķirfa [Sen suçu genişlettin genelledin].** A' rağte mâğî-i muhâtabdır maşdarı i'râd kelimesidir ki 'arđan ve tulan gitmek ma'nâsınadır ki tevsî' ve ta'mîm eylemekden kinayedir kırfa kıâfın kesriyle tühmet ve sû-i zan ma'nâsınadır Ma'nâ-yı meşel sen tühmeti tevsî' ve ta'mîm eyledin demektir. Meşela bir kemân **171/1** şâĥibi kimse kemânın kimedür deyü su'âl eyledikde bütün maħalle ħaķķınadır dese kelâm-ı mezbûru irâd ederler.

802- **الغنوق بَعْدَ النُّوْكِ El-'Unûku Ba'de'n-Nûki [Develerden sonra dişi oğlaklar].** 'Unûk kıa'ûd vezninde 'inâķ lafzının cem'idir ki seĥâb vezninde dişi oğlağa denür. Nûķ nûnun đammiyle naķânın cem'idir bu meşel **كان صاحب نوق فصار صاحب غنوق** sebkinde ya'nî muķaddem naķalar şâĥibi iken şimdi dişi oğlaklara kıaldı demektir. Bu meşel bir kimse vüs'at ve refâħ şâĥibi iken kıillet ve muđayaķaya düşdüķde đarb olunur.

803- **عِرْقُ الْخَالِ لَا يَنَامُ 'Îrķu'l-Ĥâl La Yenâm [Dayının damarı uyumaz].** Câĥız işbu meşelin beyânında dedi ki vledin ĥâl ve ĥâleye müşâbeheti 'am ve 'ammeye müşabebetinden ziyâdedir. Zirâ veledin, validesine olan münâsebeti vâlidine olan münasebetinden ziyâdedir ĥatta ekşri vâlidesi 'ırķına çekler. Kur'ân-ı Kerîm'de, **قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ** âyeti 'alâ lebinih ile tefsîr olunmuşdur anıniçün pederine nisbet nâ-ħalef evlâd-i keşîr olur ĥusûsan vâlidesi ĥarafı fûrûmaye ola elbette pederine ol veled 'adv, olur. Ba'dı hükemâdan şordular ki sebep-i nedir ki biz veledimize mehr ve muĥabbet ederiz anlar bize çendan muĥabbet etmezler belki vücûd ve emvâl ve umurumuza 'adavet mu'amelesi ederler ol ĥakîm takrîr-i mezbûr ile cevâb verdi ve ĥakîm-i âĥer dedi ki veledimiz bizden cüz'dür elbette kül cüz'e mâ'il ve münceziĥdir. Ve biri dağı dedi ki Ĥađret-i âdem'in vâlidî olmamakla vâlid ĥaķķını bilmemek, **171/2**

gûyâ ki evlâdına mirâşdır ve biri daği şufiyâne dedi ki bu 'âlem ibtilâyâ kudûmlarına sebep olduğumuz için bize 'adavet ederler.

804- عَرَضَ عَلَى الْأَمْرِ سَوْمَ عَالَّةٍ 'Araða 'Ala'l-Emr-i Sevme 'Alle [Meseleyi bana ikinci defa su arayan develer gibi anlattı]. 'Araða mâdîdir, sevm 'alle 'arð 'alle sebkindedir. 'alle lâmin teşdidiyle ikinci def'a daği şu arılan dabbelere ve develere denür. Mana-ı meşel bana evvel emri 'arðda mübâlağa ve ilhâh eylemedi ki murâd sathî ve lafzî 'arð eyledi demektir lisânımızda yarım ağzıyla teklif eyledi diyecek yerde ðarb olunur zîrâ ikinci def'ada şu arayan hayvânlar şuyun 'arðından çendân mübâlağa ibrâm olunmaz.

805- الْعَاشِيَةُ تُهَيِّجُ الْإِبْيَةَ El-'Âşiyetü Tüheyyicü'l-Ebiyye [Gece vakti otlayan hayvanlar otlamayan hayvanları kışkırtır]. 'Âşiyе gece vakti. Otlayan hayvanlara denür. Ebiyye seniyye vezinde aḥşam 'alef tenâvül eden hayvanlar tenâvül etmeyenleri tehyîc ve tahrîk eylemekle ânlara teba'iiyet etmeğe başlar demektir. Bu meşel gayrin 'ilminden. Şevk ve harekete gelüb kendi daği ol 'amele mübâderet eden kimse hakkında ðarb olunur.

806- عِنْدَ الرَّهَانِ يُغَرِّفُ السَّوَابِقُ 'İnde'r-Rihân Tu'Refu's-Sevâbık [Ödüllü at yarışmakta iddialar ortaya çıkar]. Rihân kıtâl vezinde öndül ile at yarışmak ma'nâsınadır. Tu'ref muḍârî' mechûldür. Bu meşel zât ve cibletinde merkûz. Olmayan haşâ'îş ve avşâfî iddî'â eden kimse hakkında ðarb olunur.

807- عَيْرٌ عَارَهُ وَتَدُهُ 'Ayrun 'Arahü Vetedüh [Eşegi bağlı olduğu kazık onu helak etti]. 'Arahü ehlekehü ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel bir 'îrdir ya'nî eşekdir ki anı vetedi helâk eyledi 172/1 demektir. Aşlı budur ki bir kimse eşegini sibâ'dan muhafaza mülâhazasıyla kazığa bağlamış idi zi'bin birisi gelüb himâra hücum, ve kazıkda bağlı olmak hasebiyle firara mecâli olmadığından. Zi'b himârı ekl eyledi bu meşel kendiye mu'în mülâhaza eyledi ki kimseden mutaḍarrır olan kimse hakkında ðarb olunur.

808- عَيْرٌ رَكَضَتْهُ أُمُّهُ 'Ayrun Erkaḍathu Ümmüh [Eşeğe annesi seğırttirdi]. Rakaḍat mâdi-i mü'enneşdir maşdarı rakḍ kelimesidir ki seğırttirmek ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel. Bir 'ayr dir ki anı maderi koşdurub zaḥmet verdi demektir ma' hâza anasından merḥamet ümid eder idi bu meşel عَيْرٌ عَارَهُ وَتَدُهُ meşeli maḍrabında ðarb olunur.

809- **عِشْنِ رَجَبًا تَرِ عَجَبًا** 'İş Receben Terâ 'Aceben [Recebi yaşa acebi görürsün]. Burada receb lafzından tamam-ı sene murâddır yahûd dehr murâddır 'iş 'ayş kelimesinden emr-i hâdîrdır ki varlık ve geçinmek ma'nâsınadır terâ muğârî-i muhâtabdır. Aşlı budur ki Hârş B. 'Ubada pîr olduğda hâtunu pırlığından nâşî' nüşûz edüb Hârş ânı tatlık eyledikde bir adama vârub ol kadar muhabbet ve bir mertebe ri'âyet etdi ki, Hârş-ı mezbûra 'uşr-i 'işrîni etmemiş idi bir gün zevç-i şânî Hârş'e teşâdüf edüb zevcesinden 'azîm teşekkür ve hoşnûdluluk izhâr eyledikde Hârş kelâm-ı mezbûru irâd eyledi ya'nî sen daği birâz hayatda ol murûr-i eyyâmla sen daği pîr olduğda görürsün daği pırlığı gördükde senden daği nüşûz eder demektir. Bu meşel ikbâl ve şervet ve asâyiş ve râhatine i'timâd ile hâlinden 172/2 teşekkür eden kimseye dünya bir kararda değildir birâz zaman daği mu'ammir olursun 'acâyib-i dehr buķalemûnu sen de görürsün ya'nî ahvâlîn mutegayyir olur diyecek yerde çarb olunur.

810- **عَلَيْهِ الْعَفَاءُ وَالذَّنْبُ وَسُوءُ الدَّارِ** 'Aleyhi'l-'Afar ve'd-Debâr ve Sû'ü'd-Dâr [Üzerinde toprak ve zaman ve can vermek ve cehennem gelsin]. 'Afâr türâb ma'nâsınadır ve 'afrândan maksûrdur zamân ve zemen gibi ve debar edbârdan isimdir 'atâ i'tâ' lafzından isim olduğu gibi ve sû'ü'd-dâr cehennemdir. Bu meşel bir kimseye bed-du'â makamında tekellüm olunur kezâlik. عَلَيْهِ الْعَفَاءُ وَالذَّنْبُ الْعَوَاءُ çarb-ı meşeldir 'afâ' meddi ile türâb ma'nâsınadır ve meşel-i evvel mağrîbında çarb olunur. Ve 'aleyhi ed-debâr 'ibâreti daği maşşûş meşeldir ki bed-du'â makamında tekellüm olunur. Ya'nî bir mertebe idbâra mübtelâ olsun ki ândan halâş bulmasun demektir.

811- **عَيْنٌ بِذَاتِ الْحَبَقَاتِ تَدْمَعُ** 'Aynun Bizâti'l-Habaķati Tedmâ' [Habaķat nâbit olan mavdı'da bir çeşmedir ki begâyet kıletinden göz yaşı gibi teraşşûh eder]. Burada 'aynü'l-mâ' murâddır habaķat habaķ lafzından cem'dir fetheteynle sehl ve hazende nâbit olur bir nebât ismidir ki *Tercüme-i Kamûs*'da yarpuz ta'bîr etdikleri nebâtle müfesserdir. Ma'nâ-yı meşel habaķat nâbit olan mavdı'da bir çeşmedir ki begâyet kıletinden göz yaşı gibi teraşşûh eder demektir bu meşel aşlâ erbâb-ı kemâle hayrı toķunmayub dâ'ima erâzil ve esâfil-i nâsa hayr ve menfâ'ati olan sefele perver hakkında çarb olunur.

812- **عَلَى شَصَاءٍ صَاءَ تَرَى عَيْشَ الشَّقِيَّ** 'Alâ Şaşâşâ' Tûrâ 'Ayşu's-Şaķıyy [Şaķıyy dâ'imâ şiddet-i 'ayş üzere görülür ya'nî şiddet-i 'ayşe mübtelâ olur]. Şaşâ' şâ' şiddet-i 'ayş ma'nâsınadır terâ muğârî-i mechûldür ya'nî şaķıyy dâ'imâ şiddet-i 'ayş

173/1 üzere görülür ya'nî şiddet-i 'ayşe mübtelâ olur demektir. Kemâleddin Demirî Kitabü't-Tenvir fi İskatı't-Tedbir nâm kitâbında şu vecihle nakl etdi ki Şeyh Taceddîn dedi ki Hakk Sübhânehü Ve Te'âla Hâdretleri mevcûdâtı etmediğinin hikmeti budur ki, Hâdret-i Hakk maḥd-ı hikmetinden hayvânâta bir nevi' tecelli etdi ki, eğer hayvânı ekl ve şurb ve libâsa muhtâc etmese rubûbiyet etmek ihtimâli gâlib idi pes esbâb ve hacât-i hayvânatda halk etdi ki 'aczone maḥırr ve kuşûruna mu'terif ola.

813- **أَعْجَبَ حَيًّا نَعْمُهُ A'cebe Hayyen Na'amehü [Hayy'ın nimetleri hoşuna gitti].** A'cebe mâdîdir maşdarı i'câb kelimesidir ki bir nesneyi pek beğenmekle 'ucebe gelüb andan maḥzûz ve ferhatân olmak ma'nâsınadır hayy bir kimsenin ismidir. Aşlı budur ki bir kimse andan su'âl edüb bir nesne vermekle bu ma'nâdan gayrilere şekvâ etdikde kelâm-ı mezbûru irâd etdiler ya'nî hayy devletine mağrur olmağla buhl eyledi demektir. Bu meşel bahîl hakkında irâd olunur.

814- **عَدَا الْقَارِضُ فَحَزَرَ 'Adâ'l-Ḳârıdu Feḫazer [Acı süt iyice ekşidi].** 'Adâ mâdîdir qarıd dili ısırub âcışdıran hiddetlü sûde denür. ḫazer mâdîdir hâzir oldu demektir ki ziyâde ekşi oldu ma'nâsınadır ba'dları ḫârıd manşûb olarak rivâyet eyledi taḳdîr kelâm عدا اللبن حدّ القارض فحزر demektir. Ba'dları merfû' olarak rivâyet eyledi buna göre mef'ûl-i maḥzûfdur taḳdîr-i kelâm جاوز القارض حدّه فحزر ya'nî sûd ḫârıd iken ol 173/2 mertebeyi tecâvüz eyleyüb hâzira rütbelerine bâliğ oldu demektir. Bu meşel iştidâd-i ân fe'ân mütezâyid olmaḳdadır diyecek yerde ḫarb olunur.

815- **عَارِيَّةٌ كَسَبَتْ أَهْلَهَا ذَمًّا 'Âriyetün Kesebet Ehlehâ Zemmen [Ödünç nesne sahibine zemm getirdi].** Ya'nî bir 'âriyetdir ki şâhibine kesb-i zemm eyledi demektir. Aşlı budur ki bir kavim bir kavma. 'âriyet olarak bir nesne verüb istirdâd eylediklerinde zemm eylemeleriyle 'ariyet şâhibi kelmâ-ı merḳumu irâd eyledi bu meşel ihsân olunan kimse muḥsin olan zât-i şerifi zem eyledikde ḫarb olunur ve fi'l-ḫadîş. اَتَّقِ شَرَّ مَنْ أَحْسَنْتَ إِلَيْهِ.

816- **أَعْطَى عَنْ ظَهْرِ يَدٍ A'tâ Min Zahr-i Yed [Elinin tersiyle verdi].** A'tâ mâdîdir. Bir kimse lütfen ve keremen i'tâ eyleyüb bey' ve qarḫ ve mükâfât cihetleriyle i'tâ eylemedikde ḫarb olunur muḫakkık Meydânî, şu vecihle beyân etdi ki lafz-ı zahr zıkr olunduğunun fâ'idesi budur ki bir nesne bâtın-ı yedde olduğda şâhibi gereği gibi hıfzına ḳâdir olur ammâ zahr-ı yedde olduğda ḫabıtına ḳâdir olamayub her kim murâd ederse aḫz eder.

817- عَرَضَ الْكَرِيمُ وَلَا تُبَاحِثْ 'Arrıd'ı'l-Kerîme ve Lâ Tübâhıt [Meşel kerîm olan kimse 'arđ-ı hacât etdikde ta'rîd eyle zirâ kerimden su'âl-i hacet taşrîhe muhtâc değildir]. 'Arrıd emr-i hâdırdır. Maşdarı ta'rîd kelimesidir ki kelâm-ı kinâye ve tevriye ile söylemek ma'nâsınadır. لَا تَبَاحِثْ tâ-y-i fevkiye ile mübâhete kelimesinden, me'hûzdur mufâ'ele vezninde bir kimse bir emr-i mesturu keşf, ve izhâr eylemek ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel kerîm olan kimse 'arđ-ı hacât etdikde ta'rîd eyle zirâ kerimden su'âl-i hacet taşrîhe muhtâc değildir demektir. Der Hâdret-i kerîm temennâ çi hacet ma'lûmdur ola ki ta'rîd iki kısımdır bir mütekellimin şarîh kelâmında **174/1** ma'nâ murâd olmayub ancak sâmi'e anınla Ma'nâ-yı murâd ifhâm eyleye nite ki müslîne izâ eden kimseyi bi'n-nef hitâbla. **المُسْلِمُ مَنْ سَلَّمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ يَدِهِ وَلِسَانِهِ** deyü ta'rîd eyleye zirâ murâd mûzîden selb-i şifeti islâm eylemekden kinayedir **والتعريض ابلاغ من** **إيقاظ عن الغفلة** (ikâz 'ani'l-gafle) kavlince bu vağ'-ı mu'eşşir olur zirâ bunda **التصريح** emrine tenbîh olunduğundan. Başka **كلام مع البرهان وخطاب مع العام** der ve kısım-ı âheri **أقول لك يا جارتى** zâhirde bir kimseye hitâbla taşrîh-i ma'nâ murâd edesin bu kısımdan **فاسمعى انت يا بنيتى**. Mefhumuyla ta'bîr olunur.

818- عَجَلْتُ بِخَارِجَةِ الْعَجُولِ 'Acilet bi-Hâricetin'l-'Acûlü [Harice'nin doğumunda validesi acele etti]. 'Acilet bâb-ı râbî'den maşûğ olarak mâdı-ı mü'enneşdir maşdarı 'icl kelimesidir ki uyumak ma'nâsınadır hârice bir kimsenin ismi ve 'acûl validesinin ismidir müddet-i hamli tamam olmazdan mukaddem toğurmuşıdı Ma'nâ-yı meşel vilâdet-i hâricede. 'acûl 'acele eyledi demektir. 'acel münasebetiyle bu fâ'ide tahrîr olundu ba'dı müfessirîn **عجل خلق الإنسان من عجل** kerimesinin tefsirinde 'acel kelimesini siyâh ve müte'affin balçık ile tefsîr eyledi lâkin Râğib ba'de't-ternîf dedi ki belki murâd 'acele ve sür'at ma'nâsınadır 'acele ve kılllet-i şabr ve şebât isânın lâzım-ı mâhiyetiolmağla **خلق زيد من الكرم** derler farı-ı mübâlağayı mutağammindir. Ve ba'dları bunda kalb vâdır **174/2** derler **خلق العجل من** **الانسان** ile te'vîl eylediler güyâ ki 'acele insanın tabâyi'-i mecbûlesinden ve tabi'at ve ahlâkıdan bir cüz' olması nüktesine tenbîhdir ve balçığa 'acel ıtlâkı sür'at ma'nâsınadır ki hemân toprak şuyu gördüğü gibi mutetayyin olur meşel-i mezbûr vakımdan evvel 'acele olunan nesne hakkında darb olunur.

819- عَذَرْتَنِي كُلُّ ذَاتِ أَبٍ 'Azaretni Küllü Zât-i Eb [Vâlidî olan hâatun beni ma'zûr tutar demektir]. 'Azaret mâdı-ı mü'enneşdir ve bâb-ı şânîden maşûğdur maşdarı 'uzr kelimesidir ki ma'zûr tutmak ma'nâsınadır Ma'nâ-yı meşel vâlidî olan hâatun beni ma'zûr tutar demektir. Zîrâ bilür ki bu kezib-i şarîhdir aslı budur ki bir

hâtun vâlidin seni vaṭ' etdi deyü bühtân etdiklerinde mezbûra kelâm-ı marķumu irâd eyledi bu meşel bir şey'in aşlı faşlı yokdur ve bu iş begâyet müsteb'addir diyecek yerde đarb olunur.

820- الْعَجَلَةُ فُرْصَةُ الْعَجَزَةِ El-'Aceletü Furşatü'l-'Aceze [Acele acizlerin fırsattır]. Ma'nâ-yı meşel zâhirdire bu meşel te'enniye medh ve 'aceleyi zem vaktinde đarb olunur.

821- عَبْدٌ خَلَا فِي يَدَيْهِ 'Abdün ve Ĥalâ Fi Yedeyh [İki ellerinde yaş ot vardır]. هذا عبد taḳdîrindedir ĥalâ kaşr ile yaş ot ma'nâsınadır ma'nâ-yı meşel bir kavildir ki iki ellerinde yaş ot vardır demektir. Bu meşel ednâ devlete nâ'ilolmağla tefâhür eden le'im hakkında đarb olunur.

822- الْعِقَابُ قَبْلَ الْعِقَابِ El-'İtab Kable'l-'İkâb [Önce sitem sonra ceza]. Ya'nî bir kimseden cürm zuhûr etdikde ânı 'itâb tarîķıyla zecr ve men' ile mütenebbih olmazsa 'ikâb tarîķıyla zecr eyle diyecek yerde đarb olunur. Ve hükemâ kelâmındandır ki. العتاب خير من مكتوم الحقد 175/1.

823- عَرَفَ بَطْنِي بَطْنَ ثُرْبَةٍ 'Arefe Baṭnî Baṭne Türbe [Karnım Türbe'nin karnını bildi]. Türbe Mekke'den öte Yemen tarafından vâki' bilâd-i kıysde bir meşhur mevḍı'dır. Aşlı budur ki bir kimse ġeybet-i tavîle ile ġâ'ib olduğdanşonra vaṭan-ı me'lûfû olan mevḍı'-ı mezkûra geldikde ziyâde iştiyâķından karnını ol mavḍı'a ılışâķ edüb kelâm-ı mezbûru irâd eyledi bu meşel bir şey'e küllî iştiyâķından şonra vâsıl olan kimse hakkında đarb olunur.

824- عَاشَ عَيْشًا ضَارِبًا بِجِرَانٍ 'Âşe 'Ayşen Ğariben Bi-Cîrân [Deve çöküp zemin üzerine sinesini vad etmesi gibi bir yaşam sürdürdü]. Cîrân devenin boyunun iç yüzüdür deve çöküb zemîn üzere sinesini vaḍ' etse đaraba bi-cîrânihi derler ve đarb-ı cîrân bir maķamda muķîm olmakdan kinayedir bu meşel taḥşîl-i esbâb-i ma'âş için zahmet çekmeyüb oturduğu yerden refâhiyet şaḥibi olan kimse hakkında đarb olunur. آمين. اللهم يسر لنا.

825- عِشْ تَرِ مَا لَمْ تَرِ 'İş Tere Mâlem Tere [Yaşarsan görmediğini görürsün]. Ya'nî bu dehr buķalemûnda biraz mu'ammir olub imrâr-i evķât eyle ki görmediğinin 'acâyib rüzġârı görüb seyrân edersin demektir. Bu meşel mu'ammerînden olan kimse 'ibret alacak çok şeyler görür diyecek yerde đarb olunur.

826- **عَيْرَ رَعَى أَنْفَهُ الْكَلَا** 'Ayrun Ra'â Enfuhu'l-Kele' [Eşek otlağın kokusunun bulub talep eyledi]. Ra'â mâdî enfehu fâ'ilidir kele' kelimesi mef'uludur Ma'nâ-yı meşel 'ayr otlağın râyihesini, bulub talep eyledi demektir. Bu meşel bir şey'in zuhûr-ı maḥâ'il ve emârâtiyle vücuduna istidlâl eden kimse hakkında darb olunur. 175/2

827- **عَمَّ الْعَاجِزِ خُرْجُهُ** 'Ammu'l-Âcizi Ḥurcuh [Acizin amcası onun heybesidir]. Bu meşel عَمَّكَ خُرْجُكَ (amcan senin heybendir) 'ibâretliyle de rivâyet olundu ḥurc heybeden büyük kıbdır ki seyr ve seferde. İçine havâyic-i seferiye vaḍ' olunur aslı budur ki bir kimse 'amûcasıyla sefere ḥurûc eyleyüb 'amûcasının ḥurcunda olan zâd ve zaḥîreye i'timâden tezevvüd eylemedi. Vaktâ ki yolda karnı acıkub 'amûcasından ta'âm istedikde ol kimse kelâm-ı mezbûru irâd eyledi. Bu meşel gayrı kimsenin ta'âmına i'timâd eden kimse hakkında darb olunur.

828- **الْعِدَّةُ عَطِيَّةٌ** El-İddetü 'Aṭiyye [Ḥulf-u va'd kabîḥdir istircâ'-i 'aṭiyye kabîḥ olduğu]. 'İdde 'aynın kesriyle, va'da ma'nâsınadır ya'nî ḥulf-u va'd kabîḥdir istircâ'-i 'aṭiyye kabîḥ olduğu gibi. سرور الناس بالآمال أَكْثَرُ مِنْ سُرُورِهِمْ بِالْأَمْوَالِ (surûru'n-nâs-i bil-âmâl ekşere min surûrihim bil-emvâl) kavilleri bu ma'nâya mebnidir. Mısbâhın beyanına göre 'nde'l-'Arap ḥulf-u va'd keẓibdir ve ḥulf-u va'îd keremdir ve ḥulf-u va'îd keremdir zirâ va'd-i keremden ḥaşılolmağla anın tağyîri le'âmet olduğundan revâ layık deidilir lâkin va'îd ḡaḍabdan ḥaşıl olub ve ḡaḍab sâkin ve zâ'il olur maḳûlesindanolmağla va'îdin daḥi sükûn ve zevâli derkâr 'Arablar va'd lafzını ḥayırda ve va'îd lafzını şerde isti'mâl ederler.

829- **الاعْتِرَافُ يَهْدِمُ الْإِقْتِرَافَ** El-İ'tirâf Yehdimü'l-İktirâf [İtiraf etmek günah işlemeyi yıkar]. İktirâf günâh işleyüb günâh kazanmak ma'nâsınadır ya'nî bir kimse kusurunu i'tirâf hâdim-i bünyân-i iktirâfdır ki efendisi ol kimsenin cürm ve günâhını var ise de 'afv eder demektir.

830- **عَجَّجَ لِمَا عَضَّهُ الظَّعَانُ** 'Ac'ace Lemmâ 'Aḍḍahü'l-Zi'ân [Deve mahve bağlanan ip onu ısırıldığında bağırdı]. 'Ac'ace mâdîdir maşdarı 'ac'ace 176/1 kelimesidir ki deve kısmı ḍarbdan yahûd ḥiml-i şâḳîlden nâşi' bağırmaḳ ma'nâsınadır zi'ân kitâb vezninde maḥfe bağlayacak ipe denür bu meşel دَرَدَبَ لِمَا عَضَّهُ الظَّعَانُ (mengene kendisini sıkıdığı için rüyi imtisal gösterip itaatkar ve münkad oldu) meşeline ḳarîbdır ki ḥakk üzerine lâzım ve şâbit olduğda ceze' ve feryâd eden kimse hakkında darb olunur.

831- عَوْدُكَ وَالْبَدْءُ دَرَنُ بَدَنٍ 'Avdüke ve'l-Bed'ü Derenün bi-Beden [Dönüşün ve başlaman bedenin kirlenmesi kadar hızlı oldu]. Deren fetheteynle kir ve pasa denür 'Arablar maḥall-i sür'ât ve ḥiffetde ما هو إلا دَرَنُ بَدَنٍ derler. Bedenin kirlenmesi serî' olduğunun Ma'nâ-yı meşel senin şu emre mübâşeretin ve bu emrin itmâmiyle 'avdetin pek serî' oldu demektir. Bu meşel gerek ḥayr gerek şerden murâd eylediği. Nesnede 'acele eden kimse hakkında darb olunur.

832- أَعْمَرْتَ أَرْضاً لَمْ تَلَسْ حَوْدَانَهَا A'maret Arḍan Lem Telüs Ḥavzânaha [Nilüfer bitkisini tatmadığın bir yeri imar ettin]. A'maret mâdı-ı mü'enneşdir لم تلس levs kelimesinden me'ḥûzdur ki tatmak ma'nâsınadır havzân selmân vezninde tayyibu'r-râyiḥa bir nebât âdîdır ba'd-ı müfredâtta nilûfer ile müfesserdir. Ma'nâ-yı meşel bir arḍn 'imâretini vaşf eyledi ki ḥavzânını tatmadı demektir. Bu meşel bir şey'e, ḳable't-tecribe ḥamd eden kimse hakkında darb olunur.

833- أَعْنَدِي أُمُّ فِي الْعَمِّ E'indî Em Fi'l-'İkm [Sen bende misin yoksa yük dengi içinde misin]. Hamze istifhâmiyedir 'ikm 'aynın kesri ve kâfın sükûniyle yük dengine denür. Ma'nâ-yı meşel sen benim 'indimde misin yoksa yük dengi içinde misin demektir. Bu meşel 'inde'l-Ḥaṭṭab قَلِيلُ الْفَهْم (ḳalîlü'l-fehm) olan kimse hakkında darb olunur.

834- عَرَجَلَةٌ تَعْقِلُ رُمْحَهُ 'Arceletün Ta'taḳilu Rümḥeh [Bir piyadedir ki fâris olan kimsenin ḥâl ve şânı ile ḥallenür]. 176/2 'Arcele zelzele vezninde piyadegan gürûhuna denür. Ta'taḳilu muḍârî'dır maşdarı i'tikâl kelimesidir ki fâris mızrağını paçasıyla rükâbi aralığına şokub tutmak ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel bir piyadedir ki fâris olan kimsenin ḥâl ve şânı ile ḥallenür demektir bu meşel vüs'atinde olmayan nesneyi kendi nefsinden ḥaber vere, kimse hakkında darb olunur.

ما على افعل من هذا الباب

835- أَعْطَشَ مِنْ ثُعَالَةٍ A'taşu min şa'âla [Saale'den daha susamış]. şa'âlanın tefsirinde ihtilâf olundu Muḥammed b. Ḥabîb şa'lebdır deyü za'm eyledi. İbn-i A'râbî ana muḥâlefet edüb dedi ki şa'âla Mücâşi' kabîlesinden bir kimsedir ki bir gün bir adam ile çöle düşüb giderken şusuz ḳalub ḥararet 'ataş cânlarına kâr etmekle her biri âḥirin feyşesini ya'nî zekerin başını ağızlarına alub bevlini içdiler mülûḥet-i bevilden 'ataşları müşteditmağla âḥiru'-emr 'atşân olarak helâk olmalarıyla beyne'l-'Arap şe'âle darb-ı meşel oldu.

836- أَعْطَشَ مِنَ النَّقَّاقَةِ A'taşu Mine'n-Naqqâka [Kurbağadan daha çok susamış]. وَمِنَ النَّقَّاقِ نَقَّاقَهُ وَنَقَّاقَ kurbağa kısmı şûdan mufârağat etdikde helâk olur imiş burada. اعطش من الحوت dense naqqâkadan münâsib idi zîrâ kurbağa kısmının şudan mufârağatla helâkini görmeden lâkin balığın helâki cümlesinin meşhûdu olmuştur. 'Arablar karnı âc olan kimse hakkında بطنه دَقَّتْ صَفَادُغُ derler kezâlik صاحت عصفير بطنه daği derler naqqat naqqî kelimesinden me'hûzdur ki kurbağa 177/1 ötmek ma'nâsınadır.

837- أَغَذَّبَ مِنْ مَاءِ الْبَارِقِ A'zabu min Mâ'i'l-Bârîk [Şimşekli bulut suyundan daha tatlıdır]. A'zab 'uzûbetden me'hûzdur ki ta'âm ve şarâb-ı tayyip ve hoşgüvâr olmak ma'nâsınadır bârîk şahib vezninde şimşekli buluda denür.

838- أَغَذَّبَ مِنْ مَاءِ الْحَشْرِجِ A'zabu Min Mâ'i'l-Haşrec [Haşrec suyundan daha tatlıdır]. Haşrec cafer vezninde çakıllu yerde olan işmelere denür ve şol bir dağa denür ki Mekke bir dağı gibi yufka ve nâzik ve laîfolmağla suyunu süzer ola. Ve ba'dı dağlarda olan halka oyma çukura denür yağmur suyu irkilüb turna gözi gibi tudu ve şâfi olur.

839- أَعْمَرُ مِنَ قُرَادٍ A'merü Min Qurâd [Keneden daha uzun ömürlü]. Qurâd kene ta'bîr etdikleri hayvâna denür. 'Arablar za'm etdiler ki qurâd kısmı yediyüz sene mu'ammer olub, ta'îş eder.

840- أَعْطَشَ مِنْ هَدِيلٍ A'taşu Min Hadîl [Hadilden daha çok susamış]. Hedîl emîr vezninde. Hasret-i Nûh 'Aleyhisselâm zamanında bir güvercin yavrusu idi ki şûsuzluğdan helâk oldu 'alâ kavl yırtıcı kuşlardan anı biri şayd eylemekle hâlâ bir güvercin yokdur ki anıniçün kerîh ve efgân eylemeye.

841- أَغْدَرُ مِنْ ذَنْبٍ Agderü min Zi'b [Kurttan daha cüretkar]. A'derü 'adr kelimesinden me'hûzdur ki 'ayn-i mühmele ve dâlin sükûniyle cür'et ve ikdâm eylemek ma'nâsınadır. zi'b kısmı bir insanın üzerine hamle ve hücum ve muğavemetden 'âciz kaldıkda nibâh ve feryâd ve sâ'ir-i zi'âbdan istimdâd eder çünkü kurdlar müctemi' olduğda insan kurdların birini, bir tarikla mecrûh edüb kanı gördüklerine ol adam terk 177/2 ve mecrûh olan kurda ikbâl edüb ol sa'at ânı pare pare ederler burada ağder gayn-i mu'ceme ile olsa pek münâsib olur idi. Şu'arâdan biri nüzul-i şedâid vaktinde müvasât ve mü'avenet ümid etdiği şadîkdan hilâf-i me'mûli zuhûr. Etdiği vakıtda işbu beyti inşâd eylemiştir.

وَكُنْتَ كَذِئْبِ السُّوءِ لَمَّا رَأَى دَمًا

بِصَاحِبِهِ يَوْمًا أَحَالَ عَلَى الدَّمِ

842- A'akku Min Dabb [Kertenkeleden daha asi ve nankör].

Dabb kertenkele dedikleri canavar kendi yavrusini ekl eylemekle 'uqûbete müsteḥak olan kimse kelâm-ı mezbûrî darb ederler.

843- A'zebü Min Mâ'i'l-Vakî'a [Vakia denilen bazı dağ

ve taşlarda olan çukur suyundan daha tatlıdır]. Vakî'a sefine vezninde ba'dı taşlarda ve taşlarda vâkî' olan çukurdur ki anın şuyu begâyet lezîz ve şaf olur. Bu meşel meşeline akrabdır. Mefâşıl iki taş beyninde olan kum ve hürda çakıl maḳûlesine denür ki üzerinden akan şu begâyet şaf ve berrak âkub gider aşlâ toprağı ve çamurı olmamakla mütekeddir olmaz.

844- A'azzü Min Baydı'l-Anûk [Kartal kuşu

yumurtasından daha çok değerli]. Anûk şabûr vezninde kartal kuşuna denür begâyet şarb taşlar başında yalçın kayalarda, yuva yapub yumurtaladığıçün vuşulı mükil olan nesne hakkında darb olunur.

845- A'ezzü Min Herâveti'l-A'zâb [Ergenler

değneğinden daha değerlidir]. Herâve الأعزب حماية الاحباب vezninde ergenler değneğı **178/1** demekdir ba'dehü Reyyan b. Huveyş nâm kimsenin feresine 'alem ederler begâyet yörük ve serâmed feres idi şahibi ergenlere vakf eylemişidi tâ ki üzerinde gazâ edüb iğtinâm eylemeleriyle taḥşîl yesâr edüb tezevvüç eyleyeler bu cihetle ergenin birisi nâ'il-i merâm olduğda bir gerisi isti'mâl eder idi binâ'en 'aleyh begâyet 'azîz olan nesne hakkında darb-ı meşel olmuşdur.

846- A'meru Min Naşr [Nasr'dan daha uzun ömürlü]. Ya'nî

naşr nâm kimseden ziyâde mu'ammerindendir demekdir mazbûr Naşr yüz toḳsan sene mü'ammir olub bil-cümle erkân ve kıvâları ḥalel-yâb ve muyları sefid ve dişleri rizân olduğdanşonra teceddüd bulub yeniden tâze cüvânlık derecesine 'avdetle cil-cümle dişleri bitüb ve muyları siyâh ve kuvvet-i vücûd ve tâb-ı ıtaravatle yeni başdan şâbb-ı yâfi'olmağla yine müddet-i medîde bir vech-i kâmurânî ḥarametde kilşinsaray zind-i kâfi olmuşdur. Marḳumun bu ḥalının şu'arâdan biri işbu manzûme ile iş'âr eylemişdir.

كَنَصْرٍ بِنُ دُهْمَانَ الْهَيْئَةِ عَاشَهَا

وَتَسْعِينَ حَوْلًا ثُمَّ قَوْمَ فَانَصَاتَا

وَعَادَ سَوَادُ الرَّأْسِ بَعْدَ بَيَاضِهِ

وَرَجَعَهُ شَرْحُ الشَّبَابِ الَّذِي فَاتَنَا

فَعَاشَ بَخِيرٍ فِي نَعِيمٍ وَغِبْطَةٍ وَلَكِنَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَا كُلِّهِ مَاثًا

Burada hüneyde kelimesi taşgîr bünyesiyledir yüz 'adede itlâk 178/2 olunur ve انصيات beyne'n-nâs maşhûr ve nâm-dâr olmak ma'nâsına isti'mâl olunur. hakka ki gıpta ve temenni olunacak 'umr-i 'azîzdir.

847- A'ezzü Min Ümmi Kırfе [Üm Kırfе'den deha azizdir].

Ümm-ü Kırfа kâfın kesriyle Mâlik b. Hızeyfe b. Bedr'in zevcesidir hânesinde kendi mahremlerinin olarak elli kabda-ı tîğ âşılmışıdır.

848- A'dâ Min Süleyk [Süleyk'ten daha hızlı seğırtir]. A'dâ

'adüv kelimesinden me'hûzdur ki segretmek ma'nâsınadır Süleyk Zübeyr vezninde İbn-i Yeşribiyy b. Sinân b. Sülke'dir ki şâ'ir ve düzd çalan kimse idi mankûldur ki sür'et-i seyr eylediklerinde ferese sıbkat eder idi.

849- A'yâ Min Bâkil [Bakil'den daha acizdir]. A'yâ 'ayy

kelimesinden me'hûzdur ki 'acz ma'nâsınadır bâkil nâkil vezninde bir 'âciz ve hemic bî-meğz kimsenin ismidir bir gün on bir akçaya bir âhû iştirâ edüb âğuşunda götürürken bir kimse bu âhûyu kaç akçaya âldın deyü bahasından. Su'âl eyledikde lisâniyle on bir akçaya âldım demeği idâre edemediğinden işâretle tefhîm edeyim za'mîyle parmağını irâ'et için âvuçlarını açub ve bir 'adede işâret için lisânini çıkardıkda âhû kucağından pertâv edüb firâr eyledi.

850- A'ezzü Mine'l-Ġurâbi'l-Aşamm [Ayaklarının biri

beyaz olan kargadan daha azizdir]. A'samm iki ayaklarının biri beyad olan hayvana denür ki karga kısmında aşla. Bulunmaz. Bu meşel 'azîzü'l-vücûd olan nesne hakkında darb olunur. وفي الحديث أن عائشة في النساء كالغراب الأعصم. 179/1

851- A'ezzü Mine'l-Kibrîti'l-Ahmar [Kırmızı altından

daha değerlidir]. Kibrit-i ahmar kırmızı âltuna denür belki kibrî-ti ahmar 'ankâ' meşâli ism-i mevcûd ve cismi mafkûd olan nesnedir. Fî zamâninâ kerem-i ekâbirin ma'dûm olduğu gibi

عَزَّ الْوَفَاءُ - فَلَا وَفَاءَ وَإِنَّهُ

لَأَعَزُّ وَجْدَانًا مِنَ الْكِبْرِيتِ

852- **أَعْدَى مِنَ الشَّنْفَرَى A'dâ Mine's-Şinfere [Şenferî'den daha hızlı].** Şinfele fen'ele vezninde Ezd kabîlesinden bir şâ'ir lakabıdır begâyet serî'ü's-seyrolmağla 'adüv hakkında meşel olmuştur Şârih kamûsun beyanına göre ismi 'Amr b. Mâlid'dir kaşîde-i Lâmmiyetü'l-'Arap şahibidir.

853- **أَعْجَزُ مِنْ هِلْبَاجَةٍ A'cezû Min Hilbâca [İri tembel ahmak gibi tüm kötü vasıfları taşıyan kimseden daha acizdir].** Hilbâce hânın kesriyle kimi arslânı gibi cüşşesi iri ve ahmak ve nâ-tırâş ve nâdân kimseye denür. Halaf Ahamar'dan mankûldur ki bir a'rabiden hilbâcayı su'âl eyledim cevâbında helbâca şol ahmak kimsedir ki cüşşesi pek iri ve ayakları büyük begâyet ekûl ola ba'dehü ol a'râbiye, bir kaç def'a dahi teşâdüf eyledim her def'asında tefsirine bir vaşf dahi damm ve ziyâde eyler idi def'a-ı uhrâda, hilbâca şol kimsedir ki hissî ve ma'nevî cemî' avşâf-ı kabîhayı câmi' mecmu'a-ı mekrûhât ola deyü hitâm verdi.

854- **أَعْطَفَ مِنْ أَمِّ إِخْدَى وَعِشْرِينَ A'tafu Min Ümm-i İhdâ ve 'İşrîn [Yirmi birden daha şefkatlidir].** İhdâ ve 'işrîn terkîbinden murâd decâcedir ki tâvuğa denür tavûk kısmı cemî' yavrularını âltına alıp hıfz eyler ve kendi âğızıyla besler ve içlerinden 179/2 birisi ölür ise ol ânda âşâr-ı gaşşa ve gamm-ı mütebeyyin olur.

البَابُ التَّاسِعُ عَشَرَ فِيمَا أَوَّلَهُ غَيْن

855- **عَرَّشَانُ فَارِجُوكَا لَهُ Ğarşânu Ferkebû Lehu [Karnı âc kimsedir ona rebîke yemeği hazırlayınız ki ekl eyleye].** Ğarşân 'atşân vezninde âc olan kişiye denür irkebû irkâb keliesinden emirdir ki hemzenin kesriyle rebîke tertîb eylemek ma'nâsınadır rebîke sefine vezninde bir dürlü ta'âmıdır ki keş ve hurmâ ve şâfi yağ ile tertîb olunur. Ma'nâ-yı meşel karnı âc kimsedir ana rebîke tertîb edesiz ki ekl eyleye demektir. Aşlı budur ki bir a'râbi yabandan yurduna geldikde bir oğlu tevellüd eylediğini tebşir eyledileri, a'râbi müşşşire ما اصنع به أكله أم أشربه ya'nî ben ol oğlanı ne yapayım yiyeyim mi dedi hâtunı bu kelâmı, işitdikde kelâm-ı mezbûrî irâd eyledi pes ana rebîke yapub tamâm-ı ekl ve şiba' hâşıl olduğdanşonra كيف الطلى واهه ya'nî şabıyy ile anasının hali nicedür deyü istifsâr eyledi. Bu meşel mühimm olan işi itmâm ve bir gayri işe sülûk eden kimse hakkında darb olunur. Zemâhşerî dedi ki zarâfetle maflûbına nâ'il olan kimse hakkında darb olunur.

856- **عَرْنِي بُرْدَاكِ مِنْ خَدَافِي Ğarrani Bürdâki Min Hâzâfili [Senin iki kumâşın beni aldatmakla kendi eski câmelerimin telefne bâdi oldu].** Ğarrani mâdîdir bürd bânın dammıyla bir nevi' çucuklu kumâş âdîdır bürd yemâni zebânzeddir. hadâfil

hânın fethiyle pek eski ve mübtezel libâsa denür Ma'nâ-yı meşel senin ekinde olan iki kumâşın beni aldatmakla kendi 180/1 eski câmelerimin telefne bâdi oldu demektir. Aşlı budur ki bir hâtun bir kimsenin üzerinde iki nefis libâs görmekle şervet ve sâ mân şahibi bir adam zann edüb tezevvücüne rağbet ve bir takrîble 'akdı şuretyâb olub hal ve mâl şahibi ere vere yörüm deyü kendi kühne libâslarını tarh edüb istikrâdla cedîd câmeler ittihâz eyledi ba'de'l-muğârana yaldız olduğu mütebeyyinolmağla kelâm-ı mezbûrî irâd eyledi ba'dları bürdân lafzında kâf-ı hıttâbı kesriyle tekellüm, vâsılını bu resme beyân eyledi ki bir kimse bir hâtundan. İki fâhîr câme isti'âre ve telebbüs ve kendi kühne câmesini tarh edüb çend rûz mürurunda hâtun gelüb 'ariyet câmelerini istircâ' eyledikde ol kimse meşel-i mezbûrî irâd eyledi bu meşel-i âhîr kimsenin mâline tama' ile kendi mâlını telef ve dâyi' eden kimse hakkında dârb olunur.

857- **غَبْرَ شَهْرَيْنِ ثُمَّ جَاءَ بِكُلْبَيْنِ** Gebere Şahreyn şümme Câ'e Bi-Kelbeyn [İki ay gitti iki değersiz nesneyle geldi]. Gebere bâb-ı evvelden maşûğ olarak mâdîdir maşdarı gâbûr kelimesidir ki Ma'nâ-yı meşel zâhirdir bu meşel bir hususî itmâm ve tek milden ziyâde geciküb ba'dehü kabîh ve fâsîd şurete ifrâğle gelen kimse hakkında dârb olunur. Bu meşel صام حَوْلًا ثُمَّ شَرِبَ بَوْلًا meşelinin mişlidir.

858- **غَمَامُ أَرْضِي يَجُودُ بِأَخْرَيْنِ** Ğamâmü Arđî Yecûdü bi-Âherîn [Bizim yerin bulutu başka yerlere faydası var]. Ğamâm ğamâmenin cem'idir ki 180/2 şehâb ma'nâsınadır yecûd cûd kelimesinden muğârî'dır cûvânmerdlik eylemek ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel bizim arđımızın buludı âher mağallere fayağân eder demektir. Bu meşel âşînâ ve mute'allşkâtına buhl ve imsâk edüb bi-gânelere bezl-i ihsân ve 'ata eyleyen yâd-âşîna hakkında dârb olunur.

859- **غَضَبُ الْخَيْلِ عَلَى الْجَمِ** Ğağaba'l-Haylû 'Ala'l-Lücem [Ât dizginine olan gazab ve darılması gibi]. Ğağab kelimesi maşdar olarak manşûbdur takdîr-i kelâm (ğadiba ğağaba'l-haylû 'ala'l-lücem) demektir hayl ât kısmına itlâk olunur lücem ş şurad vezninde licâm lafzının cem'idir Ma'nâ-yı meşel ât kısmının dizgine olan ğağabı gibi tarıldı ve haşme geldi demektir ki yine dârarı kendisine 'â'iddir. Bu meşel bir dâ'îf ve nâtüvânın tehevür ve ğadabı yine kendine râci'dir diyecek yerde dârb olunur.

860- **غَضَبُ الْعَشَّاقِ كَمَطَرِ الرَّبِيعِ** Ğağabu'l-'Uşşâk-ı Ke-Maţarî'r-Rebî' [Aşıkların öfkesi bahar yağmuru gibidir]. Kelâmı müvellidîndendir ya'nî bârân

vakt-i bahâr serî'en munķati' ve zâ'il olduğı gibi ğağab-ı 'âşıkân bilâ-keşân taraf taraf cânânadan nîm-negâh girişime ve iltifâtle zâ'il olur demektir.

861- غَضَبَ فُلَانٌ مِنْ صَيِّحٍ وَنَفَرٍ Ğağaba Filan Min Şayh ve Nefer [Filan çağırma ve dağılma olmadan öfkelenir]. صَيِّح şayh çağırma ve nefer dağılma ma'nâsıdır Ma'nâ-yı meşel âzdan çokdan mûcib-i ğağab olacak bir nesne yoğiken beyhude ğağabnân oldu demektir. Meşel-i mezbûrun aşlı وَقَفِرَ كُلُّ صَيِّحٍ وَنَفَرٍ 'unvânında idi ki henüz nâsın seni ve şamâtası ve hanelerden taşra dağılması yoğiken ana buluşdun demektir ki murâd kable'l-fecr mulâki olacaktır. 181/1 Ba'dehü bundan inşî'âble sâ'ir mahallerde dağı bilâ-şey' demekden kinâye ile isti'mâl eydiler.

862- غَيِضٌ مِنْ فَيْضٍ Ğaydun min Fayd [Az olan nesne çok olan nesneden gelir]. Ğayd nuķşân ma'nâsıdır fayd ziyâde demektir. Ma'nâ-yı meşel kâlîl olan nesne-i keşîrden müterettib olur demektir bu meşel مِنْ بَرَضٍ مِنْ عَدٍّ meşeli gibidir bard bânın fethiyle az nesneye denür 'idd 'aynın kesri ve dâlin teşdidiyle şol mâ'-i câriye denür ki anın aşl ve maddesi aşlâ munķati' olmağla pınâr suyu gibi gibi dâ'imâ cereyân eder ola.

863- اسْتَعْنَتِ التُّفَةُ عَنِ الرَّفَةِ İstağneti't-Tüfe 'Ani'r-Rüfe [Kara kulak saman yemekten müstağni oldu]. Tüfe kufe vezninde kara kulak ta'bîr etdikleri canavara denür fânın teşdidi ve tahfîfiyle câ'izdir. Ve rüfe kezâlik rânın fethi ve fânın teşdidi ve tahfîfiyle şamana denür Ma'nâ-yı meşel kara kulak saman yemekten müstağni oldu demektir. Bu meşel bir le'im kimse şab'ân olduğda đarb olunur.

864- غَمَرَاتٌ ثُمَّ يَنْجَلِينَ Ğamaratün şümme Yencelîn [Bunlar gerçi şedâ'id-i 'azîmadır lâkin müncele ve mündefi' olur]. Ğamarât ğamra kelimesinin cem'idir ki şiddet ma'nâsıdır. Bu meşel هَذِهِ غَمَرَاتٌ ثُمَّ يَنْجَلِينَ tağdîrindedir. Ya'nî bunlar gerçi şedâ'id-i 'azîmadır lâkin müncele ve mündefi' olur demektir.

بيک لحظه بيک ساعت بيک دم

دکرون ميشود أحوال عالم

Meşel-iş mezbûr bir belâya giriftâr olan kimseyi teselli ve şedâ'ide şabr ve 'adem teşekki ile emir maķâmında irâd olunur.

865- غَشَمَشَمَ يَغْشَى الشَّجَرَ Ğaşamşamun Yağşâ's-Şecer [Bir seyl-i 'azîmdır ki önüne gelen ağacı başub kırar ve aşla birisinden yüz döndürüb kendiye bir şey'-i hâ'il olmaz]. Ğaşamşamun kelimesinden burada seyl 181/2 murâddır هَذَا سَيْلٌ غَشَمَشَمَ

yaḥut هو سيل غشمشم taḳdîrimdedir yaḥut جَمَلٌ هائج murâddır yağsâ tağşiyeden muḍârî'dır ki örtmek ve bürümek ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel bir seyl-i 'azîmdir ki önüne gelen ağacı başub kırar ve aşla birisinden yüz döndürüb kendiye bir şey'-i hâ'il olmaz demektir. Bu meşel bir kimseyi. Cür'et ve şecâ'etle tavşîf. Ve düşmandan yüz döndürmekle ta'rîf makamında çarb olunur.

866- اسْتَعَاثَ مِنْ جُوعٍ بِمَا أَمَاتَهُ İsteğâşe Min Cû'În Bimâ-Emâtehü [Açlıktan kendiye helâk edecek nesneye istigâşe eyledi]. Ya'nî açlıktan kendiye helâk edecek nesneye istigâşe eyledi demektir bu meşel kendiye çarar kaşında olan kimsede meded ve nuşrat taleb eden kimse hakkında çarb olunur.

867- غَلَبْتُهُمْ أَنِّي خُلِفْتُ نُشْبَةً Galebtühüm Enni Huliqtü Nüşbe [Ben anlara gâlib oldum zirâ benim hılkatim anın üzerine olmuştur ki bir şey'e ta'alluk edikde değme halle andan münfek olmam]. Galebtü mâdı-ı mütekellimdir huliqtü mâdı-ı meçhûldür nüşbe hümeze vezninde şol ilişkin kimseye denür ki bir işe yaḥud bir kimseye ilişdikde buturaḳ tikenî gibi dikme halle münfek ve münhel olmaz ola Ma'nâ-yı meşel ben anlara gâlib oldum zirâ benim hılkatim anın üzerine olmuştur ki bir şey'e ta'alluk edikde değme halle andan münfek olmam demektir. Bu meşel ziyâde ibrâm ve ilhâh edüb emel ve maṭlûbına nâ'il olan kimse hakkında çarb olunur.

868- غَنَظُوكَ غَنَظَ جَرَادَةِ الْعِيَارِ Gannazuke Ġanza Cerâdeti'l-'Ayyar [Ayyar'ın çekirgesi gibi ölümüne meşakkat verdiler]. Bu meşel mışrâ' mevzundur. Ġanz Meydânî'nin tefsirine göre 182/1 şiddet-i gayz ma'asınadır. Ebû 'Ubeyde dedi ki Ġanz şiddet-i meşakkatden ölüm derecesine varmak ma'nâsınadır. Manḳûldur ki ön dişleri seyrek bir 'ayyar soğuk gecede tonmuş. Ve kurumış çekirgelere rast gelüb bir âvuc ehz edüb âteş üzerine ilkâ eyledi pişüb peryân olmuş mülâhazasıyla birkaçını alıb ağzına atdıḳda bir çekirge ağzından taşra çıkub o ciddi 'ayat bu ma'nâdan bir mertebeye geldi ki, ğimmetden helâke karîb oldu ba'dehü 'Arablar ziyâde ğadaba gelen kimse hakkında kelâm-ı mebûrî irâd etdiler.

869- الْعَصَبُ غَوْلُ الْحِمِّ El-Ġaḍabu Ġûlü'l-Hilm [Öfke nezaketi ihlak eder]. Ya'ni ğadab mühlik-i hilmidir demektir وتقول العرب أَيُّهُ غَوْلٌ أَعُولُ من الغضب وكل ما أغال الإنسان فأهلكه فهو غَوْلٌ.

870- اغْتَسَلَ الْكَلْبُ İğtesele'l-Kelb [Kelb yıkandı]. Bir le'im begayet buhl ile meşhurolmağla miyân nâsda şehâvetle meşhur olmak mülâhazasıyla fuḳarâyâ ihsân

ve müsteħikâne 'atıyye verdikde ɗarb olunur. Zirâ kelb kısmı yaş oldukça mürdârlığı ziyâde, olur. Şe'âlibî *Mübhec* nâm te'lîfinde dedi ki.

kelb kısmı 'âdetâ meclisden men' ve teb'id olunmakla şaff-i ni'âle, müzerü'l-kelb itlâk etdiler.

871- استغنت الشوكة عن التقيح İstâgnati's-Şevketü 'Ani't-Tenķîh [Diken budanup fazlalıklarını kesmekve ucnu sivri etmekten müstağni oldu]. Ya'nî şevke buṭayub zâ'idlerini kaṭ' ve ucuni sivri. Etmekden müstağni oldı zirâ hadd-i zâtında müstaķîm ve uci 182/2 bi't-ṭab' sivridir bu meşel müstaķîm olan nesneyi müstaķîm etmek huşuşunda ve haşılı taḥşîldir diyecek yerde ɗarb olunur ve tanķîhu's-şi'r bundan me'hûzdur ki bî-kâne elfâz ve haşviyâden ve ta'bîrât-i bâride ve me'âni-i şârideden pâkize ve muhezzeb kılmakdan 'ibâretdir. Meşel-i mezbûr غَنَيْتَ الشُّوكَةَ 'ibâretiylede mervîdir tabşîre muhtâc olmayan kimseyi tabşîr eyleyen kimse hakkında ɗarb olunur.

872- أَغْيَرَهُ وَجُبْنَا E-Gayreten ve Cübnen [Hem gayret edersin hem de korkarsın]. Takdîr-i kelâm اَتَغَارُ غَيْرَةً وَتَجِبُنْ جُبْنًا (e-tağâru gayreten ve tecbünü cübnen) demekdir ki maşdar olarak manşûblardır aşlı budur ki bir kimse eşnâ-i muharebede 'adüvsinden ârka verub menziline toğrı firâr eyledi gördi ki zevcesi kitâl-i nâsa nazar edüb ṭurur gaḍaba gelüb zevcesini manzar-ı nâsda ne ṭurub seyr edersin deyü ɗarb eyldikde ehline kelâm-ı mezbûrî irâd eyledi. Bu meşel iki şerr beynini cem' eden kimse hakkında ɗarb olunur.

873- الْغَبْتُ حَيْرٌ مِنَ الْهَيْبَةِ El-Ġabṭ Ḥayrun Mine'l-Ĥabṭ [Gıbtâ edilmek zillete düşmekten hayırlıdır]. Ġabṭ ḥabṭ vezninde reşk eylemek ma'nâsınadır bir kimsenin nâ'il olduğu ni'met şahibinden zâ'il olmayarak kendiside ana mazhar olmağı temenni eylemekden 'ibâretdir aşıl ma'nâ budur. Ve ḥased eylemek ma'nâsına gelür ki mecâz teşbih tarîķıyla yahud reşkin giderek me'âli ḥasede münceer olmak 'alâķasıyla ki مَا يُولِ فِي الْحَدِيثِ اللَّهُمَّ غَبْطًا لَا خَبْطًا أَي نَسَالِكَ الْغَبْطَةِ أَوْ مَنْزِلَةً وفي الحديث اللهم غبطاً لا خبطاً أي نسالك الغبطة أو منزلة. Ehl-i 'azîmet bu cihetle ruḥşat veröediler pes herkes 183/1 naḥnu kâsemnâ maṭbahından hışşasına râdî ve 'ale'L-ıtlâk tezâyüd-i ni'met-i Rebbâniye da'î olmak lazımdır. يا'nî ya Rabb, dergâhından gıbtâ olunacak ni'met ve sürûr. Yahud gıbtâ olunacak rütbe ve derece niyâz. Ve fakr ve bîķmetden. Yahud zûll ve tesseffülden isti'âze ederiz demekdir. Habṭ hânın fethi ve bânın sükûniyle nokşân ve bir şerr ve kerîheye uğramak ma'nâsınadır.

874- **El-Ġurâbu A'rafu bi't-Temr** [Hurmanın iyisini karga daha iyi bilir]. Ya'nî hurmanın ġurâb kısmı a'lâ ve ecvedini bilür ve aḥz eder binâ'en 'alyh bir şey-i nefise desteres olan kimse hakkında **وَجَدَ تَمْرَةَ الْغُرَابِ** deyü darb-ı meşel ederler.

ما على افعل من هذا الباب

875- **Agerru min'd-Dübbâ'i fi'l-Mâ'** [Sudaki kabaktan çok aldatur]. Agerru ġurûr kelimesinden me'hûzdr dübbâ' dâlin dammı ve bânın teşdidi ve meddiyle kabağa denür qar' gibi kezâlik. **لا يَغُرُّكَ الدُّبَّاءُ** وإن كان في الماء. Meşeldir. Ba'dlar dedi ki bu iki meşelin ma'nâsına taḥşîl-i vuḫûf olunmadı. Lâkin Muḥakkık Meydânî dedi ki. Aşlı budur ki bir a'râbî kabağ kalyesi ekl ederken begâyet şıcaḳolmağla birden bire ağzına vağ'-ı lokma eyleyüb ağzını yakdıḳda. **لا يَغُرُّكَ الدُّبَّاءُ** kelâmini irâd eyledi. Meşel-i evvelin ma'nâsı şânîden münteẓâ'dır. Bu meşel zâhiren sâkin olub bâtinen keşîru'l-gâ'ile olan kimse hakkında darb olunur.

183/2

876- **Aġnâ 'Anhu mine't-Teffeti'r-Reffe** [Kertenkele elbette ete haris olup samandan müstaġni olduġu bellidir]. Teffe tânın fethi ve fânın teşdidi ve taḥfifiyle câ'izdir kara kulağ dedikleri canavara denür. Reffe kezâlik rânın fethi ve fânın teşdidi ve taḥfifiyle şamana denür mezbûr canavar elbette laḥme ḥariş olub şamandan müstaġnî olduġı zâhirdir **قال الشاعر**

قد كنت اغنى ذي غنا عنكم كما

اغنى الرجال عن المشاط الاقرع

الباب العشرون فيما أوله فاء

877- **Fi's-Şayf Dayya'ati'l-Leben** [Yazın o südü kaçırdın]. Ḥiṭâb mü'enneşeolmağla dayya'ati fi'linin tayi meksûredir. Her naḳadar müzekker ve cem'de ḥiṭâb olunursa zirâ emşâl, vağ'ından taġîr olunmaz. Ma'nâ-yı meşel ey ḥatûn vaḳt-i sernâda lebeni dâyı' eyleyüb elinden çıkardın demektir. Aşlı budur ki bir şervet ve sâ mân şaḥibi adam yaşlucaolmağla zevcesinin kevre-i şehvetini gereġi gibi itfâye muḳtedir olmadıġından imtizâc eylemeyüb bi'l-aḥire mübâyenet vâḳi' oladıḳdanşonra ârzusı üzere genç ve tuvân ere varub lâkin zevç-i âni pek faḳîr ve bî-nevâolmağla ta'ayyuş ḥuşûşunda darûret ve ıdtırâbe giriftâr oldu bir gün bir

mıkdârca tagaddi edecek şûd. **184/1** ârzusunda olup bir vecihle tedâriki mümkün olmamakla li'ecli't-âlele zevç-i evveline adam irsâl ve isti'tâ eyledikde mezbûr kelâm-ı mezkûri irâd eyledi ba'ðlar 'indinde Esûd b. Hürmüz nâm kimse Benî Şen cemâ'etinden 'Anûd nâm zevcesini bed-huyılığından nefret ve istikrâh sebebiyle tatlılık eyleyüb kendi kavminden bir dilber hâtun tezevvûç, eyledi beynlerinde mu'âşeret olmamakla mufârakat edüb yine evvelki hâtunı ahlâkıma 'arifdir deyü tezevvûç için tarafına adam irsâl eyledikde mezbûra kelâm-ı mezbûri irâd eyledi bu rivâyete göre tâ' meftûh olur bu meşel murâdını yedinde iken fevt edüb sonra tahşîl, kaydına düşen kimse hakkında darb olunur.

878- **فلان ملّهُ على ركبته Filan Milhuhu 'Alâ Rükbeteyh [Filan iç yağı dizlerinin üzerindedir].** لا وفاء له اي لا وفاء له او سمين او حديد. kavlı-i evvele göre ki 'ibâretidir diz üzerinde olan tûz ednâ sebebiyle perîşân ve nâbûd olmasında me'hûzdur kavlı-i şâniye göre ki o semîn fıkrasıdır milh şahm ma'nâsına olup zencî tâ'ifesinin ekşeri semizlikleri rükbe ve fahzlerindeolmağla ana teşbih olunmuştur. kavlı-ı şâliş ki kelâmıdır kavlı-i evvel şu'besindendir onı nefh eyle tûz gibi tozub kaldığı gibi oldağı cüz'î sebebiyle heyecana gelüb haşm ve hiddet eder Zemahşerî esâda keşîru'l-huşûmât olan kimseden. Kinâye eylemiştir. Ya'nî muhâşım ve mukâtil olup kat'a cirâhetden bâk ve pervâsı yokdur. Yâralarındıkda yarasına ekmek için **184/2** ibtidâ' tûzını hâdır edüb manzara-ı nâsda olan rükbesi üzere vad' eder. Ve ba'ðları burada milh hürmet ma'nâsınadır dedi pes ana göre bî-hürmetlikden kinayedir ana mücâlis oldukda ihtirâm ve ri'âyet eder meclisden kalkub gitdikdenşonra rafd-ı hürmet eder demektir ki merci'-i kavlı evvel olur ki vefâsız demektir.

879- **في كل شجر نار واستمجد المرخ والعفار Fi Külli Şecerin Nârun Ve İstemcede'l-Merhu ve'l-'Afâr [Her ağaçta ateş var Merh ve Afar ağacında da yeterince vardır].** İstemcede mâdîdir maşdarı istimcâd kelimesidir ki qarârân olmak ma'nâsınadır. Merh mîmin fethi ve rânın sükûniyle bir şecerdir ki keşîrû'l-veradır ya'nî çıkmak gibi çakıldıkda hemân âteş çıkar 'afâr sehâb vezninde kezâlik, bâdiye-i 'Arapda bir şecerdir ki çakıldıkda andan dağı ateş zâhir olur 'Arablar ânlardan çakmak ittiḥâz ederler merh çakmak ve mura ve 'afâr taşı menziline **ومن قوله تعالى. الذي جعل لكم من الشجر الأخضر نارا قال البيضاوي كالمرخ والعفار وهمت خضراوان يقطر منهما الماء فتتقدح النار** ve anlardan düzilen çık makmağa zind vezinde derler meşel-i mezbûr ba'dı nesneyi ba'dı diğere üzerine tafdîl ma'rıdında darb olunur.

880- وانتفخت **Filanün İntefaḥa Seḥruh [Filanın akciğeri şişti].** فلان انتفخ سحره
 intefaḥa intifāḥ. Kelimesinden mâdîdir seḥr sînin fethi ve ḥânın sükûniyle. Ve
 fethiyle ve sînin ḍammı ḍaḥi câ'izdir aḳ ciğere denür ki ri'e ḍaḥi derler Türkîde uygan
 ta'bîr olunur müsâḥir gayr-i kıyâs üzere seḥrin cem'idir ḥüsn ve meḥâsin gibi sâ'ir
 aḥşâ' i'tibârıyla teğallḡben cem' olmuştur Ma'nâ-yı meşel Filanın âḳ ciğeri müntefiḥ
 oldu ya'nî şişdi demektir. Bu meşel bir kimse ḥadd ve miḳdârını tecâvüz ile. Bâla
 pervâzlık edene şişkin ta'bîr olunur lâkin şaḥib-i kâmûs-i Başa'ir'de meşel-i mezbûr
 اذا ملّ وجبن 'ibâretiyle beyân eylemiştir ḥavf sebebiyle âḳ ciğere intifāḥ 'ârıdolmaḡla
 iki tefsîr ḍaḥi mülâ'imdir.

881- فلان لا يمنع ذنب تلعته **Filan La Yemne'ü Zenbe Tel'etehü [Filan**
akıntıcının ayağını engelleyemez]. Tel'e temre vezninde yüksekden alçağa akacak şu
 akındısına denür burada zenb kelimesinden âḳındının ayaḡı murâddır ma'nâ-yı
 meşel filan âḳındının akındının ayaḡını men' edemez ya'nî tutamaz demektir. Bu
 meşel zelîl ve ḥaḳîr olan kimse ḥaḳḳında ḍarb olunur. وتقول العرب لا أثق بسبيل تلعتك
 ya'nî ben senin âḳındının seylîne i'timâd etmem demektir ḳavl ve fi'line i'timâd olunmayan
 ḳâzib ḥaḳḳında ḍarb olunur وكذلك يقولون ما اخاف إلا بسبيل تعلتي
 ya'nî ben hemân kendiseylimin tel'asinden ḥavf ederim ki murâd kendi 'amzadelerimden ve
 akrabalarımın ḥavf ederim demektir.

882- فلان مخربق لينباع **Filan Mührenbiḳun li-Yenbâ' [Vaḳt-ı fırsatda ileri**
sönüb âtlamak için ya'nî muteḥayyilesinde taşvîr ve taşmîm eylediḡi dâhiyeyi
irâd ve icrâ için şimdiki ḥalde gerü çekilüb dertop ḥamûş ve epsem ṭurmaḳda].
 Maşdarı iḥrinabaḳ kelimesidir ki bir tühmet ḍımnında mazanna ve kemân tertîb eden
 kimse gerü çekilüb yere sinüb yapışmak ma'nâdınadır yenbâ' muḍârî'dır maşdarı
 inbiyâ' kelimesidir ki yalan kıyuruḳ iken bir nesne üzerine sıçrayub âtlamak için
 çöcilüb 185/2 açılmaḳ ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel vaḳt-ı fırsatda ileri sönüb
 âtlamak için ya'nî muteḥayyilesinde taşvîr ve taşmîm eylediḡi dâhiyeyi irâd ve icrâ
 için şimdiki ḥalde gerü çekilüb dertop ḥamûş ve epsem ṭurmaḳda demektir. Fârisî'de
 درخم اندازی هست meşeli meşel-i mezbûra muvâfıktır. Ya'nî dirilüb bükülüb dertop olub
 üzerine atlamak ister diyecek yerde ḍarb olunur.

883- فشاش فشيه من إسته الى فيه **Feşâşi Fişiyye Min İstihi İlâ Fîh [Tulumu**
sıkıp içinden yel çıkarmak gibi makattan ağza kadar sık ki içinde kibir çıksın].
 Feşâş ḳetâm vezninde şol 'avrete denür ki cimâ' hengâmında kendiden rîḥ çıkar ola

feşşi emr-i mü'enneşdir maşdarı feş kelimesidir ki fânın fethi ve şînin teşdidiyle tulumı şıkub içinden yel çıkarmak ma'nâsınadır bu meşel bir kimse haşme gelüb icrâmına kâdır olmadığı vakitte darb olunur ki ana dilediği işle elinden gelmez ma'raındadır.

884- الفحلُ يحمي شَوْلَهُ مَعْقُولاً El-Fehlü Yahmî Şevlehü Ma'kûlâ [Poğur şâ'ile olmuş doğum yapmış dişisini ne olursa olsun korur]. Bu meşel maşrâ' mevzundur. Fehl fânın fethi ve hânın sükûniyle her hayvanın erkeğine ya'nî düveli alunur olan erkeğine denür ki atda âygır ve deve de poğur ta'bîr olunur. Şevle şâ'ilenin cem'idir şol nakaya denür ki hamlinden yâ vağ'ından yedi mâh müddet geçmekle sûdini bütün çekmek ola, yahmî muğârı'dır maşdarı himâyeye kelimesidir ki bir nesneden müziyâtı men' edüb hıfz eylemek ma'âsınadır ki korumak ta'bîr olunur ma'kûla hâliyetle manşûbdur ma'nâ-yı meşel keşi-zâde ve aşıl olan kimse kendi hıfz-ı haremi huşuşunda her nekadâr ma'lûle ise de 186/1 emr-i celili ihtimâl eder demektir bu meşel keşinin ehl ve 'iyâli her ne dürlü 'illet ile ma'lûle ise de aşıl ve keşi-zâde olan kimse ânı himâyet ve hîrâsetde hezâr emr-i celil ve meşakkat-i 'azîmi ihtimâl eder diyecek yerde darb olunur.

885- في القَمَرِ ضِيَاءٌ، وَالشَّمْسُ أَضْوَاءُ مِنْهُ Fi'l-Kameri Dıyâ'un ve's-Şemsü Ağve'ü Minh [Ayda nur var ama güneş ondan daha parlak]. Ma'nâ-yı meşel neyyireyn âsa. zahirdir ve şinâdır bu meşel filan nesne gerçi güzeldir lâkin filan ândan ceyyid ve bihter diyecek yerde darb olunur.

886- في عَصَةٍ مَا يَنْبُتَنَّ شَكِيرُهَا Fî 'ıđđatin Mâ Yenbütenne Şekîrühâ [İdda dikenli ulu ağacının dibinde filiz biten büyük ağaçları vardır]. 'İdat 'ineb vezninde muğaylân gibi tikenlü ulu ağaca denür. Şekîr emîr vezninde büyük ağaçların dibinde biten filize denür bu meşel veledi pederine teşbihe mağallinde irâd olunur kezâlik في عَصِيهِ مَا يَنْبُتُ الْعُودُ darb-ı meşeldir 'ayş 'aynin kesriyle çitleği biri birine şarmaşık ağac kuruluşuna kezâlik ağac, menbetine denür ve 'ûd haşebeye denür. hâşl-ı meşel eger anın 'ayşı kerîm ise 'ûdi daği kerîm olur ve eger le'îm 'ûdi daği le'îm olur demektir ki أن الفرع في وزان الأصل ma'âsını müfîd olur.

887- فَسَا بَيْنَهُمُ الظَّرْبَانُ Fesâ Beynehümü'z-Zirbân [Aralarında göcen yelledi]. Fesâ mâğîdir maşdarı fesû kelimesidir ki fânın fethiyle âhestece, yellenmek ma'nâsınadır. zarbân katrân vezninde kedi cüşesinde bed râ'ihâlû bir canavardur. Türkî'de göcen ta'bîr olunur begâyet dartac ve dartâ ziyâdesiye müntin olur. Ve bir

câmeye 186/2 osursa câme eskiyüb gider henüz râ'ihe-i habîşesi ândan. Zâ'il olmaz ekşeri kertenkelein yuvasının ağzına dübrini vad' edüb içerüye toğru darta eylemekle bed-râ'ihasından kertenkele muğtarib olub taħammülden kalmakla nâ-çâr taşraya pertâv edüb çıkdıkda. şayd ve ekl eder. Mal'ûnın dartaşı oltaşdır ve deve sürisinin aralığına girüb dartaıldıkda develer bed-râ'ihasına taħammül edemeyüb bî-ihtiyâr perâkende olurlar. Bu meşel bir müfsid ve mekkâr niçe eħbâb meyanlarına ilkâ'i fesâd ile biri birinden kesilüb cüdâ olsalar ol vakîtde dârbolunur.

888- أَفْلَتَ وَأَنْحَصَّ الذَّنْبُ Eflète ve'n-Haşşa'z-Zî'b [Sıyrılıp kurtuldu ama kuyruk gitti]. Eflète mâdı-ı muhâtabdır maşdarı iflât kelimesidir ki kaçub kurtulmak ma'nâsındır inhaşşa inhişâş kelimesinden ki hayfânın kıyırığı kesilmek ma'nâsındır ki güdülmek ta'bîr olunur mâdîdir zeneb fetheteynle kıyruğa denür. Ma'nâ-yı meşel sıyrılıyub kurtulduk amma kıyruk da gitdi demektir. Aşlı budur ki cedde emeviyye Dimeşkdâ kendi nefsiçün bir kaçır-ı 'âli binâ eyleyub lâkin civârında bir kiliseolmağla dâ'ima, ol cihetden bî-hudûr olur idi hedm ve izâlesine vesîle-cuy olub 'âkıbet-i karar dâde'i taşavvurı üzere kıyşar-ı Rûme. Bir elçi tertîb ve ba'de'l-vuşûl kıyşar hudûrında tahkîr ve izdirasına dâ'ir hareket eylemeni emr ve tenbîh eylemekle ol daħi emr-i mucibince 'amel eyledikde erkân-ı kıyşar elçinin katlini irâde eylediler kıyşar, 187/1 elçinin bu güne hareketi Mu'âviye'nin desisesiolmağla bizler bunu katl eylediğimizde naqd-ı şulh bizim taraftan vâkı'olmağla kendisi daħi kalemrû hükümetinde olan naşârâyı bi'l-cümle istîşâl eylemek kaçındadır deyü elçinin katline rıdâ vermeyüb, salimen ircâ' eyledi elçi Mu'âviye'ye gelüb vak'ayı hikâyet eyledikde Mu'âviye kelâm-ı mezbûrî irâd eyledi elçi daħi إِنَّهُ لِبَهْلَبِهِ ya'nî kıyırığı kesilmek değıl kıyırığının saçaklarıyla bile geldi ki bir kılne ziyân gelmedi demektir hülb hânın dâmmıyla, muţlaķa kıla yahud ât maķulesi dâbbenin kıyırığı kılına denür. Meşel-i mezbûr helâke müşrif olmışiken bir takrîble tahlîs keriban gariban eyleyen kimse haķķında dârb olunur.

889- أَفْلَتَ فُلَانٌ جُرَيْعَةً الذَّقْنِ Eflète Filan Cüre'ete'z-Zaķn [İçeceğı şuyın henüz yudumu zaķnında olduğı halde kaçub kurtıldı]. Eflète mâdîdir maşdarı iflât kelimesidir ki ma'lûmdur cüre'e cür'enin muşagğarıdır ve hâl olarak manşûbdur. Ma'nâ-yı meşel içeceğı şuyın henüz cür'eciğı vakîtinde zaķnında olduğı halde kaçub kurtıldı demektir. Aşlı budur ki şikâr-i vahşî şu içmeğe gelüb şuyı ağzına alıb henüz yutmaķsızın şayyâd tüfek veya ok ile atdıķda tokunmamakla şu öylece ağzında olarak

kaçub hâlâş olur. Bu meşel cânı ağzına gelüb ya'nî helâke karîb olmuşiken necât bulan kimse hakkında darb olunur. Bakîye-i rûh cürey'eye taşbîh olunmuştur.

890- اِفْتَدِ مَخْنُوقِ İftedi Maḥnûḳ [Boğulmuş bir kimseden kendi nefsinin fidye ile satın aldı]. İftedi emr-i ḥâdîrdır 187/2 maşdarı iftidâ' kelimesidir ki bir kimse bir adamdan kendi nefsinin fidye ile iştirâ eylemek ma'nâsınadır maḥnûḳ kelimesi münâdâdır boğulmuş kimseye denür. Aşlı budur ki bir kimse nâgah bir adamın üzerine çöküb boğazını sıkıub boğmak kertesine götürdükde maḡlûb emân taleb eyledikde ḥânîk kelim-i mezbûrî tekellüm eyledi bu meşel belâ' ve şiddete giriftâr olmuş adama bir vecihle nefsinin. Tahlîş eyle diyecek yerde darb olunur.

891- فِي ذَنْبِ الْكَلْبِ يَطْلُبُ الْإِهَالَةَ Fî Zenbi'l-Kelbi Yaṭlubu'l-İhâle [Köpeğin kuyruğundan iç yağı ister]. İhâle vedek ma'nâsınadır ki arınmış ve sızdırılmış iç yağına denür bu meşel bir le'im ve nâkisden 'aṭa ümid eden kimse hakkında darb olunur ki köpeğin kuyruğundan iç yağı taleb etmeğe teşbîh olunmuştur.

892- فَرَّ مِنَ الْقَطْرِ وَوَقَعَ تَحْتَ الْمِيزَابِ Ferre Mine'l-Ḳaṭra ve Veḳa'a Taḥte'l-Mizâb [Ḳatradan kaçıp oluğun altına düştü]. Ya'nî ḳatradan kaçub taht-i mizâbda oturdu demektir. Bu meşel bir emr-i şedîdden tahâşi edüb andan eşeddine giriftâr olan kimse hakkında darb olunur.

893- أَفْلَتَ وَلَهُ حُصَاصٌ Eflète ve Lehü Ḥuşâş [Dikilüb sür'atle oşurarak kaçtı]. Ḥuşâş gurâb vezninde dikilüb sür'atle oşurarak kaçmak ma'nâsınadır. وفي الحديث إن الشيطان إذا سمع الأذان ولَّى وله حُصَاصٌ كحُصَاصِ الْحَمَارِ. Meşel-i mezbûr kemâl-i ḥavfindan bir nesneden kaçub. Firâr eden kimse hakkında darb olunur.

894- فَلَانٌ مَا يَغْتُ عَلَيْهِ أَحَدٌ Filanün Ma Yaḡişşü 'Aleyhi Aḥed [Filan her gördüğü adamdan cerr ve su'âl eylemeğe mecbûldür]. Ma yaḡişşü ḡaşâşaden me'hûzdur ki arık ve hîre ve zebûn olmak ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel Filan her gördüğü adamdan cerr ve su'âl eylemeğe mecbûldür güyâ ki i'tikâdında mehzûlü'l-mâl ya'nî şervet ve sâmandan 'ârî fakîr ve bî-neva kimse yokdur mecmû'-i nâs ḥayvân-ı semîn gibi zî-ḳuvvet ve zî ginâdır demektir. Kezâlik 'Arablar فلان لا يغت عليه شيء derler ma'nâsına ya'nî Filan kimsenin 'indinde eşyâ-i dünyeviyeden bir şey asla kemter, ve bî-kîmet değildir cümlesi nefis ve fâhirolmaḡla her ne olursa olsun anı ter eyleyüb bir takrîble aḡz ve der hemyân eylemeğe sa'y eyler mezbûr meşeller begâyet mürtekin ve müteneziil ve sefele ḥuy telneki kimse hakkında darb olunur.

895- أفَرَحَ الْقَوْمُ بَيُّضَتِهِمْ Efrehe'l-Kavmu Baydatehüm [Kavimin yumurtası yavru çıkarttı]. Efrehe mâdîdir maşdarı ifrâh kelimesidir ki kuş yavru şahibi olmak ya'nî yavru çıkarmak ma'nâsınadır ba'dlar 'indinde. Baydatehüm mef'ûldür zîrâ efrehe fi'li lâzım ve üte'eddi olur. Lâkin esâsda temyiz olmak üzere mersûmdur ki لَا افرخ افرخ قلبه الروح derler افرخ روحه 'Arablar sebkindedir ki yavru gibi derûndan havfı ihrâc eyledi demektir.

896- فلان يبنى على جُرفٍ هَار Filan Yebnî 'Ala Cürfin Hâr [Yıkılmaya yüz tutmuş yar üzerinde inşaat yapar]. Cürf cîmin dâmmı ve rânın sükûniyle yalçın tağın yalımına ve seyl şuyu kazdığı yere denür ki yar ta'bîr olunur. Hâr inhidâm ma'nâsına olan hevrdan ism-i fâ'ildir aşağıya 188/2 uçub yıkılmağa yüz tutmuş binaya denür tepeden aşağıya uçan kum toprak gibi ma'nâ-yı meşel binâ ve temel kurmağa şalaḥiyyeti olmayan maḥalle ḥâne bünyâd eder demektir.

897- فِ رِءُوسِهِ خُطَّةٌ Fî Re'sihi Huṭṭa [Kafasında plan var]. Huṭṭa ḥânın, dâmmı ve tânın teşdidiyle emr-i 'azîma denür bu meşel bir kimse kendi nefsinde muḍırr olan ḥâcet ve maḥsûduna 'azm ve ikdâm, eyledikde darb olunur.

898- فِي الْخَيْرِ لَهُ قَدَمٌ Fî'l-Ḥayri Lehü Qadem [Hayırda ayağı var]. Burada qademden murâd سابقه في الامر ma'nâsınadır bir huşûşda sâ'irleri sabk ve taḥaddumluk eşer ve ḥaletinden 'ibârettir bu meşel انْ لَهُ سَابِقَةٌ فِي الْخَيْرِ taḥdîrindedir. Ḥasan ve Mücâhid Ḥaḍretlerinden mervîdir ki. kerimesinden murâd ا' mâl-i şâliḥadır ve Muḳâtil Ḥaḍretlerinden mervîdir ki qademe şıdḳdan murâd Resûl-i Ekrem şallallahu te'âlâ 'aleyi ve-sellem Ḥaḍretleridir ki anlar içün Ḥaḳḳ celle ve 'alâ Ḥaḍretlerinin 'in-i ma'nevîsinde şefâ'at eder. وَاَمَّا مَا جَاءَ فِي الْحَدِيثِ الَّذِي فِي صِفَةِ النَّارِ اِنَّ لَهُ سَابِقَةً فِي الْخَيْرِ اما ما جاء في الحديث الذي في صفة النار انه عليه burada qademden murâd taḥdîm olunan nesneolmağla ma'nâ Rebbü'l-'izze Ḥaḍretleri vıfḳ-ı murâdı üzere cehenneme taḥdîm ve idḥâl eyleyeceği eşrârı bi'l-temâm vad' ve idḥâl eylemedikce cehennemin هل من مزيد diyerek fevret ve sevreti sâkin olmaz demektir ve ba'dları dedi ki vad'-ı qadem bir nesneyi ḳal' ve ḳam' eylemekden kinâyeolmağla emr-i ilâhî şerefzurûd edüb cehennemi mezîd talebinden men' ve nehy edince. qader sâkin olmaz demektir. Ve bunlardan ma'adâ nice tevcihler dai ederler 189/1 nite ki meşârik şerḥinde meşrûḥdur.

899- فَعَلْتَ ذَلِكَ قَبْلَ عَيْرٍ وَمَا جَرَى Fe'elte Zâlike Qable 'Ayr ve Mâ Cerâ [Eşekten ve olanlardan önce yaptın o işi]. Fe'elte mâdîdir burada 'ayırdan murâd insânu'l-

'ayn der ki gözün bebeği demektir. Ma'nâ-yı meşel dîde ~~lerden~~ havaydın bîdâr olmazdan muqaddem ol işi işledi ya'nî geldi ki eller uyku'dan uyanmadan geldi demektir. Ba'ıdları 'ayırdan himâr-ı vahşî murâddır dedi ki mer'âya sâir hayvândan ol gelür ya'nî himâr-ı vahşî mer'âye çıkmazdan evvel geldi ki buna göre mâ'-i maşdariyye olur. Ve muhtemeldir ki mevşûl ola ellezi ma'nâsına ya'nî himâr-ı vahşîden ve sâ'ir cery eden hayvdandan evvel geldi demek lur meşel-i mezbûr 'ala's-sihr gelen kimse hakkında darb olunur.

900- **فِلَانٌ إِنْ رَأَى مَطْمَعًا تَعَرَّضَ وَإِنْ رَأَى مَطْعَمًا تَأَرَّضَ** **Filanün İn Re'â Maṭme'en** **Te'arraḍ ve İn Re'â Maṭ'aman Te'erraḍ** [Filan kimse ednâ ümîd edecek maḥall görse ana ta'arraḍ eder ve eğer bir mavdî'da maṭ'ûmâta mute'allik bir nesne göre ol yerde arḍ gibi şâbit olub ândan hareket etmez]. Maṭma' ve maṭ'am ism-i mekândır te'erreḍ tefe'el vezninde yere toğru ağırlaşub urulamaḵ ma'âsınadır. Ma'nâ-yı meşel Filan kimse bir mertebe tama'kârdır ki eğer ednâ ümîd, edecek maḥall görse ana ta'arraḍ eder ve eğer bir mavdî'da. Maṭ'ûmâta mute'allik bir nesne göre ol yerde arḍ gibi şâbit olub ândan hareket etmez demektir.

901- **فِي اسْتِهَا مَا لَا تَرَى Fî Estiha Mâlâ Terâ** [Makadında oun görmediği vardır]. Bu meşel bâtını zâhirinden akbah olan kimse hakkında yaḥûd bir nesneye 'âlim değıl iken kendiyi ana'âlim za'm eyleyen kimse hakkında darb olunur.

902- **فِلَانٌ جَلِيسٌ قَعْقَاعَ Filan Celîsü Ka'kâ'** [Filan Ka'kâ' ile aynı mecliste bulunur]. Celîs idâfetledir ka'kâ' şerşar vezninde Ka'kâ' b. Şevr'dır tâbî'îndendir. ḥüsn-i mücâvereti darb-ı meşeldir begâyet kerîmolmağla semtinde olanlara 189/2 ve kendisinden isti'tâ edenlere 'avn ve iḥsânı erzân idi hikâyet olundu ki Ka'kâ'-ı mezkûr bir gün meclis-i Mu'âviye'ye murûr eyleyüb keşret-i nâasdan mavdî'-ı cûlûs olmamakla tevsî', olunub cûlûs eyledi Mu'âviye bir şurraya yüz bin dirhem vaḍ' eyleyüb Ka'kâ'a i'tâ eyledi Ka'kâ' şurrayı alıb yanında olan kimse âl şu şurrayı hıfz eyle deyü verdi ol kimse daḥi eḥz edüb meclisden ıkdıḳda âl emâneti, deyü şurrayı vermek şadadında lduḳda Ka'kâ' dedi ki bizim 'âdetimiz değıldir ki verdiğimiz nesneyi gerü âlalım ben sana ânı âlmaḵ niyetiyle vermedim.

903- **فِلَانٌ يَسْتَطِبُّ عَلَى عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ Filanün Yesteṭibbu 'Ala 'İsâ B. Meryem** [Filan İsa b. Meryem'e hekimlik taslar]. Bu meşel kendinden a'lem olan kimseye ta'lîm şadadında olan kûtâḥ hakkında darb olunur. قال الشاعر.

لكل داء دواء يستطب به

recül-i ecben derler istiskâ' marağına mübtelâ olsa aķ'as, vaşdır göğsü taşra çıkub ârkası içerüye girmiş kanbûra denür. Ma'nâ-yı meşel şûsuz develere şu aramağa müstesķî ve aķ'as kimse gönderdi demekdir bu meşel 'âciz olan kimseden mu'âvenet 191/1 taleb eden aķmak hakkında đarb olunur.

907- **فیلان ساکن الطائر Filan Sâkinü't-Ṭâ'ir [Filanın kafasında kuş sakindir].** Bu meşel Filan kimse vaķûrdur diyecek yerde đarb olunur. Güyâ ki başına bir kuş ķonmakla kemâl-i temkin ve veķârından nâşi' ol kimseyi cemâd zannıyla mütevaķķış olmaz.

908- **الفِرَارُ بِقِرَابٍ أَكْيَسُ El-Firâru Bi-Ķirâb Ekys [Yolculuk mühimmatıyla kaçmak daha iyidir].** Ķirâb ķâfın kesriyle ol zarfdır ki müsâfir olan kimse ana mühimmât-i seferiyesini vağ' eder lâkin bu tefsîr bu maķama münâsib değıldir aşıl ķirâb kitâb vezninde ķılıcın ķınına denür ğumd ma'nâsına. Aşlı budur ki Câbir b. 'Amr el-Mâzinî. 'âyif ve ķâyif idi bür ğün yolda giderken iki iz, görüb dedi ki bu izlerin şâhibleri şedîd ve muğır kimselerdir deyü bu meşeli irâd edüb geķüb kendi Meydânî dedi ki. الفِرَارُ ذُو الْفِرَارِ taķđirindedir ma'nâ-yı meşel ķılıcını elden çıkarub ķirâbi ile firâr eden kimse ķılıcını ve ķirâbini elden çıkararak kimseden ikisidir demekdir. Bu meşel đarar işâbeti muķtemel olan nesneden ta'cîl-i firâr lâzimdir diyecek yerde đarb olunur.

909- **افتح صُرْرَكَ تَعْلَمْ عَجْرَكَ İfteķ Şurerek Ta'lem 'Ücerek [Keseleri aç ayıplarını öğrenirsin].** İfteķ emr-i ĥâdırdır. şurar şurra kelimesinin cem'idir ki içine derâhim vağ' olunduķdan sonra bağlanub ĥiyânetden emîn olsun içün cevâbını ķat' olunan kesedir 'acr 'acrenin cem'idir 'ayb ve naķîşaya denür ma'nâ-yı meşel sen kendi şurralarının ağzını âc ki naķîşaları sana ma'lûm ola demekdir. Bu meşel sen nefsine, 191/2 ve kendini teftiş eyle ki 'uyûbuna 'âlim olasın diyecek yerde đarb olunur.

910- **فَصِيلُ ذَاتِ الزَّيْنِ لَا يُخَيَّلُ Fasîlu Zâtî'z-Zeyn Lâ Yuķayyel [Kendi yavrusunu ve onu sağanı iten deve acındırılmaz].** Zâtü'z-zeyn ol nâķadır ki kendi faşîlini ve ĥâlibini dübr ola ve taķyîl ândan 'ibâretdir ki naķa kendi faşîline ķat'a. meyl ve rağbet etmemekle sûd ve bürmüz olur nâķa şâhibine derler ki bir ķurd derisini başına bürüyüb dört ayaklı olduğın ĥalde faşîl üzerine ĥücûm eyle nâķa görüb faşîline ķurd ĥücûm etdi zannıyla merĥamet, belki taķlîş mûlaĥazasıyla yavrusuna meyl eyleye naķa şâhibi kelâm-ı mezbûru irâd eder ya'nî faşîl ve ĥâlibini, depin nâķa taķyîl

olunmaz ya'nî bu vecihle a'mâlin fâ'idesi yokdur demektir. Bu meşel bi't-tab' seyyi'ü'l-mu'aşara olan kimseye 'arḍ-ı muḥabbet ve nuşh mufid değildir diyecek yerde ḍarb olunur.

911- **فِي قَلْبِهِ ضَبَبَ Fî Ḳalbihi Ḍabb [Kalbinde kertenkele vardır].** Bu meşel derûnde idmâr-ı 'adâvet eder diyecek yerde ḍarb olunur.

912- **فَاهَا لِيْفِكَ Fâhâ Li-fik [(Toprak) ağzı senin ağzına olsun].** Ḍamîr-i mü'enneşe arḍa râci'dir ya'nî arḍın ağzı senin ağzına olsun demektir fem arḍdan murâd türâbdır zîrâ arḍ şuyu türâble içere bir kimse ḥaybet ile beddu'â maḳamında irâd olunur. Bu meşel بِفِيكَ الْحَجَر meşeline ḳarîbdır.

ما على افعل من هذا الباب

913- **أَفْسَدُ مِنَ الضَّبْعِ Efsedü Mine'd-Ḍab' [Sırtlandan fesattır].** Ḍab' ḍâḍın fethi ve bânın ḍammı ve sükûniyle 192/1 sırtlan dediklericanavara denür bir ḳoyun sürüsüne girse zi'b gibi bir ḳoyun helâk etmekle ḳanâ'at etmez hattam bir ḳoyun sürüsüne bir ḳurd ile bir ḍab' girse ḳoyun emir olur 'Arablar du'a maḳâmında. اللهم derler ya'nî ya Râb ḍab' ile zi'bi cem' eyle tâ ki ḡanem sâlim olsun. Ve ḍab' ziyâde ḥabîş ve müfsidolmağla 'Arablar ḳaḥṭ olan seneye ḍab' itlâk ederler ve canavar-ı mezbûr ḳurd şeklinde bir yırtıcı canavardır şavl ile kışsaolmağla aḡsak gibi yekdirerek yürür. Anıniçün ḍab' 'arcâ' daḡi derler ve ḥavâşındandır ki eline Ebû Cehil ḳarpuzu olan kimseden firâr eyler ve dişini, istişhâb eden kimse köpek kısmı ses eylemez ve cildi baṭn ḥâmile bend olunsa işkât-ı cenini mâni' ve cildinden keyl düzüb yahud keyleye cildini ḳabulub ḥubûbâtı anınla ölçmek fesâd ve mezzû'âtı dâfi'die ve merâsesini iktihâl ḥiddet-i başar irâşında mü'sşirdir. ey وتقول العرب سيل جار الضبع yuhricühâ min vicâriha zirâ vüfret-i seyl ḍab' kısmını inlerinden iz'âc ve ihrâc ederolmağla pek 'azîm seyl şuyuna öylece ta'bîr ederler ve pek muzlim, geceye دلجة ta'bîr ederler zirâ ḍab' kısmı dâ'imâ nısf-ı leyle ḳadar yatmayub deverân eder.

914- **أَفْلَسُ مِنْ دَبُورٍ Eflesü Min Debbûr [Lodos rüzgarından daha müflis].** Debûr şabûr vezninde ekşeriyâ deryâda 192/2 şedîd esüb yağmuru olmayan ve lodos ta'bîr olunan rüzgâra denür bu münâsebetle derece-i iflâsın zirvesine bâliḡ olan kimse ḥaḳḳında kelâm-ı mezbûru irâd ederler 'avâm taḥrîf edüb müflis mendebûr derler.

915- **أَفْسَى مِنْ نِمْسٍ Efsâ Min Nims [Lakenceden daha çok osurur].** Nims nûnun kesriyle bir küçük canavardır Mısır diyârında olur ejdehâları ḳatlı eder başdırma

ıekl'nde b'r yışşıca canavardır ekşeri bağçe bekçileri ejdehâdan havf eylediklerinden anı bağçelerine celb ederler. Ve *Tühfe* mütercimi der ki Hind ve Merûd diyâlarında dağı olur Maverâ'ü'n-nehr Türkleri ana lâkcene ta'bir ederler üsürdüğü hinde kedi gibi feryâd eder begâyet keşîrû'l-fesvdir. Ya'nî pek çok darıa çeker.

916- أَفْرَغُ مِنْ حَجَّامٍ سَابِطٍ Efreğü Min Haccâmi Sâbât [Sabat hacamatçısından daha boş]. Efreę ferâğ kelimesinden me'hûzdur ki bir işden iştiğâli terk ile kutulub boş tırmağ ma'nâsınadır haccâm şeddâd vezninde bir nesneyi pek emüb şorucu kimseye denür maşşşâş ma'nâsınadır dâ'imâ hacamat eden kimseye haccâm itlâkı bu ma'nâyadır. şâbât Medâyin ülkesinde Nûşirevân için yapılmış bir mavdı' adıdır Palas Âbâd mu'arrebidir. Palas nâm mi'mâr bünyâd eylemişdir manķûldur ki orada bir haccâm var idi bir def'a Nûşirevân'a eşnâ-i seferde hacamat edüb ihsân bî-kerânına mazharolmağla fakr ve ihtiyâcından berî. Olduğuna mebni kâr ve kesb miñnetinden fâriğolmağla darb-ı meşel 193/1 oldu ba'đları dedi ki üzerine uğrayan 'askerden hacamat iktidâ edenler vaķt-i 'avdetde veresiye bir dâniķa hacamat edüb ve vaķt olurdu ki bir ve iki هفته kimse uğramayub öylece boş kalur idi ol boşluğ eşnâsında batâlet tûmetiyle mülâm olmamak için vâlidesini taşra çıkarub hacamat eder idi giderek validesinin mâdde-i hayat olan demi tamamolmağla bir gün fec'eten fevt olduğundan darb-ı meşel oldu.

917- أَفْلَسُ مِنْ ابْنِ الْمُدْلَقِ Eflesü Min İbn-i'l-müzellâķ [İbn-i Müzellâķ'tan daha müflistir]. İbn-i Müzellâķ 'Abd-i Şems kabîlesinden bir kimsedir ki ne kendidi, ve ne âbâ' ve ecdâdı beyt leyleye ya'nî bir gecelik sedd-i ramağ, edecek nesneye nâ'il olamamışdır el'yâzu bi'l-lâhi te'Tal'a.

918- أَفْكَارُ مِنْ وَحٍ Efkârü Min Vahķ [Kazıktan daha fakir]. Vahķ vâvun fethi ve hânın. Teşdidiyle kazığa denür veted ma'nâsına ve bir faķîr kimse ismidir ki kazığında berk u bâr vişâhî olmamakla fakra münâsibdir.

919- أَفْسَدُ مِنَ السُّوسِ Efsedü Min's-Sûs [Güveden daha fesat]. Sûs sînin đammıyla güve ta'bir olunan böceğe denür kezâlik. افسد من السوس في الصوف. في الصيف. dağı derler ve meşel-i âhirde ki العيال سوس المال kavlidir sûsden muradına mezbûr böcektir.

920- أَفْهَشُ مِنَ الْإَفَاعِي Efheşu Min Fâliyeti'l-Efâ'î [Alaca ve benekli hamam böceğinden daha kötü huylu]. Fâliyeti'l-Efâ'î bir cins hünfûsâdır ki alaca ve benekli olur dâ'imâ 'akrepler ile ve yılanlar ile ülfet edüb bir yerde olurlar. 'Arablar

ana فالية الأفاعي dediklerinin vechi budur ki, 193/2 yılan bir delikte çıktıkda ensesinden yılan ya 'akreb zuhûrunu iş'âr eder. Bu cihetle şer ve şûr ve fitnenin evâ'iline itlâk eylediler.

921- أفرس من سمّ الفرسان Efresü Min Sümme'l-Fürsân [Semmü'l-fürsân'dan daha süvaridir]. Semmü'l-fürsân 'Uteybetü b. El-Ĥerş b. Şihâb'dır ki Temîm kabilesinden meşhur ve ma'rûf bir fâris idi 'Arablar mezbûra şayyadü'l-fevâris dahî derler 'Arablar dediler ki eğer semâdan kamer sâkıt olsa 'Uteybe'den gayri bir kimse anı ehz ve tenâvül edemez ya'nî fârislik 'ilminde kemâl-i hiffet ve sür'at ve hâzâketden nâşî kamer yere düşmeksizin cümleden ol 'Uteybe yetişüb alır demektir.

922- أفصح من العُضَيْن Efşahu Mine'l-'İddayn ['İddayn olan iki fetanet ve feraset ve belâgat sahibi fehim ve zeyrek adamdan daha fasih]. 'İddân 'aynin kesri ve teşniye bünyesiyle Zeyd b. Hâriş El-Nimrî ile 'Akl B. Ĥanzala El-Zühelî nâm kimselere itlâk olunur ki. Her biri 'Arab'ın hikem ve eyyâm ve tevârîhine 'ârif ve dâna idi 'id kelimesi 'aynin kesri ve dâd-ı mu'cemenin teşdidiyle nihâyet derecede feţânet ve ferâset ve belâgat şahibi fehîm ve zeyrek adama denür.

923- أفرس من ملاعب الاسنة Efresü Min Mülâ'ib'l-Esinne [Yılmanlar ile oynayıcıdan daha süvaridir]. Mülâ'ib'l-Esinne mîmin dâmmıyla yılmanlar ila oynayıcı demektir. Ĥays kabîlesinden 'Âmir b. Mâlik nâm fâris-i meşhurun lakabıdır ki kışşası râ harfinde. ارلكم والعرفط meşelinde güzerân eyledi.

924- أفسد من أرضه Efsedü Min Arđih [Ağaç kurdundan daha fesat]. Arđih hemzenin fethiyle ağaç kurduna. Denür ki dâ'imâ ağacın özünü ekl edüb ifsâd eder.

الباب الحادى والعشرون فيما أوله قاف

925- قرع ظنابيب الامر Ĥara'a Zanâbibe'l-Emr [Maslahatin incik kemiğine vurdu]. Ĥara'a mâğîdır maşdarı qar' kelimesidir ki. Vurmak ma'nâsınadır zanâbîb zanbûb lafzından cem'dir ki zenbûr 194/1 veznindedir ayakda incik kemiğine denür ki kuru incik ve kalem ve dûdün ta'bîr olunur. Ma'nâ-yı meşel maşlahatin zanâbîbine vurdu ya'nî ol, maşlahati tezlîl ve teshil eyledi demektir bu meşel bir kimse bir düşvâr maddeye begâyet sa'y ve kıdâm eyleyerek teshil eyledikde darb olunur. Zîrâ çökmeyüb serkeşlik eyleyen devenin inciğine vurmaqla, râm edüb çökerdirler.

926- قد أنصف القارة من رامها Ĥad Anşafa'l-Ĥârate Men Râmâhâ [Kâra kabilesiyle ok yarışan insaf etmiş olur]. Anşafa inşâf kelimesinden mâğîdır kâra

fi'l-i mezbûrun mef'ûlûdür men râmâhâ cümlesi fâ'ildir. Qâra bir kabîle adıdır bi'l-cümle tîr-endâzlardır aşlı budur ki Qâra kabîlesinden bir adam Esed kabîlesinden bir kimseye, muşâdif olub beynlerinden mübâreteze dâ'ir münâsebet açılmakla Qârî Esedî'ye dedi ki seninle mübârezet imtiyhân edelim eğer murâd edersen ok yarışalım yahud gürüş turalım yahud müsâbaka edelim Esedî ok yarışmağı ihtiyâr eyledikde merd-i Qârî tîr endâzlığına i'tinâ ve i'timâdiolmağla kelâm-ı mezbûru irâd eyledi.

927- قَطَعَتْ جَهِيْزَةَ قَوْلَ كُلِّ خَطِيْبٍ Kâta'at Cehîze Qavle Külli Hâţib [Cehîze her hatibin kavlini kesti]. Cehîze sefine vezninde. Bir şâşkın ve re'nâ hâtun âdıdır aşlı budur ki iki kabîle meyânında dem ve diyyete dâir maddeolmağla kabîle-i ührâdan nice kimse maqtûl tarafına gelüb diyyete ırdâ eylemek bâbında nuşhu muteğammin hutbe-i inşâdine âğâz eylediler cehîze-i mezbûra kabîle-i markûma nisvânındanolmağla müstemi'în gürûhunda idi eşnâ-i hutbede 'acâyibdendir ki maqtûlun velisi kâtile zafer-yâbolmağla katl eyledi demekle cümlesi veliden avşılı haber fehvâsınca 194/2 kelâm-ı mezbûru irâd edüb tarh-ı mâdde eylediler ya'nî hutbeden müstağnî oldu demektir.

928- الْقَيْدُ وَالرَّتْعَةُ El-qaydü ve'r-Ret'a [Kayıd ve rahatlık]. Ret'a temre vezninde. haşb ve rehâ cihetiyle olan bolluğa ve firâvânlığa denür meşel-i mezbûru ibtidâ 'Amru b. El-Şalak nâm kimse tekellüm eyledi Hemedân kabîlesinden şâkirîn Rebî'a nâm kâbîle Şâkir-i mezbûru esîr edüb müddet-i medîde içlerinde muqayyed kalmışıdı kabîle-i mezbûra haşb ve rehâda olduklarından. Beşeğa esîr-i markûma külli ri'âyet ve ihsân ederleridi mezbûr 'an aşıl naḥîfu'l-vücûd olub esirliğinde vufk'l-murâd tene'üm eylemekle vücuduna tâb ve sümn gelüb bir takrîble ferâr edüb kabîlesine geldikde ehl-i kabîle Ey 'Amr يا'نئ يا'Amr sen yanıımızdan gittiğinde naḥîf ve nizâr, idin ḥâliyyâ semer-dib perâb ve tâb olmuşsun dediklerinde. Kelâm-ı markûm ile cevâb verdi bu meşel 'Arabların العَزَّ وَالْمَتْعَةُ وَالنَّجَاةُ kavilleri gibidir.

929- كَيْ عَلَى ظَلْعِكَ Kî 'Ala Zal'ik [Ayıplarını muhafaza et]. Kî kelimesi. Viķâyeden emirdir اَحْظَ ma'nâsına zal' zânın fetḥi ve lâmin sükûniyle tavâr ağıyûb yigerek yürümek ma'nâsınadır burada 'ayb ve naķîşa murâddır bu meşel bir 'ayb ve naķîsası olan kimseyi lisân-i nâsdan muḥâfaza için 'ayb-i mezbûrdan zecr ve iskât mahallinde đarb olunur.

930- قَبْلَ الرَّمَى يُرَاشِ السَّهْمَ **Qable'r-Remy Yürâşü's-Sehm [Oku atmazdan muḳaddem yeleği geçirilüb müheyya' eylemek].** Yürâş muḳdârî-i meḥûldür maşdarı rânın kesriyle rîş kelimesidir ki oḳa yelek geçürmek ma'nâsınadır ma'nâ-yı meşel oḳu atmazdan 195/1 muḳaddem yeleği geçirilüb müheyya olur demektir bu meşel bir maḳsûda neyl ve vuşûl içün vesîleler müheyya eylemek maḥallinde irâd olunur. Meşel-i mezbûr 'Arablar قَبْلَ الرَّمَاءِ تَمْلَأُ الْكَتَائِنَ kavli gibidir.

931- قَلْبُ الْأَمْرِ ظَهْرًا لِبَطْنٍ **Qalebe'l-Emrü Zahren Li-Baṭn [Emrin zahrini baṭnına çevirdi].** Li-baṭn kelimesinde lââm-i cârre 'ala ma'nâsınadır. zahren bedel olarak mansûbdur قَلْبُ ظَهْرِ الْأَمْرِ عَلَى بَطْنِهِ sebkindedir. Ya'nî emrin zahrini baṭnına çevirmekle bâṭn-ı emre muṭṭali' oldu demektir bu meşel bir unûrda ḥüsn-i tedbir ile tedbir eylemek ma'raḍında ḍarb olunur.

932- قَبْلَ الْبُكَاءِ كَانَ وَجْهَهُ عَبُوسًا **Qable'l-bükâ' Kâne Vechûke 'Abûsan [Ağlamadan önce asık suratlıydın].** Ma'nâ-yı meşel zâhirdir bu meşel ḥasîs ve mâldâr olan kimsenin iflâsı vaktinde ḍarb olunur.

933- اسْتَقْدَمَتْ رِحَالَتُكَ **İstaḳdamet Rihâletük [Erin attan önce öldü].** İstaḳdamet taḳaddemet ma'nâsınadır rihâle rânın kesriyle denür ma'nâ-yı meşel erin âtdan evvel öldü demektir bu meşel bir kimse aḥbabına kemlik etmekte 'acele etdikde ḍarb olunur.

934- انْقَطَعَ السَّلَا فِي الْبَطْنِ **Inḳata'a'l-Selâ Fi'l-Baṭn [Sela derisi karında koptu].** Selâ 'aşâ vezninde şol yufḳa deriye denür ki baṭn-ı mâderde veld ânında tevellüd eder ve ekşeri böylece çıkar eğer toḡduḡu ânda yüzünden şıyrılıb âlınmazsa veled helâk olur bu meşel bir iş nihâyet derecede düşvâr olduğda ḍarb olunur. Bu meşel بَلَغَ السَّكِينُ الْعَظْمَ kavli gibidir.

935- قَمَقَامَةٌ حَكَّتْ بِجَنْبِ الْبَازِلِ **Qamḳâmetün Ḥakket Bi-Cenbi'l-Bâzil [Ufak kene bazil devesine kazıdı].** Qamḳâme ufaḳ keneye denür ḥakket mâḍîdir maşdarı ḥakk, kelimesidir ki kazımaḳ ma'nâsınadır. Bâzil toḳuzuncu seneye dâḥil olan 195/2 deveye denür ki ziyâde kuvvetlü olur bu meşel bir zelîl ve ḍa'îf kimse bir 'azîz ve ḳavî kimseye ṭa'n ve teşnî' eyledikde yaḥud bir taḳrîble şergîr olduğda ḍarb olunur.

936- قَبْلَ الْنِفَاسِ كُنْتَ مُصَغَّرَةً **Qable'n-Nefâs Künti Muşagḡara [Lohusadan önce de sararmıştın].** Bu meşel ḳable işâbeti'l-faḳr ḥâl-i ḡinâ ve şervetinde buḡl ve imsâk eyleyen kimse ḥaḳḳında ḍarb olunur.

937- **قَد بَيَّن الصُّبْحُ لَذَى عَيْنَيْنِ** **Qad Beyyene's-Şubhu Lizi 'Ayneyn** [Sabah iki gözlü olana belirdi]. Beyyene tebeyyene ma'nâsınadır bu meşel bir nesnenin her vecihle zuhûru vaktinde çarb olunur.

938- **اِنْقَطَعَ مِنْهُ سَحْرَى** **Inkaṭa'a Minhü Sihri** [Ondan akciğerim koptu]. Sihr sînin fethi ve hânın sükûniyle ve fethîyle ve sînin dammıyla lağatdır aḳ ciğere denür ki ri'e daḥi derler Türkî'de uygan ta'bîr olunur bir kimse bir nesneden me'yûs ve nâ-ümid olduğda çarb olunur ve şayydlar tefâ'ül tarîkıyla şayd olunacak tavşân, kısmına ta'bîr ederler ya'nî ciğerleri pâre pâre olmuş ki şimdi tutulur demeği fâl ederler ve ba'dâ muḳaṭṭa'a kelimesini ism-i fâ'il ederler ki pek kaçmaḳdan âḳ ciğeri pâre pâre edici demektir.

939- **قَصِيرَةٌ مِنْ طَوِيلَةٍ** **Qaşıret'an Min Tavîle** [Uzundan bir kısa]. Burada qaşîradan murâd temre ve tavîleden murâd nahledir ihtîşâr-ı kelâm vaktinde çarb olunur.

940- **قَبَّحَ اللَّهُ مِعْزَى خَيْرُهَا خُطَه** **Qabbaha'l-Lahu Mi'zî Hayruhâ Huṭṭa** [Allah keçilerimi çirkin etsin ki en hayırlısı Huttadır]. Huṭṭa hânın dammıyla bir kemter keçinin ismidir. Ba'dı ednâ faḍîletle nisbet olunan eşrâr ve erzâl hâḳḳlarında çarb olunur.

941- **قَد بَلَغْتَ مِنَ الْبُلْغَيْنِ** **Qad Belaḡte Mine'l-Bileḡeyn** [Son büyük zahmet ve şiddete girdik]. Bileḡeyn bânın kesri, ve dammı ve lâmin fethîyle dâhiye ve âfete ıtlâḳ olunur. Bu kelâmı Hâḍret-i 'Â'îşe raḍıyallahu 'anha İmâm-ı 'Ali kerreme'l-lahu vechehü Hâḍretlerine yevm-i cemelde. İrâd eylemiştir ya'nî bizim tarafımızdan her dürlü miḥnetin niḥâyetine bâliḡ olduk 196/1 ki ḡâyetü'l-ḡâye zahmet ve şiddete dûçâr oldun demektir. Ve bunun a'râbında iki veche vardır biri müfred a'râbı ki her hâlde ḥali üzere ibkâ ile a'râb yâ' ve nüne câri olmaḳdır. Meşelâ هذه البلغين ولقيت البلغين ومن البلغين gibi vech-i şâni cem' a'râbı ile mu'arreb olmaḳdır ki dâ'imâ nûn meftûḥ ve mâ ḳabli ḥurûfla mu'arreb olmaḳdır ki ba'dların beyanına göre استعظا ما جمع عاقل (isti'zâ mâ ceme'e 'âḳil) şîḡasında isti'mâl olundu.

942- **قَامَتُنْ تَنْمَى وَعَقْلُ يَحْرَى** **Qâmetün Tenmî ve 'Aḳlun Tahrî** [Boyu arttıkça akli eksilmeye başladı]. Tenmî muḍârî'dır maşdarı nemâ kelimesidir ki ziyâde ma'nâsınadır yahrî hariy kelimesinden ki nokşân ma'nâsınadır müstakbeldir. Ya'nî ḳameti ziyâde olub büyüdkce 'aḳlı azalmaḡa başladı diyecek yerde çarb olunur. قال أبو نخله.

مَا زَالَ مُذْكَانَ عَلَى أَسْتِ الدَّهْرِ

ذَا حُمُقَ يَنْمِي وَعَقْلٌ يَحْرِى

943- Kad 'Aliqat Delveke Delven Uhrâ [Kocan başka kovaya takıldı]. 'Aliqat mâdı-ı mü'enneşdir. Delü kovaya denür. Ya'nî senin delvin delvü uhrâya ilişdi demektir. Aşlı budur ki bir kimse şu çıkarmak için delvünü kuyuya, ilkâ etdikde âhir kimse daî delvünü ilkâ edüb ikisi birbirine ilişmekle şu çıkarmak mümkün olmaz. Bu meşel bir kimse 'arq-ı hâcât etdikde mâni'i zuhûr etmekle hâceti revâ mümkün olmadı diyecek, yerde darb olunur.

944- Katele Ardan 'Âlimühâ [Bir yeri bilen ona galib gelir]. katele galebe ma'nâsınadır 196/2 bu meşelden murâd budur ki ol kimse ki bir arqın mesâlikine 'âlim ola 'ilmi sebebiyle ol arda gâlib olur ve bu ma'nânın dıddında قتل arض جاهلها derler ki 'ilmi lâhiq olmayan sey'e şürû' eden kimse hakkında, darb olunur.

945- Uqtulûnî ve Mâliken [Beni Malik'le birlikte öldürünüz]. 'Abdullah B. Zübeyr Eşter-i Nah'î ile ki ism-i mâlikdir muharebe edüb at üzerinde biri birinin boğazına şarılub zemîn üzerine sâkıf olduklarında. 'Abdullah kelâm-ı mezbûru irâd eyledi ya'nî kavminden istigâşa eyleyüb yâ kavm beni ve Mâliki katl ediniz demektir. Bu meşel düşmanına darar işâbet ettirmek için kendi dararına tâlib olan kimse hakkında darb olunur.

946- İnqadabat Kuvay Min Kâviye [Piliç yumurtadan koptu]. İnqadabat mâdîdir. Maşdarı inqıdâb kelimesidir ki inqıtâ' ma'nâsınadır kuvey sümey vezninde pilice denür kâviye yumurtaya denür ma'nâ-yı meşel yavru yumurtadan munqatî' oldu ya'nî hurûc eyledi demektir bu meşel maşlahat tamâm olub ferâgat olunduğda darb olunur.

947- Karâretün Teseffehet Karar [Karara koyunu koyun sürüsünü tesfih etti]. Karara Bahreyn'de olur yüzü çirkin ve ayakları kısa bir koyundur cem'î karâr gelür ma'nâ-yı meşel bir koyun bir koyun sürüsünü sefih etmeğe bâ'ış oldu demektir zirâ bir koyun kendisini şuya ya çamura ilkâ etmek murâd etse sâ'irleri âni görüb kendilerin ilkâ ederler bu meşel şöhetinden, ihtirâz lâzım olan kimse hakkında darb olunur.

948- İkşa'arre Minhü'z-Zevâ'ib [Kaküller ondan ürperdi]. İkşa'arre ikşi'râr kelimesinden ki ürpermek 197/1 ma'nâsınadır mâdı-dır zevâ'ib

zavâbe kelimesinin cem'idir ki fi'l-aşl, bâşın ön tarafından cebheye mulâşık olan yerine denür ki bankıdayık ile cebhenin arâlığında ba'dehü orada biten şaça ıtlâk olunmuşdur zevâ'ib ürpermez illâ havf-i şedîd olduğda ürperir bu meşel cebân hakkında darb olunur ki şiddet-i havfından kinayedir.

949- قَبْلَكَ مَا جَاءَ الْخَبْرَ Kableke Mâ Câ'e Bi'l-Ḥaber [Senden evvel haberi getiren oldu]. Bu meşel قَبْلَ اخْبَارِكَ جَاءَ الْخَبْرُ sebkindedir aşlı budur ki bir kimse mahrût dedikleri nebât ekl eyleyüb gece ehli ile beytûtet eyledikde ehli esfelden hurûc eden riyâh-i müte'affinesinden begâyet ikrâh eyledi şabah olduğda. Mahrût ekl eylediğini haber âldıkda ol kimse hitâban kelâm-ı mezbûru irâd eyledi ya'nî senin iḥbârından mukaddem haber geldi demektir.

950- قَبْلَ حُسَّاسِ الْاَيْسَارِ Kable Ḥüsâs'l-Eysâr [Meysir kumarını oynayanların et pişirmesinden önce]. Ḥüsâs hânın dammıyla pişürmek için ateş kuru üzerine et kırmak ma'nâsınadır eysâr yeşerin cem'idir meysir oyununda olan aşhâb-ı cezûra denür meysir beyne'l-'Arab ok ile oynadıkları kumar oyununa denür 'alâ kavlı kumar için zebḥ olunan deveye denür şûreti budur ki kumar murâd eden. Kimse veresi bir deve alıb zebḥ ve etini yirmi sekiz yahud on pay eyledikdenşonra payların ba'dına nişân ederler ba'dehü birer birer ol kimselerin ismi niyetine iḥrâc ederler 'alâmetlü olan her kimin ismine çıkarsa ol fâ'iz olub 'alâmetsizi çıkan mazhar-ı garâmet olur. Ma'nâ-yı meşel eysârın ḥasâsından mukaddem 197/2 geldi yahud maşlahatine hitâm verdi yahud sen ol emirde pek 'acele eyle demektir.

951- قَدْ اَخْطَا نَوَاءَ Kād Ahṭa'e Nev'üh [Kalkması ve düşmesinde hata etti]. Nev' nûnun fethi ve vâvun sükûniyle nuḥûd ve suḳût ma'nâsınadır ve yıldız düşmeğe denür ki. Meşrik tarafından ana mukâbil tulû' eylemekden 'ibâretdir işbu nev' ḥuşûsunun beyne'l-'Arab on üç hükmü vardır andanşonra menâzilden. Bir kevkebin daḥi nev'ini i'tibâr ederler on üç gün on üçer gün âḥir seneye varınca lâkin menzil cebhede on dört gün mu'teberdir ba'dıları tâli'i ve ba'dlar sâkıtı i'tibâr ederler. Ve 'Arablar yağmuru ve rüzgârı ve sâ'ir aḥdâş ve avdâ'-ı cevvi ana 'azv ve isnâd ederler meşel-i mezbûrda olan nev' bu ma'nâyâ mebnidir aḥta'a fi'li ḥaṭa'a ma'nâsınadır. Bu meşel ḥacetinden ḥaybet ve ḥüsrânla ric'et eyleyen kimse hakkında darb olunur.

952- قَيْدُ الْاِيْمَانِ الْفَتَكِ Kaydü'l-Îmâni'l-Fetk [İman fetki yasakladı]. Fetk fânın fethi ve tânın sükûniyle bir kimsenin fırsatını düşürüb nâgihânı hemân açıktan katl eylemek ma'nâsınadır 'alâ kavlı a'meddir gerek ḥufyeten ve gerek mücâhereten olsun

bu meşel ايمان قيد الفتك 'unvânıyla da rivâyet olundu. Ve Nebiyy-i Ekrem şalla'l-lahu te'âlâ 'aleyhi ve sellem Hâdretlerinden mervî olduğu Meydânî'de ve sâ'ir ma'hallerde mastûrdur.

953- قَدَّتْ سُيُورُهُ مِنْ اَدِيمِكَ **Ḳuddet Süyûruhu Min Edîmik** [Kayışları senin derinden kesti]. Ḳuddet mâdî-ı mechûldür süyûruh seyr kelimesinin cem'idir ki sînin fethi ve yânın sükûniyledir deriden ince ince delinüb dilem olan uzunca kayışa denür ki şarîm ta'bîr olunur eğer suyûr maqdûde ya'ni kesilmiş şarîmler 198/1 iki deriden olursa biri birine muhâlif olur ve eğer edîm-i vâhiddin olursa aşla tefâvütleri olmaz meşel-i mezbûr bu ma'nâyâ mebnidir. Bu meşel iki şey'in biri birine müşâbehet-i tâmmeleri oldukça darb olunur.

954- أَقْصَرَ لَمَّا أَبْصَرَ **Akşara Lemmâ Abşar** [Taleb eylediği nesnenin sût-i 'âkıbeti idrâk eylediğiçün ândan imtinâ' eyledi]. Akşara mâdîdir. Maşdarı iksâr kelimesidir ki bir nesneye kâdir iken gerililenüb imtinâ' eylemek ma'nâsınadır ma'nâ-yı meşel taleb eylediği nesnenin sût-i 'âkıbeti idrâk eylediğiçün ândan imtinâ' eyledi demektir.

955- الْإِنْقِبَاصُ عَنِ النَّاسِ مَكْسَبَةٌ لِلْعِدَاوَةِ، وَإِفْرَاطُ الْأَنْسِ مَكْسَبَةٌ لِقِرْنَاءِ السُّوءِ **El-İnkibâdu 'Ani'n-Nâs Meksebetün Li'l-'Adâve Ve İfrâtu'l-Ünsi Meksebetün Li-Ḳurenâ'i's-Sû'** [Nâsdan bütün bütün çekilüb münzevi olmak kesb-i 'adâvete bâdî ve ifrât-i üns ve ülfet ve mü'aşeret isticlâb-i ḳurenâ'i sût'e mü'eddîdir]. İnkibâş inkibâd vezninde ve murâdınıdır ki bürüşüb çekilmek ma'nâsınadır ma'nâ-yı meşel nâsdan bütün bütün çekilüb münzevi olmak meyânedin kesb-i 'adâvete bâdî ve ifrât-i üns ve ülfet ve mü'aşeret isticlâb-i ḳurenâ'i sût'e mü'eddîdir demektir. Bundan murâd her bir umurda iktisâd ya'nî i'tidâl üzere hareketdir ki selâmete akrebdir.

956- أَقَرَّ صَامِتٌ **Aḳarra Şâmiten** [Sükût eden ikrar etmiş sayılır]. Aḳarra ikrâr kelimesinden madîdir şâmit sükût eden kimse hakkında darb olunur ki mevki'inde sükûtü ikrârdan ma'dûd olur.

957- قَدْ بَلَغَ الشِّطَاطُ الْوَرَكَيْنِ **Ḳad Belege's-Şizâzu'l-Virkeyn** [Şizaz odunları iki kınağa ulaştı]. Şizâz kitâb vezninde şol çöken başı gibi ucu eğri ağac pâresine denür ki çatma hırcun ve çuvâlin kolilerine geçirüb anınla birbirlerine çatarlar virkân virk kelimesinin teşniyesidir ki bedende uyluğun üst tarafına denür kınak ta'bîr olunur. Bu meşel بلغ السيل الزبي ve جاوز الحزام الطنئين 198/2 bir nesne haddini tecâvüz eyledikde darb olunur.

958- قَرِينُكَ سَهْمُكَ يُخْطِئُ أَوْ يُصِيبُ **Qarînüke Şehmük Yuhṭî'ü Ev Yuşîb** [Dostun okundur bazen isabet eder bazen hata eder]. Ya'nî senin qarînin sehmindir ba'den hata eder ba'den işâbet eder bu meşel eḥillâdan zuhûr eden maddelere igdâ ve müsâmaḥa eylemek hakkında darb olunur.

ما على افعُل من هذا الباب

959- أَقْوَدُ مِنْ ظَلَمِهِ **Aḳvadü Min Zülma** [Zulme'den daha boyun eğer]. Aḳvad yedeke gelüb şâhibine begâyet râm ve munkâd olan ḥayvana denür zulma zânın ḍammı ve kesriyle hezîl kabilesi nisvânından bir fâhişe ismidir ki müddet-i 'umrunu zinâ ve fucûr ile imrâr edüb tamâm 'acûz olup 'amel mânda ḳaldıkda bir keçi tekisi iştirâ edüb dâ'imâ anı keçilerine çeküb temâşa eylemekle şafâ-yâb olurdu.

960- أَقْوَى مِنْ نَمْلِهِ **Aḳvâ Min Nemle** [Karıncadan daha kuvvetli]. Nemle nûnun fethîyle karıncaya denür ḥayvanatda karınca gibi kendi veznini belki vezninden ziyâdesini gerek demür ve gerek ahşab olarak yüklenüb götürür yokdur hatta ḥurma çekirdeğini suyub götürür ma'a hâza karıncanın vezninde ad'âfidir. Kezâlik zerre daḥi kendi vezninden ziyâde nesneyi yükletüb götürü.

961- أَقْرَبُ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ **Aḳrabu Min Ḥablî'l-Verîd** [Şah damarından yakın]. Ḥablü'l-verîd boyunun iki, tarafında başından vârid iki tamarın her birisidir ki insan gaḍınan olduğda misvâk gibi münfetiḥ olur âyet-i kerimede vâḳi' ḥabl-i verîdden murâd bunların her biridir idâfeti beyâniyyedir Zemaḥşeri bi-ma'nâ'l-lâm olmağı tecviz eylemiştir. Ve ol iki tamar vetîn dedikleri yörün tamarına inüb muttasıl olurlar ve bunda verîd bii-ma'nâ fâ'ildir bâşından vârid olduğçün. Yaḥud bi-ma'nâ mef'ûldür mevrid-i rûḥ olduğçün. أَقْبَحُ مِنْ قَوْلٍ بَلَا فِعْلٍ وَ مِنْ مَنْ بَلَا نَيْلٍ وَ مِنْ نَيْهِ بَلَا فَضْلٍ niye nûnun fethi ve yânın sükûniyle yüksek olmak ma'nâsındır ki irtifâ'-i câh ve menzilet murâddır. Vâḳi'en mezkûr üç nesne aḳbah-ı kabâyiḥdir.

962- أَقْفَرُ مِنْ ابْرِقِ الْغَرَّافِ **Aḳfaru Min Ebreḳî'l-Ġarraf** [Ebraḳu'l-ġarraf'tan daha otsuz susuz]. Aḳfar ḳafar kelimesinden me'hûzdur ki otsuz şusuz kır ḥâlî yere denür Ebraḳu'l-ġarraf Benû Sa'd yurdunda bir ḳumluk yaḥud dehnâda bir tâğın ismidir ki Medîne'ye on iki mil mesafedir begâyet kır ve ḥâlî maḥaldir ânda cin cüveylidisi işidilür deyü manḳûldur burada ġarrâf şeddâd veznindedir.

963- أَقْفَرُ مِنْ بَرِيَّةِ خُسَافٍ **Aḳferu Min Beriyyeti Ḥüsâf** [Hüsâf berriyesinden daha çok otsuz susuz]. Ḥüsâf ġurâb vezninde ḥicâz ile Şam beyninde bir berriye

âdıdır Ebu El-Nedâ dedi ki beriye-i mezbûradan mürur eyledim vâki'a begâyet hali ve kır mahaldır.

964- أَقْطَعُ مِنَ الْبَيْنِ Akṭa'u Mine'l-Beyn [Firkat ya da dağ aralıklarından daha ayırıcı]. Beyne bânın fethîyle cudalık fırkat ma'nâsınadır ve kesr-i bâ ile iki tığ aralığında olan faşl ve sınıra denür iki ma'nâya göre de kat' ve faşl derkârdır.

965- أَقْطَفُ مِنْ ذَرَّةٍ وَمِنْ حَلْمَةٍ وَمِنْ أَرْنبٍ Akṭafu Min Zerre ve Min Haleme ve Min Erneb [zerre böcek ve tavşandan daha çabuk alır]. Akṭaf ebkâ evvelkiye göre kaṭf kelimesinden me'hûzdur ki sür'atle eḥz eylemek ma'nâsınadır. Üçüncüye göre kaṭâf kelimesinden me'hûzdur ki tuvarın eşiğini târ olmak ma'nâsınadır haleme feteḥât ile bir güne hurda güve gibi böceğe denür ki derilere uşub ekl eder kaçan ol deri ve bâğit olursa ekl eylediği mavdî'lar sıyrık ve delik delikolmağla işe yaramaz olur.

البَابُ الثَّانِي وَالْعَشْرُونَ فِيمَا أَوَّلَهُ كَافٌ

966- كَبُرَ عَمْرُو عَنْ الطُّوقِ Kebüre 'Amrun 'Ani'-Ṭ-Ṭavḳ [Amr kemere büydü]. Bu meşeli ibtidâ-i tekellüm eden Emîr-i Hîre olan 199/2 Cezîme El-Ebraş der ki mezbûr 'Amr'ın dayısıdır aşlı budur ki Cezîme zâtında celîl-ş-şânolmağla etrâf-ı ümerâ' ve mülûkûn oğullarını götürüb. İstihdâm eder idi 'Udey b. Naḍr daḥi ol cümleden olub ve begâyet hûb ve dilberolmağla Cezîme'nin Rakâş nâm hemşiresi anın üftâde hal. Ve âşefte-i 'ışk ve cemâli olmuşıdı ve 'Udey Cezîme'ye mahşûş sâkîlik eder idi bir gün Rakâş 'Udeyy'e dedi ki. Cezîme'nin 'işret ve inbisâtı vaktinde kâfiyesini düşürüb benî kendîden taleb kıl oldaḥi bir gece 'âlem âbda Cezîme tamam keremi. Ve tâb bulmakla 'Udeyy'e benden ne maṭlûb edersen müsâ'ade ederim deyü telaṭṭuf eyledikde hemşiresinin tezvîci ḥuşûşunu niyâz eyledi. Cezîme rûy rıdâ izhâr eylemekle Rakâş Cezîme'nin hûşyâr olduğdan sonra keyfiyet-i mezkûreyi inkâr eyleyeceğini teyakḳun eylediğinden hemân ol gece 'Udey ile dâd u stada iştiğâl ve şuğl-i ma'hûdu ikmâl eylediler 'ala's-şabaḥ 'Udey 'arûsâne cedîd ve fâḥir libâsla gelüb envâ'-ı tîb ile muṭayyeb olarak pişkâh Cezîme'de 'arḍ-ı endâm eyledikde işbu. 'arûsâne câme-i nazikâne ile ârayışının sebebinden istifsâr eyledikde oldaḥi gece hemşiresini kendisine tezvîc eylediğini ihbâr eyledi Cezîme, bu vad'ı külliyyen inkâr ve dest-i te'essüfle ser ve ruyini ḍarb ve laṭma ibtidâ' ederek hemşiresine teveccüh ve حَدَّثَنِي وَأَنْتَ غَيْرُ كَذُوبٍ أَبَحَرٍ زَنْبِتُ أَمْ يَهْجِينِ.

أَمْ يَعْذِرُ وَأَنْتَ أَهْلٌ لِّعَذْرِ، أَمْ يَذُوبُ وَأَنْتَ أَهْلٌ لِّذُوبٍ 200/1 eyledikde oldaḥi sen beni ebnâ-i mülûkden bir küf-i kerîme tezvîc eyldin deyü izhâr-ı teşekkür

bîşmâr eyledaği Cezîme endişe-i dûr ve dirâz ile humûş olub bu mu'amele 'Udeyy'e mün'akis olduğda havfından vaṭanı ṭarafına firâr. Ve ânda 'âkıbet 'azm dâri'l-ḳarar eyledi biri ṭarafda Raḳâş 'Udey zahrından bir velede ḥâmil ḳalub müddet-i inḳıdâsında bir oğlan toğurdu Cezîme ismini 'Amr vaḍ' edüb ve kendisi evlâd-ı maḥrûmuolmağla tebennî edüb bir güne ekâmîl ve muḥabbet eyledi ki daḳıka-ı vâḥide görmese ârâm edemezidi mürur-i zamanla 'Amr yetişüb cüvân olduğda ḡilmanlar ile Cezîme içün mantar devşirmeğе, şaḥrâya 'azîmet ederler idi ḡilmânlar şataşdıkları mantarın a'lâlarını kendileri ekl ve nâçîz maḳulesini Cezîme'ye götürürler idi lâkin 'Amr aşlâ ekl etmeyüb destrs oldığını hey'etiyle alıb götürüb. هَذَا جَنَائِي وَخِيَارُهُ فِيهِ إِذْ كُلُّ جَانٍ يَدُهُ إِلَى فِيهِ diyerek nazargâh Cezîme'ye 'arḍ ve vaḍ' eder idi bir gün nefis ve zî-ḳîmet libâs ve arâyış ile şaḥrâya 'âzim olun nâḡihân cin ṭâ'ifesi ânı ihtîṭâf eylemekle nâbedîd olmağın etrâf ve eknâf cetcû olunub nâm ve nişânı nâpide olmuşıdı ba'de müde balkîn ya'nî Benu'l-ḳîn cemâ'etinden Mâlik ve 'Aḳıl İbnâ Fâric nâm biraderler ba'dı tuḥaf ve hedâyâ ile Cezîme ṭarafına emel ḍımnında müteveccih olmalarıyla kezergâhları olan semâda türâbında bir vâdiye nüzul edüb kendi maşlaḥatlarına meşḡul iken nâḡihân bir ṭarafdan 200/2 'Amr-ı mezbûr peydâ olub ḳıyâfet münkere ile bunların yanlarına gelüb oturdu sen kimsin deyü su'âl eyledikleri vaḳıtda İbn El-Tennûhiyye deyü cevâb eyledi bunlar ana iltifât etmeyüb yanlarında olan. Cariyelerine heybeden bize ṭa'âm ihrâc eyle deyü emr eylemeleriyle oldaği çıkarub ve ṭa'âm ederken 'Amr bana daği ṭa'âm ver deyü cariyye işâret eylemekle ana daği bir miḳdâr ṭa'âm i'ṭa eyledi ba'dehü cârite mezbûrlara bâde verirken 'Amr bâdeden daği iltimâs eylemekle câriye. لَا تَطْعَمُ الْعَبْدَ demekle meşel olmuşdur. Ba'dehü mezbûrlar 'Amr'ı vech-i taḥḳîḳ üzere idrâk eylemeleriyle. Âlub Cezîme'ye götürdüler Cezîme 'Amr olduğunu yakîn edüb derdest-i muḥabbetle dâr âḡûş ve taḳbîl eyledikdenşonra vâlidesi yanına irsâl eyledi ve Mâlik ile 'Aḳıl'e bunun muḳâbilinde. Benden her ne maṭlûbunuz var ise ḥaşıldır demekle ânlar daği kendisine nedîm ve muşâḥib olmağı niyâz eylediler bu vecihle ilâ âḥiri'l-'umr merkez-i münâvemede bir ḳarar oldular ve 'Amr'ı vâlidesi ḥammama idḥâl ve bedenini tanzîf ve kisvelerini tesrîḥ edüb eknine mülûkâne libâslar ilbâs ve kerûnuna bir mücevher altın tavḳ geçirmekle Cezîme ol toḳu gördüğünde kelâm-ı mezbûru irâd eyledi bu meşel libâsın miḳdârından dûn olan melbûs ḥaḳḳında ḍarb olunur.

967- كُلُّ بَنَى يُحْسِنِي إِلَّا الْجُرَيْبَ فَاتَهُ يُرَوِّنِي Küllü Beniyy Yühşîni İllâ'l-Cüreybü Fi-İnnahü Yürvîni [Tüm çocuklarım suyu bana azar azar içirir Cüreyb deresi ise

beni suya kandırır]. Yühşi muğârî'dır maşdarı ihsâ' kelimesidir ki çorba maķûlesi içmek ma'nâsınadır bu hasv maddesi azca azca içmekle 201/1 maḥşûşdur yürvî kezâlik muğârî'dır maşdarı irvâ' kelimesidir ki kandırmak ma'nâsınadır cüreyb zübeyr vezninde Necd diyârında Reme nâm bir büyük ovaya munşabb olan çayırlardan birinin ismidir 'Aralar zıkr olunan ovanın lisanından meşel-i mezbûru tefevvüh eylediler ya'nî cemî' evlâdım ki bana munşabb olan derelerim şuyu bana, âzca âzca içerler lâkin Cüreyb dedikleri dere beni şuya kandırır demekdir mağrab-ı meşel ma'lûmdur.

968- كُنْ عَصَامِيًّا وَلَا تَكُنْ عَظَامِيًّا Kün 'İşâmiyyen Ve Lâ Tekün 'İzâmiyya [Atalarının kemiklerine değil senin çabana itimad et]. Bu meşel menşe-i şâ'irin işbu

نفس عصام سؤدت عصاماً

وعلمته الكرّ والإقداما

Beytidir murâd 'İşâm-ı Hâricî'dir 'Arab ana Hâricî ıtlâk etdikleri sâbıka-ı devlet ve haşmeti yoğiken kendi keyâset ve rüşd ve iķbâlıyla hurûc eylediğine mebnidir pes beyt-i mezbûrun mefhumu 'işâm mezbûr muķaddemen eşer-i siyâdetden bî-behre iken nefsinin isti'dâd ve keyâset ve reşâdı kendisini merkez-i siyâdete iblâğ edüb ve kendisine kerr ü ferr. Ve iķdâmı ta'lîm eyledi demekdir وَكُنْ عَصَامِيًّا وَلَا تَكُنْ عَظَامِيًّا meşeli şeref ve şân senin müktesebin ve mâye-i zâtın olsun 'izâm rûfât kıabilinden âbâ' ve ecdâd ile olmasun ya'ni zâdelikle taфра furûş-i 'izz ve şeref olmak mu'teber değildir. Maķbûl olan şeref kesbîdir demegi mufîddir. hikâye olundu ki bir kimsenin Haccâc ḥudûrunda bir haceti vâr idi ki 201/2 Haccâc'a ânı farṭ-ı cehille vaşf etdiler Haccâc dedi ki ḥudûruma, girdikde imtiḥân edeyim mezbûr Haccâc ḥudûruna girdikde su'âl etdi ki sen 'işâmî misin 'izâmî misin cevâb verdi ki hem 'işâmîyim hem 'izâmîyim Haccâc şu vecihle mülâḥaza etdi kiben hem şerîf-i mükteseb ve hem şeref-i mevrûş şahibiyyim demek murâd etmiş ola pes afdâl-i nâs olmak gerekdir deyü hacetini revâ etdi Haccâc ḥudûrunda birâz daḥi meķş eylemekle Haccâc'-ı mezbûrun cehline muṭṭâlî' olub dedi ki bana toğru söyle vallasini katl ederim ben senden su'âl eylediğimde hem 'işâmîyim hem 'izâmîyim deyü cevâb verdin murâdın ne idi mezbûr dedi ki toğrusu ben 'işâmî mi ḥayırludur 'izâmî mi ḥayırludur bilmez idim faķaṭ birini tekellüm edersem ḥatâ ederim deyü ḥavfımdan ikisini birden tekellüm eyldim biri muğır olursa bâri âḥeri nâfi' olur mülâḥazasıyla çûn Haccâc- mezbûrun aḥvâline, vâķıf olduğda. المقابر تصيّر العی خطيبا meşelini irâd eyledi.

969- كَطَالِبِ الصَّيْدِ فِي عَرِيْسَةِ الْاَسَدِ Ke-Ṭâlibi's-Şayd Fî 'irrîseti'l-Esed [Arslan yatağında avlayan gibidir]. Bu meşel mışrâ-ı mevzundur. 'irrîse 'aynin kesri ve rânin teşdîdi ve hâyle arslan yatağı olan yere denür ma'nâ-yı meşel zâhirdir bu meşel bir mühâl nesne talebinde olan kimse hakkında olunur ki arslan yatağında şikâr talep eyleyen kimseye teşbîh olunmuşdur.

970- كَالْمَرْبُوطِ، وَالْمَرْعَى خَصِيْب Ke'l-Merbûṭi Ve'l-Mer'a Ḥaşib [Mal ve mülkünden mahrum]. Ḥaşib emîr vezninde ucuzluk ve bolluk yere denür bu meşel kendi mâl ve menâlinde mütene'im olmayub ândan naşibi 202/1 ma'dûm olan kimse hakkında darb olunur güyâ bir otlu şulu mer'âye marbûṭ olan hayvana teşbîh olunmuşdur.

971- كَطَالِبِ الْقَرْنِ جُدْعَتِ اُذْنِه Ke-Ṭâlibi'l-Ḳarni Cüdi'et Uzunuh [Boynuz talep ederken kulağı kesildi]. Ḳarn kâfin fethiyle boynuz denür cüdi'et mâdî-ı mechûldür maşdarı ced' kelimesidir ki bir kimsenin kulâğını kesmek ma'nâsınadır ṭâlib-i ḳarndan murâd 'inde'l-'Arab deve kuşudur boynuz talebine gidüb kulâğı kesilmiş olduğu halde gerü gelmişdir yahud ṭâlib-i ḳarndan himâr murâddır كما قال الشاعر

كمثل حمارٍ مرٍّ للقرن طالبا

فأب بلا اذن وليس له قرن

Bu meşel telef- nefse bâ'îş ve bâdî olan bir emrin huşuluna ṭâlib ve râğib olan kimse hakkında darb olunur.

972- كَدَابِغَةٍ وَقَدْ حَلَمَ الْاَدِيم Ke-Dâbiğatin ve Ḳad Ḥalime'l-Edîm [Böcek uşmuş deriyi tabaklayan kimse gibi]. Dâbiğa deri dibâğat eden kimseye denür. ḥalime bâb-ı râbî'den mâdîdir maşdarı fetheteynle hûlm kelimesidir ki deriye heleme dedikleri böcek uşmak ma'nâsınadır. heleme fethâtla bir gûne hurda güve gibi böceğe denür ki. Derilere uşub ekl eder kaçan ol deri debâğat olunsa ekl eylediki mavdî'lâr sıyrık ve delik delikolmağla işe yaramaz olur. Bu meşel Velîd b. 'Uḳba'dan mervîdir Mu'âviye'ye gönderdiği. Mektubunda tahrîr eylemişdir ki işbu 'ibâredir. وإِنَّكَ وَالْكِتَابُ إِلَى كَدَابِغَةٍ وَقَدْ حَلَمَ الْاَدِيم bu meşel bir emr-i fâsid ḥaddi tecâvüz edüb işlâḥ-ı fesâdı mute'azzir olduğda darb olunur.

973- كُلُّ كَلْبٍ بِيَابِه نَبَاح Küllü Kelbin Bibâbihi Nebbâḥun [Her köpek kendi kapısı önünde havlar]. Nebbâḥ kettân vezninde şedîdü's-şavt 202/2 olan kimseye denür bu nebḥ maddesi kelb şavtine ki vurmaḳ ta'bîr olunur mavdû'dur ya'nî her

köpek kendi kapusu önünde nübâh eder demektir bu meşel akrabâ ve te'allukâtı meyânında lâf ve güzâf eden kimse hakkında darb olunur.

974- كَالْكَلْبِ عَارَهُ ظُفْرَهُ Ke'l-Kelbi 'Ârehu Zufruh [Tırnağı onu helak eden köpek gibi]. 'Arah ehlekehü ma'nâsınadır züfur tırnâğa denür ma'nâ-yı meşel ol kimse kendi tırnâğı ihlâk eden köpek gibidir ya'nî tırnâğına mağrurolmağla kendiden kavi kurd ile muhâşama edüb kurd ânı helâk eyledi demektir bu meşel kendiye mu'ayyen mülâhazasıyla eylediği kimseden mutağarrir olan kimse hakkında darb olunur.

975- كَلْبِ طَسْم Kelb Tasm [Tasm kabilesinin köpeği gibi]. Bu meşel هَذَا كَلْبِ طَسْم takdîrindedir aslı budur ki tasm 'Adden bir kabîledir ki bi'l-cümle helâk olub munkarığ oldular kabîle-i mezbûranın bir kelbi vâri idi ki ri'âyetinde dakîka fevt etmezler idi düşmanları kelb-i mezbûrun nübâh ve âvazıyla kabîle-i mezbûraya istidlâl. Ve katl-i 'âm ile isti'sâl eylediler bu meşel ihsân muķâbelesinde isâ'et eden kimse hakkında darb olunur.

976- كُلِّ الصَّيْدِ فِي جَوْفِ الْفَرَا Küllü's-Şayd Fî Cefî'l-Ferâ [Avin hepsi kürkün cevfindedir]. Ferâ lafzı burada hemzeden mücerredir zîrâ kelâm-ı mezbûr meşel olub ve meşeller vakf-ı ehyer üzere mevdu'lardır ferâ yaban eşeğine denür himâr-ı vahş ma'nâsına. Ma'nâ-yı meşel cümle şikâr himâr-ı vahş derûnunda mündericidir demektir. Aslı budur ki şayyâdlar şikâra çıkub kimi harkûş ve kimi âhû maķûlesi hayvanlar şayd ve birisi bir yaban eşeği şikâr edüb serkerdelerine. **203/1** götürdüklerinde ol hurdaları tarh ve yaban eşeğini ehz ve istihsân ederek kelâm-ı mezbûru irâd eyledi güyâ ki ekber-i şayd olmağla. Mecmu'unun maķâmında olmuştur ba'dehü keşîr maķâmına kâ'im olan şey'-i 'azîm hakkında darb olunur. Mü'ellif-i kâmus كَلَّه دُونَهُ 'ibâretiyle tefsîr eylemekle gayrlerin anın mertebesine vâsıl ve ânda olan keşre-i lahm ve sâ'irde hâsıl değildir demek dağı muhtemeldir. Ve bu himâr-ı vahşî için 'acîb, haşletler yazarlar dişisi huşûsunda begâyet gayûr olub herkez yanından ayrılmaz ve eğer dişi erkek veled toğurur ise erkeği gelüb ol veledin hayelerini çeküb koparmağla sa'y eyler ve vâlidesi hezâr hîle ile ânı tağlîş eder. Ve yanından ayrılmasun için yavrusunun bir ayağını kobarır. Ve büyüyüb kendi nefsinin vâlidinden tağlîşâ kâdir olunca kadar emzirüb yanından ayırmaz Harîrî'nin *Maķâmât'ın* on üçüncü maķamesinde veled-i mezbûrun ayağı kırıldığına işbu kıt'a ile telmih eylemişlerdir. Rahmetullâhi 'aley.

يا رازق العقاب في عثّه

وجابر العظم الكبير المهيض

امسح لنا اللهم في عرضه

من دنس اللوم نقّى رخيص

Ya'nî âşiyânesinde niçe 'uqaba rızık veren ey râzık biçün. Ve şikest olan istiḥvân cebr olduğda derest olduğdan sonra yine şikeste olan istiḥvâni cebr eden ey ḥakîm-i lâ yezâl sen bizi 203/2 ol kimseyi irsâl eyle ki anın dâmin 'ırdı çirk buḥûlden pâk ve mağsûl olmuş ola tâ ki bizim rızkımıza vesîleolmağla mesrur eylesün demektir İbn Ḥallikân dedi ki 'asker-i tâ'ifesinden birkaç kimse Şâm kıyâyesindedn Cerûd nâm kıyâye havâlisinde birkaç ḥimâr-ı vaḥşî şikâr edüb yirmi dört sa'at âltında ateş yakub aşlâ taḥḫ olmamakla birisi ḳalkub ḥimâr-i mezbûrun başını eline alub nazar etdikde ḳulaḳlarında Behrâm kürî taḥrîr olunmuş iki tamga gördü ḥesâb olunub vaḳt-i Behrâm'dan evvel kac sene mu'emmîr idi ânı Cenâb-I 'Alâmi'l-Guyûb'dan ğayri. Bir kimse bilmez Behrâm'ın 'âdeti bu idi ki her vaḥşî ḥayvanını şayd oluna ḳulağına kendi ismiyle tamga vurub âzâd eder idi.

977- **Küllü Ḍabbin 'İndehü Mirdâtüh** [Her kertenkelede mirdat taşı vardır]. Mirdât ol taşdır ki süsmârın meskenine nişân ederler sayyâd süsmârın şayd içün meskenine ḳarîb olub süsmârı taşrada gördükde ḥacer-i mezkûru. Ve süsmârı anınla ḍarb ve şikâr eder.

978- **Kelbün 'Âss Ḥayrun Min Esed Râbiş** [Gezen köpek hareket etmeyen arslandar hayırlıdır]. Ya'nî gezen kelb mekânından ḥareket etmeyen arslandan hayırludur demektir bu meşel ḍa'îf ve bî-nevâ olan kimse keşret-i ḥareket ve kesbiyle ḳaviyy ve ğanî olur diyecek yerde ḍarb olunur.

979- **Kâne Ḥimâran Fe's-Te'ten** [Erkek eşek dişi oldu]. Ma'nâ-yı meşel erkek eşek dişi oldu demektir lâkin bu emr muḥâlîdir. Ancaḳ murâd ḍa'îf iken ḳaviyy ve ḳaviyy iken ḍa'îf olmağı taleb eyledi demektir. 204/1 Yahud fe's-te'ten kelimesinde sîn ḥarfi taleb içünolmağla طلب ان يكون اتنا demek olur ya'nî erkek eşek dişi eşek olmağı taleb eyledi demektir. Bu meşel Filan kimse 'azîz iken zelîl oldu diyecek yerde ḍarb olunur.

980- **Keffâ Muṭalleḳatin Neffeti'l-Yerma'** [Boşanmış kadının iki eliyerma taşını ufaklar]. Neffet mâḍî-ı mü'enneşdir maşḍarı neffet

kelimesidir ki nûnun fethi ve fânın teşdidiyledir bir nesneyi süfûf etmek ma'nâsınadır. Yerma' bir nev' yumuşak beyâd taşdır. Begâyet yumuşakolmağla bir nesne ile vuruldukda un gibi hürd olur. **ومنہ تقول العرب تركته يفت اليرمع اي مغموماً مكسوراً** ma'nâ-yı meşel muṭallâka olan hâtunun iki keffi ol taş süfûf edüb ufaklar ki telâşından ana meşgul olur demektir ve bu 'amelden ana fâ'ide haşıl olmaz bu meşel bir belâya giriftâr olduğda feryâd ve figân edüb lâkin bir kimse anı mühimm etmeyüb feryâdı müfid olmayan kimse hakkında darb olunur.

981- كَالشَّاةِ يَبْحَثُ عَنْ سَكَيْنٍ جَزَار Ke's-Şâti Yebhaşü 'An Sikkîn-i Cezzâr [Kasap bıçağı arayan koyun gibi]. Şât koyuna denür. Yebhaşü muḍârî'dır maşdarı behş kelimesidir ki toprak içinden bir nesneyi araştırmak ma'nâsına mevḍû'dur sikkîn-i cezzâr. kaşşâb bıçağı demektir. Ma'nâ-yı meşel ol koyun gibi ki kendi katl-i nefsiçün kaşşâbın bıçağını toprak içinden araştıdır. Demektir. Aşlı budur ki bir kimse bir koyun bulub bir ip ile ayaklarını bağladı ve zebh içün bıçağ arayub bulmamakla tefekkür üzere iken koyun ayağıyla zemini üşüb bir kaşşâb. **204/2** Bıçağı çıkmakla anınla zebh eyledi bu meşel helâkine sebep olan nesneyi taleb eden kimse hakkında darb olunur.

982- اِكْرَمْتَ فَارْتَبِطْ Ekremte Fe'r-Tabiṭ [Kerim ata nail oldun onu bağlayıp muhafaza et]. Ba'dları **اِكْرَمْتَ** istikrâmetiyle, rivâyet eylediler 'Arablar **اِكْرَمْتُهُ** derler **وَجَدْتُهُ** ma'nâsına *Mustakşâ'*da Zemaḥşerî dedi ki ma'nâ-yı meşel feres-i kerîme mâlik oldun hemân tavîle'i muḥâfaza ki rabṭ eyle demektir. bu meşel murâdını bulan kimse hakkında darb olunur.

983- كَرِهَتْ الْخَنَازِيرُ الْمَاءَ الْمَوْغِرَ Keriheti'l-Ḥanâzîr El-Mâ'e'l-Mûgîr [Domuzlar kızgın sudan nefret etti]. Mûgîr iğâr kelimesinden me'hûzdur ki ba'dı tâ'ife-i Enşâr'ı 'adeti olmak üzere. şuyu begâyet kızdurub içinde deri-i ḥinzîri haşladıktan sonra zebh eylemek ma'nâsınadır. **ومنہ قول الشاعر**

ولقد رأيت مكانهم فكرهتهم

ككراهة الخنزير للايغار

Maḍrab-ı meşel ma'lûmdur.

984- كُوسِرَ وَغُوِيَ وَكَلَّ غَيْرَ خَيْرٍ Küseyr ve 'Uveyr ve Küllü Ğayrin Ḥayr [Kırık ve tek gözlü hariç her gayr hayırlıdır]. Bu meşeli ibtidâ Emâme b. Nuşbe tekellüm eylemişdir ki Ḥalef nâm bir a'var kimse muḳaddemen anı tezevvüç eylemişidi

beynlerinde hüs-ü zindegânı olmamakla Halef ânı taflık eyledikten sonra Hâriş nâm bir a'rac ve münkesirü'l-fiḥz kimse anı tezevvüç etdikde Emâme Hâriş'in münkesirü'l-feḥz olduğunu görüb kelâm-ı mezbûru irâd eyledi 'uveyrden. murâd Halef ve küseyrden murâdı Hâriş'dir. Bu meşel iki taraftan mekruh ve iki taraftan mezmûm olan nesne hakkında darb olunur. 205/1 ki bir vecihle ḥayrı me'mûl olmaya قال الشاعر

ايدخل من يشاء بغير اذن

وكلهم كسير او عوير

وابقى من وراء الباب حتى

كانني خيبة رسواى اير.

985- كَلَّفْتَنِي بَيْضَ السَّمَائِمِ Kellefteni Bayde's-Semâyim [Presto yumurtasını bana teklif eyledi]. Semâyim semâme lafzından. Cem'dir ki seḥâbe veznindedir presto gibi ḥaffu'r-rûḥ bir kuşdur ki yumurtasına zafer mümkün değildir ma'nâ-yı meşel bana bayd-ı semâmeyi teklif eyledi demektir. Ba'ḍları semâyem rivâyet eyledi ki buna göre semiyenin cem'idir ki kızıl ḥurda qarıncaya denür bu meşel umûr-i şâkka teklif eden kimse hakkında darb olunur. وكَلَّفَنِي مَخَّ البَعُوضِ meşeli daḥi bu maḥalde darb olunur müḥḥ mîmin ḍammı ve ḥâ-ı mu'cemenin teşdidiyle kemikde olan ilike denür ba'ûḍ ba'ûḍanın cem'idir ki sivri sineğe denür. Ya'nî bana mümkünü'l-ḥuşûl olmayan nesne teklif eyledi demektir.

986- كَلَّفْتُ الْبَيْكَ عَلَى الْقَرَبَةِ Kelleftü İleyke 'Alaḳe'l-Kirbe [Sana varmak için nefsimi zahmete soktum]. Meydânî *Mecmâ*'inde dedi ki 'alaḳ aşlında 'araḳ idi rây-ı lâma tebdil olunub 'alaḳ oldu ve bu meşelin aşlını şu vecihle beyân etdi ki 'âdetâ kırbeyi ḥidmetkâr maḳûlesi esâfil-i nâs götürür ve bir kerîm ve şerîf olan kimse faḳîr ve bîkes olduğda bi'd-ḍarûra kırbeyi kendi götürmek iktidâ eyleyüb nâ-çâr kırbeye şikletinden ve namûs ve ḥayâsından 'araḳrîz olur pes 'alaḳ'l-kirbeden murâd 'araḳ-ı mezbûrdur. Takrîr-i kelâm كَلَّفْتُ نَفْسِي فِي الْوَصْلِ إِلَيْكَ عَرَقَ الْقَرَبَةِ olur ya'nî ben sana vâsıl olmak için kendi nefsimi zahmet verdim. Ve hezâi ḥayâ' ve şeremle teveccüh etdim demektir. Zemâḥşerî *müstekşâ*'da dedi ki 'araḳu'l-kirbeden murâd kırbenin şuyudur ya'nî senin tarafına teveccüh edüb şu götürmeğe muḥtâc oldum demektir ba'ḍları dedileri ki senin için kendime zahmet verdim hatta kırbeye 'araḳrîz olduğu gibi. 'araḳrîz oldum pes 'araḳu'l-kirbeden murâd tereşşüh eden şudur dedi ve ba'ḍları 'alaḳa'l-kirbeden murâd kırbeye aşacak çenkâldir dedi ya'nî senin için kırbeyi çenkâle âşdım ki

seyâhat ve seyr ve sefer ihtiyâr etdim demektir bu veche cümlesinden ahra ve tekellüfden müberrâdır meşel-i mezbûr bir kimse dostu için meşakkate şabr ve tahammül eyledikde darb olunur.

987- El-Kibrü Kâ'idü'l-Buğḍ [Kibir kini getirir]. Kâ'id 'â'id vezninde dâbbeyi yidikci kimseye denür ki yidikci ta'bîr olunur ya'nî kibr ve naḥvet mevrûş-i buğḍ ve 'adâvetdir demektir bu meşel mütekebbir olan kimse ḥalkın mangûdu oldur demdkri lâkin kibr eden kimse kibr etmek.

ḥaber şihḥat eşeri mukteḍâsınca şadaḳa olduḡu bî-iştibâhdır.

988- Küllü Zâtî Ba'lin Sete'im [Her zevci olan hatun bir gün zevcsiz kalır]. Ba'l na'l vezninde zevç ma'nâsınadır sete'im muḍârî'-ı müstakbeldir maşdarı أیوم ('üyûm) kelimesidir ki ku'ûd veznindedir ḥâtûn ersiz ḳalmaq ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel her zevci olan ḥâtûn bir vakit olur ki mufaraḳat eyleyüb ersiz ḳalur demektir. **206/1** Bu meşel teḳallubât-i dehr-dûn ve tebeddülât-i avḍâ' sipihr buḳalemûnda darb olunur ve 'Arablar beddu'â ma'rıḍında ماله أم وعام derler ikiside mâḍî şîğasiyledir ve mâ kelimesi mavşûldur. هکلت امراته وماشیته حتى یئیم ویعیم ma'nâsına ki hem zevcesi ve hem sağılur mevâşisi helâk olub 'avratsız ve sûdsüz olarak perişânḥâl ḳalsun demektir.

989- Üktüb Şureyḥen Fârisen Müstemîta [Şüeyh'i ölümüne savaşı bir süvarî olarak yaz]. Üktüb emr-i ḥâḍırdır. Şüeyḥ bir recül-i şücâ'ın ismidir ki vaktın meliki 'arḍ li-şükr etdikde 'askerin ismini taḥrîr eden kâtibe kelâm- mezbûru söyleyüb ibrâm ve ilḥâḥla kendi ismini deftere ḳayd etdirir idi. Müstemît müstefîd vezninde şol bahadıra ıtlâk olunur ki cenk ve ḳitâl hengâmında mevtden ḳat'a mübâlât eylemeye güyâ mevte tâlib ve mute'arrıḍ ola ma'nâ-yı meşel, zâhirdir bu meşel bir kimseden bir ḥâcet taleb etdikde. Ziyadesiyle ilḥâḥ ve ibrâm edüb maṭlûbunu taḥşîl eyleyen muḳaddem ḥaḳḳında darb olunur.

990- Küllü Zât-i Şidâr Ḥale [Sidar giyen herkes teyzedir]. Şidâr kitâb vezninde nisvân-ı 'Arabın giydikleri şevb-i ma'rûfdur ma'nâ-yı meşel gayûr olan kimse bir ḥâtûnu gördükde farṭ-ı ğîret ve ḥamiyetden nâşî' ḥâleleri cümlesinden 'add eder demektir.

991- Ke'l-'Âṭifi 'Ala'l-'Âḍ [Isıran kimseye şevkat eden gibi]. Nâḳatü 'âṭif derler veledine meyl ve şefḳat edici naḳa demektir. 'âḍḍ ism-i fâ'il

bünyesiyledir 206/2 ısıricı ma'nâsına. Aşlı budur ki İbn-i Maḥâd ki bir yaşına girmiş deve köşegi her ne zaman ki ana senk yanına gelse men' eylemeyüb irdâ' eder her nakadar memesini ısıricı daḥi olsa da yine men' eylemeyüb meyl ve şefkat eder. Bu meşel kendiye isâ'et eden adama ihsân eden merd-i kâmil hakkında darb olunur.

992- **كُلُّ امْرِئٍ فِي بَيْتِهِ صَبِيٌّ Küllü İmri'in Fî Beytihi Şabıyy [Her adam evinde çocuktur].** Ya'nî tarḥ-ı haşmet ve isti'mâl-i fekâhet eder ki hoş-tab' ve beşûş ve laṭife-gûy olur demkdir Zeyd b. şâbit hakkında dedileri ki ehli 'indinde efkeh-ü nâsdan. Ve nâs ile mücâleset etdikde ezmet-i nâsdan olurdu ki begâyet vaḳûr ve lenkerlü ve ehl-i temkin olur idi.

993- **كُنْتُ نُشْبَةً فَصِرْتُ عُقْبَةً Küntü Nüşbeten Fe-Şirtü 'Uḳba [Nüşbe idim ukba oldum].** Nüşbe zümre vezninde şol ilişkin kimeye denür ki bir işe yaḥud bir kimseye ilişdikde buturaḳ tikenî ândan dökme halle münḥell ve münfek olmaz ola 'uḳba kezâlik zümre vezninde şon ve encâm ma'nâsınadır ma'nâ-yı meşel muḳaddemen ben nüşbe idim ki bir kimseye âşılıb ilişdikde elbette benden şerr, ve maḍarret müşâhede eder idi lâkin şimdi ben ol ḥaşlet ve keyfiyetden 'aciz ve ferûmanda kaldım demkdir Meydânî'nin beyanına göre Nüşbe kelimesi hümeze vezninde olub lâkin 'uḳba kelimesine izdivâc içün taḥfif kılınmışdır. وُعْبَهُ ذَا عُقْبَةٍ taḳdîrindedir. kaldı ki nüşbe fi'l-aşl maşdarolmaḡla mübâlaḡaten ıtlâḳ olunması daḥi muḥtemeldir. Bu meşel 'izz ve menâ'etdenşonra zelîl 207/1 ve bî-çâre olan kimse hakkında darb olunur.

994- **كَالْمَمْهُورَةِ إِحْدَى خَدْمَتِهَا Ke'l-Memhûreti İḥdâ Ḥademeteyhâ [Halhallarının biriyle mehri verilmiş].** Memhûre mahri verilmiş ḥâtûna, denür. ḥademe feteḥatle ḥilḥâle ıtlâḳ olunur burada teşniye bünyesiyledir Ma'nâ-yı meşel ḥalḥallerinin biriyle mehri verilmiş ḥâtûn gibidir. Demekdir. Aşlı budur ki bir adam bir aḥmak ḥâtûn tezevvüc edüb zifâfa olduḡda mehr muṭalebesiyle teslîmden imtinâ' eylemekle hemân zevç-i mezbûranın ayaklarında olan ḥalḥalın birini çeküb işte sana mehirdir deyü i'tâ eyledikde rıdâdâr olub nefsinî teslîm eyledi. Bu meşel nihâyet ḥamaḳata bâliḡ olan. Kimse hakkında darb olunur. Bunun nazîri olmak üzere bir kimse bir âḡer kimseye bir miḳdâr mâl verüb oldaḥi mâl-i mezbûriyle mâl veren adamın kızını tezevvüç eyledi bir gün mezbûraya i'tâ eyledi ki mehr ile imtinân eylemekle nâ bî-maḡal imtinân olan yerde كَالْمَمْهُورَةِ مِنْ مَالِ أَبِيهَا kavli darb-ı meşel oldu.

995- **كُلُّ نِجَارٍ ابِلٍ نِجَارُهَا Küllü Nicâri iblin Ehl Nücâruha [Her devenin soyu bu devede mevcuttur].** Nicâr kitâb vezninde aşıl ve ḥaseb ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı

meşel her cins devenin şoyları bu deve de mevcûddur demektir. Aşlı budur ki bir adam bir deve şirkat eyleyüb bey'e 'arđ eyledikde bir kimse devenin aşlından ya'nî şuyundan su'âl eylemekle şâriķ kelâm-ı mezbûr ile cevâb eyledi. Ba'dehü re'y-i vâhid üzere şâbit olmayub mutelevvin meşrûb olan kimse hakkında meşel oldu. 207/2

996- كُمْسْتَبْضِعْ تَمْرًا إِلَى هَجَرَ Ke-Müstebđi'Î Temrin İlâ Hecer [Hecer'e hurma sermaye edinmek gibi]. Müstebđi' ism-i fâ'ildir maşdarı istibdâ' kelimesidir ki bir mâlı sermâye edinmek ma'nâsınadır. Hecer fetĥeteynle Baĥreyn arđının mecmû'unun ismidir ânda pek çok ĥurma ĥaşıl olur. Ma'nâ-yı meşel Hecer nâm ĥurması çok maĥalde ĥurmayı sermâye edinmek gibidir demektir. Bu meşel envâ'-i hüner ve fedâ'il ile müteĥalli olan adama izĥâr-ı fağl ve kemâl eylemek ma'rağında olunur.

997- كَالْمُهْدَرِ فِي الْغَنَةِ Ke'l-Müheddir Fi'l-'Ünne [Mahpus oluğu halde böğüren deve gibi]. Müheddir ism-i fâ'ildir. Maşdarı tehdîr kelimesidir ki deve ağızından dağarcığını çıkarmayarak böğürmek ma'nâsınadır. 'ünne 'aynî dâmmı ve nûnun teşdidiyle deve âğîline denür. Ma'nâ-yı meşel đarâbdan memnû'en âğîl içre maĥbûs olduğu ĥalde böğüren deve gibidir demektir. Bu meşel kavı ve fi'linde nüfûzu olmayub beyhude bağırub çağırın 'âciz hakkında đarb olunur.

998- كُلُّ أَدَاةِ الْخَبْزِ عِنْدِي غَيْرُهُ Küllü Edâtî'l-Ĥubz 'İndî Ġayrüh [Ekmek yapacak edevatlar var ekmek yok]. Ya'nî etmek yapacak edevât ve âlât-i ĥubzin mecmû'u yanında mevcûddur lâkin etmek yokdur demektir. Aşlı budur ki niçe kimseler bir adama miĥmân oldular terĥîb ve ĥoş âmdi merâsimini ba'de't-te'diye meydâna bir sofra ilkâ. Ve üstüne bir el değirmeni vağ' ve inlerini tesviye. Ve taşlarını biri biri üzerinde uydurarak ĥapadı. Miĥmânlar âlet-i ĥubzün bu resme ĥudûrundan te'accüb eylediler. Ba'dehü değirmenin şapından tutub boşuna çevirmeğe başladı miĥmânlar birader ne işliyorsun deyü su'âl eydiklerinde kelâm-ı mezbûru 208/1 îrâd eyledi bu meşel vuşûlu düşvâr olan nesne hakkında đarb olunur.

999- كَلْبٌ أَعْتَسَ خَيْرٌ مِنْ كَلْبٍ رَبِضَ Kelb Î'tis Ĥayrun Min Kelb Rabđ [Gece gezen köpek oturan köpektен hayırlıdır]. Î'tisâs gece gezün tolaşmak ma'nâsınadır rabđ oturmak ma'nâsınadır ma'nâ-yı meşel zâhirdir bu meşel bir kimseyi kesb ve kâr cihetine teşvîķ ve iğra maĥallinde đarb olunur.

1000- كَانَ كُرَاعًا فَصَارَ ذِرَاعًا Kâne Kürâ'a Fe-Şâra Zîrâ'a [Paçaydı kol oldu]. kürâ' ĥurâb vezninde koyun ve sığar maķûlesinin bacaklarının incerek olan yerine denür ki at kısmında vazîf menzilindedir lisânımızda paça ta'bîr olunur ki maĥşûş

ta'âmı olur. *زیرا ومنه اعطى العبد كراعا فطلب ذراعا* zîrâ' kitâb vezninde erş ta'bîr etdikleri mevdi'dır ki inşanda dirseği ucundan orta parmağının ucuna varınca mîkdâra denür yahud kola denür sâ'id ma'nâsına ma'nâ-yı meşel kirâ' iken zîrâ' oldu demektir. Bu meşel bir zelîl ve haķîr olan kimse ħaviyy olub 'izzet bulduķda ħarb olunur.

1001- **اكذب النفس اذا حَدَّتْهَا Ekzibi'n-Nesfse İzâ Ĥaddeştehâ [Nefsine yalan söyle].** Ekzib emr-i ĥâđırdır ĥaddeştehâ kelimesinde olan ħamîr-i mü'enneş nefse râci'dir ma'nâ-yı meşel nefse sen emel ve meramina zafer-yâb olamazsın deyü taĥdîş eylemekle fütur ve neyl ve bülûgu tervîc ederek taĥdîş ve taĥyîl eyle ki sa'y ve iķdâma medâr-ı tenşîf olur demektir ki himmet dedikleri bu olacaķdır. Bu meşel bir kimseyi cesâret ve iķdâma. ĥaşş ve iğrâ maĥallinde ħarb olunur. Beşşâr'dan su'âl eylediler ki eş'âr-ı 'Arabda pek ma'nîdâr olan ħangi şî'irdir cevâbında Lebîd'in işbu. *اَكْذِبِ النَّفْسَ إِذَا حَدَّتْهَا* beyti vicdânımda pek eş'ardır dedi vâkı'en cümle-i umûr ve âmâlin ĥuşûluna esâs ve medardır. Ve bunun muķâbilinde 'Arablar *صدقته نفسه* derler ya'nî bir nesnenin talebinde nefsi miĥnet ve 'aciz taĥyîl eylemekle tebâtî ve tekâsül etdi demektir. Binâ'en 'aleyh nefsühü kezûb ıtlâķ ederler.

1002- **الكلاب على البقر El-Kilâbü 'Ala'l-Baķar [Köpekleri bakara sal].** Ba'ĥları *الكلاب على البقر* rivâyet eylediler. Pes kilâb rivâyetine göre ma'nâ-yı meşel kilâbü baķar-ı vahşî üzerine kışkırdub şaliver demektir. Bu meşel herkesi ĥâl ve vağ' ve şan'atinden ve ülfetinden olmadıķı işi teklîf eyleme herkese bildiķi ħarı teklîf ve tafvîğ kıl demek olur meşlâ ehl-i ħalemi cenk ve ħitâle göndermek gibi meşel-i mezbûrda vâkı' el-kilâb el-kirâb kelimesi ibtidâ'iyet üzere merfû' olur ki. *الكلاب او الكلاب* sebkinde olur ve muķadder ersil kelimesi manşûb olması daĥi câ'izdir. Meydânî'nin beyanına göre kirâb kelimesi tarlayı naţas etmeğe denmekle bakardan murâd çift öküzü olur herkesi kendi şan'atıyla terk eyle diyecek yerde ħarb olunur. Ve el-kilâb rivâyetine göre baķardan murâd yaban öküzü olub ħavm-ı mezbûru biri birine iğrâ ve taĥrîş ve teslîf eyle maķâmında ħarb olunur.

1003- **اَكْسَفًا وَاِمْسَاكَ E-Kesfen ve İmsâkâ [Hem buĥl ve imsâk eder].** Kesf keşf vezninde devrek yüzlü olmaķ ma'nâsınadır ma'nâ-yı meşel hem buĥl ve imsâk eder. Ve hem terşerû (ekşi) gösterir demektir. Bu meşel müte'abbis ve bed-ķehre olan baĥîl ĥaķķında ħarb olunur. Meşel-i mezbûr *اكبرا وامعارا* emşeline ħarîbdır. İm'âra hamzenin kesriyle bir adamın zâd ve züvâdi ħalmayub faķîr olmaķ am'nâsınadır bu meşel hem

İslâm'dan olub kırk sene müddet nâsa cûd ve kerem ve mürüvvetle eyyâm eyledi. Ve şulbundan on nefer evlâd-ı zukûra nâ'îl olmağla bir gün mecmû'u birden şikâre gidüb nâgâh bîkaday Hâdret-i âla. Cevv-i havâda berķ ve bârân peydâ ve bir şâ'ika şadmesiyle cümlesi 'âzim şavb-i bakâ olmalarıyla merûm bu hâleti istimâ eyledikde on nefer evlâdımı bu resme nâbûd eden ma'bûda 'ibâdet eylemem deyü na'ûzu bi'l-lâhi te'âlâ mürted olmağın hakkında gâdab ve kahr-ı rabbânî zuhûr ve dâr ve diyâriyle hebâ-i menşûr olmuştur. لا يَسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ.

الباب الثالث والعشرون فيما أوله لام

1012- Lem Yührem Men Fuşide Leh [Kanı içinde muhafaza edilen bağırsak ikram edilen mahrum kalmaz]. Fuşid faşd lafzından mâdı-ı mechûldür fuşîd ol tamardan çıkan kana denür ki a'râb tâ'ifesi deveyi kaşd ve kanını bağırsak içre hıfz edüb kıtlık zamanında pişirüb mihmânı 210/1 anınla it'âm ederler ve tahfîf için şâdi iskân ederler. Aşlı budur ki iki adam bir a'râbiye nezîl olub başkaca, beytûtet eyledileri. A'rabî birini vağ'- mezkûr üzerine dıyâfet eyleyüb 'ala's-şabah mihmâ-i diğêr bundan su'âl eyledi ki ahşam şâhi-i hânesini ne güne dıyâfet eyledi oldağî وَاثْمَا فَصَدَّ لِي مَا قَرِئْتُ، ya'nî ben et'ime-i nefise ile dıâfet olundum hemân benim için fuşd eylediler dedi ki mihmân diğêr kelâm-ı mezbûru irâd eylemekle meşel oldu bu meşel şey-i yesîr ile kanâ'at mevķi'inde đarb olunur. Ve kelâm-ı mezbûr من فُزِدَ لَهُ 'ibâretiyle de mervîdir ki füz d fuşd ma'nâsınadır. Ve ba'đları قَلِيلًا اعطى قصدا demektir ki قَصْدًا rivâyet eylediler ki kâfîlerdir ma'nâsınadır ma'nâ-yı meşel ol kimse kendi için râhile fuşd olunub bir mikdâr kanıyla müteğaddi olur elbette dıyâfetden mahrûm olmaz demektir ba'đ-ı maķşûduna nâ'il olan kimse hakkında đarb olunur.

1013- Lakvatün Şâdefet Kâbîsen [Çabuk gebe eden erkek ile çabuk gebe olan dişi karşılaştı]. Lakva temre vezninde erkek menisini çapuk teleķķî eylemekle hemân gebe olan dişiye denür. kâbîs emîr vezninde şol aygıra ve poğura itlâk olunur ki âşdığî dişiyi çapuk gebe eder ola, ma'nâ-yı meşel iki müttefikin ictimâ'ları vaktinde đarb olunur.

1014- Leyse Hâzâ bi'uşşiki Fe'drucî [Bu senin yuvan değıl yoluna git]. 'Uş 'aynin đammı ve şînin teşdidiyle şol kuşa yuvasına denür ki ağac dalları aralığında 210/2 hârûhasdan ittiḥâz eyleye 'aynin fethîyle de câ'izdir yuvası dişi kuş yapmakla ḥitâb mü'enneşdir. Üdrüci emr-i mü'enneşdir maşdarı dūrûc

kelimesidir ki şavuşub gitmek ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel bu senin âşiyânen değildir yoluna şavuşub git demektir. Bu meşel bunda hakkın yokdur ferâğat kııl. Yahud bu senin işin değildir diyecek yerde darb olunur.

1015- لَو وَجَدْتُ إِلَيْهِ فَاكْرَشَ Lev Vecedtü İleyhi Fe-'ekriş [Ona yer bulsaydım alırdım]. Vecedtü mâdı-ı mütekellimdir fâ' kelimesi fem lafzının hâlet-i naşbı ve kereş muğâf ileyidir ki ketif veznindedir işkenbeye denür her geviş götüren hayvânda olur inşanda mi'de menzilindedir. Ve bu mü'enneşdir mi'de i'tibâriyle bunda cümle-i cü'ye muğadderdir لَفَعْلُهُ sebkindedir. Aşlı budur ki. Bir kimse bir koyunu zebh edüb cemî' a'dâsını pareleyüb işkenbesş içre pişürmek için şamşakı toldurdu ba'dı 'udvu gerü kalmakla anları daği vağ' eyle dediklerinde işkenbenin ağzında koyacak yer. kalmamakla kelâm-ı mezbûru irâd eyledi ya'nî ol bâkî kalan lahmi koyacak mevdi' bulsa idim anı daği vağ' eder idim demektir. Bu meşel bir müşkill iş teklîf olduğunda imkân ve iktidârdan hâric olduğunu beyân ma'rıdında darb olunur.

1016- لَو ذَاتَ سِوَارٍ لَطَمْتَنِي Lev Zâte Sivârin Laţamtenî [Bilezikli biri bana vursaydı]. Sivâr kitâb vezninde bileziğe denür zenân bilekcelerine geçirürler laţamte mâdı-ı mü'enneşdir. Maşdarı laţm kelimesidir ki el âlesiyle bir adamın yüzüne ya bedenine şafhasına şemâr vurmağ ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel keşke bana tabanca vuran kolları bilezikli bir hâtun olaydı ki murâd. 211/1 eşrâf ve dûdmândan bir kadın olaydı demektir. Aşlı budur ki. Bir hâtuna küf' ve 'adîli olmayan ferûmayeden bir 'avrat sille vurmağla kelâm-ı mezbûru irâd eyledi. Bu meşel bir adam edâniden biri, isâ'et edüb yahud zebândirâzlık eyledikde darb olunur.

1017- لَوْلَا الْوَنَامُ لَهَكَ الْإِنَامُ Levîâ'l-Vi'âm Le-Heleke'l-Enâm [Ülfet olmasa helak olurdu]. Vi'âm kirâm vezninde muvafaqat, ma'nâsına olduğuna göre ma'nâ-yı meşel nâsın biri biriyle üns ve ülfetde ve sâ'ir mu'âmelâtda muvafaqatları olmasa maşlahatları muđmañil ve kendileri telef ve perişân olur demektir. Ve fahr ve mübâhât. Ma'nâsına olduğuna göre ehl-i kerem ki luţf ve ihsân 'an tab' ederler cibilletinde mekârim olmayanlar ânlara teşebbüh ve tebâhî cihetiyle ederler. Eğer bu makûleler vech-i mezkûr üzere taqlîd ile sâ'ire mübâhât etmeseler reşk ve hasedlerinden helâk olurlar demektir.

1018- لَأُلْحِقَنَّكَ حَوَاقِنَكَ بِدَوَاقِنِكَ Le Ülhıkanneke Havâkineke Bi-Zevâkinike [Senin hâkineleri ki zâkineleri ki yapıştırım]. Le-ülhıkanne ilhâk kelimesinden

muğârî'dır havâkın hâkinenin cem'idir ki bedende boyun çenberiyle köprücük kemiklerinin aralığına yahud karnın aşağınsına denür. zevâkın zâkinenin cem'idir ki taht-i zâkne denür. Ma'nâ-yı meşel senin hâkineleri ki zâkineleri ki yapıştırırım demekdir bu meşel kahr ve galebe ile tehdîd mevki'inde darb olunur.

1019- لَمَّا اسْتَدَّ سَاعِدُهُ رَمَانِي **Lemmâ İstedde Sâ'idühü Remânî [Bileği doğrulduğunda beni attı].** İstidâd ifti'âl vezninde toğrulmak ma'nâsınadır كما في قول الشاعر

أعلمه الرماية كل يوم

211/2 فلما استدَّ ساعده رمانى

Ma'nâ-yı meşel zâhirdir. Bu meşel herhâlde kerem ve ihsân eylediğin kimseden mukâbelesinde isâ'et vâkı' olduğda darb olunur.

1020- اِلْتَقَتْ خَلْقَتَا الْبِطَانِ **İltekat Halekatâ'l-Biţân [Semerin halkaları yan yana geldi].** İltekat mâdı-ı mü'enneşdir. halekatân teşniye şîğasıyladır biţân nûnun kesriyle devenin semer kolanıdır halkaları mülâkî olduğda kolan ziyâde ve mühkem çekilmiş olur. Bu meşel miñnet ve belâ ve şiddet ve şûr ve şekâ niyâyete bâlig olub haddi tecâvüz eyledikde darb olunur.

1021- لَيْسَ الرِّىَ مِنَ التَّشَافِّ **Leyse'l-Reyy Mine't-Teşâff [Tas dibinde kalan su kandırmaz].** Reyy şuya kıanmak ma'nâsınadır teşâf tânın ve şînin fetħi ve fânın teşdîdiyle tās dibinde kıalan şu baķiyesine denür. Ya'nî azacıķ şu baķiyesinden reyy hâşıl olmaz demekdir. Bu meşel bir muhtâc ve bî-kis ednâ nesneye mâlik olduğda darb olunur.

1022- لِكُلِّ غَدِيٍّ طَعَامٌ **Li-Küllî Ğadin Ta'âm [Her yarına yemek vardır].** Ma'nâ-yı meşel zâhirdir dâ'ima Cenâb-I Hakkâ mütevekkil olub fağl ve keremine rıdâ lâzimdir diyecek yerde darb olunur.

1023- لَيْسَتْ لَهُ جِلْدَ النَّمْرِ **Lebistü Lehü Cilde'n-Nemr [Onun için kaplan postu giydim].** Lebistü mâğî-ı mütekellimdir cild-i nemr kıablan postu ki mübârizler cenk günlerinde giyerler. Mu'âviye zehrâya hâr câm memat olduğ vakitte ferzend nâ-se'âdet mendi Yezîd-i belîde teşyîd-i erkân-ı devleti için vaşîyyet eylemişdir ki تَسْمَرُ كُلُّ التَّسْمَرِ. وَالْبَيْسُ لِأَبْنِ الزَّبِيرِ جِلْدَ النَّمْرِ. Bu meşel emr-i huşûmetde hutva-ı inzâr ikdâm ikdâm tamm oldum diyecek yerde darb olunur.

1024- لِكُلِّ صَارِمٍ نِيَوَةٌ. وَلِكُلِّ جَوَادٍ كَيَوَةٌ Li-Küllî Şârimin Nebve. Ve Li-Küllî Cevâdin Kebve [Her seyf-i şârim sıçrayıp geri döner ve her cevâd ve kerîm olan ât sürçme zuhur eyler]. Nebve temre vezninde, kılıc bir nesneye işlemeyüb gerü sıçramağa ve gerü dönmeğe denür. **212/1** kebve haţva vezninde sürçüb yüz üzere kapanmağa denür. Ya'nî ba'd-ı kerre seyf-i şârimdan nebve ve cevâd ve kerîm olan âtdan kebve zühûr eyler demektir bu meşel dâ'imâ muşîb olan kimseden bir haţa zühûr eyledikte darb olunur.

1025- اَلْحِمَّ مَا اسْتَدَيْتَ Elhim Ma's-Tedeyte [Erş âtdığın bize argâc dahi ât ki biz kâmil olsun]. Elhim emr-i hâdîrdır maşdarı ilhâm kelimesidir ki cüllâh bize argâc âtub tokmak ma'nâsınadır. İstedeyte mâdî-ı muhâtabdır. Maşdarı isdâ' kelimesidir ki cüllâh erş yapmak ma'nâsınadır ma'nâ-yı meşel erş âtdığın bize argâc dahi ât ki biz kâmil olsun demektir. Bu meşel şurû' etdiğin işi nâkış koymayub itmâm ve ikmâk kıl diyecek yerde darb olunur.

1026- لِكُلِّ سَاقِطٍ لَاقِطَةٌ Li-Küllî Sâķitin Lâķiķa [Her düşene onu tutacak vardır]. Lâķiķa yerden yolunu düşüren için bir devşürücü bulunur demektir ya'nî nâţıkın ağzından düşen her söz için bir işidüb şâyi' eden bulunur. Bu meşel hıfz-ı lisân eylemek ma'ridinde darb olunur.

1027- لِكُلِّ جَابِهٍ جَوَزَةٌ Li-Küllî Câbihin Cevze [Her gelene suyumuz vardır]. Câbih ism-i fâ'il şîğasıyladır maşdarı cebah kelimesidir ki vurûd ve teveccüh ma'nâsınadır cevze temre vezninde bir şavârim şuya 'alâ kavlı bir içim şuya denür. **يُؤَدِّنُ** Muğârî'-i mechûldür maşdarı te'zîn kelimesidir. Bir adama şu maķûlesi şurbe vermeyğb şurbdan redd ve men' eylemek ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel bizim üzerimize vürûd eden kimse **212/2** için bir içim şu kısmeti vârdır ba'dehü şûdan redd ve men' olunur demektir bu meşel çok zaman mekş ve ikâmet eden misâfir hakkında darb olunur.

1028- لَطِيفَةٌ Latîfe [Latîfe]. Kırdun biri bir takrîble cennete dühûl eylemiş su'âl etmişler ki senin cennete dühûlünün bir vecihle münâsebeti yokdur lâkin ne tarîkla girdin cevâb vermiş ki benim bir vecihle liyâķatım yoğıdı lâkin hâne şaķibi 'indeinde çok zaman mekş ve ikâmet eyleyen misâfirlerin bir kaçını ģora geçürmüş idim binâ'en 'aleyh cennete vuşûl müyesser oldu.

1029- لَيْسَ الْقُدَامَى كَالْحَوَافِي Leyse'l-Kudâmâ Ke'l-Havâfi [Ön yelekler arka yelekler gibi değildir]. Kudâmâ usârâ vezninde kuş kısmının kanatlarının ön tarafında

vâkı' dört 'alâ kavlı on 'aded yeleklere denür ki hvâfi anın muķâbilidir ki kanadını kışub yumduķlarında yiv müdiķlarında görünmeyeler 'alâ kavlı menâkib dedikleri yeleklerden sonra olan dört yeleklere denür yahud önde olan yedi yeleklerden sonra olan yeleklere denür. Bu meşel bir nesneyi diğeri nesne üzere tafđil vaktinde đarb olunur.

1030- Li'l-Hiṭāni Āḏān [Duvarların kulakları vardır]. Hiṭān ha'it lafzından cem'dir ki duvara denür āḏān medd ile üzün kelimesinin cem'idir ki kulağa denür. **وتقول العرب لبست اذننى له اي اعرضت عنه او تغافلت** ya'nî ben kulaķlarımı anın cihetinden örtdüm derler ki ândan i'râğ etdim yahud tegafül eyledim demekden kinayedir. Ma'nâ-yı meşel duvarların kulağı vardır ki belki duvar ardında adam vardır âhestece tekellüm eyle câ'iz ki senin kelâmını istimâ' eyleyeler demekden 'ibâretdir. **213/1** Bu meşel ketm-i esrâr huşûşunda ziyâde ihtiyât lâzımdır diyecek yerde đarb olunur **قال الشاعر واحفظ على السر باخفائه فان للحيطان آذان**.

1031- Lecce Fe-Ḥacce [İddiasına dedil getirerek galib etti]. Ma'nâ-yı meşel Filan kimse âher kimse ile bir huşûşda lecc ve münâza'a edüb âhirü'l-emr müdde'âsını işbât için delil irâd eylemekle haşmına gâlib oldu demektir. Ba'đları aşlını şu vecihle beyân eyledi ki bir kimse düyûn-i keşîreye mübtelâ olub ğuremâsıyla her gün lecc ve ğavĝâdan hâli değıl idi âhirü'l-emr fırsat bulub firâr. Ve etrâf ve eknâfı keşt ve ğizâr ederken Ḥaccâc'a teşâdüf edüb ânlar ile Mekke-i Mükerreme'ye vâşıl olduķda bu bahâne ile hacc etmek hâceti değıl iken tavâf-ı Beytillâh ve te'diye-i menâsik hacc edüb hacılar ğurûhuna dâğıl oldu hâsılı ğuremâ ile, lecc ve mücâdelesi hacc sebeb oldu bu meşel bir maṭlab-ı a'lâya kaşı yoğıken nâ'il olan kimse hakkında đarb olunur. Yahud bir nesne taḥşîlinde hizâr lecc ve sa'y edüb âhirü'l-emr, zafer-yâb olan kimse hakkında đarb olunur.

1032- Leyse Fi'l-'Aşâ'i Seyr [Asada kayış yoktur]. Ba'đları dedi ki burada seyirden murâd 'aşânın başına parmak geçürmek için taķdıķları kayışdır. Bu meşel maṭlûba nâ'il olmağa bir cevihle kudret yokdur diyecek yerde đarb olunur ba'đlara ğöre 'aşâdan feres ve seyirden meşy murâddır. Zirâ 'aşâ Cüzeymetü'l-Ebraş nâm kimsenin nâm melikin feresi ismidir ki Emîr-i Hirâ **213/2** idi ben Filan huşûşu işlemeğe kâdir değılim diyecek yerde đarb olunur.

1033- ألقى عليه لُطَاتَه Elkı 'Aleyhi Lütâteh [Alnını üzerine bıraktı]. Lütât haşât vezninde cebheye denür sonra şıklat ma'nâsında isti'mâl olundu. Bu meşel şıklatını anın, üzerine bıraktı diyecek yerde darb olunur.

1034- لَحَفْنِي فَضْلَ لِحَافِهِ Lehefenî Faḍlu Liḥâfih [Yorganından artanı verdi]. Lehefeni mâdîdir maşdarı lahf keliemsidir ki bir kimseyi yorgân maqûlesine örtüb bürümek ma'nâsınadır. Liḥâf kitâb vezninde bürünecek nesneye denür. Çarşab ve yorgan ve sâ'ir nesne gibi ma'nâ-yı meşel Filan kimse beni faḍle-i liḥâfîyle ördü demektir. Bu meşel zahîre, veya 'atıyyesinin faḍlasını âḥere i'tâ eden kimse hakkında darb olunur.

1035- الليلَ وَاَهْضَامَ الْوَادِي El-Leyl ve Ahḍâme'l-Vâdî [Gece dere içindekli çukurlardan sakın]. Ehḍâm haḍm kelimesinin cem'idir dere içinde olan çukur yerlere denür. Takdîr-i meşel احْذَرِكَ اللَّيْلَ وَاهْضَامَ الْوَادِي demektir. Bu meşel iki cihetden maḥûf olan nesneden tahzîr vaktinde darb olunur.

1036- لَحَظُّ أَصْدَقٍ مِنْ لَفْظٍ Laḥzun Aşdaḳu Min Lafz [Bazı bakış sözden doğru olur]. Laḥz lâmin fetheyle bir nesneye göz kıyruğuyla bakmak ma'nâsınadır lafz söz söylemek ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel bir nevi' nazar vardır ki. Maḳşûdu tefhimde lafzdan eblâğdır demektir. Meydânî dedi ki muḥabbet ve buğḍun eşeri gözde zâhirdir ki lisana çendân i'timâd olunmaz.

1037- التقي الثريان İltaka'l-şerîyyân [Zemin ve yaş toprak buşuştu]. şerî yaş toprak ma'nâsınadır. Arḍ-ı şeryâ' derler yaş zemîn ma'nâsına. Ma'nâ-yı meşel zemîn aşlı olan ruṭûbet ve yağmur yağdığından hâsıl olan ruṭûbet, 214/1 biri birine mülâkî oldu demektir ba'dları bu meşel iki kimsenin biri birine olan sür'ati hakkında darb olunur dedi. Zemâhşerî Müsteḳşâ'da ḥaşb ve rehâ vaktinde darb olunur dedi Meydânî İbn-i A'râbî'den rivâyet eyledi ki bir gün meclisinde dediler ki Filan kimsenin şirtında gömleği yokdur lâkin kürk giymiş. İbn-i A'râbî kelâm-ı mezbûru tefevvüh eyledi ki murâd kürkün kılı ile kaşğının kılıdır.

1038- لَيْسَ يُلَامُ هَارِبٌ مِنْ خَتَفِهِ Leyse Yülâmü Hâribün Min Ḥatfih [Sonundan kaçan sitem edilmez]. Ya'nî helâkından ḥavf edüb firâr eden kimse levm olunmaz demektir bu meşel cebân olan kimsenin 'uzrunu beyân ma'rıdında darb olunur.

1039- لَنْ يَزَالَ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا تَبَايَنُوا فَإِذَا تَسَاوَوْا هَلَكُوا Len Yazâlû'n-Nâs Bi-Ḥayr Lâ Tebâyenû Fe-İzâ Tesâvev Helekû [İnsanlar farklı oldukça hayır içinde olursa ne

zaman eşit oldu o zaman helak olurlar]. Ya'ni nâs merâtin cihetinden mütefâvit olub ba'dı âmir ve ba'dı me'mûr oldukça hayırdan hâli olmazlar. Ve eğer merâtibde müsâvi olurlarsa kimse kimseye itâ'at etmeyüb cümlesinin helâkine sebep olur demektir. Ebû 'Ubeyde dedi ki fe-izâ tesâvev halekû 'ibâretinin benim 'indimde ma'nâsı budur ki. Nâsda şerr gâlib ve hayr begâyet 'azîz ve nadirdir pes tesâvî olursa şerdde tesâvî olub cümlesinin helâkine bâ'îş olur.

1040- Lev Kâne Zâ-Hîletin Fe-Teḥavvel [Hilesi olsaydı tahavvûlm ederdi]. Aşlı budur ki bir kimse ḥânesinde oturub ikâd-ı nâr eyledi keşret-i düḥândan bunalub, helâk oldu ḥâtunu dedi ki hangi kimse vardır ki ânı duḥân helâk eyleye bir kimse işidüb kelâm-ı mezbûru irâd eyledi 214/2 ya'nî ol kimse ḥîle şaḥibi ya'nî 'âkıl olaydı ḥânesinden taḥavvûl. Eyleyüb ânı duḥân helâk eylemez idi demektir.

1041- Laḳad Zell Men Bâlet 'Aleyhi's-şe'Âlib [Tilkilerin işediği ancak zelil olur]. Aşlı budur ki 'Arabdan bir kimse şanama 'ibâdet ederken iki şe'leb gelüb ma'bûd itihâz eylediği şanamın başına tebevûl eyledi ol kimse bu hâli gördükde işbu beyti tefevvüh eyleyüb şeref-i İslâmla müşerref oldu

أَرَبَ يَبُولُ الثُّغْلَانِ بِرَأْسِهِ

لَقَدْ ذَلَّ مَنْ بَالَتْ عَلَيْهِ الثُّغْلَابُ

1042- Laḳaytühü Şakkaten 'Umey [Sıcacın köründe buluştu onunla]. Şakka 'umey şâdın ve kâf-i müşeddedenin fethiyle ve 'umey sümey vezninde ve ba'd-ı eş'ârda 'aynin ḍammı ve mîmin sükûniyle vârid oldu ve sakke a'mâ 'unvâniylede rivâyet olunmuşdur nışf-ı nehârın pek isiliki vâktinin ismidir güneşin isiliki vücudu 'alev gibi çalub yakdığı vâkitden 'ibârettir yaḥud 'umey ol vâkitde olan bi'ynih. İsilikin ismidir şakka kelimesi çalub çarımak ma'nâsınadır ve 'mey a'mâ lafzından mürehḥemâ muşagğardır ta'zîm içündür güneşin ḥarri gözde farkumayub göz bakmaḳdan ḳaldığı taşavvuriyle ol vâkte yaḥud issilikine itlâk olundu. Ve 'inde'l-ba'd 'Umey câhiliyede 'Advân kabîlesinden bir kimse âdıdır ki fakîh olmaḡla eşnâ-i hacda Ḥaccâc'a menâsik-i hacce müte'allik iftâ eder idi bir sene 'ale'l-âde kâfile ile gelür iken Mekke'ye iki merḥale mesafede bir konaḡa nüzul eylediler. Ve ol gün ittifâkı havâ pek essi idi rûfekâsına 215/1 teveccüh edüb her kim ki yarın bu sa'ate ḳadar edâ-i 'umre eylemeyüb müḥrim olduḡu ḥalde ḳalur ise sene-i âtiyeye ḳadar edâ-i 'umre edemeyüb öylece ḥarâm olarak ḳalur dedi ki ehl-i kâfile

bi'l-cümle sıçrayub, ol âteşnâk vakitte Mekke canibine 'azm ve şitâb eylediler. Ol iki merheleyi cidd-i tâm ile kat' edüb zaman-ı yesîrde Mekke'ye vâsıl oldular. Ve 'inde'l-ba'd 'Umey 'amâlikadan bir Emîr adıdır. Vakt-i hicrede bir kavm üzerine çapul edüb cümlesini istişâl eylemekle vakt-i mezbûr ana muğâf ve mensûb oldu ve cheynde dahi idâfet onu münâsebet içindür ve sakke lafzı hemîşe zarfıyet üzere manşûbdur.

1043- **Elhi Lehü Kemâ Yülhî Leke [Sana yaptığı gibi sen de ona yap].** Elhi emr-i hâdırır maşdarı ilhâ' kelimesidir ki ilkâ-i lehve ma'nâsınadır ya'nî değirmen çekerken, öğütmek için boğazına gille vad' eylemek ma'nâsınadır ma'nâ-yı meşel sana eylediği şan'atin sende ana karşuluğunu işle demektir. Bu meşel mücâzât ve mükâfât hakkında darb olunur.

1044- **Le-Ağummenneke Đamme's-Şenâtir [Seni parmakların kucaklaması gibi kucaklayacağım].** Şenâtir cem'dir müfredi şüntüre kelimesidir ki şînin ve tânin dammıdır parmağa denür. Ve zî's-şenâtir şînin fethiyle mülûk-i Yemen'den bir melik lakabıdır ki ismi Lahtî'a idi. على طريق التغلب نشئت eylemekle hânemân-i mülûkiyete mahşûş olan Hımeyr dûdmânlarından idrâk eden cüvânları dest-i kahr ile ihdâr ve livâta ile ihtikâr eder idi tâ ki beyinlerinde derkâr olan. kânûn-ı mu'teber mükteğâsınca mülûkiyete sezâvâr olmayalar. Bir gün yine **215/2** hanedân Hımeyr'den zû-nüvâs nâm bir cüvân müteşnâ peydâ olduğunu istimâ' eyledikde 'ala'l-âde livâta için tarafına ihdâr ve hülvetkâhine dühûl ve kâr-i tebehkârine mübâşeret hengâmında cüvân-ı mezbûr tez ve sitlikle mesfûrun zeker ve sırrını kat'. Ve taşra hurûc eyledikde nâs keyfiyete vâkıfolmağla gürîbanımızı pençe-i mersûmdan tahlîs, eyledik deyü izhâr şâdi ve sabâş ederek taht saltanata iclâs eylediler.

1045- **Li'l-Lâhi Derrüh [Mükafaatını Allah versin].** Derr dâlin fethi ve rânın, teşdidiyle sûdçok olmak ma'nâsınadır ve sûd zâtinde serf ve mahd olmak münasebetiyle bir adamdan şâdır olan 'amel-hûb ve eşer bîgûye ıtlâk olunur kavlı-i mezbûr bundan me'hûzdur ki. Medh ve du'â makamında irâd olunur ya'nî 'amel-i mezbûr muķâbilinde mükâfa'ât 'uhde-i beşeriyeden birûnolmağla cezâ' ve mükâfa'âtı Rebbü'l-mücâzâta havale olunmuşdur. Ve zemm makamında لا در دره لا زكا عمله ya'nî hayurlu olmasun demektir ki bed-du'âdır.

1046- **Laķaytühü Evvel Vehle [Onu ilk gördüm].** Vahle sehle vezninde ve fetehtâtle her şey'in evvel ve ibtidâsına denür bundan ibtidâ'-i emriyle

ta'bîr olunur. Ve vâhile daği bu ma'nâyadır fi'l-aşl bunlar feze'e ve fâzi'a ma'nâsınadır ki bir nesneyi evvel-i emirde görünce 'ârıd olan havf ve feze'den 'ibâretdir ba'dehü her nesnenin ibtidây kerresinde isti'mâl olundu lâkin buna göre tecridi. Mutedammin olur.

1047- لَقَيْتُهُ أَدْنَى دَنَى **Laḳaytühü Ednâ Deniyy** [Herkesten önce onunla buluştum]. Ednâ ahrâ vezninde, aḳreb ma'nâsınadır deniyy ceniyy vezninde ḳarîb ma'nâsınadır ya'nî **216/1** cümleden aḳdem ibtidâ-ı vehlede ana buluşdum demekdir.

1048- أَلْقَى الْكَلَامَ عَلَى سَيِّلَاتِهِ **Elḳâ'l-Kelâme 'Ala Rûseylâtih** [Kelamını teenniyle söyle]. Rûseylât muşaggar bünyesiyle reslât lafzındandır ki risl kelimesinin cem'idir rânın kesriyle ki rıfḳ ve te'enni ma'nâsınadır bu meşel Meydânî'nin beyanına göre Mihzâr hakkında ki dâ'imâ herze ve hezeyân söyleyen ya da gev hakkında darb olunur.

مَا عَلَى أَفْعَلٍ مِنْ هَذَا الْبَابِ

1049- أَلْعَمُ مِنَ الرَّاحِ **El'emü Min Râḳî** [Dişleri arasındaki kalıntıları çıkarıp yiyenden daha cimridir]. Raḳî' ba'ḳların beyanına göre ol kimsedir iki begâyet le'âmetinden dişleri aralığında kalan ta'âmı ḳâyî' olmasun deyü çıkarub ekl eder ola, ve ba'ḳları dedi ki râḳî' ol kimsedir ki ḳoyun ve deveyi çanağa şagdıḳda belki şadâsını istimâ' edüb sûd isterler deyü, havfından memesini ağzıyla emer ola. Ferrâ' dedi ki râḳî' ol çobandır ki ḳoyun ve deve ra'y etmeğe gitdikde sûd şagacak ḳab götürmez. Ve bir kimse sûd ister ise şagacak ḳâyim yokdur der. *Tercüme-i ḳâmus*'da vâlid-mâcdim beyân buyurmuşlar ki râḳî' şol le'im ve nâkes şahşa denür ki gûyâ lû'm ve hisseti sûd yerine anâsının memesinden âḳmış ola murâd mâder-zâd le'im ve nâkesdir. Ve 'Arablar le'im-i râḳî' dediklerinin menşe'i budur ki bir ḥasîs ve le'im kimse var idi dâ'imâ sûd şagmayub memesini ağzına alıb emer idi fâşırdısını ḳomşular ve sâ'iller işidüb kendisinden sûd taleb eylemeyeler. Ba'dehü her le'im ve nâkese vaşf eylediler.

1050- أَلْعَمُ مِنَ الْبَرَمِ الْقَرُونِ **El'emü Min El-Beremi El-Ḳarûn** [El-Beremi El-Ḳarûn'dan daha cimridir]. Berem Ḳarûn ḳavm-i Ebrâm'dan bir kimsedir ki ḥâtûnuna bir ḳab verdi ki **216/2** deryûze edüb nir nesne taḥşîl ede ḥâtûn biraz et peydâ edüb götürdü evlâdlarını cem' edüb ekle şürû' eyldiklerinde ol kimse ikişer ikişer et loḳması alıb ekle eyler idi ḥâtûn taḥammül eylemeyüb ابرماً وقرونا ya'nî deryûzeden

taḥşîl eylediğimi çifte çifte mi ekl edersin dedi ki menfa'ati kendiye celb eden baḥîl ḥaḳḳında çarb olunur.

1051- الذُّ بِزَيْدٍ بِزَبِّ Elezzu Bi-Zebdin Bi-Zebb [Kaymakla Busra hurmasından daha lezzetlidir]. Zebd ma'lûmdur ki kaymağa denür zebb Busra hurmalarından bir nevi' ecved ve a'lâ ḥurmaya denür. والذُّ مِنْ زُبْدٍ بِنِزْسِيَانٍ nirsiyân Kûfe ḥurmalarından bir nevi' ecved ve a'lâ ḥurmaya denür meşel-i evvel Başrî ve şânî Kûfî'dir.

1052- الْوَطُّ مِنْ رَاهِبٍ Elvaṭu Min Râhib [Papazdan daha oğlancı]. Bu meşel ḳavl-i şâ'irden e'ḥz ve isti'mâl olumuşdur ki şu beyitte vârid olmuştur. وَالْوَطُّ مِنْ رَاهِبٍ يَدْعِي. بَأَنَّ التَّسَاءَ عَلَيْهِ حَرَامٌ.

1053- الْهَفُّ مِنْ مُغْرَقِ الدَّرِّ Elhefü Min Muğriki'd-Derr [İnciyi batırandan çok tahassür eder]. Elhef lehf kelimesinden me'hûzdur ki fetheteynle bir nesneye derîğ ve tahassür çeküb maḥzûn olmak ma'nâsınadır الدَّرِّ مُغْرَقٍ ol kimsedir ki rü'yâsında gördü ki denizde bir denk yükü a'lâ incüye zafer-yâb oldu sâhil-i selâmete ihrâc edeyim der iken ka'r-ı deryaya düşürmekle uykudan uyandıkda denize, düşürdüğüne taḥazzûn ve telehhûf ederek vefât eyledi.

1054- الْوَطُّ مِنْ دُبِّ Elvaṭu Min Dübb [Ayıdan daha oğlancı]. Dübb dâlin ḳammı ve bânın teşdidiyle âyu ta'bîr olunan canavara denür şehveti ziyâdeolmağla insanı dahi kendiye maḥşûş işâretle cimâ' ve vaṭ' için işaret eder **217/1** begâyet müğlim düpür şehvet ḥaḳḳında çarb olunur.

1055- الْهَفُّ مِنْ قَضِيبٍ Elhefü Min ḳadıb [Kadıb'dan çok tahassür eder]. Ḳadıb emîr vezninde Baḥreyn'de bir ḥurmacı adıdır. Aşlı budur ki mezbûr Baḥreyn'de vech-i mezkûr üzere ḥurma-furûş olub dâ'mâ maḥşûş bir ḥurma tacirinden ḥurma alıb ve kendisi sâ'ire bey' eder idi bir gün 'ale'l'âde gelüb tâcir-i merḳûmdan ḥurmâ taleb eyledikde ol dahi 'indinde müctemi' olan fenâ ve kemter ḥurmadan bir ḳavşara ihrâc ve a'lâ bahasıyla bey' ve i'tâ' eylemekle Ḳadıb dahi ḳavşarayı eḥz ve geldiği semte 'avd ve 'azîmet eyledi meğer tâcir ol ḳaşra, içre bir kese âltub hıfz eylemişidi Ḳadıb gitdikden sonra tezekkür eylemekle Ḳadıb'e idrâk ve keseyi istiḥlâş eyleyemez ise kendi nefsinı ḳatl eylemek için eline bir ḥancer alıb hemân şitâbâb Ḳadıb'in 'akabından pûyân oldu hilâl-i râhde Ḳadıb'e yetişüb luṭf ile bu def'a cenabına verdiğim ḥaṭâ ile kemter ve fenâ ḥurma imiş ḳavşarayı bana i'âde kıl ki 'ale'l'âde yine a'lâ ḥurma vereyim diyerek, ḳavşarayı istirdâd. Ve Ḳadıb'in manzarasında kese-i

ma'hûdu ibrâz ve ihrâz eylemekle Kâdîb kağıyyeye vâkıf ve hancer istişhâbının, sebebine bi'l-istifsâr muţţalı' olduğda kesenin te'essüf ve telehhüfiyle hemân dest tacirden hanceri ehz ve kendi ciğergâhına ta'ınla. zeheb zeheb diyerek semt bakâya zâhib oldu.

1056- **ألَهْفُ مِنْ ابْنِ السَّوِّءِ Elhefü Min İbn Es-Sev' [Kötü evlattan çok tahassür eder].** Ya'nî nâ-halef evlâddan ziyâde hüzn ve teħassür edici demektir zîrâ nâ-halef evlâd ebeveynin hayâtında ânlarla itâ'at eylemeyüb ba'de vefâtihimâ teħezzün ve telehhüf eder.

الباب الرابع والعشرون فيما أوله ميم

1057- **ماء ولا كصداء Mâ' ve Lâ Ke-Şaddâ' [Su çoktur ama Sadda suyu gibi yoktur].** şaddâ' kettân vezninde bir kuyu yahud bir çeşme ismidir ki 'inde'l-'Arab ânın şuyundan hoşgüvâr şu yokdur. Ma'nâ-yı meşel şu çokdur emmâ şaddâ' şuyuna mümâşil değildir demektir. Bu meşeli ibtidâ Kadûr b. El-Şeybânî tekellüm eylemiştir. Mezbûra muḳkaddemen Lakîṭ b. Zerâra'nın ḥabbale-i ezvâcında olub ba'de vefâtihî şahş-ı diğêr tezevvüç eylemişdi bir gün zevç-i şâni mezbûradan beni mi yoḥsa Lakîṭ'ı mı ecmel idi deyü istifsâr eyledikde kelâm-ı mezbûru irâd eyledi ya'nî sende güzelsin ammâ Lakîṭ'a hemtâ olamazsın demektir maḍrab-ı meşel ma'lûmdur.

1058- **ما بَقِيَ مِنْهُ إِلَّا ظَنُّ الْحِمَارِ Mâ Baḳiye Minhü İllâ Zi'mü'l-Ḥimâr [Ondan ancak eşeğin susuzluk haleti kaldı].** Zi'm zânın kesriyle şusuzluḳ ḥâletine denür ma'nâ-yı meşel anın zaman-ı hayâtından ancak ân yesîr ḳalmışdır demektir. Zîrâ devâbb nev'inde ḥimârdan çapuk şuşayân hayvan yokdur.

1059- **مَالَهُ شَوْبٌ وَلَا رَوْبَ Mâ-Leḥü Şevbün Velâ Revb [Ne balı ne sütü kaldı].** Şevb şînin fethi ve vânın sükûniyle bir nesneyi şey'-i âḥere ḳatub ḳarışdırmak ma'nâsınadır. Ve çorbaya ıtlâḳ olunur tesmiye bi'l-maşdardır pirinc ve sâ'ir nesne muhteliṭ olduğıçün. Revb şevb vezninde yoğurda denür nite ki râ'ib daḥi demektir. Yahud şevbden murâd 'asel ve revbden murâd leben-i râ'ibdir. Bu meşel bir kimse ḥayri olmayan kimse ḥaḳḳında ḍarb olunur.

1060- **مَنْ اسْتَبَدَّ بِرَأْيِهِ فَقَدْ هَلَكَ Men İstebedde Bi-Re'yihi Faḳad Ḥelek [Kendi reyile istibdat eden helak olur].** İstibdâd müstaḳil başlu başına olmak ma'nâsınadır ya'î bir kimse kendi re'yini tercîḥ edüb ḥodpesend olursa elbette helâk olur demektir.

1061- مَا يُجْعَلُ قَدُّكَ إِلَى أَدِيمِكَ **Mâ Yüc'Elü Qaddüke İlâ Edîmik [Küçük eşiği büyüğe kıyas ve nispet eyleme].** Qadd kâfın fethi ve dâlin teşdidiyle küçük kızu ve oğlak derisine denür edîm qadîm vezninde cild-i 'azîm ma'nâsınadır ilâ kelimesi ma'nâ i'tibâriyedir. Ba'ğların beyanına göre mukadder muḍafen kavline müte'allıktır ma'nâ-yı meşel küçük eşiği büyüğe kıyâs ve nisbet eylemeğe bâ'îş nedir demektir. Bu meşel tavır ve haddini tecâvüz eden fuḍûl hakkında kezâlik bir emr-i ḥaḳîri emr-i ḥatıra nisbet eden kimse hakkında ḍarb olunur.

1062- مَا يَدْرِي أَيُخْتَرُ أَمْ يُذَيَّبُ **Mâ Yedrî Eyüḥaşşirü Em Yüzîb [Yağı koyu mu bırakacağı yoksa eriteceğini bilemedi].** Taḥşîr tef'îl vezninde kere yağın artmayub gılzâtı üzere terk eylemek ma'nâsınadır. İzâba hamzenin kesriyle ertimek ma'nâsınadır ma'nâ-yı meşel yağı hâli üzere koyu olarak terk edeceğini ve ne erideceğini bilmiyor demektir. Aşlı budur ki tâze yağı taḥḥ ve işlâh eyledikten sonra ḡalîzını raḳîkına karışdırmakla. şafvet bulub ṭurulmadığı ḥasebiyle taşfiye içün âltına âteş yaksa muḥterik olmasından ḥavf eder ve ateş yakmasa kendinden, ṭturulub maṭlubu üzere şuret bulmaz bu cihetle müteḥayyirolmağla, hakkında kelâm-ı mezbûru irâd eylediler ba'dehü bir ḥuşûşda müteḥayyir ve mütereddid olan kimse hakkında kelâm-ı mezbûru ḍarb eylediler.

1063- الْمَرْءُ بِأَصْغَرِيهِ **El-Mer' Bi-Aşğareyh [İnsan kalb ve lisaniyledir].** Aşğarân teşniye büyesyle kalble lisana ıtlâk olunur bu meşeli Nu'mân b. Münzir nâm emîre üdebadan Ma'îdî **218/2** nâm kimse irâd eylemiştir tafşîli bâb el-tâda تسمع بالمعدي خير من ان تراه meşelinde mürur eyledi.

1064- مَا بِالْعَيْرِ قَمَاصٌ **Mâ Bi'l-'Eyr Qimâş [Eşekte sıçrama mecâli kalmamaştır].** Qimâş kâfın ḍammı ve kesriyle sıçramak ma'nâsınadır. Ya'nî sıçramak ḥâleti 'ayırda olmaz demektir. Bu meşel harekete mecâli olmayan ḍa'îf ve nâ-tüvân hakkında ḍarb olunur. Ve devlet düşkünü felekzede hakkında ḍarb olunur.

1065- مِنْكَ رِبْضُكَ وَإِنْ كَانَ سَمَارًا **Minke Rabaḍuke ve İn Kâne Semârâ [Suyu çok yufka da olsa süt sendendir].** Rabaḍ fetheteynle bir adama küt ve gıda kâfi olan sûde denür semâr seḥâb vezninde şuyu çok olan yufka sûde denür ma'nâ-yı meşel aḳârib ve etbâ' ve müte'allekâtın sendendir her neḳadar denâ'et edüb ri'âyet ḥidmetinde muḳaşşır olurla ise de. Bu meşel bir adamın ehl ve etbâ'ı her neḳadar ḥilâf-meşreb hareket ederlerse de nâḳâr taḥammül ile müsâ'ade kıl diyecek yerde ḍarb olunur ve meşel انفك منك ولو كان اجدع meşeline aḳrabdır.

1066- مَن قَرَعَ بَاباً وَلَجَّ وَلَجَ **Men Kara'a Bâben ve Lecce Vele** [Kıyıcı ısrarla çalan girer]. Ya'nî bir kıyıcı ilhâh ve ibrâm ile çalan adam elbette açdurub içirisine dühûl eyler demektir.

1067- مَا يُقَعِّعُ لَهُ بِالشَّنَانِ **Mâ Yuğa'ka'u Lehü bi's-Şenân** [Kırbalarla vurmak onu tahrik ettirmez]. Ka'ka'a zelzele vezninde gûn ve mîşîn ve kâğıd maqûlesi kuru ve pek nesneyi tahrîkle kığışdıtmak ma'nâsınadır şenân eski kırbalara ve derilere denür. Ma'nâ-yı meşel âniniçün kuru eski kırbalar ve deriler kığışd anlamaz demektir 'Arablar deveyi tehyîc için kuru tulum ve kırba maqûlesini tahrîk ve taşvîtle tahvîf ederler **219/1** bu meşel diri ve kıyıcı'ı-ı kalbolmağla havâdiş-i eyyamdan huşûşâ vâhî ve bî-esâs olan 'avârıddan kat'â müte'eşşir ve mütehadîş olmayan kimse hakkında darb olunur.

1068- مَنْ يَجْتَمِعُ يَتَقَعَّقُ عُمْدَهُ **Men Yectemi' Yataka'ka'u 'Umduh** [Toplananın direkleri sarsılır]. 'umud dammeteynle yahud fetheteynle 'amûd kelimesinin cem'idir ki direğe denür. Tağa'ku' ırgalanmak ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel bir kimse müctemi'u'l-esbâb olduğda sûtûn-i hayme şervet ve sâmanî mutekatti' olmak derkârdır ki murâd-i ictimâ', 'akibinde iftirâk rûnümâ olur ictimâ' sebebiyle bir maħalde mekş-i tavîl olunmayub peyder-pey yurd değışdikleri hasebiyle elbette sûtûn-i hayme mutaka'ki' olur. Yahud nâs bir birini takarrub ve cem'iyet peydâ eyledikde 'adetâ beyinlerine ihtilâf düşüb şerr ve şûrâ müstetba'olmağla iftirâklarına mü'eddi olur demektir, yahud her kemâlin zevâle serdâde olmak 'adet-i dehriyesine mebni bir adamın hâl-i muntazam ve sâz û sâmanî mülte'im olması ma'rıd-ı zevâle muncerr ve muntehâ olur demektir pes 'ale'l-ihtilâf bu mevki'lerin birinde darb olunur.

1069- مَنْ حَفَّنَا أَوْ رَفَّنَا فَلْيَقْتَصِدْ **Men Haffanâ Ev Reffenâ Fe'l-Yaktaşid** [Bize bakan haddini bilsin]. Haff hânin fethi ve fânın teşdidiyle bir nesnenin çevresini dvr ve ihâta eylemek ma'nâsınadır ki kuşatmak ta'bîr olunur. وَمِنْهُ قَوْلُهُ تَعَالَى حَاقِّينَ مِنْ حَوْلِ وَمِنْهُ قَوْلُهُ تَعَالَى وَحَفَّنَاهُمَا بِنَخْلٍ أَيْ جَعَلْنَا النَّخْلَ مَطِيفَةً بِاحْفَاقِهِمَا أَيْ جَوَانِبِهِمَا reffe rânın fethi ve fânın teşdidiyle bir adamın âz ve çok **219/2** ve küçük ve büyük hizmetinde yelib yupurmak ma'nâsınadır iktisâd ifti'âl vezninde i'tidâl üzere hareket eylemek ma'nâsınadır ma'nâ-yı meşel bizim çevremize muhabbet vechiyle tulanıb bize ri'âyet ve umurumuza, i'tinâ ve himmet ve hizmet ve medh gibi izhâr-ı ta'allûk ve huşûşiyet edenler vech-i i'tidâl üzere medh ve ta'zîmde haddi tecâvüz eylemesinler demektir.

1070- ما تَنْقَعُ الشَّعْفَةُ فِي الْوَادِي الرُّغْب **Mâ Tenka' u Eş-Se'Fetü Fi'l-Vâdi'r-Rüğb** [Yağmur büyük dereyi kandıramaz]. Nak' nûnun fethi ve kâfın sükûniyle şuya kandırmak ma'nâsınadır. Şa'fe temre vezninde çenti yağmura denür reğeb fetheteynle şol dereye denür ki büyük ve içerisi vâsi'olmağla çok şu isti'âb eyleye ma'nâ-yı meşel çenti yağmur büyük dereyi kandıramaz ya'î tulduramaz demektir bu meşel bir kimsenin verdiği 'atıyye sedd-i şelme-i hâcet eylemediği maḥalde darb olunur.

1071- مَنْ يَبِغِي فِي الدِّينِ يَصْلَف **Men Yebgi Fi'd-Dîn Yaşlif** [Dinde serkeşlik eden sevilmez]. Burada bağı ta'addi ma'nâsınadır ki ḥaḳdan 'avüd Li'llâh serkeşlik eylemek ma'nâsınadır. şalaf fetheteynle hâtun zevci yanında vak' ve ḥürmeti olmayub i'tibârsız olmak ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel emr-i dîn bâbında nâse inkâr. Ve tekebbür ve ta'aşşub edüb faḳl ve diyâneti hemân kendi nefesine ḥaşr eylemek şûretinde olanın kulûb-i nâsa muḥâlaṭat ve ḥüsn ü mu'âşerete ḥaşş ve taşvîk eylemek ma'rıdında darb olunur.

1072- الْمَاشِ خَيْرٌ مِنْ لَاش **El-Mâş Ḥayrun Min Lâş** [Değersiz de olsa hiçten iyidir]. Mâş ḥart mert ev esbabına denür. Ve çanak çömlek maḳulesi ḥurevâta denür. Lâş lâ-şey' lafzından 220/1 muḥaffefdir ma'nâ-yı meşel ḥanede mevcûd bî-kıymet ḥurdevât ḥanenin ḥâli olmasından ḥayurludur demektir.

1073- مَا لَهُ صَادِرٌ وَلَا وَارِد **Mâ Lehü Şâdirün ve-Lâ Vârid** [Onu ne çıkını ne de gireni vardır]. ویروی şâdir şûdan ric'et edene. Ve vârid şuya varana itlâk olunur.ma'nâ-yı meşel Filanın şulanmak için şuya gidüb gelecek devâbb ve mevâsisi yokdur ki aşlen mâl ve mülki yokdur demekden kinayedir. Hârib ve kârib rivâyetine. Göre ma'nâ-yı meşel şı vecihle tefsîr eylediler ki Filanın kendiden ḥavf edüb tebâ'üd eden ve nef'ini me'mülle tarafına müteḳarri olan kimsesi yokdur ki elinden ḥayr ve şer gelmez adamlıktan kat'a 'alâkası yokdur demektir. Ve bu nefy maḳamına maḥşûş olan ta'bîrâtandır.

1074- مَنْ أَجْدَبَ جَنَابَهُ اِئْتَجَع **Men Ecdebe Cenâbehü İntece'** [Kim ki yerini boş bulsa başka yerden bekler]. İcdâb bir yeri kıtlık bulmak. Ma'nâsınadır. inticâ' otlaḳ çayır araştırmak ma'nâsınadır ma'nâ-yı meşel bir kimse kendi maḳarr ve me'vâsını âb ve kiyâhdan ḥâlî bulsa âḥir maḥalden inticâ' eder ya'nî faḳîr olan kimse tuvankerden ümîd intifâ' eder demektir. Aşlı budur ki bir gün Mu'âviye ğarḳ-ı deryâyı nâz ve ni'met ve şadır-nişîn meclis-i 'ayş ve şoḥbet iken Şa'Şa' A B. Şûḥân

nâm sehi ve delir Mu'âviye'nin mehâbet ve şevketinden dehüm etmeyüb. Bî-pervâ bezminde olan ta'âm ve nevaleye şîrâne hamle eyledikde. Mu'âviye. انتجعت من بعد kavliyle tevbih eylemekle İbn-i Şuhân dahî meşel-i mezbûr ile zemzeme sâz cevâb olmuştur.

1075- مَا عِنْدَهُ مَا يُنْدَى الرُّضْفَةُ **Mâ 'İndehü Mâ Yüneddi'r-Raḍfa [Onda çömleği nemnak edecek nesne yoktur].** Yüneddi muḍâri'dir maşdarı. 220/2 tendiye kelimesidir ki bir nesneyi nemnâk eylemek ma'nâsınadır raḍfa temre vezninde 'Arablar 'adetiyle ta'âmı tabh edecek çömlek bulunmakta deriden çömlek gibi yapub şu ve sûd ve herne murâd ederler ise içine. koydukdanşhna ol nesneye ilkâ eyledikleri kızgın taşta denür ma'nâ-yı meşel olan kimsenin 'indinde ma'hûd taşı nemnâk edecek nesne olmadı demektir ki maḳşûd hayr ve menfa'ati andan nefydir. Bu meşel elinden bir nesne ihrâc olunmayan bahîl hakkında darb olunur.

1076- مَيِّتَةُ أَبِي حَارِجَةَ **Meytete Ebî Hârice [Ebi Harica'nın ölümü].** Meyte boğazlanmadan ölen hayvana denür. hikâyet olundu ki bir a'râbı estâr-ı ka'beye ta'allûk edüb söz ve güdâz ile du'â eder ki يا'نِّ يَا رَبَّ اللَّهُ مَيِّتَةُ كَمَا مَاتَ أَبُو حَارِجَةَ ya'nî ya Rab senden Ebû Hârice'nin mevti gibi mevt isterim. Su'âl etdiler ki Ebû Hârice ne keyfiyetle vefât eyledi cevâbında dedi ki Hârice bütün kuzuyu ekl edüb üzerine bir kâse nebîzi şûrb eyledikten sonra güneşe karşı yatub oldu, ve eceli gelüb vefât eyledi bu keyfiyetle olan ölümü niçün. İstemem zirâ karnı etden ve nebîzden tok ve bedeni harâret âfitâbdan **essi** (eski) olarak vefât eyledi. Bu meşel imtilâdan helâk olan kimse hakkında darb olunur.

1077- مَالِي ذَنْبٌ إِلَّا ذَنْبُ صَحْرٍ **Mâli Zembün İllâ Zembü Şahr [Benim günahım ancak Sahr'ın günahı gibidir].** Şahr Loḳmân b. 'Âdil kızının ismidir. Aşlı budur ki bir gün mezbûr Loḳmân birâderi Laḳîm ile gâret için etrâfa gitdiler Laḳîm birâz cezûr gâret. Ve Loḳmân'dan muḳaddem hâneye mürâca'at etdi. 221/1 Mezbûra Şahr pederi Loḳmân'a ikrâm ve hâneye 'avdet etdikde iç'âm mülâhazasıyla 'amûcesi Laḳîm'in götürdüğü cezûrün birini zebh ve lahminden ta'âmı müheyyâ eyledi çün Loḳmân hâneye 'avdet etdikde Şahr müheyyâ etdiği lahm-i cezûru hezâr i'zâz ile huḍûru Loḳmân'a, ihḍâr eyledi Loḳmân kendiden muḳaddem Laḳîm'in sevḳ-ı cezûr etdiğinden gâḍab ve belki reşk ve hased eylemekle Şahr'ın, ihḍâr etdiği ta'âm Laḳîm'in cezûrundan olduğına vâḳıf olduğda derdmend Şahr'a bir laṭme-i şedide ile darb etdikde dersâ'at helâk oldu. Bu meşel bir kimsenin aşlâ cürm ve günâhı yoḡiken

mu'âteb olduğda. Ve ihsân muķâbelesinde isâ'et olunduķda ķarb olunur. Ba'dları meşel-i mezbûrun aşlını şü vech üzere beyân etdi ki Loķmân-ı mezbûrun 'adeti bu idi ki bir hâtûnu tezevvüķ edüb ândan ednâ hıyânet görse ânı katl ve bir ğayrı hâtûn tezevvüķ eder idi bir ğün 'ale'l-'âde bir kıızı daği tezevvüķ edüb ândan daği hıyânet şudûru. ħavfinden ķule-i cebelde bir mağara-ı şa'bi's-şu'ûd ħafr ve mezbûrayı ânda iskân eyledi ve kendi ol mağarayaşu'ûd için zincirden bir nerdibân ihdâş edüb nüzul etdikde ol, nerdibânı raf eder idi 'amâlikadan bir şâbb-i emred mezbûraya ta'aşşuk edüb akrabâsına dedi ki ben Loķmân'ın hâtûnuna ta'aşşuk eyledim benim ana vuşûlum için bir tedarik görmezseniz sizin meyânınıza 221/2 bir ħarb ve fitne ilkâ ederi ki ilâ yevmi'l-ķıyâm müstemirr olur akrabası, dediler ki ķule-i cebele şu'ûd mümkün deĝildir biz bu bâbda ne ğüne tedârik görelim mezbûr dedi ki ben size bu bâbda bir ħîle ta'lîm edeyim ki bir kimsenin zihnine ħutûr eylemeye cümle kılıçlarınızı cem' edüb. Biz Filan vakte ķadar ķâr ve kesbimize meşgul olacaĝız deyü seyiflerinizi Loķmân'a emânet vağ etmek şadadında iken beni seyflerin içine şarub Loķmân daği seyfleri götürüb ķule-i cebelde olan. ħanesine vağ eyledi Loķmân ħaneden nüzul etdikde hâtûnu meyân seyfden cüvânı ihrâc edüb dâdûsitâd iştigâl ve Loķmân geldikde meyân-ı süyûfe idĥâl eder idi bu ĥâl üzere bir zaman zevķ ve şafalarına meşgul oldular bir ğün Loķmân. 'ale'l-'âde ħâneye gelüb duvarda bir pâre balĝam gördü hâtûna dedi ki bu balĝam nedir hâtûn dedi ki ben tükürdüm Loķmân dedi ki bir daği tükür hâtûn eĝerce tükürdüĝü evvelki balĝam gibi olmadı Loķmân vâķi' ĥâle vâķıf olub. يا ويلته diyerek. hâtûnu ķule-i cebelden remy ve cüvânı hezar 'ukûbetle katl eylediktenşonra dâmen-i koha nüzul eyledikde kıızı Şahr'a müşâdif olub Şahr , pederinden aşâr-ı ĝađab müşâhede eylemekle ey vâlid-i mâcid bu ĥâl. Ne ĥâldir dedi Loķmân sendaği nisâ' züöresinden deĝilmisin deyüb bî-ķâre Şahr 'a ķarb etdi ki ol sa'at helâk oldu.

1078- ما انت إلا بَغلة الشطرنج **Mâ Ente İllâ Bağletü's-Şaṭabraḥ** [Sen ancak şatrancın bağlesi gibisin]. Bu meşel bir kimseye senin bir vecihle lüzumun ve sana ihtiyâc yokdur diyecek yerde ķarb olunur. Zirâ ruķ'a-ı şatrancda bağle için maķam yokdur ruķ'a-i şatranc bizi şatranc oynadıķda başt ederler ve ĥor ve ĥaķîr ve nazardan sâķıt olan kimseye بيدق الشطرنج deyü ķarb-ı meşel ederler.

1079- مَأْرِبَةٌ لَا حَفَاوَةَ **Me'rûbe Lâ Ĥafâva** [Muhabbetimden deĝil bir hacet için]. Meydânî dedi ki me'rûbe rânın đammı ve fetĥeyle ĥâcet ma'nâsınadır حفى به derler bir kimsenin şânına ihtimâm yaĥud ĥâl ve ĥâtırîn su'âl etmekde mübâlaĝa

etse *Tercüme-i Kâmûs*'da hafava hânın fethîyle ilhâh ve ibrâm eylemek ma'nâsınadır deyü maşûrdur. Me'rûbe ve hafava ref'le, olduğu şurette هذه مأربة لا حفاوة takdîrindedir. Naşşıyla olduğu şurette للمأربة لا فعلت خدا مأربة لا حفاوة takdîrinde olur ki للمأربة لا sebkinde olur. Ma'nâ-yı meşel ben ol 'arḍ-ı 'ubûdiyet ve ta'zîm ve tekrîmi hâcet için işledim yohsa anın şânına ihtimâm ve hâl ve hâtırın isti'lâm dımnında işledim, demektir. Bu meşel sana ikrâm ve ta'zîm etdiği muhabbet için değildir belki senin 'inde hâceti vardır ânın içündür diyecek yerde darb olunur.

1080- Men Şâne'e'l-Hâkim Lem Yehteşim [Hakime rüşvet veren çekinmez]. Muşâna'a rüşvet vermek ma'nâsınadır. İhtişâm bir kimseden, utanmak ma'nâsınadır ma'nâ-yı meşel hâkime rüşvet veren kimse taleb-i hâcetden utanub havf etmez demektir. Bu meşel makşûduna 222/2 nâ'il olmak murâd eden kimse bezl-i mâl etmek gerekdir diyecek yerde darb olunur.

1081- Men Yenkehi'l-Hasnâ' Yu'tî Mehrehâ [Güzelle evlenen mehrini verir]. Ya'nî güzeli nikâh eden kimse mehrini verir demektir. Bu meşel emr-i mühim murâd eden kimse bezl-i mâl etmek gerekdir diyecek yerde darb olunur.

1082- Emre'e Vâdihi ve Ecnâ Hüllebehü [Deresi çayırlandı ve hülleb otu çoğalıp dirilmeğe başladı]. Emre'e mâdîdir maşdarı imrâ' kelimesidir ki bir yer otlu şulu mergzâr olmak ma'nâsınadır. Ecnâ kezâlik mâdîdir maşdarı icnâ' kelimesidir ki yerin çayır ver alması makûlesi devşürilecek nesneleri yetişüb çoğalmak ma'nâsınadır hülleb sükker vezninde bir nev' nebâtıdır eyyâm-ı hârrada bâdiyede biter. Ma'nâ-yı meşel, ol kimsenin deresi çayırlandı ve hülleb dedikleri otu çoğalıp dirilmeğe yaklaştı demektir. Bu meşel bir kimsenin. hâl ve şânı güzel olub şervet ve sâ mân şahibi olduğda darb olunur.

1083- Emre'te Fe-İnzil [Otlı çayırly yer buldun hemân nüzul eyle]. Emre'te mâdîdir maşdarı imrâ' kelimesidir ki ma'lûm oldu. İnzil emidir. Maşdarı bâb-ı şâniden olarak nüzul kelimesidir. Ma'nâ-yı meşel otlu çayırly yer buldun hemân nüzul eyle demektir. Bu meşel murâd ve makşûd ki nâ'il oldun hemân mutaşarrif ve mütena'im ol makamında irâd olunur. Meşel-i mezbûr اعشبت فأنزل meşelinin mişlidir.

1084- Men Yaṭul Eyre Ebîhi Yentaṭıku Bih [babasının eyrine ulaşan onunla kuşanır]. Eyr kelimesi yaṭal fi'linin fâ'ilidir yaṭal ṭavl

kelimesinden me'hûzdur. İntiâk, 223/1 ifti'âl vezninde kuşak kuşanmak ma'nâsınadır ve bşir nesne ile kuvvet ve metânet bulmak ma'nâsınadır. Ba'dları هن ابيه 'ibâretiyle rivâyet eylediler eyr ve hen kelimeleri zekere denür. Bu kelâm İmâm-ı 'Alî kerreme'l-lâhu vecheh Hâdretlerinin kavli olarak mervîdir. Ma'nâ-yı meşel pederinin zekeri uzun olan adam ânı beline kuşanur demektir. tûl-i zeker-i peder keşret-i evlâddan ve intiâk ağı ile kuvvet ve metânet bulmağdan kinayedir. وفي مثل آخر. من يطل ذيله ينتطق به ya'nî bir kimsenin zeyli uzun oldu ki vüs'at-i hâl ve keşret-i mâl şahiibi oldu anınla kuvvet. Ve metânet bulur demektir. Bu meşel من يطل ذيله يطاء به 'ibâretiyle de rivâyet olundu bu meşel ganiyy-i müsrif hakkında darb olunur.

1085- ما صَلَّى عَصَاكَ مُسْتَدِيمَ Mâ Şallâ 'Aşâke Müstedîm [Senin eğri asanı bir akıllı doğru edemedi]. Taşliye bir eğri nesneyi ateşde toğru kılmak ma'nâsınadır. Müstedîm burada, 'âkil demektir. Ma'nâ-yı meşel senin 'aşanı bir 'âkil toğru etmedi ki seni bir mü'eddib te'dîb eylemedi ma'nâsı murâddır

قال الشاعر

فَلَا تَعْجَلْ بِأَمْرِكَ وَاسْتَدِيمُهُ. فَمَا صَلَّى عَصَاكَ كَمُسْتَدِيمِ

1086- مَنْ غَرِبَلَ النَّاسَ نَخْلُوهُ Men Ğarbele'n-Nâse Naḥalûh [Nası eleyen elenir]. Ğarbele deḥrece vezninde un ve sâ'ir nesneyi kalburlamak ma'nâsınadır. Naḥalû mâdîdir. Maşdarı naḥl kelimesidir ki un elemek ma'nâsınadır ma'nâ-yı meşel halkı kalburlayan kimseyi halk un gibi eler demektir. Ma'nâ-yı meşelde 223/2 hâtır fâtire huṭûr eden budur ki ğirbâl ve menḥal meyânında fark, ma'lûmdur ki bir nesneyi ğirbâl ile eleseler çendân ihtimâm olunmaz zîrâ ğirbâlin şukbeleri vâsi'dir. Lâkin elek ile eleseler ziyâde ihtimâm olunur şukbeleri tenek olduğuiçün pes ma'nâ-yı meşel budur ki bir kimse halkın 'uyûbunu ednâ mertebe teftîş üzere olsa halk anın 'uyûbunu teftîşde ihtimâm ve dikkat ederler.

1087- مَنْ دَخَلَ ظَفَارَ حَمَرٍ Men Daḥale Zafâri Ḥammer [Zafar'a giren oranın diliyle konuşsun]. Zafâr kaṭâm vezninde Yemen'de bir karyenin ismidir ki ol karyede âşı ta'bîr olunan kırmızı toprak bulunur ḥammer tahmîdden me'hûz olarak şûret-i haberde, inşadır فليحمر sebkindedir aşlı budur ki bir yalçın kaya üzerinde vâki' tağ başında bir gün emîr-i kabîle-i Ḥamîr ki Yemen'de a'zam-ı mülûk idi havâş ve nüdemâsıyla şikâra çıkub sâyibân üzere ku'ûd ve eṭrâfı seyr ve temâşa ederken bir a'râbi gelüb mülakât için ba'de'l-istidân pîşgâh emîre meşûl eyldikde emîr ol a'râbiye şib deyü emr eyledi ki ve şevbden emr-i ḥâdîrdır Ḥamîr lügatinde cülûs ma'nâsınadır.

A'râbi 'Arabî-i faşîh ma'nâsı üzere sıçramak ma'nâsı fehîm eylemekle imtişâlen li'l-emr hemân yüksek kayadan aşağıya pertâb edüb bünyân vücûdu harâb ve yebâb oldu. Emîr-i Hâddâr'dan bu keyfiyetin sebebinin istifsâr eyledikde ânlar dağî mâtdeyi tefhîm eylemeleriyle emîr-i mezbûr ليس عندنا عربيت من دخل ظفار حمر kelâmını tekellüm eylediler ve 'Arabiyyet lafzını vakıfla tekellüm eylemekle tây, 224/1 tây tavîle ile mersûm olur ya'nî bizim 'indimizde olan lûğet-i 'Arabiyye değildir her kim zafâr nâm maḥalle dâhil olursa Hamîr lisânını ta'lîm etsün demektir. Meydânî dedi ki ba'dları 'ibâret mezkûrenin ma'nâsında dediler ki her kim Zafâr nâm maḥalle dâhil ola ehâli-i Azfâr gibi. Lisnânını âşî ile kırmızı etsün. Bu meşel bir kimse bir kavmin meyanına dâhil olduğda ol kavmin 'âdeti ile 'âdetlensün diyecek yerde darb olunur.

1088- Mine'r-Refş İlâ'l-'Araş [Çabadan arşe kadar]. Refş rânın fethi ve dammı ve fânın sükûniyle çaba ta'bîr olunan âlete denür ki çiftçiler ve bağbânlar kullanurlar. Bu meşel ارتفع من الرفش الى العرش kuvvesindedir ya'nî çapa ile iş işlerken serîr-i devlete cülûs eyledi demektir. Bu meşel zelîl iken 'azîz olan kimse hakkında darb olunur.

1089- El-Mer'ü Tevvâkun İlâ Mâ-Lem Yenel [İnsan elde edemediği nesneyi arzular]. Tevvâk kezzâb vezninde mübalağadır maşdarı tevķ ve teveķân kelimeleridir ki müştâķ ve ârzûmend olmak ma'nâsındadır. Mâ kelimesi mavşûledir. Ma'nâ-yı meşel insân men' olunub nâ'il olmadığı nesneye müştâķ ve ârzûmenddir ki harîş olur demektir. أحب شيء الى الانسان ما منعا kelâmı meşel-i mezbûra muvâfıķdır.

1090- Men 'Azze Bezz [Galib gelen selb ve nez' eder]. 'Azz galebe ma'nâsındadır bezze selb ve nez' ma'nâsındadır. Aşlı budur ki kabîle-i Tay'dan Câbir nâm kimse iki kimse ile bir gün mürâfaķat etdiler Hayra'ya qarîb vardıklarında emîr-i Hayra olan Münzir b. Mâ'ûs-semâ' evi'l-kevn benûb etrâfı keşt ve gûzâr eder idi ki. 224/2 Her kime teşâdüf etse elbette aķatl eder idi mezbûrelere teşâdüf, edüb ķatl etmek içün e'ḥz ve ḥudûruna ihdâr eyldiler emîr-i mezbûr marķumelere ḥiṭâb edüb dedi ki üç kimse biri. Biriniz ile muşâra'a eden her kim ki gâlib olursa ıtlâķ ve bâķiyenizi ķatl ederim anlar damuşâra'a edüb içlerinden Câbir gâlibolmağla ânı âzâd ve ol iki kimsenin, ķatline fermân eyleyüb Câbir ânları cellâd elinde gördükde kelâm-ı mezbûru irâd eyledi.

1091- **مَنْ يَأْتِ الْحَكَمَ يَفْلُجُ Men Ye'ti'l-Hakeme Yefluc [Hakime gelen zaferyab olur].** Hakem fetheteynle hâkim ma'nâsınadır yefluc bâb-ı evvelden maşûğdur maşdarı felç kelimesidir ki fevz ve zafer ma'nâsınadır ma'nâ-yı meşel hâkim hüdûruna haşımsız varan kimse fevz ve zafer bulur demektir. Meydânî dedi ki zîrâ ol kimseyi tekzîb eder bulunmadığından her ne ki söylerse taşdîk olunur bu hakîrin zihnine tebâdür eden budur ki hâkim efendiye tenhaca varub biraz nesne va'd eden kimise haşmına zafer bulur demekden 'ibâretdir münâsib olan budur.

1092- **مَنْ يَسْمَعُ يَخْلُ Men Yesme' Yehil [İşiten su-i zan eder].** Yehil kelimesi müheyyile ve mehâle ve haylûle kelimelerinden me'hûzdur ki şanmak ma'nâsınadır. Fârisî'de pend-eştin mürâdifdir Meydânî dedi ki ma'nâ-yı meşel bir kimse nâsın ihbâr ve me'âyibini işistdikde ânlara kalbinde sû'-i zan hâsıl olur demektir. Bu meşel nâsdan 'üzlete terğîb ma'rıdında darb olunur. Zemaşşerî'nin *Müstakşâ*'da beyanına **225/1** göre bir kimseden bir kimseye hayr bâliğ olduğda istimâ' eden kimse haber götüreni müttehem edüb kelâm-ı mezbûru irâd eder.

1093- **مَا هُوَ إِلَّا ضَبَّ كُذْيَةِ Ma Hüve İllâ Dabbu Kûdye [O ancak küdye kertenkeleidir].** Dabb ma'lumdur ki kertenkelee denüz küdye kâfın dammı ve dâlin sükûniyle arđ-ı şalba ma'nâsınadır dabb kısmı arđ-ı şalbayı hafr ve maqâm ittihâz eder ki münhedim olmaya ma'nâ-yı meşel ol şey küdye kertenkeleîdir ki desters olmak bir dürlü mümkün değildir demektir bu meşel ana kimseler kâdir değildir diyecek yerde darb olunur.

1094- **مُحْسِنَةٌ فَهَيْلَى Mühşinetün Fe-Heyyili [Sen mühsine kadınsın dök boşalt].** Bu meşel مُحْسِنَةٌ فَهَيْلَى انت takdîrindedir heyylî emr-i hâdır-ı mü'enneşdir maşdarı tehyîl kelimesidir ki bir nesneyi buşâldub dökmek ma'nâsınadır. Yahud mühsine hâl olarak manşûbdur مُحْسِنَةٌ فَهَيْلَى sebkindedir. Yahud mef'ûl olarak manşûbdur اراك مُحْسِنَةٌ فَهَيْلَى takdîrindedir. Aşlı budur ki bir kimse bir hâtûna bir tağarcık dakîk emânet vağ' edüb gitdi ba'dehü hâtûnun hanesine 'avdet edüb gördü ki hâtûn mezbûrenin tağarcığına olan dakîki kendi taparcığına boşaldır hâtûn harîfi. Gördükde hayretinden dakîki kendi tağarcığından mezbûrun. tağarcığına boşaltmağa başladıkda ol kimse kelâm-ı mezbûru irâd eyledi ya'nî sen mühsine hâtûnsun turma dakîki benim tağarcığıma boşalt demektir. Bu meşel 'amelinde işâbet eden kimse hakkında darb ve irâd olunur. **225/2**

1095- مَا يُشَقَّ غُبَارُهُ **Mâ Yuşakku Ğubârüh [Tozu yarılmaz].** Mâ yuşak mudârı'-ı menfi-i mechûldür ya'nî bir mertebe sıbkat etdi ki ğubârı görünmez oldu pes ğubârı görünmez ki hatta şakķ oluna ve mümkündür ki ğubârı eğerçe maḥsûsdür lâkin ana bir ferd lâhik olamadığından ğubârı şakķ olunamaz demektir. Bu meşel cümleye sıbkat eden kimse hakkında darb olunur.

1096- مَا أَرَخَصَ النَّاقَةَ لَوْلَا الْمَلْعُونَةُ فِي عُنُقِهَا **Mâ Erḥaşa'n-Nâkate Levlâ'l-Mel'ûnete Fî 'Unuḳiha [Boynundaki malune olmadan deve ne ucuzdur].** ما أرخص fi'l-i ta'accübdür ya'nî naķa naķadar ucuzdur boynunda mel'ûne olmasıydı demektir aşlı budur ki bir kimsenin bir bed-ḥuy devesi var idi firâr etdi şaḥibi şiddet-i ğadabbından yemîn etdi ki eğer bir daḥi elime gelirse bir dirheme fûrûḥet edeyim çûn deveyi buldu eylediği yemine pişmân olub ḥile-i şer'iyye içûn devenin gerdenine bir kürbe ta'lîķ pazara 'arḍ etdikde müşteri pahasını su'âl etdikde deve bir dirheme kürbe bin dirheme şafķa-ı vâḥide ile fûrûḥet ederim deyü cevap eder idi ve bu kelâmı istimâ' edenler kelâm-ı mezbûru irâd ederler idi Fârisî'de شتر كربه kelâmı bundandır ki ايلولى demekden kinayedir. Bu meşel ḥasîs ile nefisin iķtırânı. Vaktinde darb olunur.

1097- مَا تَ حَتَفَ أَنْفِهِ **Mâte Ḥatfe Enfih [Eceliyle yatağında öldü].** İmâm-ı 'Ali raḳıyallahu 'anh Ḥaḍretlerine müstenid sened-i şaḥîḥ ile rivâyet olundu ki ğarbdan her ne na'teke istimâ' eyledim Resûl-i Ekrem şallallahu 'aleyhi ve-sellem Ḥaḍretlerinden daḥi istimâ' eyledim lâkin ḳavl-ı mezkûru âncak Resûl-i Ekrem Ḥaḍretlerinden istimâ' eyleyüb 'Arabdan istimâ' eylemedim buyurdular ḥatf hânın, fetḥi ve tânın sükûniyle mevt ma'nâsınadır ḥatfe enfih demek ḳatlı ve darb 226/1 ve ğarķ ve ḥarķ mişillü 'ârıda ile müte'eşşir olmayarak döşkeinde yahud olduğu yerde vefât eylemekden 'ibâretidir enfehü taḥşîşi şaḥib-i firâş olan ḥasta cânkeş olduğda şuluğunu burundan alıb vererek ḳaḍâ-ı naḥb eder.

1098- مَا لَهُ هَلَعٌ وَلَا هَلْعَةٌ **Mâ-Leḥü Hille'ün ve Hille'Etün [Onun ne erkek ne de dişi oğlağı vardır].** Hille' hânın kesri ve lâm-i müşeddedenin fetḥiyle ve hille'e ḥâyle erkek ve dişi oğlağı denür Filan kimse erkek ve dişi oğlağı mâlik değildir ya'nî ol kimsenin bir şey-i yokdur pek fakîr ve bîkesdir demektir.

1099- مَا لَهُ قُذْعِمَةٌ وَلَا قُرْطِيبَةٌ **Mâ-Leḥḡ Ḳuẓe'mile ve Lâ-Ḳuraṭ'iba [Onun ne kuzemile ne de kuratibası yoktur].** Ḳuz'amile ḳâfın ḍammı ve zâlin fetḥi ve mîmin kesriyle nâ-çîz nesne ma'nâsına müte'meldir ḳuraṭ'ba lafzan ve ma'nen ḳuz'amile

gibidir ma'nâ-yı meşel ol kimse için yesîr olmadı ya'nî bir nesneye mâlik değildir demektir.

1100- المالُ بَيْنِي وَبَيْنَكَ شَقُّ الْإِبْلَمَةِ Em-Mâlû Benyî ve Beynike Şakku'l-Ebleme [Mal ikimiz arasında makl ağacının yaprağının yarılmasıdır]. Ebleme hemzenin harekât-ı şulâşiye kezâlik lâmin harekât-i şulâşiye makl ağacının yaprağına denür ol yaprak şakık olundukça. ortasından tûlânî ve düz şakık olunur şakık kelimesi maşdar olarak ya'nî mef'ûl-i muṭlaq olarak manşûbdur. مشقوق بيني وبينك شق الإبلمة takdîrindedir. Bu meşel müsâvât hakkında darb olunur.

1101- ما له سَعَةٌ ولا مَعْنَةٌ Mâ-Leḥü Se'ne ve Me'ne [Ne çok ne az şeyi var]. İbn-i A'râbî dedi ki se'ne temre vezninde ta'âmın ve gayri nesnenin keşretine denür me'ne kılletine denmekle. Ma'nâ-yı meşel ما له كثير ولا قليل demek olur. Lâkin Tercüme-i Kâmûs'da se'ne ve me'ne şey-i nâçiz ma'nâsına müste'mel murâd ol kimsenin bu fakîr gibi. اعزى من ابل المغلق olduğunu ifâdeden kinayedir.

ما الخوافى كالقلبة ولا الخناز كالنعبه

havâfi hurma ağacının kısrına denür kılb 'inbe vezninde kılb lafzının cem'idir kâfın harekât-ı şulâşiyle hurma beynisi ta'bîr olunan nesneye denür ve bu hurma ağacının tepesinde olur. Ma'nâ-yı meşel kısr lübb gibi değildir demektir. ḥunnâz rümmân vezninde alaca kertenkelee denür vez'e demektir. şü'be cüre'e vezeninde bir nevi' kertenkeledir ki vezgeden ağlaz ve begâyet habîşdir Türkî'de yılanı ağı veren ta'bîr olunur. Les' eylediğinin ekşeri helâk olur ma'nâ-yı meşel ḥunnâz ta'be gibi değildir bu meşel bir emrin ba'dı ba'dından eshel olduğunda darb olunur ve fakre-i ûla bir şey'in ba'dı ba'd-ı şey' üzere tafdîl olduğunda darb olunur.

1102- أَمْلَكَ النَّاسَ لِنَفْسِهِ أَكْتَمَهُمْ لِسِرِّهِ Emlekü'n-Nâsi Li-Nefsih Ektemühüm Li-Sirrih [Nefsine en çok sahip olan sırrını saklayandır]. Ya'nî nâsın kendi nefesine ziyâde mâlik ve dâbî olmaları sırrı ketm edüb izhâr ve ifşâ eylemeyenlerdir demektir bu meşel ket-mi sırrı medh maḳâmında irâd olunur.

1103- ما هلكَ إمرئ عن مشورة Mâ Heleke İmrü'ün 'An Meşûra [İstişare eden kimse helak olmadı]. Ya'nî müşâvere eden kimse helâk olmadı demektir. Bu meşel umurda müşavereye haşş ve teşvîk maḳallinde darb olunur.

1104- المشاورة قبل المساوره El-Müşâveretü Kable'l Müsâvara [Döğüşmek için atlamadan önce istişare et]. Müsâvara müfâ'ala vezninde bir kimse ile döğüşmek

المحاجة قبل المناجزة و التقدم قبل التتدّم bu meşel için üzerine âtlamak ma'nâsınadır bu meşel kavilleri gibidir.

1105- Men Şadağa'llaha Necâ [Allah'a sadık olan kurtulur].

Ya'nî bir kimsenin kavli fi'lini tahkîk ve taşdîk ede ol kimse necât bulur demektir. Ebû Hüreyre. **227/1** Rağıyallahu 'anh Resul-i Ekrem şallallahu 'aleyhi vesellem Hâdretlerinden rivâyet eyledi ki Resûl-i Ekrem Hâdretleri buyurdular ki bir gün üç nefer kimse şahrâya 'azîmet eyleyüb yağmura teşâdüf eylemeleriyle, bir gâra iltica' eyleyüb yağmurun inkişâ'ına müntezir oldular. Nâgihân zirve-i cebelden bir şahrâ-ı 'azîme kopub gârın kapusuna, gelüb sedd eyledi ol kimseler hayatlarından me'yûs olub dediler ki bizim gârdan halâş olacağımız yokdur lâkin birer efdal-i a'mâlimizi zıkr edüb Cenâb-I Kâdiyi'l-Hâcât'e ricâ. Ve halâşımız içğün niyâz ve ilticâ eyleyelim. İçlerinden biri dedi ki dâ'imâ benim 'âdetim vâlideynime gabûk götürür idim ve ekl edüb tekmîl edince kadar kâ'imen muntazir olub makâm-ı hizmetde turu idim bir gece bir mu'tâd-i kadîm gabûk götürüb gördüm ki hâbe varmışlar gerüye 'avdet ve ânları uyandırmak huşûşunu ferîye görüb. tûlû'-i fecre kadar başları ucunda muntazir olub turdum ya Rabbe'l-'âlemîn bu 'amelim dergâhında makbûl oldu ise bizleri gârdan halâş eyle dedikde ol şahrâ-ı 'azîme biraz, meyl eyleyüb içerüye âydınlık dühûl eyledi. Biri daği dedi ki bir zaman bir hâtunun meyl ve hevâsıyla serkerdân. Ve vâdi-i 'ışk ve mühâbbetinde puyân idim bir gün vişâline zafer-yâb olub irtikâb-i fi'l-i şenî'e mübâderet hengâmında hâtûn dedi ki benim mühr-i hitâmımı sana fağ eylemek halâl değildir belki, taht-i nikâhında olduğum kimsenin hakkıdır bu kelâmı istimâ' **227/2** eylediğimde Cenâb-ı Hüdâ'dan huvf ve haşyetimden nâşi ol fi'ili işlemekten ferâgat eyledim ya Rabbe'l-'âlemin eğer bu 'amelim makbûl oldu ise bizleri bu gârdan halâş eyle dedikde ol şara-i 'azîme, bâb-ı gârdan münferic olub murâd eyleseler hurûca kâdir olurlar idi bir daği nakl eyledi ki bir huşûş için ücret ile bir kaç kimse tutub ba'de't-tekmîl herkesin. Ücretlerini verüb def' eyledim lâkin birisi ziyâde ücret talep eylemekle ücretini ehz eylemeyüb münfa'il olarak. Gitmişdi ol kimsenin hakkını ehz ve 'aâtaya ve bey' ve şirâya gitdikce ribh ve fâ'idesi ziyâde oldu ve çok meblâğ hâşıl oldu bir zamandanşonra ol kimse gelüb hakkını istedikde hâşıl olan fâ'idesiyle bitamâmih yedine teslim eyledim ya Rabbe'l-'âlemîn dergâhında makbûl oldu ise bizleri bu belâdan halâş eyle dedikde ol şahrâ bütün bütün bâb-ı gârdan kalkub salimen hurûc eylediler Resûl-i Ekrem Hâdretleri bu hikâyeyi nakl eyleyüb kelâm-ı mezbûru irâd eyledi.

1106- مُثْقَلٌ اسْتَعَانَ بِذِقْنِهِ Müşkilün İste'âne Bi-Zaḡnih [Yükü ağırlaşan çenesinden yardım istedi]. Mmüşkil mühsin vezninde hamli ağırlaşub beyâna çıkân 'avrete ve sâire denür burada yükü ağır olan hayvana murâddır zaḡn ma'lûmdur aşlı budur ki yükü ağır olan deve enegini yere koyub ana tayanmadıkca. kalkmağa kâdir olmamakla güyâ ki zaḡnından isti'âne eder bu meşel 228/1 bir kimse kendiden dün olan kimseden bir huşûş dımnında isti'âne eyledikde darb olunur.

1107- مِثْلُ النَّعَامَةِ لَا طَيْرٌ وَلَا جَمَلٌ Mişle'n-Na'âma Lâ Tayr ve Lâ Cemel [Devekuşu gibi ne kuş ne de deve]. Na'âma deve kuşuna denür ya'nî deve kuşu gibidir ki ne kuşdur ve ne cemeldir. Zîrâ kuş değildir ki sür'at-i tayarânı yokdur. Ve deve değildir ki yük götürmez demektir. Bu meşel hayr ve şerre ve nef' ve darra leyâketin olmayan şahş-ı kelîl hakkında darb olunur Âsitâna'da laçacı ta'bîr olunur.

1108- الْمِكْشَارُ كَحَاطِبِ اللَّيْلِ El-Mikşârü Ke-Hâṭibi'l-Ley [Geveze olan gece oduncusu gibidir]. Mikşâr mîmin kesriyle keşîrû'l-kelâm olan kimsedir hâṭib otun cem' eden otuncuya denür hâṭibü'l-leyl gece. kara küsünce otun cem' eden kimsedir ki eline her ne rast gelür ise âldığı gibi keşîr'ül-kelâm olan kimse hakkında daḡi hâlṭ-ı kelâm edüb lisanına her ne gelürse ânı tefevvüh eder demekden 'ibâretdir bu meşel hatırına yalan ve yanlış her ne gelürse söyleyen kimse, hakkında darb olunur.

1109- مَعَ الْخَوَاطِي سَهْمٌ صَائِبٌ Ma'el-Havâṭi'i Sehmün Şâ'ib [Hata edenlerle birlikte elbette isâbet edeni dahi bulunur]. Havâṭi haṭi' lafzının cem'idir ki ism-i fâ'ildir muṭlaka ve 'alâ kavlı mute'emmiden haṭâ-kâr olana denür sehm sînin fetḡi ve hânın sükûniyle oḡa denür şâ'ib şavb kelimesinden me'hûzdur ki bir nesneye ḡakkı üzere ṭoḡruluna varub erişmek ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel nişandan haṭa eden sihâmle elbette işâbet edeni daḡi bulunur demektir bu meşel ekşeri haṭâ-kâr olub aḡyânen muşîb olan kimse hakkında darb olunur. 228/2 Ba'dları dedi ki ziyâde baḡîl ve denî olan kimseden aḡyânen 'aṭa ve kerem vukû' buldukda darb olunur.

1110- مَنْ اسْتَرَعَى الذَّنْبَ ظَلَمَ Men İster'â'z-Zi'be Zalem [Kurttan muhafaza ve himaye eden zalimdir]. İster'â mâḡîdir maşdarı istir'â' kelimesidir ki bir kimseden bir nesneyi ḡufz ve ḡimâye. Eylemeḡi istemek ma'nâsınadır zi'b sibâ'dan ḡurda denür zaleme mâḡîdir maşdarı zaleme kelimesidir ki bir şey'i mevḡi'-i maḡşûsunun ḡayriye vaḡ' eylemek ma'nâsınadır meşelâ 'adl ve iḡsân. Birine bir kimseye cevri ve bîdâd eylemek gibi . ma'nâ-yı meşel zi'bi istir'â' eden kimse zi'be yaḡud ḡaneme

zûlm etmiş olur demektir bu meşel hîyânet ve hîle şahibi olan kimse bir mansîba nâ'il yâhud. Ba' dı hademât-i cesîmede istihdâm oldundukda darb olunur.

1111- من دُونِ مَا تَأَمَّلَهُ نَهَابِر Min Dûni Mâ Tü'mmilh Nahâbir [Taleplerinin arkasında tehlikertenkele vardır]. Nahâbir ekâbir vezninde mehâlik ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel anın mülâhaza eylediği maâtâlibin mâverâsında niçe mehlikertenkele vardır demektir. Bu meşel maâtûb olan emirn haţar ve mevânî'i keşîr olduğundan vuşûlu begâyet 'îr ve ta'ab, ve meşakkâti vefîrolmağla sülûki mute'azzîrdir diyecek yerde darb olunur.

1112- مَا نَدَمَ مَنْ سَكَت Mâ Nedüme Men Seket [Sükut eden pişman olmaz]. Bu kelâm İmâm-ı Bi'l-Hakık 'Ali B. Ebî Tâlib radıyalluh 'anh hadretlerinden lisân-ı mu'ciz beyânlarından şeref efrâ-ı şahîfe şudûr olduğu mervîdir ma'nâ-yı haqîkat ihtivâsı bir kimsenin kitâb ma'nâ-yı ihtivâ-ı dehâni mahfaza piray sükût ve dembesteki ola herkes tefâ'ül ede-i nedâmetle avrâk-ı hâl ve şânı 229/1 pejmürde ve perişân olmadı demektir.

1113- الْمَالُ مَيَّال El-Mâlû Meyyâl [Mal çok meyl eder]. Ya'nî şahid ve leferib emvâl bir kimsenin âğuş-i taşarrufunda. Dâ'imâ cilve-nümâ olmak mühâl belki 'arûs hezâr âşınay rüzgâr âsa herkesin huşûşan ednâ-i nâsın manaşsa-ı muvâşeletine meyyâle demektir.

1114- مَرَعَى وَلَا كَالسَّعْدَان Mer'â ve Lâ ke's-Sa'dân [Hoş otlaktır lakin maymun gibi değildir]. Mer'â mübtedâ-i mahzûfün haberidir taqdîr-i kelâm هذا مرعى yahud هو هذا مرعى demektir ki. Güyâ مثل السعدان مرعى sebkindedir ya'nî hoş otlaktır lâkin cevdetde sa'dâne şebîh olamaz, demektir. Sa'dân selmân vezninde bir güne ot ismidir ki deve mer'âlarının adđalıdır demür tikenine şebîh tikenli ve âklaşğı ândan ekşer ve ve varakı ândan elyen olur ve uçlarında hurda tikenleri olmağla meme emciğini ana teşbîhke sa'dânetü's-şedi, derler bu meşel bir meziyetlü nesneden ezyed nesneyi ifâde efâde mevki'inde darb olunur.

1115- مَنْ تَجَنَّبَ الْخَبَارَ أَمِنَ مِنَ الْعَثَار Men Tecennebe'l-Hayâr Emine Mine'l-'îşâr [Habar'dan bertaraf olan tökezleyip yıkılmaktan güvende olur]. Habâr sahbâb vezninde arda denür ki toprai yumuşak ve gevşek ola şöyle ki dâbbe giderken kah gömülüb ve kâh şarşılır ola. 'îşâr kitâb vezninde inşanın ve hayvânın ayağı sürçüb ve tökeziyüb yer kapanmak ma'nâsınadır bu ma'nâdandır ki Filanın baht ve ikbâli **yerzede??** ve berbâd oldu yahud olsun diyecek yerde عثر جده derler تعس بخته ma'nâsı

murâd ederler. Ma'nâ-yı meşel habâr dedikleri arđ-ı mezkûreden ber-ťaraf olub **229/2** ânda gezmîn adam tökezleyüb yıkılmağdan emîn olur demektir.

1116- ماء اسمك أَذْكُرُه **Mâ' İsmüke Azkürüh [Senin ismin nedir ki anayım].** Mâ' kelimesi istifhâmiyedir. Ma'nâ-yı meşel senin ismin nedir ki ben seni zıkr edeyim ya'nî sen kimsin ben seni bileyim ki hâtıra getirüb zıkr eyleyeyim demektir.

ما على أَفْعَلُ مِنْ هَذَا الْبَابِ

1117- أَمْنَعُ مِنْ أَمِّ قَرْفِه **Emne'ü Min Ümmi Kırfе [Üm Kırfе'den daha kuvvet ve hamiyet sahibi].** Emne' menâ'etden me'hûzdur ki menî' olmak ma'nâsınadır ya'nî kuvvet ve hamiyet şahibi olmak ma'nâsınadır. Ümmi Kırfа Benî Fizâra'dan bir hâtündür ki Mâlik b. Huzeyfe'nin taht-i nikâhında idi hanesinde kendi mahreminden elli nefer fârisin kılıcı ta'lik olunmuidi. Bu meşel recül-i menî' hakkında đarb olunur.

1118- أَمْنَعُ مِنْ إِسْتِ النِّمْرِ **Emne'ü Min İsti'n-Nimr [Kaplanın makadından daha kuvvetli].** İst hemzenin kesr,yle dübür ve mağ'ad ma'nâsınadır nimr nûnun kesriyle seb'-i ma'rûf ismidir ki kıblan ta'bîr olunan yırtıcı canavardır Fârisî'de pelenk derler begâyet mekrûhü'l-ķitâl olmağla asla kendiye ta'arruğ olunmaz. Bu meşel daği recül-i menî' hakkında đarb olunur.

1119- أَحَدٌ مِنْ حَدِيثِ خُرَافِه **Emhelü Min Hâdiş-İ Hürâfa [Hurada'nın hadisinden daha muhaldır].** Hürâfa şümâma vezninde 'Uzre kabîlesinden bir kimsedir ki bir zaman kendisini cin tâ'ifesi kıpub iletmışler idi ba'de vakt 'avdet edüb müşâhede etdiği 'acâ'ibi ve 'aql kabûl etmeyecek ğarâ'ibi nağl eder idi nâs kendisini tekzîb eylemeleriyle min ba'd-i kezb şarîha hâdiş hürâfa ıtlak eylediler.

1120- أَحَدٌ مِنْ تَعْقَادِ الرِّتَمِ **Emhelü Min Ti'ķâdi'r-Retm [Retm bağından daha muhaldır].** Câhiliyetde bir kimse sefer murâd etdikde tenhâce bir ağacın iki dalını **230/1** biri birine bend edüb seferden 'avdet eyledikde eğer ol dalları hâli üzere bağlu bulur ise hâtûnu bigâneye teslim dâmin eylememeiş pâkize olub ve eğer küşâde bulursa hîyânet eylemiş i'tikâd eyler idi ve ana retm ve retme tesmiye eylediler.

1121- أَمْرٌ مِنَ الْعَقَمِ **Emerrü Mine'l-'Alķam [Ebu Cehl kabunundan daha acıdır].** Emerrü merâretten me'hûzdur ki bir nesne âcı olmak ma'nâsınadır 'alķam ca'fer vezninde Ebu Cehl kıvununa denür. hanżal ma'nâsına ve muţlaķa acı ve telh nesneye denür ve âcı olan. Seir yemişine denür nebķa-ı mürre ma'nâsına ve pek acı şuya denür.

1122- **أَمْرٌ مِنَ الدِّفْلَى Emerrü Min'd-Diflâ [Ağu ağacından daha acıdır].** Diflâ zıkrâ vezninde bir cins merâretlü nebt ya'nî şecer ismidir ki Fârisî'de ana her-zehre denür Türkî'de ağû ağacı dedikleridir ki halk ana zaqqûm ağacı derler.

1123- **أَمْرٌ مِنَ الْمُقَرِّ Emerrü Mine'l-Muqir [Sabırdan da acıdır].** Maqir ketif vezninde şabr dedikleri ma'rûf acı dârûye denür. 'ala kavlı şabruhu şebîh bir güne acı nesneye denür yahud zehre, denür sümm ma'nâsına. الباب الخامس والعشرون فيما أوله نون.

1124- **إنباض بغير توتير İnbat Bi-Ğayr-i Tevtîr [Yay kurmadan yayı çekmek].** İnbat hemzenin kesriyle yayı çekmek ma'nâsınadır ki tevtîrden sonra olur. Tevtîr tef'îl vezninde yayı kırmak ma'nâsınadır bu meşel كانباض بغير توتير sebkindedir ya'nî yaya kırı ş keçirmeksizin çekmek gibidir demektir. Bu meşel bir kâdir olmadığı nesneyi iddi'â eden fuğûl hakkında, darb olunur.

1125- **إنطى يا رَحْمَهُ إِنَّكَ مِنْ طَيْرِ اللَّهِ İnṭıki Yâ Raḥma İnneki Min Ṭayri'llâh [Ey kartal dile gel ki sen Allah'ın kuşlarındansın].** İnṭıki emr-i hâdır-ı mü'neşdir raḥma raḥm müfredidir ki rânın fethi ve hânın 230/2 sükûniyle kartal ta'bîr olunan kuşa denür إِنَّكَ ḍamîri mü'enneşdir 'Arab her kuşun şadâsıyla fâl ederler illâ mezbûr kuş ile fâl etmezler ve cemî'-i tıyûr şada etdiklerinde raḥma daḥi şada eder ol vakitte istihzâ' edüb ana kelâm-ı mezbûr ile hitâb ederler. Bu meşel hic kimse kendini adam yerine koymayub ve her ne söylerse kelâm-ı işğâ olunmayan kimse hakkında darb olunur. Mezbûr kuşun merâresi yılan ve sâ'ir zehirnâk canavarın soyduğu yere tılâ olunsâ nâfi'dir. Ve hardal ile laḥm-i kadîdini yedi def'âye kadar tebhîr bağı olan bağı çözülmek için mürredir. Ve şâğ kanadının tüylerini nisvânın paçası aralığına vağ' teshil vilâdete bâ' iş ve tebhîr haneden tard hevâm huşûşunda nâfi' kezâlik hamırdan munkalib sirke ile ıslanmış necni tılâ barş 'illetini müzîl ve kavrulmuş ciğerini saḥk edüb. hamr ile ısladub üç günden mütevâliyen günde üç kerre içürmek cünunu def' için mü'eşşirdir.

1126- **النَّفْسُ غَرُوفٌ أَلُوف En-Nefsü Ğarûf Âlûf [Nefis hemen usanır ve hemen ülfet eder].** Ğarûf şabûr vezninde vaşıfıdır bir nesneden çapuk i'râd eden yahud uşanur olan kimsedir bu cihetle bir kimsenin maḳâm-ı müḥabetinde şâbit olmayub çapuk terk ve çalı kuşu gibi daldan dala konan vefasızâ ğarûf ıtlâk ederler. Elûf kelimesi haber ba'de haberdır keşîrû'l-ülfe adama denür ki herkes ile bimḥabâülfe ve ünsiyete âlîşık adama denür. Ma'nâ-yı meşel nefsi her ne vech üzere mu'tâd edersen andan ayrılmaz tezhîd olunsâ zâhid terğîb olunsâ râğib olur 231/1 demektir ve fî

meşel âher النفس مولعة بحب العاجل bu meşeli Cerîr b. El-Hatfî şu beytinde irâd eylemiştir.

أتى لأرجو منك شيئاً عاجلاً والنفس مولعة بحب العاجل

1127- En-Nâsü ke-İbli Mi'tin Lâ Tecidü Fîhâ Râhile [İnsanlar çok ama menfatli olanı bulamazsın]. İbil deveye denür. Râhile palâna yarayan ya'nî üzerine yük ve eşyâ' tahmîline, ve rükûba yarar olan deveye denür ki tuvân ve munkâd olur. Ma'nâ-ı meşel nâs-i keşîrdir lâkin menfa'atlü ve hayurlu olanları kalildir demektir.

1128- En-Nakdu 'İnde'l-Hâfireti ve'l-Hâfir [Sabk eden mükafatı alır]. Hâfire ve hâfir ism-i fâ'ildir seyr ü 'adüvvünde yer hâfr eylediğiçün dâbbenin tırnağına ıtlâk. Olundu ba'dehü rük-i a'zamı olmak 'alâkasıyla dâbbenin kendisine ıtlâk olunur. Meşel-i mezbûrun aşlı budur ki 'nde'l-'Arab at kısmı ekrem emvâl olmağla aşla derisi bey' eylemezler bir müşteri zuhûr edüb 'akd-ı mu'âmele eyledikde pahası bir ân te'hîr olunmayub akçasını teslim eylemedikce tırnağı tırduğu birden bir hutva zâ'il olmaz diyecek yerde darb olunur aşılâhımızda dahi tırnağı dibinde ta'bîri bundan meûzudur. 'alâ kavlı hâfir atın tırnağına dendiği gibi sekredtikde tırnağıyla kazdığı çukura da denür râdiye ve merdiye gibi burada murâd yarış muntehâsında tırnağı sâ'irden mukaddem başdığı çukura olacaktır bahişle koşuya gitdiklerinde. النقد عند الحافره derler ya'nî her kimin, âtı sabk ederse vağ' olunan ödüle müstahak olur 231/2 demektir meşel-i mezbûrun aşlı budur. Ba'dehü mu'tlaka uluyetde. İsti'mâl olundur ve te'nîşle hafireden murâd zât feresdir ki âtü'l-hâleti hazîhi benim yanımda iken akçası teslîm olunmak lâzımdır demek olur.

1129- Nezvü'l-Furâr İstehcele'l-Furâra [Bağara-ı vahşiye yavuları sîde olub dişleri üzere sıramağa başladıklarında nârsîde olanlar dahi ânları görüb taklîd ile sıramağa başlarlar]. Nezv nûnun fethi ve zây-ı mu'cemenin sükûniyle sıramak ma'nâsınadır. Furâr gürâb vezninde ferîrin cem'idir ki yaban şugra kâsminin yavrusuna denür. إستهجل mâdîdir maşdarı istihcâl kelimesidir ki. حمل على الخفه ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel bağara-ı vahşiye yavuları sîde olub dişleri üzere sıramağa başladıklarında nârsîde olanlar dahi ânları görüb taklîd ile sıramağa başlarlar demektir bu meşel şohbet ve ülfetinden ictinâb olunacak bedkâr kimse hakkında darb olunur ya'nî ol ma'kuleye mukârin olunca lâ ma'hâle, ef'âline mütaba'ât olunmakla bu dahi bedkâr olur.

1130- إِستَنَاقَ الْجَمَلِ İstenvaqa'l-Cemel [Erkek deve nakalandı]. İstenvaqa mâdîdir maşdarı istinvâk kelimesidir ki nâkalanmak ma'nâsınadır. Aşlı budur ki Müseyyeb b. 'Üles nâm şâ'irin mülûk-i 'Arabdan 'Amr b. Hind huğûrunda bir cemel vaşfını mutedammin nazm eylediği işbu. وقد اتلقى الهمّ عند احتضاره. بناجٍ عليه الصعيرة مكم. beyti inşâd eyledikde Tūrfeb. El-'Abd ki ol hengâmede henüz nevcüvân ve meclis-i mezbûrda hâdır idi. Hemân kelâm-ı marķumu irad eyledi. Ya'nî erkek deve nâkalandı [naka (dişi) deve oldu]. Demekdir zîrâ şay'ariyya nakası maḥşûş bir güne tamğadır Müseyyeb cemel 232/1 hakkında irâd eylemişidi pes Müseyyeb Tūrfâ'nın bu ta'arruğundan hışımnağ. Olub أَيْقِئْتَهُ لِسَانَهُ yan'nî bu oğlanı elbette kendi linsânı katl eder dedi vâki'en anca mekkâr kendi lisanı belâsıyla ḥâksâr. Oldu bu meşel bir adam hîn-i tekellümde ḥalt-ı kelâm edüb âḥir-i kelâmı takrîr eyledikde ḍarb olunur.

1131- أَنْفَقَ بِلَالٌ وَلَا تَخْشَ مِنْ ذِي الْعَرْشِ إِقْلَالًا Enfiğ Bilâl ve Lâ Taḥşa Min Zî'l-'Arşi İklâlâ [İnfak et ve Arş Sahibi'nden killetten korkma]. Enfiğ emr-i hâdırır maşdarı infâk kelimesidir ki bir kimse mâlini ḥarc ve şarf edüb tüketmek ma'nâsınadır Bilâl ḥarf-i nidâ maḥzûf münâdâdır. İklâl irâş killet-i mâldır. Bu gevher şahvâr-ı belâgat deryâ-ı nâ-ka'r-yâb fazâ'il-i risâletinden pirâya-ı rüşte-i şudûr buyrulduğu mervîdir aşlı budur ki bir gün Resûl-i Ekrem şallallahu te'âlâ 'aleyhi vesellem Ḥadretleri Bilâl-i Ḥabeşî rağıyallahu 'anh ḥadretlerinin ḥücre-i şa'âdetlerine teşrif buyurub yanlarında bir miğdâr nâ-nipâre görüb su'âl buyurduklarında bir miğdârın tenâvül eyledim bu baqiyeyi daḥi geceye âlıkodum deyü cevâb verdiklerinde Peygamber-i Enâm 'aleyhi's-selâm Ḥadretleri kavî-i şerîf mezkûru irâd eylediler imsâki terk edüb tevessü' bezl ve işârda ḍarb olunur.

1132- النَّاسُ عَلَى دِينِ مُلُوكِهِمْ En-Nâsü 'Alâ Dîni Mülûkihim [İnsanları meliklerinin dinleri üzerinediler]. Ya'nî nâs meliklerinin 'âdet ve sîreti üzere olurlar ba'd-ı maḥalde والناس على دين ملوكهم والملوك على دين بلوكهم vâki' olumşdur. Bülûk bülk kelimesinin cem'idir muşâhib ve nedîm ma'nâsınadır.

1133- أَنْجَزَ حُرٌّ مَا وَعَدَ Enceze Ḥürrün Mâ Ve'ed [Hür olan vadettiğini yerine getirdi]. Enceze incâz kelimesinden mâdîdir, 232/2 va'dehü vefâ kıldı ma'nâsınadır حُرٌّ كَرِيمٌ وَاَصِيلٌ ma'nâsınadır mâ' kelimesi mevşûldur. Ma'nâ-yı meşel kerîm ve aşıl olanlar va'dine vefâ ederler. Aşlı budur ki Ḥâriş B. 'Umer nâm kimse müte'eyyenân-ı 'Arabdan Şahr B. Nehşele sana bir gün bir ganimet-i 'azîme delâlet eylesem desters olduğun emvâlin ḥümsünü bana verir misin dedikde ol daḥi ikrâr ve

ta'ahhüd eylemekle mezbûrun delâletiyle şahr sükkân-ı Yemen'den bir, tâ'ifeyi şebhun ve emvâl ve eşyâlarını intihâb eyledikten sonra salimen gânimen maḥalline iyâb eyledikde Hâriş-i markûma kelâm-ı mezbûru irâd eyledi min ba'd meşel olub va'de vefâ olundukda darb olundu ve ba'den va'dehü vefâ eylemekle tahrîd ve istincâz mevķi'inde darb olunur.

1134- نَاوَصَ الْجُرَّةَ ثُمَّ سَأَلَهَا Nâvaşa'c-Cürrete şümme Sâlemehâ [Tuzağa düştüğünde muztarip oldu daha sonra sakin oldu]. Nâvaşa mâḍîdir maşdarı munâvaşa kelimesidir ki navaşdan me'hûzdur ve pürünmek taḥarrük ma'nâsınadır cürre cîmin ḍammı ve fetḥeyle lügatdır. Bir zirâ' miḳdârında bir ağacdır ki ucunda âğ ve ortasında ip olur anınla âhû şikâr ederler ma'nâ-yı meşel âhû düzağa düşdikde muḍtarib olub sonra sâkin olur güyâ ki düzâk ile müsâleme eyler bu meşel bir miḳdâr ta'aşşub ve müḥâlefet eyleyüb, ba'dehü nâ-çare inķiyâd eden kimse ḥaḳķında darb olunur.

1135- أَنْجَدَ مَنْ رَأَى حَضَنًا Enced Min Re'yy Ḥaḍana [Hadan dağı gören Necd ülkesine gelmiş olur]. Encede mâḍîdir maşdarı incâd kelimesidir ki Necd ülkesine varmak m'nâsınadır ḥaḍaana. Fetḥeteynle Necd ülkesinde bir tağın âdîdır ma'nâ-yı meşel. 233/1 Ḥaḍan nâm tağı gören misâfir Necd ülkesine gelmiş olur demektir bu meşel ḥuşûl murâdın emâresi zuhûr etdikde darb olunur.

ما على أفعَل من هذا الباب.

1136- أَنْسَبُ مِنْ ابْنِ لِسَانَ الْخُمْرَةِ Ensebü Min İbn-i Lisân El-Ḥümmere [Ensab ilminde İbn-i Lisân El-Ḥümmre'den daha alimdir]. İbn-i Lisân El-Ḥümmre sükkere vezninde 'Abdullah B. Hüseyin yaḥûd Varkâ' b. El-Eş'ar nâm ḥaṭîbin künyesidir ki ehl-i belâğat ve beyân ve 'ilm-i ensâbda nâdire-i zaman idi.

1137- أَنْكَحُ مِنْ ابْنِ الْغَزَّ Enkeḥü Min İbnü'l-Ġazz [İbnü'l-İz'den daha iyi cima eder]. Enkeḥ ziyadesiyle şedîdü'c-cimâ' demektir. İbnü'l-Ġazz bir kimsedir ki isminde ihtilâf olundu. Ebû'l-Yaḳẓân dedi ki Sa'd b. El-'İz El-İyâdî'dir ve İbn ElKelbî dedi ki Ḥarş B. El-Ġazz'dır mezbûr keşîrü'l-mitâ' ve şedîdü'n-nikaḥ kimse idi bir mertebe kebîrü'l-eyr idi ki develerin şu. İçdiği mavdı'a karîb varub âlet-i ma'hûdesini in'âz ve arka üzere yatur idi. Uyuz develer ânı cizl-i müḥekkek zann edüb sürünürler idi cizl-i müḥekkek develerin yatağında uyuz develere ârḳaların sürüb kaşınmak için dikkikleri, yerdir mezbûr zefâf gecesı 'arûsün böğrüne âletini ḳondurub 'arûs dedi ki direk ile beni niḳün dürtürsün.

1138- أنفذ من سينان Enfezü Min Sinân [Mızrak temerinden daha iyi nüfuz eder]. Enfez nüfûz kelimesinden me'hûzdur ki ka'ûd veznindedir bir nesne bir âher nesneye tokunub işlediktenşonra öte tarafına geçüb savaşımak ma'nâsınadır sinân kitâb. 233/2 Vezninde mızrak temrenine denür ve 'Arablar Filan adama mızrak kullanmak müseherdir murâd edüb nişanlandığı yere temreni ta'n ve infâz eder diyecek yerde أطوع السنان derler تطأوه السنان كيف شاء ma'nâsına keẓâlik darb-ı meşeldir ibre hemzenin kesriyel iğneye denür Fârisî'de süzen derler meşeleyn-i mezbûreyn nâfîzü'l-kelim olan adam hakkında darb olunur.

الباب السادس والعشرون فيما أوله واو

1139- Vaqa'û Fî Vâdî Ĥadibât [Hadabat vadisine düştüler]. Vâdî ĥadibât ĥânın fethi ve dâlin kesriyle helâk yahud reh-i râstden çıkub şapmak ma'nâsınadır. *Mecme'ü'l-Emşâl*'de bu meşel bir kaç gûne rivâyet olunmuşdur ba'dları cîm ve dâl-i mühmele ile rivâyet eylemişdir ki cedbeden cem'dir. Bu güne göre ma'nâ-yı meşel âb ve kiyâhdan ĥâlî yere düştüler demektir helâki müstelzemdir. Ve ba'dları cîm ve zâl-i mu'ceme ile rivâyet eylediler ki. Cezb lafzından cem' olur فطم صبي ya'nî veledi sûdden. Kesmek ma'nâsınadır ahyânen mü'ddi-i helâk olur. Ve ba'dları ĥa-ı mu'ceme ile ve dâl-i mühmele-i meftûha ile rivâyet eylediler ki ĥadbe lafzından cem' olur ki yılan şokmak ma'nâsına olan ĥadbden me'hûzdur *Müsteḥsâ*'da bu güne mersûmdur ki ĥadibât şedâ'id-i münkere-i 'azîme ma'nâsınadır ki ĥadb kelimesinden me'hûzdur darebe bi's-seyf ma'âsına ve bu cîm ve zâl-i mu'ceme ile de mervîdir ki cezbenin cem'idir ırâklık bu'd ma'nâsınadır yahud iki tarafa çekiştirmek ma'nâsınadır. Meşel-i mezbûr maḥall-i helâkde 234/1 vâkı' olan kavm hakkında darb olunur.

1140- ولدك من دمي عقبيك Veledüki Min Demmi 'Aķibeyk [Evladın senin iki ökçeleri kan ile âlûde eyleyendir]. Meşel-i mezbûr mü'enneşe ĥiṭâbdır. 'aķib ketif vezninde ayağın ökçesine denür burada teşniye bünyesiyle 'aķibân olub idâfet sebebiyle nûnu sâķit. Olmuşdur. Ma'nâ-yı meşel senin veledin âncak ol kimsedir ki senin iki ökçeleri kan ile âlûde eylemişdir murâd senin loḥasa olduğun şaḥışdır tebenni eylediğin veled sana veled-i ḥaķîķî olmaz demektir. Aşlı budur ki Tufeyl b. Mâlik oğlu 'Uķayl'ı. Kebşe b. 'Urva tebennî edüb bir gün Uķayl aşıl validesine gelmekle bir bahâne ile vâlidesi Uķayl'ı darb eyledikde Kebşe gelüb benim oğlumu niçün darb edersin deyü istiṣḥâb eylemekle Uķayl'ın vâlidesi Kebşe'ye ĥiṭâben kelâm-ı mezbûru.

İrâd eyledi ve 'Arablar bilmem ona ma'kûle kimsedir diyecek yerde ما أدري أى ولد الرجل derler أى الناس ma'nâsına.

1141- وَأَحْرَزَا وَأَبْتَغَى النَوَافِلَ Ve Ehrezâ Ve Ebteği'n-Nevâfilâ [Vay benim ma'hez olan mâlîma ki hâlâ ben ândan fevâ'id ve zevâ'id dahî me'mûl ederim]. haraz fetheteynle ma'hez ma'fûz olan şey'e derler bunda fe'el fetheteynle bi-ma'nâ mûf'eldir. Ebteği müstakbal mütekellimdir maşdarı ibtigâ' kelimesidir ki taleb eylemek ma'nâsınadır nevâfil nafilenin mec'idir zevâid ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel vay benim ma'hez olan mâlîma ki hâlâ ben ândan fevâ'id ve zevâ'id dahî me'mûl ederim demektir. Bu meşel ribh taleb ederken sermâyeyi telef eden kimse hakkında darb olunur.

1142- وَقَعَ بَيْنَهُمْ حَرْبٌ دَاحِسٌ Vaka'a Beynehüm Harbü Dâhis [Aralarında Dahis savaşı çıktı]. Dâhis hânın kesriyle 'Abs kabîlesinden Kays b. Zeheyr'in feresi ismidir meşel-i mezbûrun وَاثْمٌ مِنْ دَاحِسٍ meşelinin menşe'idir şureti budur ki Kays ile Zübyân kabîlesinden Huzeyfe b. Bedr nâm kimse atlarını koşub yarışdırmak üzere, yirmi mehâr-i deve öndül olmak üzere bahş eyleyüb atlarını kırk gün barındırdıktan sonra yüz ok atımı miqdârında meydân ta'yîn eylediler Kays'ın Dâhis Ve Ğabrâ' nâm iki âtı var idi ve Huzeyfe'nin Hattâr ve Hanfâ' nâmında iki var idi her bir anlarına sivâr ve diğerlerinei yedeklerine alıb Bilâd-i Benî El-Fizârâ'dan Zâtü'l-Aşâd nâm ma'alden irhâ-i 'inân eylediler lâkin Benû Fizârâ Huzeyfe'nşn cemâ'etinden olmağla gayretine mebnî rehğüzârlarında bir puşuda bir kac kimse ta'yîn eylemişler idi Kays Ğabrâ' üzerinde Huzeyfe'yi sabk ve takaddüm edüb giderken nâ-gâh puşudan nezbu'lar hurûc ve Ğabrâ'ın çehresine darble ta'vîk eylemeleriyle kabîleteyn-i markûmeteyn beyinde âteş-i harb ve kıtâl müşte'il ve kırk sene müddet ve muttaşıl oldu. Ve feresi mersûmeye Dâhis tesmiyesinin vechi budur ki feres-i mersûmenin anası Cülve El-Kübrâ nâmında idi Firvâş b. 'Avf nâm kimsenin idi bir gün şahibi elinde yederek Zü'l-'İkâl nâm aygırın. Olduğu kabîle semtinden güzâr eder idi ittifâkı iki kız Zü'l-'İkâl'ı bir ma'halde otlamağa meşguller idi semtine yakîn gelüb kısrâğı gördükde yaranmağa başladı meğer ol havâlîde kabîle-i mezbûre ehâlisinden 235/1 bir cüvân dahî hadır idi keyfiyet-i mezbûreyi görünce handenâk olmağın kızlar otandıklarından şûride dil olmalarıyla bir takrîb ellerinden boşanub cilvâya bî-münâza'a âşdı ba'dehü kızlar Zü'l-'İkâl'ı obalarına götürdüklerinde şahibi olan Havt anın gözünden kısrâğa âşdığını idrâk eylemeleriyle ba'de's-sü'âl vâkıf-i hâl olduğda zâtinde bir şirrîr ve bed-mizâc kimseolmağla meznbûr fûrûe-eşk obasına gelüb mâ-i fahlîni mu'âlebe ve teşdîd

eyledikde وارآل لعنت شرگه deyü cevâb eylemeleriyle hemân elini çamura bulayub kısrâğın fercine idhâl ve rahminden kendi za'mince nuţfayı nez' ve ihrâc eyledi meğer kısrâğın ferci nuţfayı ehz ve iştimâl eylemişolmağla hâmil olub müddeti inkıdâsında bir yavru toğurdu Firvâş ânı. Dâhis ile tesmiye eyledi güyâ ki Zü'l-İkâl anın pederidir. Bu cihetle اشأم من داحس meşel oldu لا يعلم dess eylemek ma'nâsınadır.

1143- وَجَدْتَنِي الشَّحْمَةَ الرَّقَى Vecedtenî eş-Şehme Er-Rukḳâ [Sen beni ne perverde ve nâzik semmüz buldun ki her gelen ekl ve tenâvüle hâhişkâr olur]. Vecedte mâdî-ı muhâtabdır şehme iç yağına denür rükḳâ rüyyi, vezninde perverde nâzik koyuna ve iç yağına denür. Ma'nâ-yı meşel sen beni ne perverde ve nâzik semmüz buldun ki her gelen ekl, ve tenâvüle hâhişkâr olur murâd ben öyle perverde ve nâzın şehmeye şebîhim demektir. Bu meşeli istid'âf olunan kimse istid'âf olan adama irâd eder.

1144- وَدَقَ الْعَيْرُ إِلَى الْمَاءِ Vedeḳa'l-Îr İlâ'l-Mâ' [Develer suyu gelip çattı]. Vedeḳa mâdîdir maşdarı vedḳ kelimesidir ki vâvun fethi ve dâlin sükûniyledir **235/2** bir nesne pek gelüb çatmakla gelmek ma'nâsınadır ma'nâ-yı meşel develer şuya qarîb oldu demektir bu meşel bir nesneye ifrât-ı hırşından tezellül ve huḍû' eden kimse hakkında darb olunur.

1145- وَضِعَ عَلَى يَدَيَّ عَدْلَ Vüḍî'e 'Alâ Yedey 'Adl [Adl ellerine konuldu]. Vüḍî' bünye-i meçhulledir 'Adl Tübbe' nâm Melik-i Yemen'in cellâdı olan hûnrîzin ismidir katli murâd olan kimseler ana teslîm olunur idi ki min ba'di hâlâşi nâ-mümkün olur idi ba'dehü muṭlakâ nevmîd ve me'yûs olunan nesne hakkında darb olundu.

1146- وَقَعُوا فِي سَلَا جَمَلٍ Vaḳa'û Fî Selâ Cemel [Devenin sela derisine düştüler]. Selâ 'aşâ vezninde şol yufḳa deriye denür ki baṭn-ı mâderde veled ânda tevellüd eder. Ve ekşeri böylece çıkar eğer toğduğu anda yüzünden sıyırub alınmazsa veled helâk olur insanda ve mevâşide olanlar ıtlâḳ olunur. Türk'i'de اش و صوك ta'bîr ederler cemel erkek deveye denür selâ dedikleri deri erkek deveye olmamakla ma'nâ-yı meşel emr-i şa'bda vâḳî' oldular demektir. Bu meşel bir müşkül kâra düçâr olduğda, darb olunur.

1147- وَقَعَ عَلَى الشَّحْمَةِ الرُّكَّى Vaḳa'a 'Ale's-Şehmeti'r-Rükḳâ [Çapuk eriyen yağa düştü]. Rükḳâ rübbâ vezninde çapuk eriyen yağa denür. Bu meşel maḳşûd ve hâcetini serî'en huşûla götüren muḳaddim ve ehl-i himmet olan adam hakkında darb olunur.

1148- وجدان الرقین یُعْطَى أفن الأفین **Vicdânü'r-Raķîn Yüġaṭṭi Efne'l-Efîn [Akça ahmak olanın ayıplarını örter].** Raķîn emîr vezninde, akçaya ıtlâk olunur. Yüġaṭṭi taġtiyeden me'hûzdur ki bir şey'in üzerini pûşide ile örtmek ma'nâsınadır. Efn humk ve belâhet ma'nâsınadır efîn emîr vezninde ahmak olan adama denür ma'nâ-yı meşel, **236/1** şervet ve ġinâ her 'ayb ve nakîşayı setr eder demektir bu meşel ġinânın ma'rıdında đarb olunur.

1149- ولودُ الوعد عاقر الإنجاز **Velûdü'l-Va'd 'Âķirü'l-İncâz [Vaadi çok yerine getirmesi azdır].** Velûd şabûr vezninde keşîrû't-tevlîd ma'nâsınadır 'âķirü'l-incâz. 'adîmü'l-vefâ demektir. Ma'nâ-yı meşel mevâ'idi keşîr vefâsı 'adîm demektir. Bu meşel va'dine vefâ etmeyen kimse hakkında đarb olunur.

1150- أودى عتيب **Evdâ 'Atîb [Atîb helak oldu].** Evdâ mâğîdır maşdarı idâ kelimesidir ki helâk olmak ma'nâsınadır 'atîb emîr vezninde bir kabîledir 'Atîb b. Eslem ismiyle müştehirlerdir. Ma'nâ-yı meşel kabîle-i 'Atîb nâil-i murâd olmayub helâk oldular demektir. Aşlı budur ki ba'd-ı mülûk-i 'Arab kabîle-i mezbûrayı şebhûn edüb emvâl ve eşyâlarını nehb ve ġâret ve ricâllerini esîr eyledikde اذا كبر صبياننا لم يتركونا حتى يفتكونا ya'nî atfâlımız yetişüb bizi ihmâl eylemeyüb elbette ġalâş eylerler derler idi lâkin bu ârzuya nâ'il olmayub cümlesi esîr oldukları hâlde helâk olmalarıyla. Kelâm-ı mezbûr ġaķlarında meşel olmuştur bu meşel maġlûb olduġu hâlde, helâk olan kimse hakkında đarb olunur.

أوردها سعدٌ وسعدٌ مشتمل. يا سعدُ لا تروى بهذا الإبل

Ba'dları mışrâ'-ı şânîyi. يا سعد الإبل. Rivâyet eylediler. Aşlı budur ki Sa'd b. Zeyd münat ki Mâlik b. Zeyd'in bir adıdır meznb.ûr Mâlik ki أبلى من مالك meşelinin menşe'idir maşlahat ibil ġuşûşunda pek ġâzık idi lâkin diġer maşlahatlarda tahmîk ederler idi ba'dehü tezevüc edüb umûr **236/2** beyte meşgul olmaġla ġarındaşı Sa'd develeri şuya götürüb istikâları ġuşûşunda aşlâ kendisini yürümeyüb eşvâbını başına çeküb uyumuş idi ġarındaşı Mâlik -i mezbûrun bu hâlini gördükde beyt-i mezbûru irâd eylemekle min ba'd meşel oldu ta'b ve meşakķatsız iş görmek şadadında olan kimse hakkında đarb olunur. ġikâyet olun udi bir kimse bir kac rafîķlarıyla bir tara sefer edüb bir müddettensönra rafîķları. Beldesine 'avdet edüb ol kimse yanlarında olmamakla akrabâ ve müte'allikâtı sez mezbûru katl eylemiştir sez ki yanınızda beraber 'avdet eylemedi deyü ittihâm ve iddi'â Kadi Şureyh ġudûruna 'azîmet ve nûrafa'a olduklarında kâdı mezbûrları istintâķ edüb ânlarında inkâr

eylemeleriyle yemîn teklîf etmişdi bu keyfiyet İmâm-ı 'Alî rağıyallahu 'anh Hadretlerine mün'ekis olduğda beyt-i mezbûru okudukdansonra.

أَهْوَنَا لِسْقَى التَّشْرِيعِ an meşelini irâd edüb bu maddede Şureyh sühulet cihetine dâhib oldu ana lâyıq olan. Bu güne katl ve sefk-i dimâ' hûşûşlarında vech-i yesîr üzere. İhtiyât ile istibrâ'-i hâle sa'y ve ihtimâm eylemekdir dedi ve meşel-i şânî daği meşel-i evvel mağrabında çarb olunur.

1151- أَوْدَتْ بِهِمْ عِقَاب مَلَاع Evdet Bihin 'İkâb Melâ' [Mela İkab'ı helak eyledi]. Evdet mâğî-ı mü'enneşdir maşdarı idâ' kelimesidir ki helâk eylemek ma'nâsınadır. Melâ'i kıtâmi vezninde ve sehab vezninde ve ba'den gayr munşarif olur bir arđın ismidir 'ikâb melâ' ta'bîrinde 'ikâb ana muğâfdır ma'nâ-yı meşel 237/1 ânları melâ' dedikleri arđın 'ikâbı kapub ihlâk eylemişdir ki murâd havâdiş nâgihânı ve âfât âsumanıya mazhar oldular demektir.

1152- وَلَيْسَ وَرَاءَ عُبَادَانَ قَرْيَةً Ve Leyse Verâ'e 'Ubbadân Kıarye [Ubbadân'dan başka köy yoktur]. 'Ubbadân 'aynın fethi ve bânın teşdidiyle 'Irak'da bir cezîre âdıdır ki ânı Dicle'nin iki, şu'besi ihâta eylemişdir.

1153- أَوْدَى الْعَيْرَ إِلَّا ضَرْطًا Evdâ'l-'Ayr İllâ Dırtâ [Eşek helak oldu osuruğu kaldı]. 'Ayr 'aynın fethi ve yânın sükûniyle eşeğe denür evdâ helâk oldu ma'nâsına mâğîdir. Ma'nâ-yı meşel eşek helâk oldu ancak dırtası kaldı demektir ya'nî eşeğin dırtısından gayri kuvveti kalmadı demektir ve bir nesne tebâh olub yaramaz olanı kaldıkda çarb olunur.

1154- اتَّسَعَ الْخُرْقُ عَلَى الرَّاقِعِ İttese'El-Hırk 'Aler-Rakş' [Delik yamaya geniş geldi]. İttese'e mâğîdir maşdarı ittisâ' kelimesidir ki vâsi' olmak ma'nâsınadır hark farvezninde burada isim olarak yırtığa denür râkı' yırtık libâsa yama örücüye denür lisânımızda daği delik büyük yama küçük meşeli zebânzededir mağrab-ı meşeli ma'lûmdur.

1155- وَافَقَ شَنَّ طَبَقَةً Vâfeķa Şennün Tıbaķa [Şen ile Tabaka birbirine müvafık oldu]. Vâfeķa mâğîdir şenn bir 'akıl ve dân kimsenin ismidir Tıbaķa tânın kesriyle 'Arabdan bir 'âkile hâtun ismidir. Mezbûr Şenn ânı tezevvûç eylemişdi tafsili budur ki mezbûr Şenn yemîn eyledi ki bana her vecihle muvâfık bir hâtûn bulmadıkca tezevvûç ve te'ehhül eylemem, bu fikir ile etrâf ve eknâfi keş ve güzâr ederken bir gün 237/2 bir kimseye teşâdüf eyleyüb ne semte 'azîmet eyleyeceğini su'âl eyledikde

kendi kâsd etdiği tarafta muvâfık gelüb ol kimse ile mürâfakat. Eylediler eşnâ-i tarîkda Şenn ol kimseye dedi ki **أَتَحْمَلْنِي أَمْ أَحْمَلُكَ** ya'nî beni sen götürürsün yohsa benmi seni götürüyüm şahş-ı mezbûr dedi ki **يَا جَاهِل أَنَا رَاكِبٌ وَأَنْتَ رَاطِبٌ فَكَيْفَ أَحْمَلُكَ أَوْ تَحْمَلْنِي** ya'nî. Ey câhil ikimizde râkibiz biri birimizi götürmek ne keyfiyetle olur ve nasıl bma'nâ kelamdır mezbûr Şenn sükût eyledi biraz gitdikden sonra bir ekine geldiler ki vakt-i haşâdı tağarrub eylemiş Şenn dedi ki **يَا نَبِيَّ أَلَمْ يَأْكُلْ أَمْ لَا** ya'nî senke bu ekini görürsün ekl olunmuşmu yohsa olunmamış mı ol şahş-ı mütehevvir olub dedi ki **يَا نَبِيَّ أَلَمْ يَأْكُلْ أَمْ لَا** ya'nî ey câhil sen bu ekinin biçilmek vakti tağarrub eyleyüb hâlâ tarlasında mevcûd görür iken ekl olunmuşmu yohsa olunmamış mıdır kelâmını ne keyfiyetle tefevvüh edersin ne pek ahmağ adamsın dedi yine Şenn sükût eyledi bira dahi gidüb şahş-ı mezbûrun karyesine karîb olduklarında bir cenazeye teşâdüf eylediler Şenn ol şahşa dedi ki **يَا نَبِيَّ أَلَمْ يَأْكُلْ أَمْ لَا** Ya'nî sen bu na'shin şâhibini görürsün 'acaba canlumudur yohsa meyyitmidir ol şahş dedi ki **مَا رَأَيْتُ أَجْهَلَ مِنْكَ** ya'nî ben senin gibi eçhel kimse görmedim cenâzeyi kabre götürür ikem rû'yet edersin yine şâhibi meyyitmidir yohsa dirimidir deyü su'âl edersin yine Şenn sükût eyleyüb **238/1** şahş-ı markûmun hânesine kadar murâfakat ve ba'dehü mufâraakat eylediler. Ol şahş hânesine dühûl eyledikde bir kız vârid idi ismine Tibağa derleridi Şenn mezbûru görüb pederinden su'âl eyledi. Pederi refâkat eylediğini ve eşnâ-i tarîkda Şenn'in kendiye su'âl eyledikleri fıkraları taqrîr eyleyüb cehlinden şikâyet eyledi kız istimâ' eyledikde dedi ki ey peder ol kimse câhil değildir belki dühât-i rûzkârdan bir zât olmak gerekdir amma kavî-i evvel ki **أَتَحْمَلْنِي أَمْ أَحْمَلُكَ** deyü su'âl eylemiştir murâd benimi sana tağdîş-i kelâmı edeyim senm, eylersin tâ ki kağ'-ı tarîk edüb meşakkat-i tarîkî tuymayalım demekdir. kavî-i şânî ki **يَا نَبِيَّ أَلَمْ يَأْكُلْ أَمْ لَا** demiştir murâdı bu ekini şâhibi bey' eyleyüb şemenini ekl eyledilerimi yohsa ekl eylemedilermi demekdir kavî-i şâliş ki cenâze hakkında söylemiştir murâdı budur ki kendini zıkr-i hayr ile yâd edüb ihyâ eder bir şeyi terk eyledimi yohsa eylemedimi ol şahş bu kelâmların hakîkatini fehm eyleyüb der'akab hürûc ve Şenn-i mezbûru bulub hânesine da'vet eyledi birâz mükâlemeden sonra ol şahş dedi ki senin bana su'âl eylediklerin kelâmları tefsîr. Edeyimmi Şenn **نَعَمْ** dedi kızından işitdiği vech üzere tefsîr eyledikde Şenn dedi ki bu tefsîr senin kelâmın değildir. Bana şâhibini haber ver ol şahş dediki benim kızım tefsîr eyledi Şenn hitbe edüb tezevvüc eyledi ba'dehü kendi kabîlesine **238/2** götürdükde ehâl-i kabileyi tabakanın 'aql ve rüşd ve ferâsetini görüb **وَأَفْقَ شَنْ طَبَقَهُ** kelâmını eylediler. Ve 'inde'l-ba'd bir kavmin bir kubesi varidi isti'mâl ederek ana bir kapak düzdüler ve kapak begâyet uygun gelmekle

hemed ve karîn eyler. Demekdir. Bu meşel bir gani bir fakîr ile ülfet ve şoḥbet etdikde ḍarb olunur.

1160- **وَإِنْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ عِيبَةٌ مَكْفُوفَةٌ** **Ve İnne Beynenâ Ve Beyneküm 'Aybeten Mekfûfe** [Ya'nî benim ḳalbim vefâyı müştemildir metâ'-i nefîs hıfz eder gibi hıfz eder]. Bu kelâm Hûdeybiye Şulḥu'nda Taraf-I Eşref-İ Nebevîden tarḳîm buyurulan şulḥnâmede mûndericdir 'aybe temre vezninde câmdâne denür ki içine eşvâb vaḍ' edüb hıfz ederler. Mekfûfe ḳulpları biri birine geçirilüb yaḥud ḳulplarından gereği gibi şarılub bağlanmış yaḥud kilidlenmil heybeye vaşf olur ki içine bir nesne vaḍ' ve iddiḥâr olunmadıkça ḳulplarını bağlamazlar li-hâza 'ibâret-i mezkûre ḳulûbda vefanın beḳâsı ḥuşûşunda meşel olmuştur. Ya'nî benim ḳalbim vefâyı müştemildir metâ'-i nefîs hıfz eder gibi hıfz **239/2** eder demekdir. **النَّصَارُ كِرْشَى وَعِيبَتِي** Resûl-i Ekrem şalla'l-lahu te'âlâ 'aleyhi ve-sellem enşârı maḥrem-i esrâr ittiḥâz eylemekle heybeye teşbîh buyurdular kirş kâfın kesriyle cemâ'at ve maḥall-i esrâmdır demekdir.

1161- **وَقَعَا فِي عَمَى عَيْرٍ** **Vaḳa'â Fi 'Akmey 'Ayr** [Eşek yükünün iki tarafında düştüler]. Vaḳa'â teşniye büyesiyledir 'akmân 'akm kelimesinin teşniyesir idâfet sebebiyle nûnu iskât olunmuştur 'ikm 'aynin kesriyle yükün bir tarafına denür ki denk ta'bîr olunur 'ayr ḥimâ-i vaḥşiye ve ḥimâr-i ehliye ıtlâḳ olunur yaḥud 'aynin kesriyle deveye denür ve burada vukû' ḥuşûl ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel ol iki kimse tevâzün ve te'âdülde berâber oldular demekdir ve vukû' sukûṭ ma'nâsına olmak daḥi muḥtemeldir. Eksriyâ yükün bir tarafı sâḳit olur ki iki müsâvî nesnede ḍarb olunur.

1162- **وَحَمَى وَلَا حَبَلٍ** **Vehmâ Velâ Ḥebel** [Aşerir ama hamile değil]. Vehmâ sükrâ, vezninde aşırın gebe ḥâtûna denür ḥebel cebel vezninde isimdir ḳârında olan çocağa denür ma'nâ-yı meşel ḥâtûn her gördüğün ve işitdiğin iştiḥâ' eder ma' hâza ḥamli yokdur demekdr. Bu meşel ta'ama ḥarîş olan kimse ḥaḳḳında ve ḥâceti olmayan nesneyi taleb eden kimse ḥaḳḳında ḍarb olunur. **يَا نَبِيَّ وَفَاءٌ عِنْدَ اللَّهِ بِمَا كَانَ** ya'nî vefanın 'İnde'L-Lah vaḳ' ve menzileti vardır demekdir bu meşel vefâyı medḥ ḥaḳḳında ḍarb olunur.

1163- **وَقَعُوا فِي دَوْكَةٍ وَبُوحٍ** **Vaḳa'û Fî Devketin Ve Bûḥin** [Ḍammiyle şerr ve şûr ve ḡavḡa ve ḥuşûmete şûruş ve ihtilâṭa düştüler]. Devke dâlin fethi ve ḍammiyle şerr ve şûr ve ḡavḡa ve ḥuşûmete denr bûḥ bânın ḍammı ve ḥây-ı **240/1**

mu'ceme ile kezâlik şûruş ve ihtilât ma'nâsınadır bu meşl şerr ve huşûmete, düşdüler diyecek yerde darb olunur.

1164- وَقَعُوا فِي الْأَهْبَغَيْنِ Vaqa'û Fi'l-Ehbeğayn [Ucuzluk ve bolluğa düştüler]. Ehbeğân teşnie bünyesiyle ucuzluk ve bolluk ile hüsn-i hâle ıtlâk olunur bu meşel hüsn-i hâl ve refâh-i 'ayşi olan kavim hakkında darb olunur.

1165- وَقَعُوا فِي أَمِّ جُنْدَبَ Veqa'û Fî Ümmi Cündeb [Dahiyeye düştüler]. Ümmi Cündeb cîmin dammı, ve dâlin fethiyle dâhiyeye ıtlâk olunur va gadr ve zulm ve siteme ıtlâk olunur. Bu meşel mihen ve şedâ'ide düşen kavim hakkında yahud zulm olunan kavim hakkında darb olunur. Ba'dları dedi ki Cündüb çekirgeye denür ki ve ümm lafzından murâd remldir zirâ çekirge kısmı. Yumurtaşını kum içinde terbiye eder ve kum içinde meşi eden kimse şiddete vâki' olur. Ve ba'dları dediki Cündüb cedb kelimesinden me'hûzdur buna göre kahta vâki' olan kavim hakkında darb olunur.

ما على افعل من هذا الباب

1166- أَوْسَعُ مِنْ خَفِّ الرَّافِضِيِّ Evse'ü Min Hufi'r-Râfiğiy [Rafidînin çizlerinden geniştir]. Huff hânın dammı ve fânın teşdidiyle çizmeye denür tâ'ife-i revâfiğ ayaklarına mesh etmeği tecvîz eylediklerinden çizmelereini tevsî' ederler tâ ki eyyâm-ı şitâda çizmeyei çıkarmaksızın mesh mümkün ola.

1167- أَوْلَىٰ مِنْ كِرْدَ Evle'ü Min Kırd [Maymundan daha düşkün]. Evle'ü vülû' kelimesinden me'hûzdur ki bir nesneye pek harîş olub düşkün olmak ma'nâsınadır kırd kâfin kesriyle ma'lûmdur ki maymun ta'bîr olunan canavara denür Fârisî'de puzine denür maymun kısmı her gördüğü şey'i hikâyet ve taklîd etmeğe harîş olduğuiçün darb-ı meşel olmuştur.

1168- أَوْلَمُ مِنْ أَشْعَثَ Evlemü Min Eş'eş [Eşes'ten daha çok ziyafet sahibi]. Evlemü îlâm kelimesinden me'hûzdurki. Dügün ta'amı tertîb eylemek ma'nâsınadır Eş'eş Hâdret-i Şiddîk hilâfetinde El'İyâzü Bi'llâhi Te'Âlâ mürted olub ehz ve huğûr-i Şiddîk'a ihdâr oldundukda Ebü Bekr Hâdretleri ânı ıtlâk ve hemşiresi Ümm Ferde'yi ana tezvîc edüb oldağı kılıcını, çıkarub Sûk-i Medîne'de her nakadar çârpâya rast geldi ise sinirledi ve ba'dı Ensârın suţûhuna çıkub nidâ eyledi ki ya Ehl-i Medîne bugün benim 'arûs dıyâfetim vardır sinirlediğim hayvânâtıdan murâdınız olduğu kadar ekl

eden hakkı benden gelsün. hakkını alsun olgün Yevm-i Duhâ gibi zebâyih-i keşîre vâki' oldu ki bu vakte kadar mişli rivâyet olunmadı.

الباب السابع والعشرون فيما أوله هاء

1169- **Hümâ Ferhân Fî Niķâb [Bir karında iki yavru].** Ferhân ferh lafzından teşniyedir farh fânın fethi ve rânın sükûniyle kuş pilicine denür ve her hayvânın yavrularına ıtlâk olunur. Niķâb kitâb vezninde burada karna denür batn ma'nâsına ma'nâ-yı meşel bir karında neş'et etmiş iki yavrularıdır demektir. Bu meşel ikiadam birbrine şebîh ve mânend olduğda darb olunur.

1170- **Hazâ Hayâ'ü Mâriha [Bu Mariha'nın hayasıdır].** Mâriha câriye vezninde selefde bir hâtûn idi ki nâsdan pek hayâ' ve tesettür eder idi bir gün anı bir kabir nebş ederken gördüklerinde kelâm-ı mezbûru irâd eylediler.

1171- **Hüve Şarâbun Bi-Amķu' [Çok yerden su içer adamdır].** Emķu' eflûs vezninde maķ' lafzından 241/1 cem'dir ki naķ' ma'nâsınadır tağlarda şu erkilen yere denür. Ma'nâ-yı meşel çok yerden şu içer adamdır demektir bu meşel aķşâ-ı âmâline vâsıl olunca kadar emûr-ı 'azîmeye tekrar be-tekrar mu'âvedet ve irtikâb-i meşakķat eden kimse hakkında darb olunur.

1172- **Hümâ Ke-Feresey Rihân [O iki kimse yarış atları gibidir].** Feresân teşniye bünyesiyledir rihân rânın kesriyle öndül ile ât yarışmak ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel ol iki kimse yarış atları gibidir demektir. Bu meşel iki kimse bir işe birden şurû' ve mübâderet edüb nihâyete kadar yekdigere berâber olsalar kelâm-ı mezbûr irâd olunur. Ve bu teşbîh ibtidâr eyledikleri. huşûşun ibtidâsında darb olunur zîrâ nihâyet elbette sâbıkdan tecelliye eder ya'nî lâ-mühâle birisi nihâyetde sâbık oldur.

1173- **Hennâ ve Hennâ 'Alâ Cimâli Va've'e [Eğer sen selâmet bulur isen ben ğayri nesneye mübâlât etmem].** Burada hennâ kelimesi hânın fethi ve nûnun teşdidiyledir ki teb'ide dâldir üb'ide 'anhâ demektir ve cemâl ve've'e bir mekândır ve ba'dları meşel-i mezbûru eğer sen selâmet bulur isen ben ğayri nesneye mübâlât etmem diyecek yerde darb olunur. Dediler. Pes كل شيء ولا وجع الرأس kâbîlinden olur ki vece'-i re'sden mâ'adâsı âsandır demektir. Ebû Zeyd dedi ki كل شيء ما خلا الله جلال kâbîlindendir ki celal sehl ve hakîr demektir pes sen cemâl

ve've'eden ba'îd ülke ânın hücnetinden selâmetde olasin sâ'ir ma'hâllere takarrub eyledikkş mübâlât eylemem demektir.

1174- Hüve Mâ Ya'rifu Kabilen Min Debîr [Önünü ardını bilmez]. Ma ya'rif müstakbel menfidir. kabîl emîr vezninde hâtûn eğirdiği 241/2 ipliği bu kerkin önüne doğru çektiği tele denür debîr ânın mu'âbilidir ki nisvân ipliği eğirüb bu kerkin ardına doğru çektiği tele. İtlâk olunur. Ve ba'îları burada kabîli Ravv-i Mûte'âl Hâdretlerine tâ'at ve debîri ma'siyetle tefsîr eylediler. Yahud kabîlden murâd kimâr okunun fâ'iz olanı ve debîrden murâd hâ'ib olanıdır yahud kabîlden murâd ayak kabının ayak girdiği yerin baş parmak tarafına gelen. Ve debîr serçe parmağa gelen yerdir yahud kabîl bükülen iplikden göğüse doğru çekilen tel ve debîr gerüye def' olunan teldir ki. zıkr olundu yahud kabîl bu kemik iç yüzü ve debîr taşra yüzüdür yahud ما يعرف نسب أمه من نسب أبيه ma'nâsınadırki validesinin soyunu pederinin soyundan fark ve temyize kudreti yokdur demektir nisvânın şehveti şadrından neb' eylediğine mebnî valideye kabîl itlâk olunub ve ricâlin zahrinden neş'et eylediğiçün debîr ile kinâye olundu. hâşıl-ı kelâm meşel-i mezbûr önünü ârdını bilmez nâdân. Ve bî-idrâk hakkında darb olunur.

1175- Hazâ Ecellü Min El-Harş [Kertenkele avından daha azimdir]. Ecell celilden me'hûzdurki ziyâde 'azîm demektir harş farş vezninde hâşşeten kertenkele şayd eylemek ma'nâsınadır ve kertenkele şaydının tarîki budur ki şayyâd kertenkelein deliği ağzına gelüb elini biri öte oynadır. İçerüden kertenkele ol hareketi yılan kıyâsıyla vurmak için kuyruğunu taşra çıkardıkda şayyâd hemân çapık kuyruğundan tutub istihrâc eder meşel-i mezbûr bundandır ve ekâzîb-i 'Arabdandır ki kertenkele lisanından hikâyet 242/1 ederler güyâ kertenkele yeni toğmuş veledine harş-ı marķûmdan ihtirâz üzere olmalarını tavsiye ederler ya'nî şakınub deliğin ağzında hareket edeni yılan zanniyle kuyruğunuzu taşra ihrâc eylemeyesiniz deyü tenbîh ve tahzîr ederler bir gün şayyâd kazma kürekle deliği ağzına gelüb kazmağa müşbâşeret eyledikde veled-i mezbûr babasına ey peder tahzîr eylediğin harş bu mudur deyü su'âl eyledikde pederi kelâm-ı marķumu irâd eyledi ya'nî. Bu harşden a'zamdır demektir. Meşel-i mezbûr bir nesneden ihtirâz. Eylerken ândan a'zamı zuhûr eyledikde darb olunur.

1176- Hüve Lâ Ya'rifü Sühâdeylehü Min 'Ünâdeyley [Zekerini hâyelerinden fark ve temyîz edecek isti'dâdı yokdur].

Sühâdil 'ülâbi' vezninde âlet-i tenâsüle denür 'ünâdil kezâlik 'ülâbi' vezninde hâyeye denür teşniyesinde 'anâdilden denür idâfet hasebiyle nûnu iskât. Olunmuştur. Ve sühâdil kelimesinde teşniye irâdı mevki'i olan hâyeler i'tibâriyledir. Yahud müşâkele içündür. Ma'nâ-yı meşel zekerini hâyelerinden fark ve temyîz edecek isti'dâdı yokdur demektir.

1177- هذا امر لا يُنادى وليده Hazâ Emrûn Lâ Yünâdâ Velîdüh [Sağirlerin olmayacağı bir emr-i azimdir]. Velîd mevlûd ma'nâsınadırki çocuğa denür. Ma'nâ-yı meşel şey-i ma'hûde bir gûne müşteğil ve müstağrik olmuşlardırki bir çocuk a'azz ve enfes eşyalarına elini uzatsa zecr ve men' için ana sayhâ eylemezler demektir. Bu meşel hayr ve şerre dâir olan nesnelerden bir emr-i 'acîbe kemâl -i mertebe iştiğâl ve istiğrâk mevki'inde darb olunur. *Müsteşşâ*'da iki kıavl daği mersûmdur biri mübâderet etdikleri mâdde begâyet zor ve şuvârolmağla ana kibâr-ı nâs nidâ ve da'vet olunub **242/2** şığârı nidâ olunmaz demektir pes bir emr-i kıavî ve şedîd hakkında darb olunur şânî begâyet haşîb ve vüfret-i ni'met ve ganîmete mazhar olmalarıyla veledân a'ezz ve enfesini tenâvül eyleseler zecr ve men' olunmaz demektir buna göre haşb ve rehâ ve vüs'at ve vüfret vaktinde darb olunur.

1178- هذا جنای وهيجانه فيه Hazâ Cenây ve Hîcânühü Fîh [Bu meyve ve en iyisi de içindedir]. Cenâ 'aşâ vezninde devşürülen meyveye denür yâ' nisbet içündür hicân kitâb vezninde güzide şey'e denür aşlı budur ki Cüzeyme El-Ebreş nâm emirin hemşîrezâdesi 'Amr henüz tıfl iken etrâbından niçe etfâl ile mantar deyü çevirmeğe çıkub rafîkları iyü mantar bulduklarında ekl edüb 'Amr dayısı için. hıfz ederidi ba'de'l-'avd rafîkları tehi dest ve 'Amr ceybindekini çıkarub kelâm-ı mezbûru tamâmı *إذ كل جان يده إلى فيه* kıavlidir. Ve meşel-i mezbûru İmâm-ı 'Alî kerreme'llâhu vecheh gazvenin birinde fe-i müslimînden aşla bir nesneye vad'-ı yed eylemediğini beyân dımnında irâd eylemiştir.

1179- هذا أعظم بركة من نخلة مريم Hazâ A'zamü Bereketen Min Nahleti Meryem [Bu Meryem'in hurma ağacından daha azimdir]. Bereke temyîzdr Nahle-i Meryem memdûh ve tayyib hurma verir idi *Mesâlikü'l-Memâlik* şahibi dedi ki Nahle-i Meryem Beytü'l-Makdis'de iki bin yıl muqaddem ğars olunmuş bir hurma ağacı idi ki mühenî olmuş idi.

1180- هو ثالثة الثاني Hüve şâlistü'l-Eşânî [Her zuhûr eden fitnede bulunub hemîşe tehyîc-i fitneden hâlî olmayan kimse]. şâlistü'l-eşânî senkin taşından

yapdıkları şac ayağı ki iki taş taş vezd' edün tencerenin bir tarafını bir mürtefi' yere tayarlarki hareket etmez ve ana şâlişetü'l-eşânî derler bu meşel her zuhûr eden fitnede bulunub 243/1 hemîşe tehyîc-i fitneden hâlî olmayan kimse hakkında çarb olunur. Ve bir kimse beddu'â' maķâmında. رماه الله بثالثة الاثانى derlerki vâhiye murâd ederler.

1181- هو في حَذَقَةِ البَعِيرِ Hüve Fî Ĥadaķati'l-Ba'îr [O devenin gözbebeğindedir]. Ĥadaķa-i Ba'îr haşb ve rehânın keşretinden kinayedir zîrâ ba'îrin ĥadaķası keşret-i mâ' ile meşhûrdur.

1182- هُوَ رَاحَةَ الصَّبَاغِ Hüve Râĥatü's-Şabbag [O boyacının avucudur]. Râĥa sâĥa vezninde el ayası ki pençenin iç tarafıdır şabbâg kezzâb vezninde boyacıya denür bu meşel begâyet nâ-pâk ve kabîĥ olan. Nesne hakkında çarb olunur.

1183- هُوَ ذَكَرُ الْخَصِيِّ Hüve Zekerü'l-Ĥaşıyy [O hadımın zekeridir]. Ĥaşıyy ģaniyy vezninde ĥâyası çeküb çıkarılmış kimseye denür ki ĥadım ta'bîr olunur. Bu meşel süst ve da'îf olan nesne hakkında çarb olunur. Heyşem b. 'Udeyy dedi ki ĥaşıyy olanlarda on ĥaşlet vardır ki ģayri kimselerde olmaz ta'âma ĥarîş olmak ve nemmâmlık ve gözlerinin yaşı kirpiklerinin ucunda olmak ki ne zaman murâd eyleseler âĝlarla ve 'umru uzun olmak ve ayağı ģayrilerin ayağından büyük olmak ve aşlâ başı kel olmamak. Ve ĥâl-i şugrunda ücret ile kendiyi sikdirmek ve ĥâl-i kiberinde kavvadlık ya'nî pezevenklik eylemek ve maķ'adinde istirĥâ' ve dübrünün deliĝi vâsi' olmak.

1184- هُوَ أَزْرَقُ الْعَيْنِ Hüve Ezraķu'l-'Ayn [O gök gözlüdür]. Ezraķ aĥmer vezninde gök gözlü kimseye denür. Bu meşel Filan kimsede 'adâvet nişânesi vardır diyecek yerde çarb olunur. اسود الكبد و سود الاكباد وصهب السبال daĥi bu maķâmında çarb olunur Aşmâ'î dedi ki. Cümlesi a'dâ' şıfatıdır. şuhb şâdın çammı ve hânın sükûniyle aşhabın cem'idir ve sibâl seblenin cem'idirki bıyığa denür pes صهب السبال 243/2 kımrâl ve kızıl bıyıklı demektir 'Arablar bu ta'bîri a'dâya ıtlâķ ederler her naķadar bıyıķları aşhab olmaz ise de selefde 'Arab tâ'ifesinin 'adâvetleri ekşri Rûm taîfesiyle olub ve Rûmilerin şuhûbeti ĝâlibolmaĝla şuhbu's-sibâl ânlara ıtlâķ olunur iken giderek muţlâķa a'dâya ıtlâķ olunmuştur. سود الأكباد kıra ciğerlüler demektir ĝüyâ âteş-kîn ve 'adâvet ciğerlerini yakub kömür gibiş siyâĥ eylediĝi mülâĥazâsiyla a'dâ' düşmanâna ıtlâķ olunur.

1185- Hüve Ke'd-Đâribi Bi-Ğadağayn [O iki kadehi darb eden gibidir]. Hikâyet olundu ki Cahiliyet'de bir kimse bir mevdi'e sefer murâd eylese iki kadağ ehz edüb birinin üzerine if'al ve birine la tef'al yazub darb ederler,d, if'al çıkarsa 'âzim ve la tef'al çıkarsa târik olur idi ba'dları üç def'a if'al çıkmadıkça 'azîmet etmezidi if'al ve bir kerre. La tef'al çıkarsa mütereddiden beyne'l-ğavf ve'r-recâ 'azîmet-i sefer eyleridi binâ'en 'aleyh bir kimse bir huşûşda tereddüd üzere olub bir tarafa teveccüh edemese anın hakkında هو كاضارب بقدحين deyü meşel ederler Harîrî *Mağâmât-i Hâdremiyye*'de سيرت سير الضارب بقدحين dediği bu ma'nâya mebmîdir.

1186- Hanîte ve Lâ Tenkeh [Sana hayır isabet etsin zarar isabet etmesin]. Bu Mecma'ü'l-Emşâl'de أصبت خيراً ولا أصبت الضرراً 'ibâretiyle müfesserdir ya'nî sana hayır işâbet eylesün darr işâbet eylemesün demektir Ezherî dediki هُنَيْت bünye-i meçhul olarak zafret ma'nâsınadır ولا تنكه في الأصل âhirinde harf-i hâ' yokdur vakf olunduğda kâf üzerine vakf 244/1 kâf üzerine vakf olunub ictimâ'-i sâkineyn bulunmakla kâfe hareke verilüb emşâl dâ'ima vakf üzerin mebni oolduğundan âhirine لا نكيت، ولا جعل منكياً meşel-i mezbûr Terceme-i kâmuş'da meşel-i mezbûr 'ibâretiyle müfesserdir ve bu terkîb du'âdır ولا تنك kelimesi mechûldür nâkıs olmağla âpiri manşûbdur hemîşe a'dâ' üzerine gâlib ve muzaffer olub aşlâ menkûb ve mahzûl, olmayasın demektir.

1187- Ehdi Li-Cârike El-Ednâ La Yağulke El-Ağşâ [Karîb olan hemsâyeye ki hediye ver ki ba'îd olan hemsâyeler kendilerine hediye verilmediğiçün sana buğd ve 'adâvet eylemeyeler]. Ehdi emr-i hâdîrdır maşdarı ihdâ' kelimesidir ednâ akrab ma'nâsınadır ağşâ eb'ad ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel karîb olan hemsâyeye ki hediye ver ki ba'îd olan hemsâyeler kendilerine hediye verilmediğiçün sana buğd ve 'adâvet eylemeyeler demektir.

1188- Hüve Qazâtü'l-Kûz [O bardağın çöpüdür]. Kâzât insanın gözüne ve meşrubata düşen hâr u hâşâk mağulesine denür kûz kâseye ve bardağa denür. Bu meşel şey-i hakîrin ezâ ve meşakkati vaktinde darb olunur zirâ kâsede olan çöp, şu içmek murâd olunduğda evvel ağza gelür ve çöp düşsün deyü kâseyi çevir seker şu dökülü çöp düşmez mervîdirki Hâdret-i Zeynel'Âbidîn radiya'llahu 'anhu يا قذاة الكوز. ويا صوم تموز ويا درهماً لا يجوز. ويا برد العجوز.

1189- **Hüve Mühterisün Min Mişlih ve Hüve Hâris** [Kendi hâris iken şakarından ihtirâs edicidir]. Mühteris kendini bir nesneden muhâfazâ edüb şakıncı demektir hâris hâfiz ve nekhebân ma'nâsınadır. Ya'nî kendi hâris iken şakarından 244/2 ihtirâs edicidir demektir bu meşel begâyet habîş kimse bir habîşi ta'yîb eyledikde darb olunur.

1190- **Hümâ Riclâ Na'âma** [Onların iki devekuşu ayaklarıdır]. Riclân teşniye büyesiyledir idâfet hasebiyle nûn iskât olunmuştur na'âme deve kuşuna denür ma'nâ-yı meşeş ol iki kimse deve kuşunun ayakları gibidir demektir. Câhîz dedi ki her iki ya dört ayaklı olan hayvânın ayağının, biri münkesir olsa mümkün mertebe meşye kâdir olur ammâ na'âmanın bir ayağı münkesir olsa elbette sâkiş olub zemîn üzerine çöker ve bir vecihle harekete kâdir olmaz bu meşel biri birinden bir vecihle tefârûk etmeyüb ahedühümâ âherden müteğnî olmayan iki kimse hakkında darb olunur. قال الشاعر. وائى وائاه كرجلى نعامه على كل حال من غنى ومن فقر.

1191- **Hedemetü's-şâ'leb** [Tilkinin yıkılan meskenidir]. Murâd şâ'lebin münhedim olan meskenidir. Bu meşel meyânlarında olan muşâlağa mübâğâdaya mübeddel olan kavm hakkında darb olunur.

1192- **Hüdmetün 'Alâ Dağan** [Musalaha suretinde mütareke]. Hüdne gürfa vezninde barışığa denür ve rahat ve sükûn ve asâyiş ma'nâsınadır dağan fetheteynle ta'âma tütün sinmekle ta'mı müteğayyir olub tütünsü olmak ma'nâsınadır. Ve derûnda olan hîkd ve kîneye ıtlâk olunur. Ma'nâ-yı meşel muşâlağa şuretinde bir mütarekedir ki şamimî muşafât değildir ba'd-ı 'arḍ ve 'illet dîmnında mün'aqid olmuştur demektir. Ekşeriyâ fesâd ve derûnda isti'âra olunur Zemaşşerî Müsteşşâ'da dedi ki. kavli-i mezkûr Resûl-i Ekrem şalla'l-lahu 'aleyhi ve-sellem Hâdretlerinden mervîdir ki âher zamandan su'âl buyurduklarında irâd ve tefevvüh buyurmalarıyla meşelinde Meydânî dedi ki. Ebdân cihetinden ictimâ' ve kulûb cihetinden iftirâkdır demektir. Ve 'ibâret-i mezkûre هُدنة على دخن kavli gibidir idmâr-ı ezâ ve izhâr-ı şafâ eden kimse hakkında darb olunur.

1193- **Ehvenü Merzi'e Lisânün Mümiḥ** [İnsana ednâ mu'avenet kelâm-ı ḥasendir mâl ile olmak vâcib değildir]. Merzi'e menfa'at ma'nâsınadır mümiḥ ism-i fâ'il bünyesiyledir maşdarı imḥâḥ kelimesidir ki kemik iliklenmek ma'nâsınadır burada ma'nâsınadır burada mümiḥ kelimesinden murâd

müfîd ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel insana ednâ mu'avenet kelâm-ı hasendir mâl ile olmak vâcib değildir demektir.

1194- هاجت زبراء **Hacet Zebrâ'** [Zebra heyecana geldi]. Zebrâ' şahrâ' vezninde Ehnef b. Kays'ın câriyesi ismidir ki begâyet selîta idi her ne vaktaki gâdaba gelse احنف قد هاجت زبراء der idi ba'dehü beyne'n-nâs meşel sâ'ir oldu.

ما على أفعل من هذا الباب

1195- أهون من قُعيس على عمتَه **Ehven Min Ku'yes 'Alâ 'Ammetih** [Kueys'ten ammesine olandan ehvendir]. Ku'yes ehâl-i Kûfe'den bir kimse idi bir gün 'ammesinin hânesine nüzul edüb 'azîm yağmur yağub begâyet soğuk oldu hâne pek küçük olmağla 'ammesinin bir kelbi. Var idi soğukdan hıfz için içerüye alıb Ku'yes taşrada bıraktı bî-çâre şiddet berde tahammül edemeyüb helâk oldu. Ba'dları dedi ki Ku'yes'in pederi vefât eyledikde 'ammesi ânı bir şâ' buğdaya rehn etdi çünkü fekk-i rehne kâdir olmayub bî-çâre. Ku'yes ol kimsenin kölesi oldu.

1196- أهون من دُخْدِح **Ehvenü Min Dühendih** [Dihendih oyunundan daha ehven]. Dihendih dâllerin kesriyle sıbyâna mahşûş bir la'bin cem' olub 245/2 vaq' ma'hûd üzere dihendih dihendih derler birisi haâtâ ederse bir ayağı üzere yedi kerre sekerek tûlânur.

1197- أهون من تبالة **Ehvenü Min Tabâla** [Tabala'da daha ehvendir]. Tabâla sehâba vezninde Yemen'de bir beldedirki haşb ve rehâ ile ma'rûfdur Emeviyye'den 'Abdûlmelik Haccâc'ı zâlimi oraya vâli eylemekle varub hâricden şehri temâşâ eyedikde beğenmeyüb istiḥkâr eylediğinden. Beyne'l-'Arab kelâm-ı mezbûr meşel olmuştur.

1198- أهلك من ترهات البابس **Ehlekü Min Turrehâti'l-Besâbis** [Otsuz ve susuz çölün ince ve dar yolundan daha tehlikelidir]. Turrehât el-besâbes idâfetle. Ve et-turrehât el-besâbis şıfat olarak beyhude ve bâtıl demektir besâbis büsbüs lafzından cem'dirki otsuz ve şusuz çöle denür. Turrehât türrehe kelimesinin cem'idirki tarîk-ı a'zamdan ya'nî caddeden ayrılmış ince ve târ yola denür ki çığır ta'bîr olunur ba'dehü beyhude ve ebâtil için isti'âre olundu.

1199- أهرم من قشعم **Ehrem Min Kaş'em** [Kaşem'daha daha yaşıldır]. Ehrem begâyet pîr ve sâlḥorde demektir. kaş'em ca'fer vezninde koca kerkes kuşuna. Denür.

الى حيث القت رحلها امّ ve ulumak künyesidir Ümm Kaş'em cenk ve kıtâlin künyesidir mevt murâddır. قشعم mışrâ'ında mevt murâddır.

1200- Ehdâ Min Dü'eymîş Er-Reml [Dü'eymîş Er-Reml'dn daha iyi bir rehberdir]. Ehdâ hidâyet kelimesinden me'hûzdur. Dü'eymîş Er-Reml muşaggar bünyesiyle selefde dühâtden bir 'abd-i esved lakabıdır rehberlik huşûşunda begâyet mâhir ve hâzık idi Yemen'de Vayâr, dedikleri âramkâh tâ'ife-i cinn olan yere ândan gayri bir kimse, vad'-ı kadem edemez idi mevâsim-i haccin birinde على رؤس الانام قيام. واشبو فَمَنْ يُعْطِنِي تِسْعاً وَتِسْعِينَ بَكْرَةً. 1/246 هجائاً وادماً أهده لوبار beytini inşâd eyledikde Mühre kabîlesinden bir kimse nâs aralığında kalğub maṭlûbu olan tokssan tokuz gence ve kerîm develeri ve edimleri i'tâ oldaḥi mezbûru ehl ve 'iyâl ve eşyâ' ve emvaliyle yükledüb götürmeğe mübâderet eyledi. Giderek kumluğun vaşatine toğru vâsıl olduğda nâgihân-i cinn tâ'ifesi markûm Dü'eymîş'in gözlerini çarğup kör eylemekle mütehayyir kalub 'akîbet kendisini ve yanında olanlar ol kumluklarda helâk oldular bu münâsebetle 'Arablar bir maşlahata begâyet 'ârif ve âşina olan kimse hakkında هو دُعِيص هذا الامر derler.

الباب الثامن والعشرون فيما اوله الف ولام

1201- Lâ Hürre Bi-Vâdî 'Avf [Avf vadisinde hür yoktur]. 'Avf'dan murâd 'Avf b. Mühellim b. Zühil b. Şeybân'dır aşlı budur ki Mervân El-Ḳariz nâm kimse 'Avf-ı mezbûrun tahte cevârinin dâhil olmuş olub ümerâ'-i 'Arab'dan 'Amr b. Hind mezbûru irâd eyledikde 'Avf teslîmden imtinâ' eylemekle 'Amr kelâm-ı mezbûru irâd eyledi ya'nî vâdi-i 'Avf'a nâzil olan kimseyi 'Avf zîr temellüküne âlmakla. Güyâ ki cümlesi ana kûl gibi münkâd ve muṭî' olurlar demektir. 'alâ kavî-i 'Avf destgîrî olan esirleri katl eylemek 'âdeti olmağla kelâm-ı mezbûru hakkında irâd eylemişlerdir. Yahud burada 'Avf'dan murâd 'Avf b. Ka'b b. Sa'd b. Zeyd Münât b. Temim'dir olvaḳitde Münzir b. , Mâ'is-Semâ' nâm Emîr-i 'Arab'ın Züheyr b. Ümeyye nâm kimse ba'dı 'arıdaya mebnî kîne ve 'adâveti olmağla mezbûru 'Avf'dan taleb edüb 246/2 oldaḥi vermemekle kavî-i mezbûru hakkında tefevvüh eyledi.

1202- Lâ Âtike Sinnel-Ḥasl [Ben sana ḥisl dedikleri kertenkele yavrusunun dişi ṭurdukca gelmem]. Sinn sînin kesri ve nûnun teşdidiyle dişe denür ḍirs ma'nâsına cem'î esnân gelür ḥisl hâ-i mühmelenin kesri ve sînin sükûniyle kertenkele dedikleri canavarın henüz yumurṭadan çıkmış yavrusuna denür.

ma'nâ-yı meşel ben sana hisl dedikleri kertenkele yavrusunun dişi tırdıkca gelmem ki ebedî gelmem demekden 'ibârett-dir zirâ kertenkele kısmının helâk oluncaya dek dişleri sâkiğ olmaz.

1203- **لَا تَعْدِمُ خَرْقَاءَ عِلَّةً** Lâ Ta'dim Harkâ'e 'İlletin [Nadan avratlar dahi özür ve bahane bulub söyleyebiliyor]. Lâ ta'dim müstakbel menfidir harkâ' şahrâ' vezninde ahrak lafzının mü'enneşidir ki hem hemec ve bîmağz ve çolba ve nâdân 'avrata denür. 'ille temyizdir ma'nâ-ı meşel 'uzr ve bahânenin envâ'i keşîr ve irâdî yesîrdir şöyle ki nâdân 'avratlar dahi bir 'uzr ve bahâne bulub irâd edebiliyor demektir bu meşel bir mâdde dîmnında serd olunan i'tizârı nehy ve istikbâh mevki'inde irâd olunur.

1204- **لَا مَاءَكَ أَبْقَيْتَ وَلَا حَرَكَ أَنْقَيْتَ** Lâ Mâ'eki Ebqayti ve Lâ Harkî Enqayti [Ne şu koydun ki 'ataşımızı def' edelim ve ne fercini pâk ve temîz eyledin]. Her tahfîf-i râ ile harh lafzından mûrahhamdır hâtûnun fercine denür işbu ferci gibi keşret-i isti'mâlınden. tahfîf olunmuşdur. Enqayti mâdî-ı muhâtabdır maşdarı inkâ kelimesidir ki bir nesneyi pâk ve pâkize kılmak ma'nâsıdır. Ebqayti kezâlik mü'enneşe hitâbdır aşlı budur ki bir kimse sefere 'azîmet eyleyüb hâtûnu dahi berâber idi. Bir gün hâ'id olmağla müddet-i haydî tamam olduğda paklanmak için. Mevcûd olan azıcık şuları ile iğtisâl ve güslüne kifâyet eylememekle hem şuyu bitirüb ve hem kendisini tahtîr eylemediğinden gayri şusuz dahi kaldıklarında ehl-i kelâm-ı mezbûru irâd eyledi ya'nî ne için şu koydun ki **247/1** 'ataşımızı def' edelim ve ne fercini pâk ve temîz eyledin ki mukârebet edelim 'âkibet fâsık-ı maḥrûm şıfat şıfrı'l-yed olun kaldık demektir.

1205- **لَا تَنْفَعُكَ مِنْ جَارٍ سَوْءٌ تَوَقَّ** Lâ Tenfe'ûke Min Cârî Sev'in Tavvîk [Kötü komşundan sakın onlardan menfaat gelmez]. Tavvîk emr-i hâdîrdır maşdarı tevaḳḳa kelimesidir ki tefe''el veznindedir bir nesneden şakınmak ma'nâsıdır ya'nî sû-i mücâveretden ihtirâz eyle ki ânlardan dâradan gayri nesne hâsıl olmaz demektir Dâvûd Nebî 'aleyhi's-selâm Hâdretlerinden rivâyet olundu ki **اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ جَارٍ** عَيْنُهُ تَرَانِي وَقَلْبِي يَرَعَانِي **ان رَأَى حَسَنَةً كَتَمَهَا، وَان رَأَى سَيِّئَةً نَشَرَهَا.**

1206- **لَا تَقْتَنَ مِنْ كَلْبٍ سَوْءٌ جَرُوا** Lâ Takteni Min Kelb-i Sû'in Cîrvâ [İşe yaramaz şoysuz köpekden enik ittiḥâz eyleme ki terbiye ḳabul eylemeyüb işe yaramaz]. Lâ takteni lâ tetteḥîz ma'nâsıdır cîrv cîmin kesriyle köpek eniğine denür ya'nî işe yaramaz şoysuz köpekden enik ittiḥâz eyleme ki terbiye ḳabul eylemeyüb işe

yaramaz demektir bu meşel aşılzâde olmayan kimseyi hizmetine alıp besmele diyecek yerde darb olunur. كما قال الشاعر.

نَرْجُوا الْوَلِيدَ وَقَدْ أَغْيَاكَ وَالِدُهُ.

وَمَا رَجَاؤُكَ بَعْدَ الْوَالِدِ الْوَلَدِ.

1207- Lâ Tehrif bi-mâ Lâ Ta'rif [Bilmediğin ile övme].

Herf şarf vezninde. İ'câb için bir adamın şîfât ve haşâ'iline vuķûfu olmayarak ĥodbeĥod medĥ eylemek ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel şîfât ve haşâ'iline. Vuķûfun olmayan kimseyi medĥ eyleme demektir. Bu meşel mâhiyyet memdûĥu bilmeyen meddâĥ nâdânı iskât ma'rıdında irâd olunur.

1208- Lâ Ğamme Li'l-Kâni' [Kanaat edenin gammı yoktur].

İmâm-ı 'Alî kerreme'l-lâhu vecheĥ Ĥaĥretlerinden mervîdir 247/2 ya'nî ehl-i kânâ'atin âyîne-i kâlbi jenkar 'elem görmez ve gülşe-i ĥâtırında ĥâr keder bitmez demektir.

1209- Lâ Râĥete Li'l-Ĥasûd [Hased edene rahat yoktur]. Bu

daĥi müşârûn ileyh Ĥaĥretlerinden mervîdir. Ya'nî ĥasûd bedendiş bir ân küşenîşin âsayış ve rahat olmaz. Ve dâmân ĥali dest-i teĥâvül keşmekeş rüzgârdan rehâ bulmaz demektir.

1210- Lâ Terfe' 'Aşâke 'An Ehlik [ehalinden asanı

kaldırma]. 'Aşânın neh-yi ref'inden murâd mücerred ânları te'dîb ve aĥlâķ ve ef'âllerini teĥzîb etmeĥe. Tenbîĥ ve tergîbdır.

1211- Lâ Bûdde Li'l-Maşdari En Yenfüş [Nefesi

daralmış elbette üfürür]. Maşdûr dîķ-ı nefsi olan kimseye denür yenfüş nefâşe kelimesinden me'ĥûzdur ki nûnun fethiyle maşdûrun aĥzından şuluyarak iĥrâc eylediĥi üfürüĥe denür ki. Anınla istirâĥat eder derdnâk olan kimse beşş-i şekvâ eylemek, ma'rıdında darb olunur.

1212- Lâ Ĥayra Fî Rezmetin Lâ Dirrete Ma'ahâ [Süt

olmadan devenin hanin sesinde hayır yoktur]. Ĥadış-i Şerîf olduĥu mervîdir rezme ĥânîn-i naķa ma'nâsınadır dirre leben ma'nâsınadır ķavl bi-lâ 'amelin mezmûmiyetini beyân ma'rıdında darb olunur.

1213- **Lâ 'İtra Ba'de 'Arûs [Arus'tan gayri koku yoktur].**
 'Arûs 'Arab'dan bir kişinin ismidir ki 'Azra kabîlesinden Esmâ' b. 'Abdillâh'ın zevci ve 'amzâdesi idi kelâm-ı mezbûru mezbûra Esmâ' tekellüm eylemiştir. Aşlı budur ki 'Arûs-i mezbûr vefât eyledikten sonra mezbûreyi bir bed-mizâc ve bed-huy ve ağzı bed-boy baḥîl ve zîşt çehre. Kimse tezevvüc eylemekle kendi obasına nakl etmeğe mübâşeret eyledikde Esmâ' zevç-i evveli 'Arûs hakkında merşiyeye inşâd eylemek dîmnında istizân edüb oldaḥi rûy-rıdâ izhâr eyledikde. ابكيك يا عروس الاعراس يا ثعلبا باهله. 248/2 ercûzesiyle nedbe eyledi zevç-i şânî fıkra-ı ahîrenin maḍmûnundan. Su'âl etmekle. ويعمل السيف صبيحات انياس. يا عروس الأغر الأزهر الطيب الخيم الكريم. Fıkra-ı merşiyeye âğâz eyledikde yine zevci eşyâ-i mübhemedden su'âl eylemekle. كان عيوبا للخنا والمنكر طيب النهكة غير أبخر. Eyser gayr-i a'ser fıkralarıyla taḥrîr murâd eyledikde zevci kendisine ta'rîd ifrâk eyledi ba'dehü süvâr olub 'azîmete mübâderetlerinde Esmâ' 'itr kütusunu yerinde bırakmağla zevci 'itrını yanına âl dedikde. Meşel-i mezbûru irâd eyledi. Ba'dları meşel-i mezbûru لا مخبا عطر، unvânında rivâyet ve aşlını bu resme hikâyet eyledi ki bir vücudu bedboy kimse bir ḥâtûb tezevvüc edüb leyle-i zifâfde ḥâtûn râ'iḥa-i kerihisini istişmâm eyledikde 'itrın yokmudur deyü istifsâr eylemekle oldaḥi şıkıldım deyü cevâb etdikde, meşel-i mezbûru tekellüm ya'nî 'arûs geçdikden sonra 'itrı pinhân eylemek nâbecâdır. Meşel-i mezbûru şey-i nefis kendisinden sonraya ibkâ olunmayacak kimse hakkında ḍarb olunur.

1214- **Lâ Âtîke ev Ye'ûbe'l-Kârizân [Ben sana kârizân dönüb gelince kadar varmam].** Kârizân teşniye bünyesiyle 'Aneze kabîlesinden Müzker b. 'Aneze ve 'Âmir b. Rehm nâm kimselere ıtlâk olunur. Ev kelimesi ilâ en ma'nâsınadır ma'nâ-ı meşel ben sana kârizân dönüb gelince kadar varmam demektir ki ebedî vâрмақdan kinâyedirç mezbûrlar qarḡ devşürmeğe çıkub 248/2 gaybet-i munkati'a ile gâ'ib olub bir daḥi ric'et eylemediler.

1215- **Lâ Tenbütü'l-Bakletü İlla'l-Ḥakla [Baklayı toprağı pâk tarla bitürür].** Lâ tenbüt inbât kelimesindendir ki bitürmek ma'nâsınadır ḥakla bakla vezninde toprağı pâk münbit tarlaya denür ya'nî baklayı toprağı pâk tarla bitürür demektir bu meşel cevher-i insâniyyet aşıl adamdan me'mûldür diyecek yerde ḍarb olunur.

1216- لا آتِيكَ مِعْزَى الْفِرْزِ Lâ ‘Âtike Mi’ze’l-Firz [Keçi ikişer olmadan sana gelmem]. Mi’zâ mîmin kesriyle keçiye denür fîzr fânın kesriyle iki ikiden ziyadece keçiye denür bu münâsebetle Sa’d b. Zeyd Manât mulaḳḳab oldu zirâ mevsim-, ḥacce bir nesne bir sür keçi ile varub yağma etdirdikde مَن اخذَ مِنْهَا وَاحِدَةً فَهِيَ لَهُ وَلَا يُوْخَذُ ya’nî bir keçi alan kimseye şafâ-yı ḥâtır ile ḥelâl olsun. İki ve ikiden ziyâde olunmasun dedi ki firz mulaḳḳab oldu ve bu mülâbese ile kelâm-ı mezbûr meşel oldu ki firzin yağma kerde olan keçileri müctemi’ olunca kadar sana gelmem demektir. Anların cem’i mümkün olmamağla gelmemegi te’yîd mevķi’inde ḍarb olunur.

1217- لَا يُطَاعُ لِقَصِيرٍ أَمْرًا Lâ Yuṭâ’ Lâ Yuṭâ’u Li-Ḳusayrin Emrâ [Kuseyr’in itaat edilecek emri kalmadı]. Lâ yuṭâ’ bünye-i meḥhulledir Ḳuşayr Melik-i Ḥîre olan Cüzeyme El-Ebreş nâm kimsenin şâḥibi ya’nî veziri idi ki Zebba’ nâm melike ile mâ cerâsı meşhurdur ve ḥarf-i ḥâda masturdur. Ma’nâ-yı meşel Ḳuşayr’in emrine itâ’at olunmaz demektir. Aşlı budur ki Cüzeyme El-Ebreş Zebbâ’ tarafına gitmekle ‘azm eyledikde Zebbâ’nın bu güne teslîm-i nefis eylemek şureti elbette ḥayırlı. Değildir diyerek Cüzeyme’yi men’ ve ta’vîḳ ḍımnında nuşḥ ve pend eyledikde Cüzeyme s’ud mend olmamağla Ḳuşayr kelâm-ı mezbûru tefevvüh eylemekle, 249/1 beyne’l-‘Arab ḍarb-ı meşel oldu ittihâm nuşahâ’ ma’rîdında ḍarb olunur.

1218- لَا حَتَّى يَرْجِعَ نَشِيطٌ مِنْ مَرَوْ Lâ Ḥata Yerci’u Naşîṭ Min Merv [Merv şehrinden ric’et edince Ḳadar b. Ân’ın ikmâl ve tekniline mübâşeret eylemem]. Naşîṭ emîr vezninde bir mi’mâr ismidir. Merv ma’rûf şehirdir mezbûr Başra’da emîr olan ziyâde için bir saray binasına mübâderet edüb ḳable’l-itmâm bir ‘ârîḍa sebebiyle Merv şehrine firâr eyledi saray-ı mezbûr nâ-tamam ḳalmağla ziyâde bunu ikmâl. Eylemez misin deyü su’âl eylediklerinde kelâm-ı mezbûru söylemekle meşel oldu ya’nî naşîṭ Merv şehrinden ric’et edince Ḳadar b. Ân’ın ikmâl ve tekniline mübâşeret eylemem demektir.

1219- لَا يَرْبَعُ عَلَى ظَلْعِكَ. مَن لَيْسَ يَحْزَنُهُ أَمْرُكَ Lâ Yerbe’ ‘Alâ Zil’ik. Men leyse Yaḥzünühü Emrûk [Senin ḥâl pürmelâlinden müte’eşşir ve maḥzûn olmayanlar senin aḥvâline taḳyîd ve ihtimâm eylemezler]. Lâ yerbu’ müsteḳbâl menfîdir maşdarı reb’ kelimesidir ki tevaḳḳuf ve intizâr yaḥud iḳâmet ma’nâsınadır zal’ zây-ı mu’cemenin fetḥi ve lâmin sükûniyle tuvâr âğyub yegerek yürümek. Ma’nâsınadır. Ma’nâ-yı meşel senin ḥâl permelâlinden müte’eşşir ve maḥzûn olmayanlar senin aḥvâline taḳyîd ve ihtimâm eylemezler yaḥud sana müḥabbet şamîmî olmayanlar

senin da'f ve nâtüvânlığın hengâmında sana meded ve i'ânet eylemezler. Bu meşel bigâne ma'kulesinden istimdâd ve isti'ânet olunmamağ ma'rıdında çarb olunur.

1220- لا يَعْجُزُ مَسْكُ السُّوءِ عَنْ عَرَفِ السُّوءِ Lâ Ya'cezû Miskü's-Sû' 'An 'Arfi's-Sû' [Bed-râyiḥâ olan post râyihâ'i kerîḥâdan gerü kalmaz]. Meşk mîmin fethi ve 'aynin sükûniyle deriye denür 'arf şarf vezninde râyihaya denür ma'nâ-yı meşel bed-râyihâ olan post râyihâ'i kerîḥâdan gerü kalmaz demektir bu meşel, aslâ kabîḥ ef'âlinden münfek olmayan le'îm ve bed-mâya hakkında çarb olunur dibâgete şalaḥiyeti olmayan deriye teşbihe olunmuştur. 249/2

1221- لا يُلْبِثُ الْغَوِيَّانَ الصَّرْمَةَ Lâ Yülbişü'l-Ġaviyyân Eş-şarma [İki kurd birbiriyle muzâheret etseler koyub ve deve sürüsünü helâk etmedkde ihmâl ve tevakkuf etmezler]. Lâ yülbişü ilbâş yahud telbîş kelimelerindenki bir kimseyi mekş ve tevakkuf ettirmek ma'nâsınadır. Müstekbal-i menfidir. Ġaviyyân ğaviyy kelimesinin teşniyesidir ki ğaniyy veznindedir murâd zi'bdır şarma ğanemden bir kıt'a ve ibilden birâz bölüğe denür. ma'nâ-yı meşel iki kurd birbiriyle muzâheret etseler koyub ve deve sürüsünü helâk etmedkde ihmâl ve tevakkuf etmezler. Demektir. Bu meşel iki aramaz ittihâd etdikde ânlarından ḥalâs müşkilir diyecek yerde çarb olunur.

1222- لا تُفَاكِهَنَّ أَمَةً وَلَا تَيْلَ عَلَى أَمَةٍ Lâ Tüfâkihinn Eme ve Lâ Til 'Ala Ekmeh [Eme ile mümâzaḥa etmeğe seni resivây eder ve mavḍî'-i mürtefi'e tebevül etmeğe seni herkes görüb lev m olunan kimse menzilesinde olursun]. Lâ tüfâkihinn neh-yi ḥâdırdır maşdarı müfâkehe kelimesidir ki bir adama lâğ ve mizâḥ eylemek ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel eme ile mümâzaḥa etmeğe seni resivây eder ve mavḍî'-i mürtefi'e tebevül etmeğe seni herkes görüb lev m olunan kimse menzilesinde olursun demektir. Bu meşel mübâsaṭa-ı le'îmden men' maḥallinde çarb olunur. Meşel-i mezbûru 'Amr b. 'Âş karındaşına irâd eylemiştir.

1223- لا يَعْرِفُ هِرّاً مِنْ بَرٍّ Lâ Ya'rifü Hirren Min Birr [Hirri birrden tefrîḳ ve temyîz eylemez]. İbn-i A'râbî dedi ki her koyunu çağırmağ berr koyunu sürmeğe denür ya'nî hirri birrden tefrîḳ ve temyîz eylemez demektir bu meşel iḥsân eden ile isâ'et eden kimseyi fark eylemez diyecek yerde çarb olunur.

1224- لا تَمْسِكُ مَالٍ يَسْتَمْسِكُ Lâ Temsik Mâl Yestemsik [İḥsânı maḥallinden ğayri mevḍî'e şarf etme]. Ya'nî iḥsânı maḥallinden ğayri mevḍî'e şarf etme ki dâyi' olur diyecek yerde çarb olunur. 250/1

بخش شنا بمحل جوددن اولمز معدود.

صفر معكوس ايله آرترمی حسابی رقمك.

1225- **Lâ Yezâlû'n-Nâsü Bi-Ḥayr Mâ Tebâyenû. Fe-İzâ Tesâvev Helekû** [İnsanlar farklılaştıkları sürece hayırda eşit oldukları sürece de şerrde olurlar]. Ya'nî nâs merâtib cihetinden mütefâvit olub ba'dları âmir ve ba'dları me'mûr oldukca hayırdan hâli olmazlar ve eğer merâtib cihetinden müsâvî olurlarsa kimse kimseye itâ'at etmeyüb cümlesinin helâkine sebep olur demektir. Ebû 'Ubeyde dedi ki فاذا تساوا هلكوا 'ibâretinden benim 'indimde pes tesâvi olursa şerde tesâvi olub cümlesinin helâkine bâ'îş ve bâdi olur.

1226- **Lâ Tedhül Beyne's-Şeceri ve Lihâ'ihâ** [Ağaç kapuğu arasına girme]. Lihâ' kisâ' vezninde ağacın kabuğuna denür bu meşel baba ile oğul aralığına girme diyecek yerde darb olunur.

الباب التاسع والشعرون فيما أوله ياء

1227- **Yahmilü Şenn ve Yüfeddâ Lükeyz** [Şenn hamledilir Lükeyz feda edilir]. Yüfedda bünye-i mechülle tefdiyeden me'hûzdur ki bir adama sana nefsim fedâ olsun demektir. Aşlı budur ki Akşâ b. 'Abdü'l-Kays nâm kimsenin iki oğlu var idi birisinin ismi Şenn. Ve birinin Lükeyz idi bir vakitte vâlideleri Leylâ b. Karrân nâm hâtûn ile seferde bulunub keşt ve güzâr eyleyerek Zû Tuvâ nâm mahalle nüzul. Ve âram. Ve ândan nuhdet ve irtihâllerinde vâlideleri Lükeyz'i tefdiye ya'nî vâliden sana fedâ olsun deyü izhâr-ı mehr ve mühabbet eylediktenşonra. Şenn marķûmu çağırub beni râhile ki irkâble yolda olan hademât 250/2 lâzimeme sa'y ve ihtimâm kıl deyüb marķûm daḥi tefdiyeyi yalnız Lükeyz'e tahşîşinden münfe'il olduğu hasebiyle gadbanâk olarak vâlidesini irkâb ve berâberce giderken bir 'uḳbede vâlidesini deveden ilķâ. Eylemekle fi'l-hâl helâk oldu ol hinde Şenn olacak nâ-halef kelâm-ı mezbûru irâd eyledi ba'dehü şuretnümâ gayz olarak Lükeyz'e teveccüh edüb لعنة الله عليه. Meşel-i ya'nî validenin lâşesine muḳayyed ol dedi عليك بجعرات امك يا لكيز. Meşel-i mezbûr bir nesne mevdi'inin gayriye vad' olunduḳda darb olunur.

1228- **Yevmü bi-Yevmi'l-Ḥafiḍi'l-mücevver** [Bugün hafḍ mücevver gününün bedelidir]. Bu meşel هذا اليوم taḳdîrindedir hafḍ kıl çadıra ve o eşvâbine denür mücevver mu'azzam vezninde tersine çevrilen şey'e denür. biyevm kelimesinde lâm-i cârra bedeliyyet içündür ma'nâ-ı meşel bugün hafḍ

mücevver gününün bedelidir demektir. Aşlı budur ki bir pîr adamın bir şağîr birâderzâdesi var idi kâh ve bî-gâh 'amucasının oçasına dühûl ve ortalığı tenhâ buldukda içinde bulduğu emti'e, ve eşyâyı âltı üstüne döndürür idi ba'de müddet kendisi dahi 'amûcasının merkezinde vardıkda bi'eynih kendisine biâderzâdeleri dahi müstevli olub 'amûcasına etdiğini başına götürdüler çadıra girüb bu hâli gördükde, kelâm-ı mezbûru irâd eyledi. Bu meşel sû-i ef'âliyle mücâzat olunan menkûb kimseye şemâtet vaktinde irâd olunur.

1229- يا ضُلُّ ما تجرى به العصا Ya Ðallu Mâ Tecrî Bihi'l-'Aşâ [Asa kırsığının götürdüğü şaşmaz]. Burada münâdi mehzûfdur ya kavmi dâll taqđîrindedir dâll kelimesinden. dâlel murâddır ki ebniye-i ta'accündendir ki mâ edall sebkindedir Meydânî bu meşeli 251/1 ما هلك ما تجرى به العصا 'ibâretiyle tefsîr eyledi ki murâd Cüzeyne nâm emîrin helâkidir. Ve 'aşa Emir-i mezbûrun bendeki kırsığının ismidir ki begâyet yükrek idi. Bu meşeli ibtidâ Melik'i mezbûrun hemşirezâdesi 'Amr tekellüm eyldi vaқта ki Melik-i hire olan Zeyyâ'nın desisesiyle Cüzeyme mezbûra tarafına 'azim ve dâm hilesine giriftâr oldukda veziri olan Kuşayr feres-i marķumeye binüb gerüye fîrar eyledi vuşûlunda 'Amr Kuşayr'ı 'aşa üzerine tek ve tenhâ ırakdan gördükde kelâm-ı, marķûmu tekellüm eyledi. Meşel-i mezbûru tevaķķa' şerr u şûr ma'rıdında dârb olunur.

1230- يبلغ الخضم بالقضم Yeblüğü'l-Ḥaḍm bi'l-ḥaḍm [Dişin uçlarıyla âzca âzca nesne yiyerek şebe' hâşıl oldu]. Ḥaḍm hânın fethi ve dâd-ı mu'cemenin sükûniyle ekl eylemek ma'nâsınadır ḥaḍm ḥaḍm vezninde dişin uçlarıyla nesne yemek ma'nâsınadır. Ma'nâ-yı meşel dişin uçlarıyla âzca âzca nesne yiyerek şebe' hâşıl oldu demektir. Bu meşel vuşul, ve bülûğu ba'îd olan maķşada yabca yabca tedricî 'azm ve teḥammül ile erişilür diyecek yerde dârb olunur.

1231- يقدّم رجلا ويؤخر أخرى Yuḳaddimü Riclâ ve Yü'eḥirü 'Uḥrâ [Ayağının birini ileri birini geriye atar]. Ya'nî ayağının birini ileri birini gerüye atar demektir. Bu meşel umûrunda dâ'imâ tereddüd üzere olan kimse hakkında dârb olunur

1232- يدّاك أوكتا وفوك نفخ Yedâke Evketâ ve Fûke Nefah [Ellerin tulumun ağzını bağladı ve ağzın nefh etdi]. Evketâ ikâ' kelimesinden tulum ve ḳurbe maķulesinin ağzını bağlamak ma'nâsınadır mâḍînin teşniye mü'enneşdir nefaha mâḍîdir ma'nâ-yı meşel ellerin tulumun ağzını bağladı ve ağzın nefh etdi demektir. Aşlı budur ki bir kimse deryâ cezîrelerinden bir cezireye. 251/2 Düşü ve deryân 'ubûr

mülâhazasıyla tulumu üfürüb ve ağzını bağladı lâkim mühlem ide meda ve beline bağlayub kendiyi feryâya. İlkâ eyledi vasat-i bahırde tulumun ağzı çözüleb mezbûr ğark. Olacak maħalde bir kimseden istiğâşe etdikde ol kimse kelâm-ı mezbûru irâd eyledi. Bu meşel kendi nefsinin helâkine mü'eddî olacak iş işleyen kimse hakkında đarb olunur.

1233- يَجْرِي بَلِيقٌ وَيَذِمُّ بَلِيقٌ Yecrî Bi-Layk ve Yüzemmü Bi-Layk [Cümle âtları sabk ve taqaddüm ederken yine zemm ve ta'yîb olunur]. Yecrî cerâ kelimesinden muğârî'dır yüzemmü muğârî'-i meçhuldür büleyk zübeyr vezninde bir yükrek atın ismidir ma'nâ-ı meşel cümle âtları sabk ve taqaddüm ederken yine zemm ve ta'yîb olunur demektir. Bu meşel cemîlü21-fi'l iken zemm ve qadh olunan kimse hakkında đarb olunur.

1234- يُضْرَبُ الثَّوْرُ لَمَّا عَافَتْ الْبَقْرَ Yuğrabu's-şevr Limâ 'Kâkahu'l-Bağar [İnek bıraktığında sevir darp olunur]. Yuğrebu meçhûldür. Burada şevirden yoşun ta'bir olunan şu üzerinde ki nesnedir.

1235- El-Yevm Kihâf Ve Ğaden Niğâf [Bu gün muţayebe yarın muhârebe günüdür]. Kihâf kitâb vezninde kaħf dedikleri kâseleriyle bâde içüb 'işret eylemek ma'nâsınadır niğâf kat'-ı rees ma'nâsınadır ki müfâ'ileden maşdar olur kitâlden kiâyedir ve 'inde'l-ba'đ kihâf şiddet-i şurb ma'nâsınadı pes ma'nâ-yı meşel bu gün muţayebe yarın muhârebe günüdür demektir. Aşlı budur ki İmrü'ül-kays nedümâsiyla 'ayş ve 'işret ederken vâlidinin katli haberini verdiler İmrü'ü'l-kays işitdikde kelâm-ı mezbûru irâd eyledi bu meşel اليوم خمر وغدا امر meşeli gibidir ki ikiside İmrü'l-kays'dan mervîdir ya'nî bugün bizi hamr meşgul eder yarın emr-i muhârebe meşgul 252/1 eder demektir maħbûb ve mekruhu isticlâb eden düvel hakkında đarb olunur.

1236- يا عَاقِدَا اُذْكُرْ حَلَا Ya 'Aqidâ Üzkür ħallâ [Ey bağlayan çözmeyi hatırla]. Ba'đları يا حامل rivâyet eyledi يا عاقد rivâyetine göre ħallen kavli 'ağdın nağîdî olur يا حامل rivâyetine göre ħallen kavli ħulûl ma'nâsına olur. Bu meşel 'avâķib-i umura nazar hakkında đarb olunur.

1237- El-Yemîn Ħinş Ev Mendimeh [Yemin ya hulf ya pişmanlıktır]. Ħinş ħânın kesriyle ħulf-i yemîn ma'nâsınadır ki bir kimse eylediği yeminin 'uhdesinden ħurûc eylemeyüb ânda giriftâr kalmakdan 'ibâretdir. Mendüme

pişmân olmak ma'nâsınadır zirâ yemîn eden kimse kâzib ise hâniş ve şâdık ise nâdim olur bu meşel iki cihetden mekruh olan nesne hakkında darb olunur.

1238- يَكْسُو النَّاسَ وَ إِسْتَه عَارِيَةً Yeksü'n-Nâse ve İstühü 'Âriye [İnsanları giydirirken makadı çıplak]. Ya'nî nâsi kisvetlendirir hâl bu ki kendinin götü açıktır demektir. Bu meşel nâsa ihsân ve inâyet ve kendi nefesine isâ'et eden kimse hakkında darb olunur.

1239- يَرْكَبُ الْحَرَامَ مَنْ لَا حَلَالَ لَهُ Yerkebü'l-Ĥarâme Men Lâ Ĥalâle Leh [Helalı olmayan harama biner]. Ya'nî helâli olmayan ĥarâma biner demektir. Aşlı budur ki. Bir a'râbîyi a'dâsı nehb ve gâert etmekle binecek dâbbesi kalmadığından nâ-çâr sâ'ibe itlâk olunan nakaya binmişidi. Bir 'Arab istihcân şîvesiyle ĥarama mı binersün deyü lev'm eyledikde kelâm-i mezbûru tekellüm eyledi sâ'ibe zaman-ı Câhiliyet'de şol nâkadır ki ârkasının kaburgalarından bir kaburga yahud. Bir miqdâr kemik ihrâc edüb şalıyurıyla aşla bir şudan ve bir otlağdan memnû' olmayub ve bir kimse ana binüb ve yük tañnîl 252/2 eylemezleridi 'indlerinde ânı isti'mâl ĥarâm idi.

1240- يَحْسِبُ الْمَمْطُورُ أَنَّ كُلَّ مَطَرٍ Yehsebü'l-Mamţûr Enne Küllen Muţîr [Yağmurlu olan herkesi yağmurlu zanneder]. Küllen kelimesinde tenvîn muğâf ileyhden 'ivağdır. إِنَّ كُلَّ النَّاسِ وَالْخَلْقِ taqđîrindedir. Muţîr meçhul binyesiyledir. Bu meşel kendi mâldâr olmağla cemî' nâsı kendi gibi mâldâr kıyâs eden kimse hakkında darb olunur.

1241- يَأْكُلُ بِضِرْسٍ وَيَطَأُهُ بِظِلْفٍ Ye'külü bi-Ďirs ve Yaţa'ühü Bi-Zilf [Ni'metlerini âzı dişleri ile ekl ve ihsân eden kimsenin cûd ve seĥâsı zemm eden]. Ďirs dâd-ı mu'cemenin kesri ve rânın sükûniyle âzı dişe denür. yaţa'u muğârî'dir maşdar vaţ' kelimesidir ki çekinmek ma'nâsınadır zilf zâ-yı mu'cemenin kesriyle şığır. Ve koyun ve keçi ve âhû maķulesinin baknağına denür. inşanda kadem menzilindedir burada kadem-i insân muraddır. Ma'nâ-yı meşel ol kimsenin ni'metlerini âzı dişleri ile ekl ve ihsân eden kimsenin cûd ve seĥâsı zemm eden küfrân-ı ni'me hakkında darb olunur. Ve 'Arablar aşla bir kimseye ihsân ve in'âmı müşâhede olunmayub yine beyne'n-nâs memdûh ve meşkûr. Olmak şadadında olan kimse hakkında. يَأْكُلُ بِالضَّرْسِ الَّذِي لَمْ يُخْلَقْ kavlini irâd ederler.

1242- يَدُّكَ مِنْكَ وَلَوْ كَانَ شَلًّا Yedüke Minke ve-lev Kâne Şillen [Senin elin vücudunun bir cüz'üdür her na kadar çolak olur ise de]. Şill şînin fetĥi ve lâmin teşdidiyle el çolak olmak ma'nâsınadır ki rûh çekilüb yabis olmağdan 'ibâretir.

Ma'nâ-ı meşel senin. Elin vücudunun bir cüz'üdür her neçer kadar çolaç olur ise de demektir bu meşel انك منك ولو كان أجدع meşeli gibidir.

1243- يسار الكواعب Yesârü'l-Kevâ'ib [Yesârü'l-Kevâ'ib]. Şu vecihle hikâyet eylediler ki yesâr 253/1 el-kevâ'ib bir 'abîd-i esvedin ismidir ki dâ'imâ kendi gibi bir 'abd ile deve ra'y eder idi ve efendisnin berd hatrâ var idi bir gün teferrüc. Ederek mezbûr Yesâr'ın deve ra'y eylediği mahalle karîb bir hempizazde 'ayş ve şafâda iken Yesâr efendizâdesinin geldiğini tıyduğda birâz sûd şaub taqdîm eyledi ve gömleğinin ön tarafı yurtık olmağla mevdi'-i ma'hûdu açlıkda dahter görüb tebessüm ederek götürdüğü sûdden bir mîkdâr içüb ve birâz altun verüb ircâ' eyledi Yesâr Dehterden bu tebessümü gördükde elbette bana, meyl ve muhabbet eyledi beni şâyeste-i vuşlat edeceğinde şubge yokdur diyerek rafîkının yanına gelüb geçen mâcerâyı nakl, eyledikde rafîki dedi ki ya Yesâr كل من لحم الحوار. واشرب لبن العشار. وإياك ونبات الأحرار. Ya'nî genç nâkanın lahmini ekl ve sudünü iç. Ve nebât-i ahrara meyl ve mühabbet etmekden hâzar eyle Yesâr dedi ki elbette kadınımın bana mühabbet vardır varub bağ vişâlinin meyvelerini ekl ederim ümidiyle yine Dahter ya Yesâr bir maţlubun var mıdır dedi Yesâr dedi ki, murâdım sana hafiy değildir Dahter dedi ki ifâde eyle ki ma'lûmum olsub Yesâr dedi ki muqaddea bu kavillerine tebessümüzünden kadınım beni nâ'il vuşlat kılacaktır mülâhazasıyla geldim. Dahter 253/2 mâcerâyı fehm edüb الله حيّاك الله حيّاك diyerek bir mecmer çıkarub ve birâz bahûr vad' eyledi ve bir ustura hağırlayub yanında penhân eyledi Yesâr'a dedi ki murâdın ma'lûmum oldu seni vişâlime nâ'il edeceğim lâkin vücudun râyiğâ-yı kerihiyle âlûde olmuştur şu mecmerin üzerine oturub seni revâihî tayyibe ile tatyîb ve tebhîr edeyim ba'dehü hempester vişâl olalım Yesâr Dahter'den bu cevâbı işitdikde ayağı yirmi başar züfüne bürdâr olanın. Ve fakınca sür'atke gelüb mecmerin üzerine oturdu Dahter tebhîr eylemek şadadında iken hafiyet usturayı çıkarub Yesâr'ın mezâkirini ehz ve dersâ'at kat' eyledi ve burnunu kulağını kesüb ol arada bırağub gitdi. Ba'dehü haddini tecâvüz eden küstâh hakkında Yesar El-Kevâ'ib deyü çarb-ı meşel eylediler.

ما على أفعل من هذا الباب

1244- ايبس من صخر Eybesü Min Şahr [Kayadan serttir]. Şahr temr vezninde şahra lafzının cem'idir ki pek ve 'azîm şaş denür kaya ta'bîr olunur eybes begâyet yâbis ve kuru demektir.

1245- **Ey'esü Min Ġarîķ** [Şuya ġarķ olmuş adamdan ziyâde me'yûs ve nâ-ümiddir]. Ġarîķ emîr vezninde şuya ġarķ olmuş adama denür ya'nî şuya ġarķ olmuş adamdan ziyâde me'yûs ve nâ-ümiddir demekdir. فَنرجو من الله الكريم أن يعفو عَنَّا ويرحم آبائنا وأمهاتنا ومشايخنا وجميع المؤمنين بحرمة من نزل عليه القرآن المبين والله الحمد والمنه. وعلى نبيّه الصلوة والتحية. تَمَّ بعون الله وتوفيقه عن يد جامعہ العبد المذنب الحامد الشهير بعاصم زاده.

BEŞİNCİ BÖLÜM

MATERYAL VE METOD

5.1. Metnin İncelenmesi ve Transkripsiyon Metodu

Hâmid Efendi'nin uyguladığı anlatma üslubunu bir inceleme örneğiyle anlatabiliriz:

Şerrü's-Seyri'l-ḥaḫḫaḫa [yürüyüşün en kötüsü harıl harıl süratli olanıdır].

Ḥaḫḫaḫa zelzele vezninde merkûbun şırtını it'âb ve bî-tâb edecek mertebe begâyet tend ve şedîd yürütmek 'alâ ḳavl aşla teneffûs ettirmeyerek bir düzeye harıl harıl iḳdâm eylemek yâḥûd gecenin evvelinde seyr eylemek ma'nâsınadır ki bu daḥi ḫayvana eza ve zaḫmetdir. Yâḥûd râḫile helâk olub ferûmanda olunca kadar iḳdâm eylemek ma'nâsınadır kelam-ı mezbûr ḫadis-i şerif olduḡu taşrîḫgerde-i erbâb-ı rivâyetdir.

Bu örnek atasözünde Hamid Efendi, ilk olarak atasözünün nereden geldiğini ve nasıl ortaya çıktığını araştırırken, atasözünün “Kelam-ı mezbûr ḫadis-i şerif olduḡu taşrîḫgerde-i erbâb-ı rivâyetdir ” demesi ile Hz. Peygamberin bir hadis-i şerifi olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda, “taşrîḫ gerde-i erbâb-ı rivâyetdir” sözü ile de hadisin hadis rivayetinin erbabı tarafından açıkça belirtildiğini ifade etmektedir.

Hâmid Efendi, atasözlerinde geçen kelimelerin harekesiz okunuşundan ortaya çıkabilecek hata ya da farklı anlamların yolunu kesmek amacıyla gerekli yerlerde harekertenkeleini açıklamaktadır. Bunun yanı sıra sözcüklerin farklı lûgat anlamını açık bir şekilde vermek ise vazgeçmediği bir yöntemdir, örneğin “Ḥaḫḫaḫa zelzele vezninde merkûbun şırtını it'âb ve bî-tâb edecek mertebe begâyet tend ve şedîd yürütmek 'alâ ḳavl aşla teneffûs ettirmeyerek bir düzeye harıl harıl iḳdâm eylemek yâḥûd gecenin evvelinde seyr eylemek ma'nâsınadır ki bu daḥi ḫayvana eza ve zaḫmetdir. Yâḥûd râḫile helâk olub ferûmanda olunca kadar iḳdâm eylemek

ma'nâsınadır". Açıklama kısımlarının en mühimi ise atasözünün Türkçe karşılığı/açıklamasıdır. Genelde bu kısım mana-yı mesel kelimesiyle başlar, ya da manasında kelimesiyle biter. Hâmid Efendi hemen hemen her atasözünün Türkçe karşılığını vermiştir.

Hamid Efendi, incelenen atasözleriyle alakalı zikredilmesi gereken herhangi bir detay ya da bir sonuç varsa Hâmid Efendi onu zikretmeye özen gösterir, açıkladığı her atasözünün sonuna, söz konusu atasözün hangi anlamda ve nasıl kullanıldığını anlatmaktadır. Örneğin: şu an incelediğimiz atasözünde geçen hakhaka kelimesi gibi. Hâmid Efendi, hakhakanın üç farklı anlamı olduğuna işaret ederek binek hayvanların nefesini kesecek, eziyet edecek her türlü yürüşün de bu hadisi kapsamına girerek kötü ve günah olduğu bilgisini okuyucuya iletmede gayret göstermiştir.

5.2. Mecma'ü'l-Emsâl ile Tercüme-i Mezâminü'l-Emsâl karşılaştırması

İnceleme kısmında da ele aldığımız atasözünün üzerinden bir örnek vererek iki eser arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyabiliriz.

Örnek atasözü: Şerrü's-Seyri'l-haḫḫaḫa [yürüyüşün en kötüsü harıl harıl süratli olanıdır].

Benzerlikler:

- 1- Her iki yazarın da atasözlerinde geçen kelimelerin lügat kısmını beyan etmesi.
- 3- Nerede ve nasıl kullanıldığını açıklanması

Farklılıklar:

- 1- Meydanî Hz. Peygamberin hadisi olduğunu zikretmeyerek Mutrif b. Abdullah b. Eş-Şihhir adı hadis ravilerinden bir tâbi'nin ibadette aşırı giden oğlunu uyarması bağlamında söylediğini beyan etmiştir. Hâmid Efendi ise, büyük hadis ravileri tarafından aktarılmış bir hadis olduğunu ifade etmekle yetinmiştir.
- 2- Meydanî, hadisin ravisine işaret etmemesine rağmen Hâmid Efendi hadisin ravisini açıklamıştır.

3- Meydanî kelimelerin okunuşuna dikkat çekmemiştir ancak Hâmid Efendi kelimelerin vezni ve harekeli okunuşuna yer vermiştir.

Bu örnekten yola çıkarak iki eser arasında nasıl bir benzerlik ve farklılık olduğu hakkında bir fikir oluşmuştur. Meydanin amacı sadece atasözlerini envanter etmek Hâmid Efendi ise atasözlerini kapsamlı bir şekilde açıklamaktır.

Meydanî genelde sadece atasözünün ortaya çıkma sebebini ve nerede kullanıldığını ele almıştır. Hâmid Efendi ise atasözlerinin ortaya çıkma sebeplerinin üzerinde pek durmayarak daha çok açıklama ve inceleme yapmıştır¹⁶.

Hâmid efendi, Meydanî'nin eserinden eğitici ve ders çıkarıcı atasözlerini seçmiştir.

¹⁶ Meydanî, Mecma'ul-Emsâl, Dar El-Marife, Beyrut.

ALTINCI BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

6.1. Bulgular ve Tartışma

Hâmid Efendi, Arapçaya hâkim olmasıyla Arapça meşhur sözleri kolay ve açıklayıcı bir üslupla Türkçeye çevirebilmiştir. Eserinde bazı hataların olmasına rağmen, Meydâni'nin Mecma'ı'l-Emsâl kitabından din, sosyal ve tarih atasözlerinden değerli bir eser ortaya çıkarmayı başarabilmiştir.

SONUÇ

Hâmid Efendi, Tercüme-i Mezâminü'l-Emsâl eserinin genelinde Meydanî'nin Mecmau'l-Emsâl eserinden çok sayıda Arapça atasözlerini ele almıştır. Atasözleri arasında hadîs-i şerif, Hz. Ali ile diğer din büyüklerinin sözleri yanın da şiirler de mevcuttur.

Hâmid Efendi'nin, Meydanî'nin eserinde izlediği yöntemden ara sıra çıkmıştır. Bağlı kaldığı hususlar ise, atasözlerinin alfabetik sıralaması, her faslın son kısmında ef'al (أفعل) kalıbıyla başlayan atasözlerine yer vermesi. Bağımlı kalmadığı noktalar ise, Meydanî'nin aynı fasıl içersinde takip ettiği sıralamayı takip etmemesi ve Meydanî'nin her faslın en son kısmında müvelled (sonradan ortaya konan) atasözlerine yer vermesine rağmen Hâmid Efendi müvelled atasözlerine yer vermemesidir.

Bu çalışmada, eserin ilk kısmı ile ilgili çalışmasının bir devamı olması ve aynı metot/yöntemin sürdürülmüş olması hasebiyle, sonuç kısmında pek değişiklik ortaya çıkmamıştır.

KAYNAKLAR

- Arif Hikmet Tezkiresi, Millet Ktp. Tarih 789, vr. 28b.
- Fatin (1271). *Hatimetü'l-Eşar*, İstihkam Alaylan Litografya Destgahı, İstanbul.
- Göğüş, M. O. (t.y.), *İlk İnsanlardan Bugüne Çeşitli Yönleriyle Gaziantep*, (basımevi ve yeri blirilmemiş), Gaziantep.
- Göğüş, Oğuz (1962). *Gaziantepi Tanıtıyoruz I*, Gaziantep.
- Güzelbey, C., C. (1984). *Cenaniler*. Gaziantep.
- İpekten H., İsen M., Okçu N., Toparlı R. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. KTB Yay., Ankara,
- Muhammed Muhiddin Abdülhamit (1955), *Mecma'ul-Emsâl*, El-Sünne El-Muhammediye Yayınevi, C.1.
- Meydani, (2007). *Mecmau'l-Emsal*, Beyrut.
- Sami Ş. (1996). *Kamusu'l-Alam*, Ankara, Tıpkı Basım, C. 3, s.1918.
- Şakir S. (1999). *Gaziantep Büyükleri*.
- *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yay. C. 4, İstanbul, s.85.
- Yakar, Halil İbrahim (2013). *Osmanlı Türkçesi Metinleri*, Konya: Palet Yayınları.
- Yakar, Halil İbrahim (2013), *Antepli Divan Şairleri*, Gaziantep: Yaşar Cevizli Mağazaları.
- Yazıcı, N., (2003). *Arapça-Türkçe / Türkçe-Arapça Atasözleri ve Deyimleri*, İstanbul.
- Yener, Şakir Sabri (1934). *Gaziantep Büyükleri*, Gaziantep Halk Fırkası Matbaası, Gaziantep.
- Yetkin H., Solmaz M. (1969). *Gaziantep Çevre İncelemeleri*, Gaziantep Kültür Derneği Yay., Gaziantep.

ÖZGEÇMİŞ

Eyüp Halife 1990 yılında Şam’da doğdu. Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 2016 yılında mezun oldu. Yüksek lisans eğitimine 2018 yılında Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında başladı. Orta derecede İngilizce bilmektedir. 2012 yılından beri çevirmen olarak çalışmaktadır.

VITAE

Eyup Halifa was born in Damascus in 1990. He graduated from the Department of Turkish Language and Literature, Faculty of Arts and Sciences at Gaziantep University in 2016. He attended the Master program in the Department of Turkish Language and Literature at Gaziantep University Social Sciences in 2018. His level of English is intermediate. He has been working as a translator since 2012.